

Van: art. 5.1.2e
 Verzonden: 2023-06-27 17:19:21+00:00
 Aan: art. 5.1.2e

Onderwerp: RE: concept-brief Reactie sectortafel op voorontwerp ZH-PLG - geen steun van alle leden
 "

Dag art. 512,

Ik kies er dan voor om geen brief te verzenden.
 NMZH gaat wel mede namens de NM, ZHL, IVN en NPHD inspreken.

Mvg,
 art. 512

Verzonden vanaf mijn Galaxy

----- Oorspronkelijk bericht -----

Van: art. 5.1.2e @pzh.nl>
 Datum: 27-06-2023 17:07 (GMT+01:00)
 Aan: art. 5.1.2e @hotmail.com>, art. 5.1.2e @milieufederatie.nl>, art. 5.1.2e s@natuurmonumenten.nl>, art. 5.1.2e @planet.nl>, art. 5.1.2e @dunea.nl>, art. 5.1.2e @portofrotterdam.com>, art. 5.1.2e @rijnland.net>, art. 5.1.2e @katwijk.nl>, art. 5.1.2e @pzh.nl>, art. 5.1.2e @outlook.com>, art. 5.1.2e @bouwendnederland.nl>, Jaap Smit <j.smit@pzh.nl>, art. 5.1.2e @jouwgemeente.nl>, Jeannette Baljeu <art. 5.1.2i @pzh.nl>, art. 5.1.2e @zhl.nl>, art. 5.1.2e @staatsbosbeheer.nl>, art. 5.1.2e @hhdelfland.nl>, art. 5.1.2e @dunea.nl>, art. 5.1.2e @kpnmail.nl>, art. 5.1.2e @vno-ncwwest.nl>, art. 5.1.2e @tln.nl>, art. 5.1.2e
 Cc: art. 5.1.2e @portofrotterdam.com>, art. 5.1.2e @katwijk.nl>, art. 5.1.2e @pzh.nl>, art. 5.1.2e @bouwendnederland.nl>, art. 5.1.2e @pzh.nl>, art. 5.1.2e @pzh.nl>, art. 5.1.2e @pzh.nl>, art. 5.1.2e @staatsbosbeheer.nl>, art. 5.1.2e @pzh.nl>, art. 5.1.2e @pzh.nl>, art. 5.1.2e @ltonoord.nl> 5.1.2e

Onderwerp: concept-brief Reactie sectortafel op voorontwerp ZH-PLG - geen steun van alle leden

Beste leden van de sectortafel,

Hartelijk dank voor alle suggesties, tekstvoorstellen en de snelle reacties op de concept-brief!

Aan de sectortafel is gezegd dat het van belang is om met een gezamenlijke reactie te komen.

Er ligt een brief, waarin de meerderheid zich kon vinden. Maar niet iedereen.

VNO-NCW, TLN, Bouwend Nederland en het Havenbedrijf kunnen om verschillende redenen geen steun geven aan de brief.

Daarover geven zij vanavond of uiterlijk morgenochtend een toelichting aan de andere leden van de sectortafel.

Er liggen nu twee opties voor:

* De brief kan zonder de instemming van VNO-NCW, TLN, Bouwend Nederland en Havenbedrijf alsnog naar de Staten gestuurd worden tbv de commissievergadering morgenavond;

* De brief wordt niet verstuurd.

Uitgaande van de stelling dat een gezamenlijke brief vanuit de sectortafel een krachtiger signaal afgeeft dan een brief die niet de steun van alle leden aan de sectortafel heeft, kan ik me voorstellen dat het beter is om geen brief te versturen.

Maar het is aan de sectortafel om hierin een keuze te maken.

Graag ontvang ik hierop jullie reactie. Helaas zal dat redelijk snel moeten zijn, uiterlijk morgenochtend, ivm de commissievergadering morgenavond.

Excuus daarvoor.

De optie waar een meerderheid voor is, volgen we.

Met vriendelijke groet,

art. 5.1.2e

M art. 5.1.2e

E e-mailadres

www.zuid-holland.nl/contact <https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?
 url=http%3A%2F%2Fwww.zuid-holland.nl%2Fcontact&data=05%7C01%7C%40pzh.nl%
 7Cbb6f2a32aa664a7e573808db7721e3a2%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7
 C638234759678787588%7CUnknown
 %7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjojMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6Ik1haWwiLCJXVCI6Mn0%3
 D%7C3000%7C%7C
 %7C&sdata=MjWrMX7MDNypnSmhLD6lYYQrOPuyjrvgwzc0zdmwrz4%3D&reserved=0>

Werkdagen: ma, di, wo ochtend, do, vr

Elke dag beter. Zuid-Holland.

"

Van: art. 5.1-2e
 Verzonden: 2023-06-30 09:12:39+00:00
 Aan: art. 5.1-2e; art. 5.1-2e
 CC:
 Onderwerp: RE: graag meelezen pagina 53 ZH-PLG toetsbaar voorontwerp
 bijlagenbundel 30 juni
 "art. 5.1-2e

Wat mij betreft is de tekst correct.

Ik heb nog wel een tweetal suggesties gedaan voor kleine aanpassingen.

NB. Ik heb niet de laatste stand van zaken gezien van de discussie tussen GS en BBB, dus daar kan ik niet over oordelen of we daar nu voldoende recht aan doen.

Gr,

art. 5.1-2e

art. 5.1-2e pzh.nl <mailto:art. 5.1-2e@pzh.nl>

Provincie Zuid-Holland | Zuid-Hollandplein 1

Postbus 90602 | 2509 LP Den Haag

www.zuid-holland.nl <https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=http%3A%2F%2Fwww.zuid-holland.nl%2F&data=05%7C01%7Ch._____%40pzh.nl%7Cddb6325162364523f95008db79396380%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638237060475831784%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoIMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6Iik1hAwWiLCJXVCi6Mn0%3D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=oY0uIHBad96LVG%2Byrus%2BJfI%2Fjyuheab%2B1We9Ema2Kys%3D&reserved=0>

Van art. 5.1-2e@pzh.nl>

Verzonden: vrijdag 30 juni 2023 08:39

Aan: @pzh.nl>; |

art. 5.1-2e@pzh.nl>; art. 5.1-2e@pzh.nl>; art. 5.1-2e

art. 5.1-2e@pzh.nl>

Onderwerp: graag meelezen pagina 53 ZH-PLG toetsbaar voorontwerp bijlagenbundel 30 juni

art. 5.1-2e

Inhoudsopgav

Zuid-Hollands Programma Landelijk Gebied

Naar een nieuwe balans in het landelijk gebied

Bijlagenbundel

Toetsbaar voorontwerp

e

Begrippenlijst.....	3
Samenwerking en governance in de kern- en deelgebieden.....	8
Gebiedsfoto.....	16
Inleiding en leeswijzer.....	16
Thema 1: landschap en landgebruik.....	18
Thema 2: water en bodem.....	24
Thema 3: bodemdaling.....	33
Thema 4: natuur.....	39
Thema 5: stikstof.....	48
Thema 6: waterkwaliteit.....	55
Thema 7: klimaatopgave veehouderij en akkerbouw.....	63
Thema 8: groenblauwe dooradering.....	68
Sociaal Economische Impact Analyse.....	71
Inleiding.....	71
Huidige situatie en datafundament impactanalyse.....	71
Plan van Aanpak vervolg impactanalyse.....	98
Plan van Aanpak Menukaart.....	99
Analyse stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden.....	100

Begrippenlijst

Begrip	Toelichting
Ammoniak (NH ₃)	Een gasvormige stikstofverbinding, gekoppeld aan waterstof. Ammoniak komt in de waterstof vrij door de samenkomst van mest en urine en bij het aanwenden van (kunst)mest. Overige bronnen zijn onder andere enkele grote industriële uitstoters in het HIC en mobiliteit.
Brede welvaart	Brede welvaart omvat alles wat mensen van waarde vinden en is breder dan materiële waarde in de vorm van inkomen en consumptie. Acht thema's worden onderscheiden, namelijk: leefomgeving (en wonen); arbeid en vrije tijd; materiële welvaart; gezondheid; samenleving; milieu, veiligheid en subjectief welzijn.
Broeikasgassen	Broeikasgassen zijn gassen in de atmosfeer die warmte vasthouden en het broeikaseffect op aarde creëren. Door extra uitstoot van broeikasgassen wordt het broeikaseffect versterkt. De belangrijkste broeikasgassen zijn koolstofdioxide(CO ₂), methaan (CH ₄), lachgas (N ₂ O) en waterdamp.
CO ₂ -equivalent / CO ₂ -eq	Koolstofdioxide-equivalent is een rekeneenheid waarmee men de bijdrage van verschillende soorten broeikasgassen aan de opwarming van de aarde kan vergelijken. Eén kilogram CO ₂ -equivalent staat gelijk aan de broeikaswerking van 1 kilogram CO ₂
CO ₂ -vastlegging	Zie koolstofvastlegging
Deelgebied	Gebieden die vallen binnen de kerngebieden van de gebiedsgerichte aanpak van het ZH-PLG. Deze deelgebieden komen veelal voort uit al bestaande samenwerkingen, bijvoorbeeld tussen gemeenten. Op het niveau van deelgebieden bouwen we aan het perspectief voor elk gebied en maken we bestuurlijke afspraken over de uitvoering.
Derogatie	Een uitzondering op de toegestane stikstofgift per hectare uit dierlijke mest die Nederland sinds 2006 heeft.
Emissie	Uitstoot van stoffen naar lucht, water of bodem.
Emissieplafond	Plafond ammoniakemissies per hectare op gebiedsniveau (PZH, kerngebied, deelgebied).
Extensiveren	Extensiveren is een manier van land- en tuinbouw en veeteelt waarbij gebruik wordt gemaakt van meer grond per dier. En waarbij dieren meer en langer buiten in de weide kunnen staan. Hiervoor is vaak een groter grondgebied nodig.

Generieke maatregelen	Maatregelen die niet voor een specifiek gebied gelden, maar algemeen van toepassing zijn.
Gewasbeschermingsmiddelen	Gewasbeschermingsmiddelen zijn bestrijdingsmiddelen die in de landbouw worden gebruikt voor het beschermen van een gewas. Bijvoorbeeld door het bestrijden van schimmels, insecten en onkruiden.
Groenblauwe dooradering (GBDA)	Dit is het netwerk van half-natuurlijke landschapselementen die het landelijk gebied doorsnijden. ' <i>Groene dooradering</i> ' zijn elementen met een 'droog karakter', zoals houtwallen, bomenrijen, dijken en wegbermen. ' <i>Blauwe dooradering</i> ' zijn elementen met een 'nat karakter', zoals sloten en andere watergangen.
Grondwaterlichaam	Een afzonderlijke grondwatermassa met een eenduidig te omschrijven chemische en kwantitatieve toestand (KRW).
Gunstige staat van instandhouding	De beoordeling van de staat van instandhouding van een habitatype of soort, vindt plaats op basis van de aspecten: (1) verspreidingsgebied; (2) hoeveelheid (aantallen of oppervlakte); (3) oppervlakte en kwaliteit leefgebied van een soort of kwaliteit van een habitatype; en (4) de vooruitzichten voor het duurzaam voortbestaan. voor de landelijke staat van instandhouding tellen voorkomens van habitattypen en soorten binnen en buiten Natura 2000-gebieden mee.
Habitat	Ecosysteemtype op het land of in het water van een organisme of levensgemeenschap met karakteristieke geografische, abiotische en biotische kenmerken, die zowel geheel natuurlijk als halfnatuurlijk kunnen zijn.
Havenindustriële Complex (HIC)	Het Havenindustriële complex is het industriële gebied rondom de Rotterdamse haven en de regio's daar omheen.
Instandhoudingsdoelstellingen in Natura 2000-gebieden	Doelstellingen die zijn opgenomen in een aanwijzingsbesluit of het wijzigingsbesluit van een Natura 2000-gebied. Deze doelen zijn voor vogels vereist op grond van de Vogelrichtlijn en voor natuurlijke habitats of populaties in het wild levende dier- en plantensoorten vereist op grond van de Habitatrichtlijn.
Kaderrichtlijn Water (KRW)	De Kaderrichtlijn Water is een Europese richtlijn die in 2000 van kracht is geworden. De richtlijn heeft als doel de kwaliteit van oppervlakte- en grondwater in Europa te waarborgen.
Kerngebied	Drie gebieden binnen de gebiedsgerichte aanpak van het ZH-PLG. Deze gebieden zijn Kust en Duinen, Zuid-Hollandse Delta en Veenweiden.
Koolstofdioxide (CO ₂)	Een verbinding tussen koolstof en zuurstof. Het is in lage

	concentraties aanwezig in de lucht die we inademen. Koolstofdioxide wordt geproduceerd bij verbranding van elke stof die koolstof bevat. Het is eveneens een bijproduct van ademhaling en fermentatie. planten absorberen koolstofdioxide door fotosynthese.
Koolstofvastlegging	Koolstof in koolstofmonoxide (CO ₂) uit de lucht wordt vastgelegd in organische stof. Koolstofvastlegging kan door de aanplant van bossen en verhoging van het organische stofgehalte van minereale landbouwbodems.
Kringlooplandbouw	Een landbouwsysteem waarbij zo min mogelijk afval vrijkomt, de uitstoot van schadelijke stoffen zo klein mogelijk is en grondstoffen en eindproducten met zo min mogelijk verliezen worden benut (bron: Rijksoverheid).
Kritische Depositiewaarde (KDW)	De grens waarboven het risico bestaat dat de kwaliteit van het habitat significant wordt aangetast als gevolg van de verzurende en/of vermestende invloed van stikstofdepositie.
Kritische Prestatie Indicator (KPI)	Resultaatgerichte indicator voor (onderdelen) van het landbouwsysteem.
Lachgas (N ₂ O)	Een gasvormige verbinding tussen stikstof en zuurstof. Lachgas is een krachtige broeikasgas en verdwijnt maar lastig uit de atmosfeer. De hoeveelheid lachgas in de atmosfeer neemt toe met ongeveer 0,25% per jaar, vooral door het gebruik van kunstmest.
Low-regret maatregelen	Low regret zijn projecten en maatregelen waarvan we weten dat zij bijdragen aan de opgaven en het doelbereik maar waarbij een risico bestaat dat zij juridisch, inhoudelijk of financieel niet houdbaar zijn.
Megaton (Mton)	de megaton is een eenheid van massa, gelijk aan 1000 miljoen kilogram.
Methaan (CH ₄)	Een gasvormige verbinding tussen koolstof en waterstof. Methaan is na CO ₂ het belangrijkste broeikasgas dat bijdraagt aan de versterking van het broeikaseffect door de mens.
Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG)	Beleidsprogramma van de Rijksoverheid. De betrokken ministeries zijn: Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), Infrastructuur en Waterstaat (I&W) en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). Het NPLG heeft als taak om met een gebiedsgerichte aanpak te zorgen dat de opgaven en maatregelen voor natuur, stikstof, landbouw, water, bodem en klimaat worden gehaald.
Natura 2000-gebied	Een natuurgebied dat onderdeel is van een samenhangend netwerk van leefgebieden en soorten die van belang zijn vanuit het perspectief van de Europese Unie als geheel. Op die gebieden is de Vogel- en/of Habitatrichtlijn van toepassing.

Natuur Netwerk Nederland (NNN)	Een samenhangend netwerk van bestaande en nieuw aan te leggen natuurgebieden in Nederland. Een deel van het NNN ligt in Zuid-Holland, dit deel van het NNN is nog niet volledig gerealiseerd.
Natuurdoelanalyse (NDA)	Een natuurdoelanalyse beschrijft hoe het gaat met de natuur in een gebied, of en welke problemen er zijn en in welke richting maatregelen nodig zijn om de natuur weer gezond te maken.
Natuurinclusieve landbouw	Een landbouwsysteem dat voedsel produceert met het ecosysteem als uitgangspunt. Het is een vorm van duurzame landbouw die optimaal gebruik maakt van die natuurlijke omgeving en deze integreert in de bedrijfsvoering (bron: WUR).
Nitraatrichtlijn	Een Europese richtlijn uit 1991. De richtlijn heeft als doel de waterverontreiniging die wordt veroorzaakt of teweeggebracht door nitraten uit agrarische bronnen te verminderen en verdere verontreiniging van die aard te voorkomen. De Nitraatrichtlijn bevat gebruiksnormen voor het gebruik van dierlijke mest en stikstofkunstmest.
Nutriënten	Nutriënten of voedingsstoffen zijn de ongeveer twintig chemische elementen waarvan bekend is dat ze essentieel zijn voor de groei van levende organismen. Dit zijn onder andere stikstof, zwavel, fosfor en koolstof.
Overgangsgebied	Overgangsgebieden zijn gebieden grenzend aan Natura 2000 gebieden. Deze gebieden leveren een bijdrage aan het realiseren van instandhoudingsdoelstellingen in de betreffende Natura 2000 gebieden. Systeemherstel is hiervoor noodzakelijk. Opgaven voor natuur, water en klimaat en land- en tuinbouw kunnen in overgangsgebieden gelijktijdig aangepakt. Ook andere opgaven als zoals wonen, energie, recreatie, klimaatadaptatie, vitaliteit platteland en cultuurhistorie kunnen meegekoppeld worden mits het bijdraagt aan de realisatie van de centrale opgave
PAS-melders	PAS-melders zijn bedrijven en ondernemers die voor het Programma Aanpak Stikstof (PAS) een melding deden bij de overheid. De Raad van State oordeelde dat projecten die stikstofdepositie veroorzaken, toch een vergunning nodig hebben. Hierdoor verkeren PAS-melders buiten hun schuld om in grote onzekerheid.
Sociaaleconomische impactanalyse	Analyse bedoeld om de mogelijke (positieve én negatieve) gevolgen voor brede welvaar van de maatregelen in het kader van het ZH-PLG in kaart te brengen, en eventuele voorstellen voor mitigerende maatregelen (in het geval dat er mogelijk sprake is van negatieve effecten) en flankerend beleid op te baseren.

Stikstofdepositie	Het neerslaan van stikstof uit de lucht op de bodem. De stikstofdepositie wordt uitgedrukt in mol per hectare per jaar (mol/ha/jaar)
Stikstofoxiden (Nox)	Een gasvormige verbinding van zuurstof en stikstof, zoals NO, NO ₂ . Stikstofoxiden ontstaan bij allerlei verbrandingsprocessen.
Transitiefonds	Transitiefonds Landelijk gebied en Natuur. Met dit fonds wil het kabinet de maatregelen bekostigen die nodig zijn om o.a. de stikstofbelasting van natuur en de uitstoot van broeikasgassen door landbouw en landgebruik terug te dringen (bron: Rijksoverheid).
Veenoxidatie	Biologische afbraak van veen door bacteriën. Door daling van de waterstand oxideert het veen door blootstelling aan de lucht. Deze bacteriën oxideren de in het veen aanwezige koolstof waarbij koolstofmonoxide (CO ₂) vrij komt en de bodem inklinkt.
Verzilting	De toename van het zoutgehalte in de bodem, het grondwater en het oppervlaktewater.
Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR)	De Europese Unie heeft de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn (VHR) vastgesteld. Beiden zijn gericht op de instandhouding en bescherming van vogels, natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna. Nederland heeft deze richtlijnen omgezet in nationale wetgeving via de Wet natuurbescherming.
Zuid-Hollands Programma Landelijk Gebied (ZH-PLG)	Provinciaal Programma Landelijk Gebied in Zuid-Holland waarin provincie Zuid-Holland samen met gebiedspartners invulling geeft aan het NPLG.

Samenwerking en governance in de kern- en deelgebieden

Het gebiedsprogramma landelijk gebied kent een eigen governance. Hierin is een gelaagdheid aangebracht. In Zuid-Holland werken overheden en andere belanghebbenden samen aan de kerngebieden. Dat doen we door op deelgebiedsniveau toekomstbestendige plannen te maken. De NPLG opgaven voor klimaat, natuur en water zijn daarbij kaderstellend. De deelgebiedsplannen vormen via de kerngebieden de bouwstenen voor het programma op provinciaal niveau.

Gebiedsproces Zuid-Hollandse Delta

De bestuurlijke afstemming vindt binnen dit kerngebied plaats in de regiegroep Zuid-Hollandse Delta. In deze regiegroep zitten vertegenwoordigers van de verschillende eilanden (deelgebieden). Er is ambtelijk gezien een kernteam op kerngebiedsniveau georganiseerd. Binnen de deelgebieden is de samenwerking veelal op vergelijkbare manier vormgegeven. In de basis is er per deelgebied een bestuurlijk overleg en zijn er, afhankelijk van het gebied, ondersteunende (werk) groepen opgezet. De partijen die veelal aangesloten zijn bij de overleggen zijn Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Zuid-Hollands landschap, natuur/landschapsverenigingen, LTO, agrarische sector, gemeenten, waterschap en gebiedscoöperaties. Door deze partijen al in een vroeg stadium mee te nemen wordt de kans op een succesvol proces met resultaat vergroot. De fase waarin de samenwerking zich bevindt verschilt per deelgebied. Door middel van afstemming binnen het kerngebied Zuid-Hollandse Delta wordt van elkaar geleerd welke partijen verder betrokken kunnen worden.

Voorne-Putten

Op Voorne-Putten vinden gesprekken plaats tussen overheden, natuur- en landbouworganisaties. Er hebben al diverse bijeenkomsten plaatsgevonden waarbij onder andere de identiteit van Voorne-Putten is besproken, evenals de mogelijke maatregelen en criteria voor concrete projecten. In april vond een synthesebijeenkomst plaats waarin voornamelijk over de identiteit en verwachte veranderingen werd gesproken. Het ontbreken van de agrarische sector leidde echter tot het uitstellen van besprekingen over maatregelen en criteria. De landbouwsector werkt parallel aan dit proces aan een eigen toekomstbeeld voor Voorne-Putten, dat naar verwachting eind mei gereed zal zijn. Er is op dit moment nog geen gedragen set aan maatregelen.

IJsselmonde

In IJsselmonde werken betrokken partijen, zoals overheden, natuur-/terreinbeheerders en de agrarische sector, in de Landschapstafel gezamenlijk toe naar een gebiedsagenda. De input van de agrarische sector is hierbij cruciaal. Er is een (ambtelijke) werkgroep gevormd met vertegenwoordiging van diverse partijen. De Landschapstafel fungeert als stuurgroep voor het ZH PLG IJsselmonde. Eind maart vond een startbijeenkomst plaats om de NPLG-opgave te bespreken, een samenwerkingsstructuur op te zetten en kansrijke projecten te

inventariseren. Prioriteit lag bij het aanleveren van kansrijke projecten en maatregelen, om tijdig een onderbouwing neer te leggen richting het transitiefonds NPLG.

Hoeksche Waard

In de Hoeksche Waard is door samenwerking met lokale belanghebbenden een voorlopige gebiedsagenda 0.5 ontwikkeld. De gemeente Hoeksche Waard, provincie Zuid-Holland en waterschap Hollandse Delta namen de regie. Er is samengewerkt met verschillende individuele boeren, LTO Noord Afdeling Hoeksche Waard, vereniging Hoekschewaards Landschap (HWL), coöperatie Collectief Hoeksche Waard, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten. Het perspectief en strategie dienden als startpunt voor het gebied om concreet te worden over de vraag “hoe nu verder?”. Gebiedspartners hebben op organische wijze ideeën, initiatieven en innovaties gevormd en ontwikkeld.

Eiland van Dordrecht

Op het Eiland van Dordrecht is een samenwerkingsverband geïnitieerd. Een kernteam is gevormd met vertegenwoordigers van LTO Noord, SBB, Natuur- en Vogelwacht Biesbosch, Gemeente Dordrecht, Waterschap Hollandse Delta en Provincie Zuid-Holland. Er vinden gebiedsbijeenkomsten plaats met boeren, waaraan vrijwel alle boeren van het eiland deelnemen, aangevuld met diverse partners en opvolgers. De bestuurlijke vertegenwoordigers van de organisaties in het kernteam nemen deel aan een bestuurlijk overleg kerngebied Eiland van Dordrecht.

Goeree-Overflakkee

Op Goeree-Overflakkee hebben twee integratiesessies plaatsgevonden met deelnemers uit de natuur- en landbouwsectoren en betrokken overheden (gemeente, provincie en waterschap). In samenspraak met boeren en natuurorganisaties is gekozen voor een structuur waarbij de eerste ronde van denkrichtingen wordt voorbereid door aparte werkgroepen voor natuur en landbouw. De voorstellen van Goeree-Overflakkee worden uiteindelijk besproken in een bestuurlijk overleg, bestaande uit bestuurlijke vertegenwoordigers van agrariërs, natuurorganisaties en betrokken overheden.

Gebiedsproces Kust en Duinen

In Kust en Duinen is niet op nul gestart als het gaat om gebiedsgericht samenwerken. Nationaal Park Hollandse Duinen heeft hier een aantal jaar geleden een samenwerking ingezet wat heeft geleid tot een brede coalitie van strategische, operationele en overige partners die met elkaar samenwerken om het gebied veerkrachtig, aaneengesloten en beleefbaar te maken. Deze samenwerking biedt een goede basis om met elkaar via een gebiedsgerichte aanpak per deelgebied te intensiveren op de opgaven en doelen van het NPLG. Een gebiedsgerichte aanpak maakt maatwerk mogelijk voor de deelgebieden. Kust en Duinen kent drie deelgebieden, in elk deelgebied wordt onder regie van de provincie samenwerking georganiseerd tussen gemeente, waterschappen, natuur- en landschapsorganisaties en de agrarische sector.

Westland

In het Westland is tot op dit moment geen governance en organisatie voor het ZH-PLG ingericht. Er is ook niet een al bestaand samenwerkingsverband waar het ZH-PLG proces

logischerwijs belegd kan worden. Het ligt ook niet direct voor de hand om hier in dit gebied handen en voeten aan te geven. Het is logischer om via de inhoud, onder regie van de provincie, stappen te zetten. Dat betekent in de praktijk dat de deelnemers of een selectie van de deelnemers op onderwerpen zoals de binnenduinrand en groenblauwe dooradering met elkaar stappen zetten.

Duin, Horst en Weide

In Duin, Horst en Weide is tot op dit moment geen governance en organisatie voor het ZH-PLG ingericht. Het is ook niet logisch om hier een nieuwe structuur voor op te zetten omdat er lopende processen zijn waarbij aangesloten kan worden. We gaan met de partners in het gebied bekijken hoe we het ZH-PLG kunnen aansluiten op de Landschapstafel Duin, Horst en Weide. Daarvoor zijn een aantal gesprekken nodig met de partners in het gebied om er zeker van te zijn dat dit proces voldoende houvast biedt en er geen partners uitgesloten worden.

Duin- en Bollenstreek

In de Duin- en Bollenstreek is tot op dit moment geen governance en organisatie voor het ZH-PLG ingericht. Het is ook niet logisch om hier een nieuwe structuur voor op te zetten omdat er lopende processen zijn waarbij aangesloten kan worden. We gaan met de partners in het gebied bekijken hoe we het ZH-PLG kunnen aansluiten op het proces van de Intergemeentelijke Structuurvisie Greenport Duin- en Bollenstreek (ISG). Daarvoor zijn een aantal gesprekken nodig met de partners in het gebied om er zeker van te zijn dat dit proces voldoende houvast biedt en er geen partners uitgesloten worden.

Gebiedsproces Veenweiden

Binnen het kerngebied Veenweiden speelt de regiegroep Vitale Veenweiden de centrale rol als verbinder tussen de regiegroepen in de deelgebieden en de provincie. Daarnaast is het bestuurlijk kernteam Vitale Veenweiden ingericht als pragmatische constructie om snel en slagvaardig te kunnen schakelen. Binnen de gebiedsprocessen werken alle partijen met een belang in het gebied of partijen die een bijdrage kunnen leveren aan de realisatie van de opgaven samen. Hierin zijn per deelgebied regiegroepen ingericht. Zij hebben als verantwoordelijkheid om de deelgebiedsplannen op te stellen en zij voeren de regie op de totstandkoming hiervan. De gebiedspartners in de regiegroepen van de deelgebieden worden gevraagd zich te committeren aan het proces tot het opstellen van de deelgebiedsplannen en hierin zelf de eigen opgaven, ambities, instrumenten, middelen en gebiedskennis in te brengen.

In de gebiedsprocessen werken alle partijen samen die een belang vertegenwoordigen in het gebied en/of een bijdrage kunnen leveren aan realisatie van de opgaven. Dit zijn niet alleen de overheden en vertegenwoordigende organisaties maar ook de individuele agrarisch ondernemers en andere belanghebbenden in het gebied. Ook de provincie is deelnemers aan een gebiedsproces. Onderstaand wordt ingegaan op de invulling van het gebiedsproces binnen de verschillende deelgebieden.

Alblasserwaard

De samenwerking in de Alblasserwaard loopt al langer in het kader van Klimaatakkoord. Dat heeft onder meer geresulteerd in het opstellen van de Veenweidenaanpak Alblasserwaard-

Vijfheerenlanden. Er is een regiegroep actief waarin onder meer de gemeente Molenlanden, de Rabobank, waterschap Rivierenland, vertegenwoordigers van boeren- en natuurorganisaties en de provincie vertegenwoordigd zijn. De regiegroep wordt ondersteund door een ambtelijke werkgroep. Er is een PAS-werkgroep die zich richt op de brede problematiek rond vergunningen. De afgelopen periode is er intensief contact geweest met de agrariërs in het gebied. Zo zijn in 2022 drie grote bijeenkomsten georganiseerd voor alle agrariërs. Ook zijn met alle boeren keukentafelgesprekken gevoerd. Voor het gebied van de Linge zijn er gesprekken met de provincies Utrecht en Gelderland gericht op een eenduidige aanpak van stikstof voor de rivier.

Krimpenerwaard

De bestaande regiegroep Veenweide (in het kader van het Klimaatakkoord) is verbreed naar de NPLG-opgave. Er ligt een basis: in het najaar van 2022 is een Veenweideaanpak Krimpenerwaard opgeleverd. De regiegroep bestaat uit vertegenwoordigers van de gemeente Krimpenerwaard, Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard, vertegenwoordigers vanuit de landbouw en de natuur en de provincie. Er is een boerenwerkgroep en een natuurwerkgroep actief die meedenken over de toekomst van het gebied.

Midden-Delfland

In dit gebied is sprake van een lopend gebiedsproces, samenwerking en overlegstructuur die volledig wordt genut. Er is regionale visie op het gebied, een Uitvoeringsprogramma met een directe relatie met NPLG/ZH-PLG, een bestuurlijke Landschapstafel met de provincie als partner. Aan de landschapstafel nemen deel de gemeenten Delft, Lansingerland, Maassluis, Midden-Delfland, Pijnacker-Nootdorp, Rotterdam, Schiedam, Vlaardingen en Westland; het Hoogheemraadschap Delfland; LTO Noord; de Midden-Delfland Vereniging; Vereniging Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Zuid-Hollands Landschap. Daarnaast zijn er diverse stakeholders die een belangrijke bijdrage leveren aan vooral biodiversiteit. Het gebied kenmerkt zich door een sterke gebiedsidentiteit met een lange voorgeschiedenis. Er is veel bestuurlijke energie. De langjarige samenwerking met de (kringloop) boeren draagt bij aan draagvlak voor de t

Groene Hart Noord

Sinds april 2023 is er een regiegroep bestaande uit de acht gemeenten uit het gebied en het Hoogheemraadschap van Rijnland. Deze gemeenten zijn Alphen aan den Rijn (voorzitter), Kaag en Braassem, Zoeterwoude, Teylingen en als agendalid Leidschendam-Voorburg, Leiderdorp, Leiden en Zoetermeer. Een aantal boeren heeft het initiatief genomen om de agrariërs in het gebied bijeen te roepen in een Boerenberaad. De boeren willen zelf een proces doorlopen om richting te geven aan de toekomst van de landbouw. Zowel boeren als gemeenten vinden het belangrijk dat met boeren individueel het gesprek aan de keukentafel gevoerd wordt; die gesprekken worden momenteel voorbereid.

Op kleinere schaal wordt een start gemaakt met of lopen er al polderprocessen die zich richten op bodemdaling (Kaag en Braassem, Zoeterwoude) of een meer integrale ontwikkeling van de polder (Middelburg-Tempelpolder en Warmond Buiten).

Oostland

In Oostland wordt het landgebruik gedomineerd door de glastuinbouw. De sector en de overheden zijn al in gesprek over duurzaamheidsopgaven in het Oostland overleg. De voorkeur gaat uit naar een koppeling met alle glastuinbouwgebieden in plaats van een specifiek op het Oostland gericht gebiedsproces. In het gebied zijn slechts enkele veeteeltbedrijven.

Zuidplas

De gemeenten Zuidplas, Waddinxveen en Gouda, de Hoogheemraadschappen van Rijnland en van Schieland en de Krimpenerwaard en de provincie werken nauw samen in het gebied. De oprichting van een regiegroep is voorzien voor de zomer van 2023. Begin 2023 is door de gemeente Zuidplas een constructieve dialoog opgezet met boeren en grondeigenaren in het Restveengebied. Ook in het noordelijke akkerbouwgebied lopen overleggen over de toekomst. De glastuinbouw wordt vanuit het Oostland-overleg aan het ZH-PLG gekoppeld.

Nieuwkoop

In de GGA Nieuwkoop wordt samengewerkt met de provincies Utrecht en Zuid-Holland, de gemeenten Nieuwkoop, Bodegraven-Reeuwijk, Alphen aan den Rijn en Woerden, de hoogheemraadschappen Holland-Rijnland en Stichtse Rijnlanden, het waterschap Amstel, Gooi en Vecht, LTO en lokale agrarische samenwerkingsverbanden en Natuurmonumenten. Er werd gewerkt in drie thema-groepen Water en Groen, Landbouw en No_x. Met het oog op de totstandkoming van het ZH-PLG en de stappen die in de GGA Nieuwkoop zijn gezet (vanuit een thema-gerichte aanpak, naar een integraal onderzoek van opgaven, bedrijfsmodellen en scenario's, naar inzicht in de gevolgen van de stapeling van opgaven vanuit leidende principes en structurerende keuzes) wordt de thema-gerichte aanpak afgerond. In plaats daarvan zullen processen in polders/deelgebieden gestart worden met daar actieve grondeigenaren, bedrijven, bewoners en andere stakeholders. Er vindt afstemming plaats tussen de gebiedsprogramma's van beide provincies gericht op een eenduidige aanpak voor het gebied rond de Nieuwkoopse Plassen.

Boskoop

In Boskoop vindt nauwe samenwerking plaats tussen overheid en bedrijfsleven via de Stichting Greenport Regio Boskoop. Vertegenwoordigers van het bedrijfsleven, de betrokken gemeenten, waterschap en provincie werken hier aan een gezonde boomteeltsector in de regio Boskoop. De sector heeft veel plannen en initiatieven voor verduurzaming ontwikkeld die aansluiten bij de doelen van het ZH-PLG, onder andere op het gebied van de KRW en biodiversiteit. Momenteel onderzoeken we of en hoe we deze plannen op korte termijn gezamenlijk vorm kunnen geven. Daarnaast is de intentie gezamenlijk na te gaan denken over de lange termijn in relatie tot de ZH-PLG do

Opgavekaart Zuid-Hollandse Delta

Opgavekaart Zuid-Hollandse Delta

Doelen

Overgenomen uit Handreiking NPLG (versie 17 maart)

Natuur

Hoofddoel:

Natuurherstel VHR
30% natuurherstel Vogel- en
Habitatrichtlijn (VHR) (2030)

Subdoelen:

Maatregelen in N2000 gebieden
os. vanuit het Programma natuur.

Afzonderend Natuurnetwerk Nederland (NNN)
Beleidsdoel opgevoerd in NNN (2027)

Uitbreiding oppervlakte natuur
Nader te bepalen.

Groen-Blauwe Dooradering (GBDA)
10% groenblauwe dooradering (2030), waarvan de
helft van de opgave in 2030 gerealiseerd is. Uit-
breiding vormen de prioritaire gebieden (veen-
weide- en overgangsgebieden), waar het doel 10%
in 2030 is.

Overgangsgebieden
Aanpakken overgangsgebieden

Stikstofreductie
Stikstofreductie 2,5 ton (2030/2035) +
38% besparing industrie / 23% mobiliteit

Agrarische natuur/basiskwaliteit
Uitbreiding areaal agrarische natuur

Nieuw bos
Arealopgave nieuw bos (2027)

Water

Hoofddoel:

KRW (2027)

Bereik doelen KRW (2027)

Nutriënten

Concentraties nutriënten (P en N) in
grond- en oppervlaktewaterlichamen
voldoen aan wettelijke normen (2027).

Gewasbeschermingsmiddelen
Concentraties gewasbeschermingsmidde-
len in grond- en oppervlaktewaterlichamen
voldoen aan wettelijke normen (2027).

Kwantitatieve grondwatertoestand
Grondwaterlichamen voldoen aan de norm
voor een goede kwantitatieve toestand
(2027).

Klimaat

Veenoxidatie

0,21 Mton CO₂-eq uit oxidatie veenweiden
(2030)

Emissiereductieopgave landbouw
Landelijke emissiereductieopgave broei-
kasgassen voor de veehouderij en akker-
bouw (mestaanwending in de akkerbouw)
van 5 Mton CO₂-eq (2030).

Landelijke koolstofvastlegging in bomen/
bosbouw van 0,4 - 0,8 Mton CO₂-eq en
in landbouwdoeloms van 0,5 Mton CO₂-eq
(2030)

Geen doel, wel structurerend

Water en bodem sturend

Uitgangspunten:

- Niet afwijken (in tijd) plots of een privaat naar publiek
- Meer rekening houden met extensie
- In samenwerking omgaan met wateroverlast, droogte en de bodem
- Meer diversiteit
- Minder afsluiten, minder vergroeven, niet verontreinigen
- Ingebouwde aanpak in de leefomgeving
- Concreet of expliciet

Land- en Tuinbouw

Deelname: nog in afwachting van het Landbouwkkoord

Uitgangspunt: het beschermen van land- en tuinbouwgronden voor
duurzame, duurzame landbouw

Legenda

Natuur

Natuur
N2000

Indicatief overgangsgebied N2000
(te onderzoeken)

NNN

Ecologische verbindingzone

Nog te realiseren NNN/EVZ

Weidevogelgebied

Water en bodem

Klei

Veen

Droogmakerij

Sterk bodemdalinggevoelig gebied

Waterwingebied

Overige lagen

Greenports (bloemen- en bolenteeltgebied;

boom- en sierteeltgebied, glastuinbouw)

Provinciale recreatiegebieden

Havenindustrieel complex

Bebouwd gebied

Opgaven in elk deelgebied

Aanvullende areaalopgaven

Ontwikkelen van 10% GBDA

Nieuw bos

Terugdringen nutriënten

Knelpunt zoetwaterbeschikbaarheid

Reservering ruimte voor waterberging

Opgave emissiereductie

Keuze volhoudbare land- en tuinbouwge- bieden

Sociaal-maatschappelijke opgaven

Staat N2000 gebieden op basis drukfactoren

- Deze drukfactoren komen uit de natuur-
doelanalyses (NDA)
- Per N2000 is een top 5 knelpunten weer-
gegeven. Knelpunten buiten deze top 5
kunnen ook relevant zijn.
- Voor de niet-stikstofgevoelige gebieden
zijn de NDA's nog niet zo ver (staan niet op
kaart)

1. Optimalisatie hydrologische systemen

1a (Grond)waterkwaliteit is onvoldoende (vaak te
veel nutriënten of sulfaten)

1b (Grond) water kwantiteit is onvoldoende (waaron-
der ook peilbeheer, incident peilstructuur door
het paar heen, en grondwater)

1c De aansluiting op het natuurlijke systeem van
rivier en zee ontbreekt

2. Vergroten areaal en connectiviteit

2a te klein areaal / leefgebied

2b te weinig connectiviteit (versnippering van po-
sities door bijvoorbeeld infrastructuur, stedelijk gebied,
agrarisch gebied)

3. Vergroten dynamiek en diversiteit

3a Onvoldoende dynamiek (onder andere verstevig-
ing van zand en onvoldoende gebiedswerking)

3b Onvoldoende diversiteit (in het landschap, de
omgeving van overgangen tussen verschillende
natuurtypen)

4. Verminderen input nutriënten en chemische
stoffen en herstel van schade

4a input verzurende en vermistende stoffen (loos-
stikstofpostjes)

4b Toxische verontreiniging water en/of bodem

4c Ontzetting

5. Herstel biotische kwaliteit

5a Biodiversiteit staat onder druk

5b Kwaliteit leefgebied

5c Kwaliteit habitat

6. Aanpak extensie

6a Extensie (maximale extensie die de bestaande soor-
ten wegvoert)

7. Recreatie (geen OBN aangrijpingspunt)

7a Verstoring door recreatie

8. Ontoereikend beheer (geen OBN aangrijp-
ingspunt)

8a Beheer sluit niet aan op gewenste natuurwaarden.

8b Overbegrazing

Opgaven op de kaart

Natuur

Aanvullende areaalopgaven (natuurgebieden en
natuuri inclusieve landbouw)

Ontwikkelen van 10% groenblauwe dooradering
in veenweidegebieden en overgangsgebieden,
en voor 2030 in de overige gebieden de helft
van de opgave van 2050

Nieuw bos

Water

Terugdringen nutriënten

Terugdringen emissies gewasbeschermingsmid-
delen

Knelpunt zoetwaterbeschikbaarheid (opgave
zoetwaterbeschikbaarheid en gevolgen van ver-
ziltiging)

(gebiedsdekkend)

Reservering ruimte voor waterberging

Klimaat

Verminderen emissie veenoxidatie

Emissiereductie opgave veehouderij en akker-
bouw (waaronder CH₄ en NH₃)

Land- en Tuinbouw
(randvoorwaarden en kansen)

Keuze volhoudbare en duurzame land- en tuin-
bouwgebieden

Sociaal/maatschappelijk

Onderwijs / kennis

Sociale cohesie

Recreatie en toerisme

Opgaven buiten het NPLG

Ammoniak afkomstig uit zee

NO_x-emissiereductieopgave

Opgavekaart Kust en Duinen

Opgavekaart Kust en Duinen

Doelen

Overgenomen uit Handreiking NPLG (versie 17 maart)

Natuur

Hoofddoel:
Natuurherstel VHR
30% natuurherstel Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR) (2030)

Subdoelen:
Haatregelen in N2000 gebieden
na verluit het Programma natuur.
Afronden Natuurnetwerk Nederland (NNN)
Resterende opgave areaal NNN (2027).
Uitbreiding oppervlakte natuur
Nader te bepalen.
Groen-Blauwe Dooradering (GBDA)
10% groenblauwe dooradering (2050), waarvan de helft van de opgave in 2030 gerealiseerd is. Uitbreiding vormen de prioritaire gebieden (veenweide- en overgangsgebieden), waar het doel 10% in 2030 is.
Overgangsgebieden
Aanleggen overgangsgebieden
Stikstofreductie
Stikstofreductie 2,5 kton (2030/2035) + 38% besparing industrie / 25% mobiliteit
Agrarische natuur/basiskwaliteit
Uitbreiding areaal agrarische natuur
Nieuw bos
Areaalopgave nieuw bos (2027)

Water

Hoofddoel:
KRW (2027)
Bereik doelen KRW (2027)

Nutriënten
Concentraties nutriënten (P en N) in grond- en oppervlaktewaterlichamen voldoen aan wettelijke normen (2027).
Gewasbeschermingsmiddelen
Concentraties gewasbeschermingsmiddelen in grond- en oppervlaktewaterlichamen voldoen aan wettelijke normen (2027).
Kwantitatieve grondwaterstoestand
Grondwaterlichamen voldoen aan de norm voor een goede kwantitatieve toestand (2027).

Klimaat

Veenoxidatie
0,21 Mton CO₂-eq uit oxidatie veenweiden (2030)
Emisiereductieopgave landbouw
Landelijke emisiereductieopgave broeikasgassen voor de veehouderij en akkerbouw (mestaanwending in de akkerbouw) van 5 Mton CO₂-eq (2030).
Landelijke koolstofafzetting in bomen/ bosbouw van 0,4 - 0,8 Mton CO₂-eq en in landbouwbodems van 0,5 Mton CO₂-eq (2030).

Geen doel, wel structurerend

Water en bodem sturend

Uitgangspunten:

- Niet afwentelen (in tijd, plaats of van privaat naar publiek)
- Pleer rekening houden met uitstromen
- In samenhang omgaan met wateroverlast, droogte en de bodem
- Planmatig overleg
- Minder afschalen, minder vergroeven, niet verontreinigen
- Integrale aanpak in de leefomgeving
- Comply or explain

Land- en Tuinbouw

Dienster: nog in afwachting van het Landbouwakkoord
Uitgangspunt: het beschermen van land- en tuinbouwgronden voor duurzame, volhoudbare landbouw

Legenda

- Natuur
- N2000
- Indicatief overgangsgebied N2000 (te onderzoeken)
- NNN
- Ecologische verbindingzone
- Nog te realiseren NNN/EVZ

Opgaven In elk deelgebied

- Ontwikkelen van 10% GBDA
- Knelpunt zoetwaterbeschikbaarheid
- Reservering ruimte voor waterberging
- Sociaal-maatschappelijke opgaven

Opgaven op de kaart

Natuur

- Aanvullende areaalopgaven (natuurgebieden en natuurinclusieve landbouw)
- Ontwikkelen van 10% groenblauwe dooradering in veenweidegebieden en overgangsgebieden, en voor 2030 in de overige gebieden die de helft van de opgave van 2050

Nieuw bos

Water

- Terugdringen nutriënten
- Terugdringen emissies gewasbeschermingsmiddelen
- Knelpunt zoetwaterbeschikbaarheid (opgave zoetwaterbeschikbaarheid en gevolgen van verzilting) (gebiedsdekkend)
- Reservering ruimte voor waterberging (diepste delen van de polders/watersysteem)
- Waterwingebied / grondwaterbeschermingsgebied

Land- en Tuinbouw (randvoorwaarden en kansen)

- Transitie greenports
- Sociaal/maatschappelijk
- Onderwijs / kennis
- Sociale cohesie
- Recreatie en toerisme

Opgaven buiten het NPLG

- Ammoniak afkomstig uit zee
- NOx-emisiereductieopgave

Gebiedsfoto

Inleiding en leeswijzer

Deze gebiedsfoto is de Zuid-Hollandse analyse en (samen met de Gebiedsviewer Zuid-Hollands Programma Landelijk Gebied) de feitelijke onderlegger voor alle vervolgstappen van het ZH-PLG. De gebiedsfoto beschrijft de feitelijke uitgangssituatie in Zuid-Holland voor de belangrijkste thema's van het ZH-PLG. De gebiedsfoto gaat niet over de opgave.

Opbouw van de gebiedsfoto

De gebiedsfoto is ingedeeld in thema's. De eerste thema's beschrijven de gebiedskenmerken en het water- en bodemsysteem. De overige thema's hebben een relatie met de te realiseren doelen van het NPLG. Bodemdaling valt in beide categorieën. In ieder thema geven we een beschrijving van de specifieke verschillen tussen de drie kerngebieden: Kust en Duinen, Zuid-Hollandse Delta en Veenweiden.

De gebiedsfoto bestaat uit een selectie van kaarten, meestal 1 of 2 per thema. Deze kaarten bestaan vaak uit meerdere kaartlagen. In de tekst wordt de keuze en toepasbaarheid van de getoonde kaart toegelicht. In de tekst is waar relevant ook achtergrondinformatie over het thema toegevoegd.

Relatie met de viewer

Naast deze 'papieren' gebiedsfoto, die een momentopname is, hebben we ook een digitale Gebiedsviewer Zuid-Holland Programma Landelijk Gebied (hierna: viewer) met in totaal ca. 70 kaartlagen. Deze viewer is dynamisch en wordt doorlopend aangepast en aangevuld. Alle kaartlagen die in de gebiedsfoto zijn gebruikt, zijn ook terug te vinden in de viewer. Voor iedere kaartlaag is in de viewer in de metadata onder meer aangegeven welke onderliggende data zijn gebruikt en hoe die zijn gevalideerd.

Doel van de gebiedsfoto en de viewer

De gebiedsfoto geeft een analyse in een beperkt aantal kaarten met ondersteunende teksten en beschrijft de situatie op dit moment. Hiermee bieden we inzicht en voldoen we aan een deel van de analyseverplichtingen vanuit het Rijk.

De viewer is bedoeld als instrument voor de gebiedsprocessen. In de viewer is het mogelijk om specifieke kaartlagen uit verschillende thema's en lagen te combineren, zodat inzicht ontstaat in de (ruimtelijke) mogelijkheden.

Met de gebiedsfoto en de viewer kiezen we als provincie voor een brede aanpak, als vertrekpunt voor een integrale aanpak. Niet alleen inhoudelijk, maar ook qua proces, door de gebiedspartners vanaf het begin te betrekken. De gebiedsfoto is bijvoorbeeld gebruikt als vertrekpunt voor het opstellen van de opgavenkaarten met de kerngebieden.

Samen met de gebiedspartners

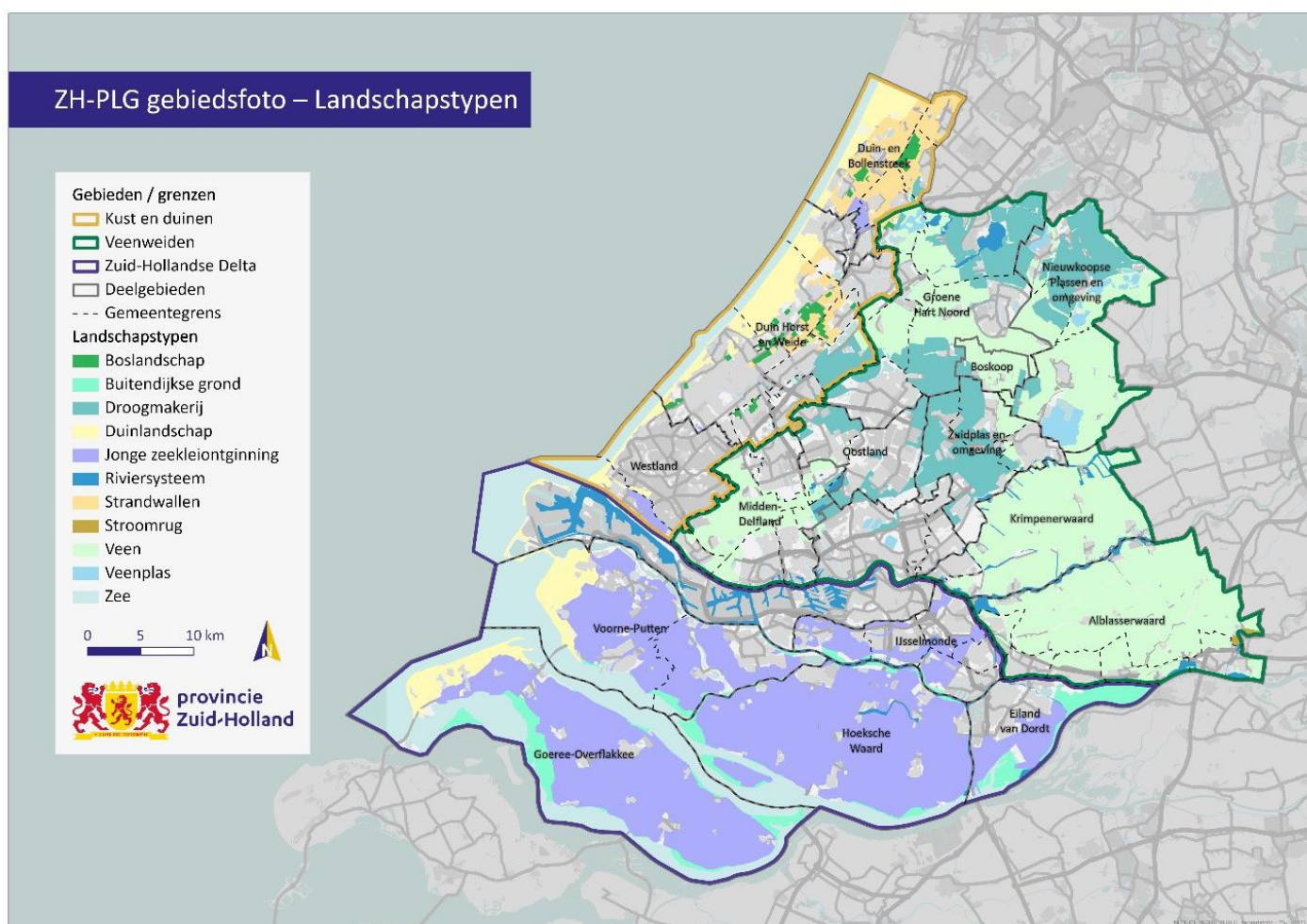
In de kern- en deelgebieden is veel kaartmateriaal op verschillende momenten besproken en getoetst. In sommige gevallen hebben gebiedspartners ook een rol gespeeld in het verzamelen van de data. Op het ambtelijke werkatelier op 9 mei is de gebiedsfoto met alle gebieden besproken.

De reacties hebben geleid tot aanpassingen in de kaarten in de gebiedsfoto en de viewer en in de teksten voor de gebiedsfoto en toelichting in de metadata in de viewer. Voor een deel van de gestelde vragen zullen we aanvullend een reactie verspreiden via de kerngebieden.

We hebben op 9 mei 2023 geconstateerd dat het beeld dat deze gebiedsfoto geeft wordt herkend door de gebiedspartners. Dit wil niet zeggen dat alle informatie in ieder gebied uitvoerig is behandeld, daarvoor is (veel) meer tijd nodig. We hebben daarom een doorlopend proces ingericht; aanpassingen en uitbreidingen aan deze gezamenlijke feitenbasis verwerken we doorlopend via de viewer. De gebiedsfoto actualiseren we alleen als daar een concrete aanleiding voor is.

Thema 1: landschap en landgebruik

Kaart 1: cultuurlandschappen in Zuid-Holland

Inleiding

De kenmerkende cultuurlandschappen van Zuid-Holland, van veenontginningen en droogmakerijen tot zeekleipolders en strandwallen, zijn het resultaat van een eeuwenlange ontginningsgeschiedenis en bepalen mede de identiteit en kwaliteit van onze fysieke leefomgeving. De ontwikkeling van Zuid-Holland heeft beslag gekregen in het landschap met eeuwenoud polderlandschap, trekvaarten, kunstig aangelegde landgoederen, historische steden, dijken en molens. Al dat erfgoed en cultuurlandschap vormt een immens kapitaal: om te behouden, te laten beleven en te benutten als inspiratie bij nieuwe ontwikkelingen. En dat niet alleen, het water- en bodemsysteem – onderwerp van het volgende thema – moeten opnieuw sturend worden in de keuzes die we maken. Deze kaart met cultuurlandschappen is een ingang tot de gebiedskenmerken. Onderaan deze tekst staat benoemd welke verwante kaarten onderdeel zijn van de viewer.

Beschrijving huidige situatie

Veenweiden

In kerngebied veenweiden komen vooral *veenontginningen* voor. Deze zijn vanaf de 11e eeuw ontstaan, toen vanaf een ontginningsbasis (rivier of gegraven weterring) de veenwildernis systematisch werd ontgonnen. Zo ontstond een verkaveling die nog altijd karakteristiek is voor het veenlandschap: lange (smalle) stroken, van elkaar gescheiden door afwateringssloten, met de boerderij op de kop van de kavel. De stroken liggen evenwijdig aan elkaar of vormen een waaier, als ze uitgezet zijn vanaf een kronkelende rivieroever. Vanaf de 16e eeuw werd het veen plaatselijk op grote schaal tot onder de waterspiegel afgegraven ten behoeve van de turfwinning. Hierdoor ontstonden veenplassen.

Veenontginningen komen voor in de regio's Alblasserwaard, Duin- en Bollenstreek, Delfland en Schieland, Krimpenerwaard en Gouwestreek en Rijnstreek.

Waardevolle / beschermde landschappen binnen kerngebied veenweiden: De provinciale kroonjuwelen van het molencomplex van Kinderdijk (tevens Werelderfgoed) het Kagerplassen-gebied, de kerngebieden van Midden-Delfland en de Krimpenerwaard, Aarlanderveen e.o., de Oude Hollandse Waterlinie en de lintdorpen Meije en Weipoort.

Kust: duinlandschap, strandwallen-strandvlakten, landgoederen

Duinlandschap

Het duinlandschap bestaat uit de 'jonge' duinen. Aanvankelijk lagen er meer westelijk lage, 'oude' duinen en strandwallen. Deze werden in perioden van verhoogde zee-activiteit voor een deel opgeruimd, waarna vanaf circa 1000 na Chr. onder invloed van veranderende zeestromingen en de wind de hogere, 'jonge' duinen werden gevormd.

De duinen beschermen het achterliggende land tegen de zee. Tussen Den Haag en Hoek van Holland vormen de duinen echter een vrij smalle en lage strook, waardoor aanvullende bescherming noodzakelijk is in de vorm van een zanddijk. Andere delen van de duinen waren breed genoeg voor bijvoorbeeld kleinschalige landbouw, vanaf de 17e eeuw. Later werden de

duinen ook gebruikt voor de drinkwaterwinning en vond de aanleg plaats van bos en winddijken om verstuingen tegen te gaan.

Strandwallen- en strandvlaktenlandschap:

Dit landschap werd van ongeveer 5000 tot 3000 jaar geleden gevormd. Daarmee is dit het oudste landschap van de provincie Zuid-Holland. Op de strandwallen ontstonden de 'oude' duinen. De gebieden tussen de strandwallen, de strandvlakten, werden opgevuld met veen en klei.

Vanaf de 18e eeuw werden de strandwallen afgegraven ten behoeve van stadsuitbreidingen en wegeaanleg. Om het zand af te voeren werden zanderijvaarten gegraven. Zo ontstond het zanderijlandschap. In de 19e eeuw vond op grote schaal ontzanding plaats voor de kalkzandsteenfabricage. De ontzande gebieden werden in cultuur gebracht voor de bloembollenteelt, waartoe verregaande egalisatie en fijnmazige ontwatering plaatsvond. Het strandwallen- en strandvlaktenlandschap komt voor in de regio's Den Haag en Duin- en Bollenstreek.

Landgoederenlandschap

Achter de duinen, op de oude strandwallen liggen landgoederen vaak bij elkaar in de vorm van landgoederenzones, zoals de landgoederenzone bij Wassenaar. Landgoederen dragen bij aan de landschappelijke en recreatieve waarde van hun omgeving. Een vrije ligging en zichtassen zijn daarbij belangrijk. Voor bescherming van de relatie tussen het landgoed en de omgeving van het landgoed zijn door de provincie Zuid-Holland zogenaamde landgoedbiotopen vastgesteld.

Waardevolle / beschermde landschappen binnen kerngebied Kust: De provinciale kroonjuwelen van Landgoederenzone Den Haag - Wassenaar en de Keukenhof.

Delta

In kerngebied 'Delta' komt vooral het jonge zeekleilandschap voor, wat is ontstaan door zee-overstromingen. Aan het begin van onze jaartelling lag hier aanvankelijk, achter de strandwallen ten westen van de huidige kustlijn, een uitgestrekt veengebied. Toen de zee actiever was, werd veen weggeslagen en klei afgezet. Rond het jaar 1000 bestond de regio uit een aaneenschakeling van (veen)eilanden, slikken en gorzen, krekken en rivierarmen. In dezelfde tijd begon men gebieden te ontginnen, zoals in het westen van IJsselmonde en in de buurt van Dordrecht. Vanaf de 13de eeuw ging men over tot de aanleg van dijken, mede vanwege de bodemdaling (klink) die veroorzaakt werd door de uitoefening van akkerbouw op veen. Vroeg bedijkte polders zijn de Dordtsche Waard, het Land van Poortugaal en de heerlijkheid Rhoon (IJsselmonde) en de Zwijndrechtsche Waard. De oudste bedijkingen van de Hoeksche Waard vonden plaats ten oosten van de huidige Keizersdijk. In 1270 gingen deze deel uitmaken van de Grote Waard, de grootste polder van het graafschap Holland, met een oppervlakte van 40.000 ha. Tijdens stormvloed en overstromingen gingen weer grote gebieden (tijdelijk) verloren en ontstonden krekken als de Koedood (1373) en het zeegat van het Hollands Diep (1421). De Grote Waard ging in 1421 bij de St. Elizabethsvloed ten onder. Ter plaatse ontstond een grote binnenzee die in de loop van de volgende eeuwen gedeeltelijk herdijkt werd en gedeeltelijk een gebied onder zee-invoel bleef: de Biesbosch. Ook op Voorne-Putten als Goeree-Overflakkee werd veen weggeslagen en zeeklei afgezet, waardoor

het landschap veranderde in een verzameling (veen)eilandjes, van elkaar gescheiden door kreken. Vanaf de 13e eeuw begon men hier stukken land te bedijken, zoals op Voorne de ringvormige polders rond Abbenbroek en Zwartewaal. Ook op Goeree-Overflakkee werden vrij vroeg ringvormige polders gevormd door het bedijken van 'opwassen', afzettingen midden in het water.

Door het inpolderen van de 'aan-' en 'opwassen' werd zo tot in de 20e eeuw nieuw land gewonnen. Tijdens stormvloed en overstromingen gingen echter ook grote aangedijkte gebieden (tijdelijk) weer verloren.

De oudere polders worden gekenmerkt door een lage ligging met een vrij onregelmatige strook of blokverkaveling, terwijl de jongere polders hoger liggen en een rationelere, grootschalige verkaveling hebben. Daarnaast bevinden zich in sommige polders kleine oneffenheden, die het gevolg zijn van de moernering; het winnen van zouthoudend veen. De dijken verdelen het landschap in herkenbare eenheden. Door het steeds aandijken van nieuw land tegen al eerder bedijkt gebied, zijn veel huidige polderdijken vroeger buitenwaterkerend geweest. Zo verschoof de buitenwaterkering met de geleidelijke aangroei van nieuwe zeekleipolders keer op keer op. Deze aangroei stopte met de aanleg van de Deltawerken.

Waardevolle / beschermde landschappen binnen kerngebied Delta: De provinciale kroonjuwelen van het Schurvelingengebied op Goeree Overflakkee en Polder de Biesbosch op het Eiland van Dordrecht.

Toelichting getoonde kaart

Deze kaart bevat een overzicht van de verschillende (historische) landschapstypen in Zuid-Holland, zoals veenontginningen, droogmakerijen, zeekleipolders en strandwallenlandschap. Deze kenmerkende cultuurlandschappen zijn het resultaat van een eeuwenlange ontginningsgeschiedenis en bepalen mede de identiteit en kwaliteit van onze fysieke leefomgeving.

Onderdeel van deze landschappen zijn de systemen van rivieren, polders, hoofdafwatering en kanalen. Ook de verschillende nederzettingstypen in Zuid-Holland (zoals dijkdorpen, polderlinten, zandnederzettingen) zijn hiermee verbonden. Deze systemen en typen staan niet op dit kaartbeeld maar zijn wel opgenomen in de viewer. In de viewer staat ook de bodemkaart, die meer gedetailleerd is en daarom beter geschikt voor wie in wil zoomen om te zien uit welke specifieke bodemtypes een gebied bestaat.

Beschikbare kaarten in de viewer

Er is beleid van kracht voor de onderdelen van de Erfgoedkaart. Dit beleid voor cultureel erfgoed en ruimtelijke kwaliteit is vastgelegd in het provinciale Omgevingsbeleid. Dit uit zich enerzijds in bescherming van waardevolle, open en kwetsbare landschappen, uitgaande van hun kernkwaliteiten. Anderzijds dienen die kernkwaliteiten ook benut te worden bij ruimtelijke opgaven en transformaties, bijvoorbeeld via de inzet van ruimtelijk ontwerp.

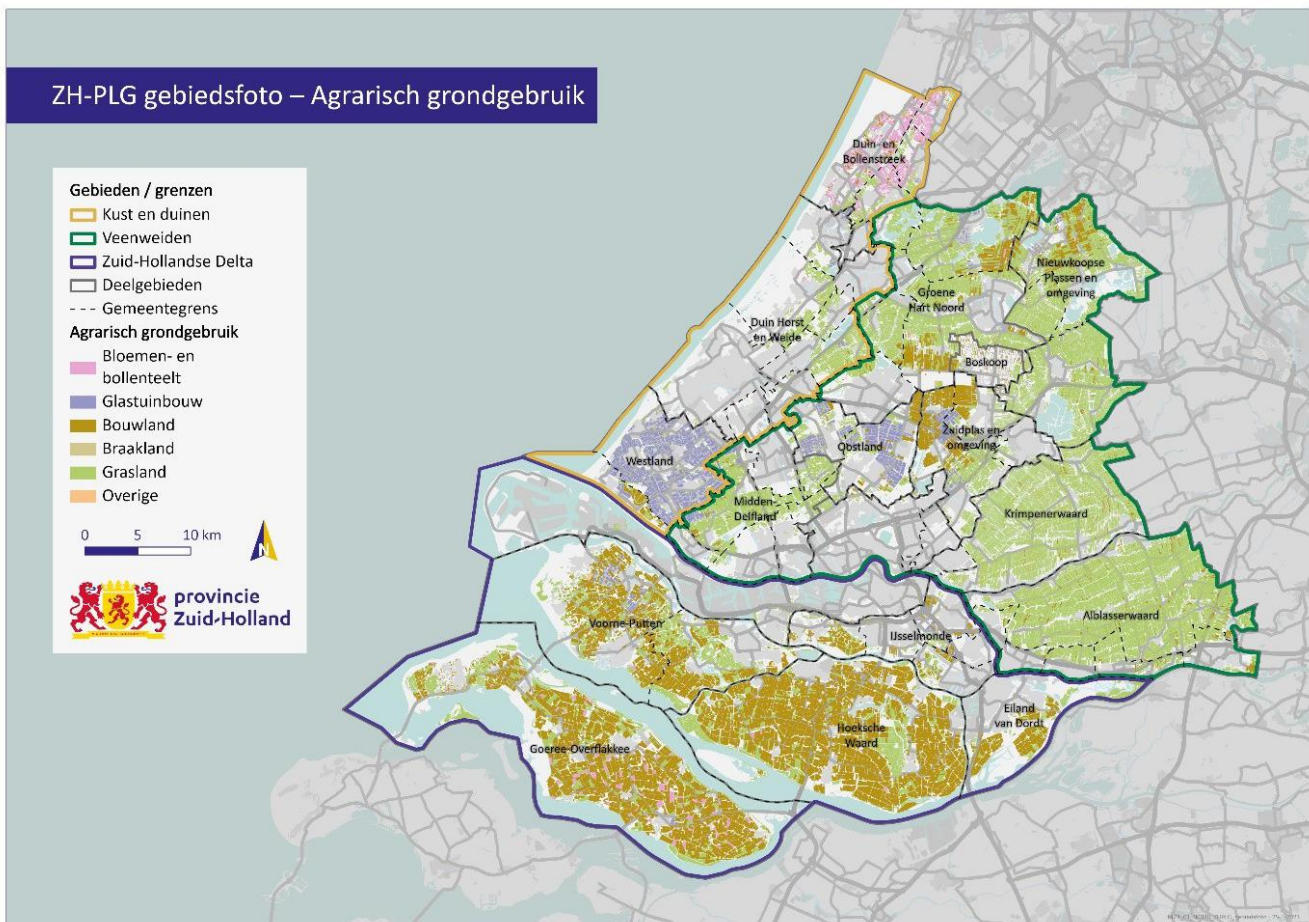
Nader informatie over provinciaal omgevingsbeleid voor:

- Regels voor bescherming erfgoed

- Richtlijnen voor landschap en ruimtelijke kwaliteit

Over erfgoed en landschap staan de volgende kaartlagen in de viewer:

- Kenmerken historisch cultuurlandschap: dit is de kaart die in deze gebiedsfoto is getoond.
- Waardering historisch cultuurlandschap: deze kaart bevat een waardering van de kenmerken van de bovenstaande kaart op basis van ruimtelijke samenhang, gaafheid en zeldzaamheid.
- Archeologie: deze kaart geeft aan welke gebieden archeologische (verwachtings)waarden hebben.
- Ruimtelijk regime voor behoud van erfgoed: deze kaart geeft aan welke erfgoedgebieden een formele beschermde status hebben.
- Ruimtelijk regime inspiratie voor ontwikkeling: deze kaart geeft aan waar waardevolle erfgoedstructuren zich bevinden die inspiratie kunnen vormen voor gebiedsontwikkeling.

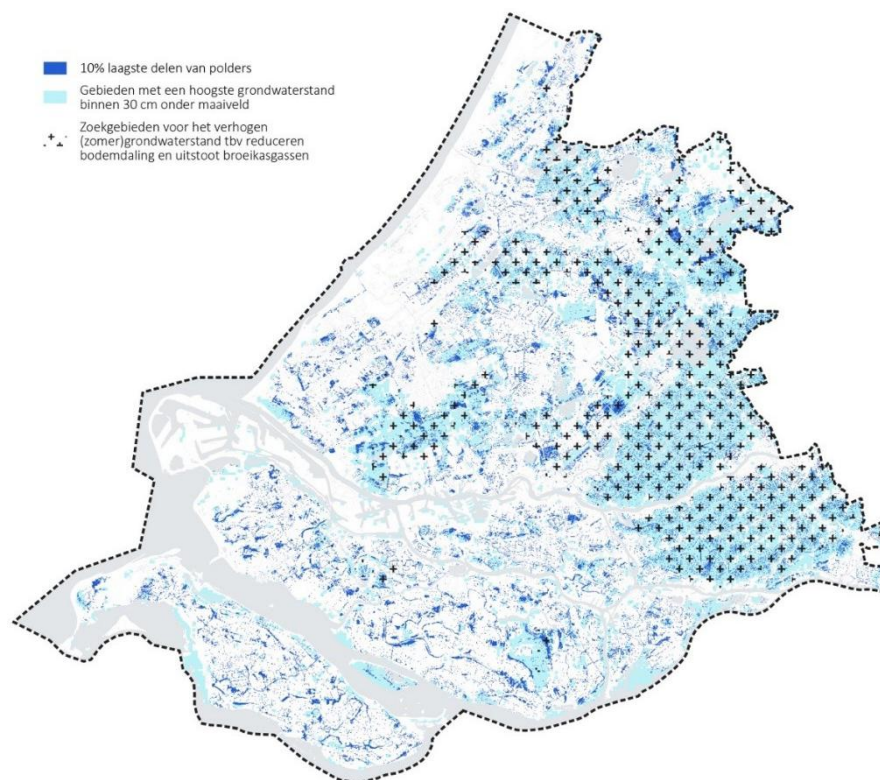

Kaart 2: agrarisch grondgebruik

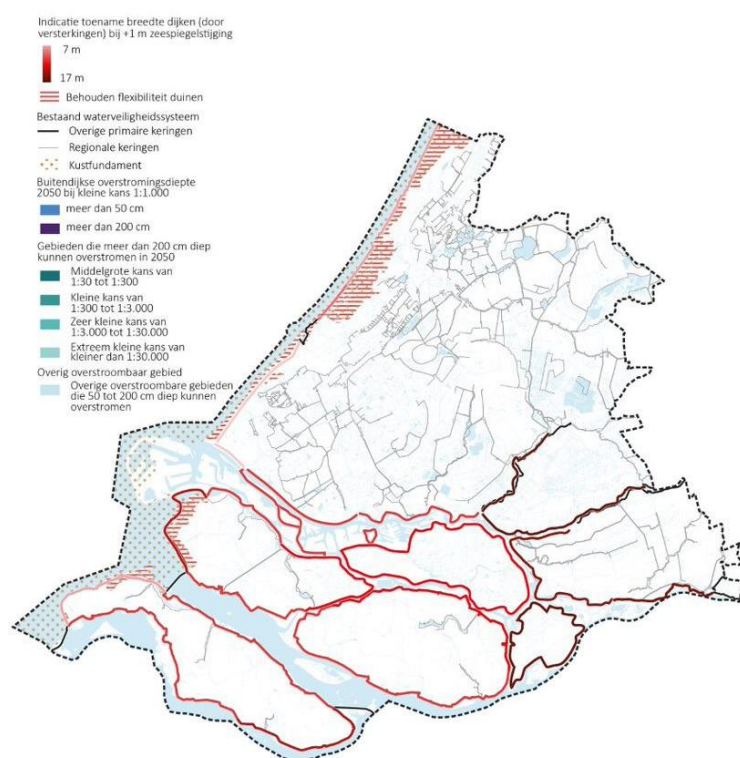
Deze kaart geeft globaal weer welk type agrarisch grondgebruik plaatsvindt in de verschillende gebieden in Zuid-Holland. De kaart is gebaseerd op de Basisregistratie Gewaspercelen. Deze bestaat uit de locatie van landbouwpercelen in Nederland met daaraan gekoppeld het geteelde gewas. De gebruiker van het perceel dient jaarlijks zijn gewaspercelen in te tekenen en aan te geven welk gewas wordt geteeld op het betreffende perceel. Dat wil zeggen dat de kaart altijd een momentopname is, bijvoorbeeld vanwege gewasrotatie.

Thema 2: water en bodem

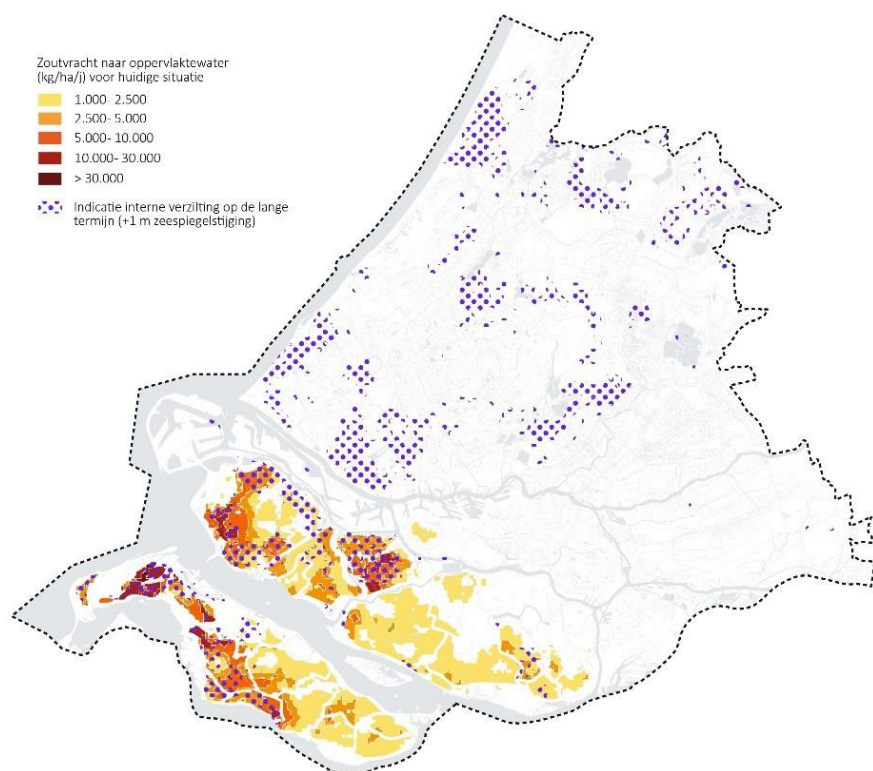
Kaart 3: wateroverlast

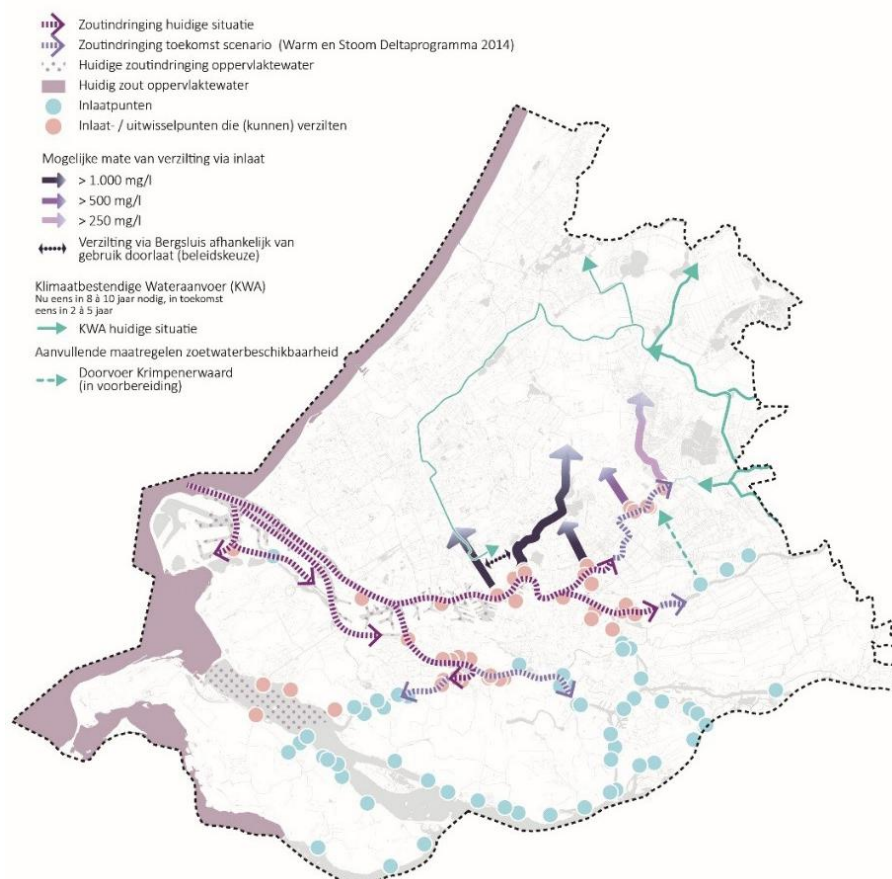
Kaart 4: waterveiligheid

Kaart 5: interne verzilting

Kaart 6: externe verzilting

Inleiding

Het water- en bodemsysteem loopt tegen zijn grenzen aan. Voldoende water van de juiste kwaliteit op de juiste plek is niet langer vanzelfsprekend, vooral in tijden van droogte. Aan de andere kant neemt het risico op wateroverlast toe door klimaatverandering, bodemdaling en verstedelijking. Ontwatering van veenbodems zorgt voor oxidatie van het veen en draagt daarmee bij aan emissie van CO₂. Zetting en daling van slappe bodems zorgt bovendien voor schade aan funderingen en infrastructuur. Tot slot is de kwaliteit van grond- en oppervlaktewater niet op orde. Meer informatie over de waterkwaliteit is te vinden in Thema 6 van deze gebiedsfoto.

Sommige delen van Zuid-Holland zijn als gevolg van het water- en bodemsysteem wellicht meer geschikt voor de ene functie, andere delen zijn meer geschikt voor andere functies. De huidige, feitelijke situatie van het water- en bodemsysteem in Zuid-Holland is goed weergegeven in de Klimaatonderlegger Zuid-Holland (te vinden in <https://klimaat-informatiehub-pzh.hub.arcgis.com/pages/klimaatadaptatie>). Aan de basis ligt een set kaarten die klimaateffecten weergeeft tot 2100 ten aanzien van verzilting, verdroging, hitte, bodemdaling, wateroverlast en waterveiligheid. (In de Klimaatonderlegger ligt de nadruk op het watersysteem. Gedetailleerde informatie over bodemsystemen is te vinden in de [Bodematlas Zuid-Holland](#).)

De klimaatonderlegger helpt om vanuit de genoemde invalshoeken de juiste kansen te benutten als het gaat om de ontwikkeling van Zuid-Holland. Het is een uitwerking van het leidende principe ‘Water en Bodem sturend’ dat het Rijk op de agenda heeft gezet en daarmee vertrekpunt is voor bijvoorbeeld ‘de ruimtelijke puzzel’ en gebiedsontwikkelingen. Onderstaande beschrijving van de huidige situatie van het water- en bodemsysteem is daarop gebaseerd. Eerst wordt de huidige situatie in de drie deelgebieden beschreven en vervolgens worden enkele overkoepelende thema’s toegelicht. Bodemdaling is een apart thema in de gebiedsfoto aansluitend op dit thema.

Beschrijving huidige situatie

Hieronder wordt per deelgebied een kort specificatie gegeven ten opzichte van bovenstaande, algemene beschrijving van het Zuid-Hollandse bodem- en watersysteem.

De Delta (Zuid-Hollandse eilanden)

De combinatie van bodemtype (zeeklei) en beschikbaarheid van zoet water maakt de Zuid-Hollandse eilanden zeer geschikt voor landbouw. Dat is dan ook het dominante landgebruik. Hoe dichterbij de kust, hoe zouter het grondwater dat via kwel bijdraagt aan verzilting van het oppervlaktewater. Water uit de grote rivieren wordt ingelaten om het zout weg te spoelen. De beschikbaarheid van zoet water uit de grote rivieren kan veranderen door klimaatverandering, zeespiegelstijging en veranderende rivierafvoer. Vooral Voorne-Putten en Goeree-overflakke zijn voor de zoetwatervoorziening in grotere mate afhankelijk van inlaat uit de grote rivieren vanwege spoelen voor interne verzilting (zoute kwel).

Ook waterveiligheid is hier van oudsher een belangrijk thema.

Kustgebied

De kustzone kent zandgronden (duinen), zeeklei en veen. Het duingebied combineert meerdere functies: kustverdediging, natuur, recreatie en drinkwaterproductie. In de duinen wordt rivierwater geïnfiltreerd voor de productie van drinkwater. Door deze infiltratie zijn natte duinvalleien ontstaan, die echter ook gevoelig zijn voor verdroging. De balans tussen alle functies is kwetsbaar. Drinkwaterbedrijven zoeken naar alternatieve bronnen voor drinkwaterproductie omdat de huidige productiecapaciteit onvoldoende is om de verstedelijkingsopgave te kunnen faciliteren.

Ook in de rest van het kustgebied is het woekeren met de ruimte. Door de hoge mate van verstedelijking is het gebied gevoelig voor wateroverlast. De gevoeligheid voor wateroverlast is vooral groot in het Westland, dat behalve veel verharding ook te maken heeft met bodemdaling.

Behalve de zoetwaterbel onder de duinen is het grondwater in het kustgebied brak. Door zeespiegelstijging zal de kweldruk toenemen en zal ook de verzilting via schutsluizen toenemen. De mogelijkheid om het zout weg te spoelen neemt af door veranderende rivierafvoer en door toename van de watervraag in andere gebieden.

Veenweidengebied

In het veenweidengebied is bodemdaling een belangrijk thema. Het thema bodemdaling wordt elders in deze gebiedsfoto beschreven. Een ander aandachtspunt is de aanwezigheid van veendijken. Een veendijk is als een spons: als hij uitdroogt schuif je 'm zo aan de kant. Peilbeheer is noodzakelijk voor de stabiliteit van deze regionale keringen. In droge zomers is peilbeheer de belangrijkste reden om water in te laten. Op warme dagen kan wel een cm waterpeil per dag verdampen en dat wordt aangevuld door water in te laten uit de grote rivieren. Andere functies profiteren daarvan mee, maar in tijden van watertekort kunnen beperkingen aan het gebruik door andere functies worden ingesteld. Als dat geen soelaas biedt kunnen waterschappen in nood brak water inlaten ten behoeve van peilbeheer, met schade aan andere functies tot gevolg.

Toelichting getoonde kaarten

In deze fase hebben we ervoor gekozen vier kaarten uit de Klimaatonderlegger te gebruiken ter ondersteuning van dit thema:

- Risicogebieden wateroverlast (FIG A.2.2)
- Waterveiligheid (FIG A.3.4)
- Interne verzilting (FIG A.4.1)
- Externe verzilting (FIG A.4.2)

In later stadium zullen we deze kaarten comprimeren en bewerken zodat deze beter aansluiten op de thema's van het NPLG.

Waterveiligheid en wateroverlast

De eerste twee kaarten gaan over wateroverlast en waterveiligheid. Voor wateroverlast is met name het thema waterberging belangrijk. De kaart toont de 10% laagste delen van polders in Zuid-Holland. Dit geeft een indicatie welke gebieden zijn te reserveren voor waterberging. Voor waterveiligheid is niet alleen relevant ruimte te reserveren voor dijkversterking (primaire keringen), maar is ook relevant om rekening te houden met de overstromingsdiepte bij dijkdoorbraken. De kans dat een kering faalt is heel klein, maar de gevolgen kunnen in een dichtbevolkt gebied als Zuid-Holland heel groot zijn. De gevolgen van zowel wateroverlast als overstromingen zijn te beperken door bij de inrichting van het gebied rekening te houden met de mogelijkheid van wateroverlast of overstroming. Bijvoorbeeld door vluchtroutes of vitale functies verhoogd aan te leggen.

Verzilting

De andere twee kaarten gaan over verzilting. Kaart A.4.1. geeft een beeld van de verwachte interne verzilting, mede als gevolg van zeespiegelstijging. Interne verzilting komt uit het systeem zelf en wordt veroorzaakt door brak of zout grondwater dat via opwaartse stroming (kwel) het oppervlaktewater verzilt. De kaart laat zien dat de zoutvracht vanuit het grondwater naar het oppervlaktewater relatief hoog is op de eilanden. Dat wil niet zeggen dat daar ook de meeste problemen worden ervaren, want zolang er water uit de grote rivieren is om het regionaal systeem mee zoet te spoelen wordt op de eilanden goed geboerd. De kaart laat ook zien dat door zeespiegelstijging de interne verzilting toeneemt in de kustzone en in een aantal diepe polders. In sommige polders (o.a. Restveen, Zuidplas) heeft het waterschap het besluit genomen het polderpeil niet verder te indexeren.

Kaart A.4.2. geeft een beeld van locaties die gevoelig zijn voor externe verzilting. Externe verzilting van het oppervlaktewater wordt veroorzaakt door een open verbinding met zee of via het schutten van sluizen tussen zoet en zout water. De kaart laat zien dat inlaatpunten langs het Hollandsch Diep ook op lange termijn bruikbaar blijven voor inlaat van zoet water. Onder andere de inlaatpunten aan de Hollandse IJssel zijn gevoelig voor verzilting. Bij lage rivierafvoeren komt de zouttong vanuit zee zover landinwaarts dat inlaatpunten tijdelijk kunnen verzilten. Centraal Holland is in belangrijke mate afhankelijk van het inlaatpunt uit de Hollandse IJssel bij Gouda. Als dat dreigt te verzilten dan wordt via alternatieve route (de KWA: klimaatbestendige wateraanvoer) water uit het Amsterdam-Rijnkanaal en Lek gepompt richting Gouda. De capaciteit van deze aanvoermogelijkheid is beperkt. Als de watervraag in de regio blijft toenemen, bijvoorbeeld door verhogen en hooghouden van de grondwaterstanden in de veenweiden, dan kunnen tekorten ontstaan. Dan kan het voor peilbeheer noodzakelijk zijn om brak water in te laten uit de Hollandse IJssel. De impact daarvan is afhankelijk van de duur van de inlaat, de afstand tot de inlaat, de zoutconcentratie, het moment in het seizoen en de zouttolerantie van de teelt of functie.

De inlaatpunten aan het Spui liggen relatief dicht bij zee en kunnen weliswaar verzilten, maar in de regel duurt dat niet langer dan een getijslag, waarna het water voor de inlaat weer zoet is. Zo zijn er naar verwachting ook op lange termijn voldoende inlaatvensters om het Brielse Meer te kunnen blijven voeden uit het Spui. Uitgangspunt daarbij is wel het huidige bedieningsprotocol voor de kier in de Haringvlietsluizen. Een van de randvoorwaarden voor

de kier is dat het zout niet verder komt dan de denkbeeldige lijn tussen Middelharnis en de monding van het Spui.

Bodemkundige informatie met betrekking op de aard en de samenstelling van de bovengrond in de drie kerngebieden is beschikbaar in de Bodemkaart 2021 die is opgenomen in de viewer.

Verdieping op het thema

Waterbeschikbaarheid

In droge perioden voeren de waterschappen zoetwater aan voor peilbeheer. Dit is essentieel om de stabiliteit van keringen te borgen en om bodemdaling en veenoxidatie tegen te gaan. Als er onvoldoende zoetwater kan worden aangevoerd om in alle gebruiksfuncties te voorzien, dan kan het oppervlaktewatergebruik worden verminderd door het gebruik voor bepaalde functies te beperken. Als dat onvoldoende soelaas biedt voor het peilbeheer, dan is inlaat of bijmengen van brak water onvermijdelijk. Dit kan grote impact hebben op zoetwaterafhankelijke natuur en landbouw.

Zoetwater wordt gebruikt voor verschillende functies zoals natuur, landbouw (beregening en doorspoeling), industrie, drinkwater, peilbeheer, scheepvaart en stedelijk groen. We zien de watervraag toenemen terwijl de waterbeschikbaarheid afneemt. Dit leidt, zoals in de zomer van 2022 ook duidelijk werd, tot knelpunten in de zoetwaterbeschikbaarheid.

De uitdagingen voor de lange termijn:

- **Zeespiegelstijging.** Door zeespiegelstijging treedt verzilting van inlaatpunten veel frequenter op en de kweldruk op het grondwater neemt toe.
- **Teruglopende zomerse Rijnafvoer.** Zuid-Holland is sterk afhankelijk van de Rijnafvoer die gevoed wordt vanuit het internationale stroomgebied. Door klimaatverandering kan het karakter van de Rijn verschuiven van een smeltrivier naar een regenrivier. Dat betekent zeer lage zomerse afvoeren.
- **Toenemende watervraag voor grondwater(peil)beheer.** In warme, droge zomers kunnen oppervlaktewaterpeilen door verdamping wel een centimeter per dag zakken. Door klimaatverandering zal de watervraag voor het hoog houden van de grondwaterstanden (door peilbeheer in combinatie met waterinfiltratie) toenemen. Peilverhogingen en actief grondwaterbeheer om bodemdaling tegen te gaan zorgen voor sterke toename van de watervraag. Dit kan leiden tot 60% toename van de watervraag, waardoor onvermijdelijk tekorten ontstaan benedenstrooms.
- **Druk op de ondergrond.** De ondergrond speelt een belangrijke rol als buffer voor de zoetwateropslag en in delen van het gebied is grondwateronttrekking ook een waterbron. Aan de andere kant neemt de verzilting door toenemende kweldruk, droogte en grondwateronttrekking nog steeds toe. Verstedelijking en energietransitie leggen concurrerende claims op de ondergrond.
- **Drinkwater.** De Zuid-Hollandse drinkwaterbedrijven worden voorzien vanuit de grote rivieren die in potentie kwetsbaar zijn voor verontreiniging en lage aanvoer. Daarnaast zal de drinkwatervraag naar verwachting stijgen door de verwachte bevolkingstoename

van mogelijk 1 miljoen mensen in de regio. De woningbouwopgave in Zuid-Holland leidt tot 2030 al tot een toename in de drinkwatervraag van 30%.

- **Watervraag overige functies.** Door klimaatverandering kan de watervraag voor landbouw en natuur toenemen. In het regionaal systeem kan de doorspoelbehoefte ten behoeve van de waterkwaliteit toenemen, bijvoorbeeld om blauwalgen te voorkomen. Vergroening van stedelijk gebied (voor biodiversiteit, leefbaarheid en voorkomen van hittestress) leidt ook tot toename van de watervraag.
- **Beleidskeuzes** kunnen de beschikbaarheid van zoet water beïnvloeden. Hierbij gaat het bijvoorbeeld over keuzes in de afvoerverdeling, over grote infrastructurele werken en over natuurherstelmaatregelen.

Wateroverlast

Regenwater vasthouden, bergen en afvoeren

Regenwater kan gedeeltelijk worden vastgehouden of opgenomen door de bodem (infiltreren). Zeker in gebieden met hoge grondwaterstanden (weinig ruimte voor het water om te infiltreren), een hoge ondergrondverdichting (doordat zware landbouwvoertuigen de grond samendrukken) of veel verharding (zoals in stedelijk gebied), is de infiltratiecapaciteit beperkt en stroomt er veel water af, wat vervolgens zal moeten worden geborgen en/of afgevoerd.

Het bergen van regenwater kan bijvoorbeeld in het oppervlaktewatersysteem (sloten en plassen) of in daarvoor ingerichte bergingsgebieden. Doordat Zuid-Holland grotendeels uit vlakke, laaggelegen en peilgereguleerde polders bestaat, moet het regenwater worden afgevoerd dat niet kan worden vastgehouden, geïnfiltreerd of geborgen.

Door ontwikkelingen neemt tegelijkertijd de infiltratie- en bergingscapaciteit van gebieden juist steeds verder af. Door extra verharding in stedelijk gebied en de achteruitgaande bodemkwaliteit van landbouwgebieden, kan er minder water in de bodem worden geborgen en geïnfiltreerd.

Er zijn verschillende factoren die bepalen of een gebied gevoelig is voor wateroverlast, zoals het bodemtype (bodemgesteldheid en bodemstructuur), het percentage verharding en ondergrondverdichting, de grondwaterstanden en mate van drooglegging, de afvoercapaciteit van het waterafvoersysteem, het percentage oppervlaktewater en de toelaatbare peilstijgingen (bergingscapaciteit oppervlaktewater). Ook de intensiteit en duur van een regenbui heeft veel invloed op de gebieden waar wateroverlast optreedt. Zo laten stresstesten met 70 mm regenval in een uur andere aandachtsgebieden zien dan modelberekeningen waarbij het zeer extreme en langdurige weersysteem uit Limburg (182 mm/2 dagen) op de provincie wordt geprojecteerd. Door de zeespiegelstijging zal het water dat wordt afgevoerd, steeds hoger moeten worden weggepompt, wat vraagt om sterkere pompen die meer energie gebruiken. Zo gebruikt het gemaal bij IJmuiden, dat nu nog een deel van de tijd onder vrij verval kan lozen en alleen pompt wanneer noodzakelijk, jaarlijks al zo'n 10 miljoen kWh aan energie (vergelijkbaar met het stroomverbruik van 3.000 huishoudens).

Er is geen goede kaart beschikbaar die bovengenoemde risicofactoren voor wateroverlast combineert. De kaart met de 10% laagste delen van polders geeft een indicatie van de gebieden waar ruimte gereserveerd moet worden voor waterberging, is in het kaartbeeld een eerste indicatie gegeven van gebieden met een beperkte waterbergingscapaciteit. Daarbij is gekeken naar een beperkte ontwateringsdiepte (of zoekgebieden voor vernatting van bodemdalingsgebieden) en de laagstgelegen 10% van polders waar water zich binnen een polder kan verzamelen. Naar verwachting komen er komende periode kaartbeelden beschikbaar die een betere indicatie kunnen geven van gebieden waar rekening moet worden gehouden met (toenemende) regenwateroverlast.

Waterveiligheid

Zuid-Holland wordt beschermd tegen overstromingen door een stelsel van duinen en dijken (primaire en regionale keringen). Door klimaatverandering kunnen de waterstanden van de zee en rivieren toenemen en daarmee het overstromingsrisico van binnen- en buitendijkse gebieden. De kans dat een kering faalt is zeer klein, maar de gevolgen kunnen in een dichtbevolkt gebied zoals Zuid-Holland groot zijn.

Drinkwater

- De provincie zorgt voor ruimtelijke bescherming van de bronnen voor drinkwater. Op de kaart drinkwater staan drinkwaterwingebieden en drinkwaterbeschermingsgebieden. Daarnaast heeft de provincie zogenaamde Aanvullende Strategische Voorraad (ASV) gebieden aangewezen met het oog op toekomstige drinkwatervoorziening.
- Zuid-Holland is voor de drinkwatervoorziening grotendeels afhankelijk van oppervlaktewater. Naast directe inname van oppervlaktewater, al dan niet uit bekkens, vindt indirecte inname van oppervlaktewater plaats door infiltratie van rivierwater in de duinen en door inzijging van rivierwater in de oevers langs de rivieren de Lek en de Maas, waar grondwater wordt gewonnen (oevergrondwater). Daarnaast vindt in beperkte mate rechtstreekse winning uit het grondwater plaats.
- Drukfactoren zijn o.a. de aanwezigheid van milieuvreemde stoffen (gewasbeschermingsmiddelen, nutriënten, opkomende stoffen, zeer zorgwekkende stoffen en geneesmiddelen), lage rivierafvoeren, verzilting en gebruik van de ondergrond door bodem- en energiesystemen.
- De capaciteit van de drinkwatervoorziening kan al op korte termijn een knelpunt worden. De vraag naar drinkwater neemt toe door bevolkingsgroei en de woningbouwopgave, maar uitbreiding van de capaciteit is niet makkelijk. De mogelijkheden voor uitbreiding van bestaande bronnen zijn beperkt en daarom zoeken de drinkwaterbedrijven naar nieuwe bronnen voor drinkwaterwinning. Daarbij wordt ook gekeken naar winning uit het regionale oppervlaktewater (o.a. Valkenburgse Meer) en naar ontzilting van brak grondwater. Drinkwaterbedrijf Oasen verkent op dit moment 7 potentiële locaties voor een nieuwe oevergrondwaterwinning in de ASV gebieden Krimpenerwaard en Alblasserwaard. Deze gebieden zijn gevoelig voor bodemdaling. Mogelijk kan het gebiedsproces ZH-PLG de locatiekeuze beïnvloeden.

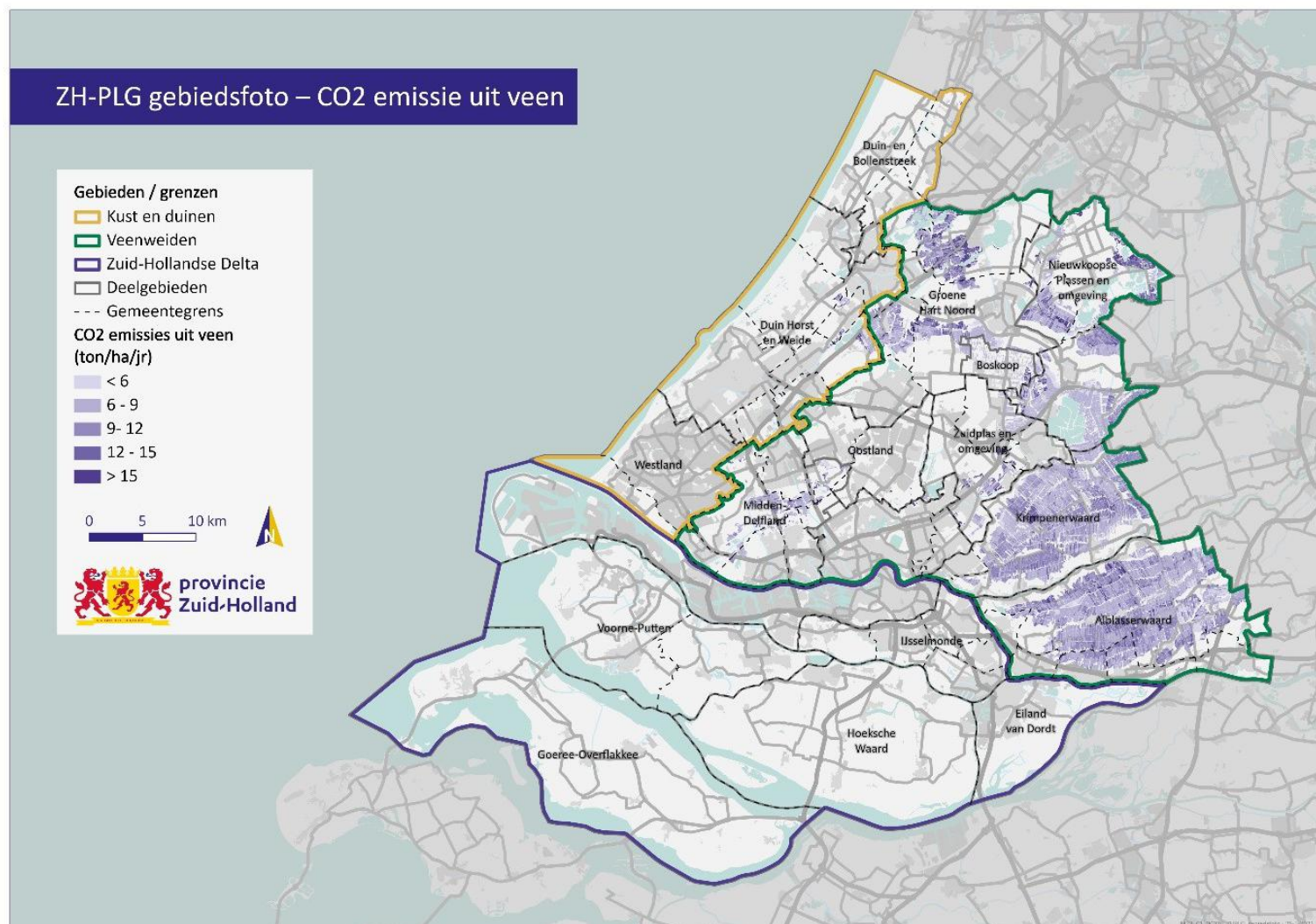
Beschikbare kaarten (in de viewer)

De Klimaatonderlegger bevat veel kaarten die voor het ZH-PLG en voor de gebiedsprocessen relevant kunnen zijn. Het voornemen is deze kaarten onderdeel te maken van de viewer. Op dit momenten beschikt Provincie Zuid-Holland echter nog niet over de GIS-data en is het daarom technisch nog niet mogelijk de kaarten in de viewer in te laden. Zodra dit mogelijk is, zullen we kaarten toevoegen. De Klimaatonderlegger bevat tevens informatie over hoe de data die is gebruikt voor het maken van de verschillende kaarten, waaronder de kaarten die gebruikt zijn in deze gebiedsfoto.

De Klimaatonderlegger bevat vooral informatie over het watersysteem en niet over bodemsystemen. In de Klimaatonderlegger ontbreken bijvoorbeeld de beperkingen als gevolg van bodemverontreinigingen en de (on)mogelijkheden voor ondergrondse infrastructuur, ondergrondse energievoorzieningen (met name WKO's en geothermie), ondergrondse opslag, delfstofwinning, etc. Deze informatie is wel te vinden in de Bodematlas Zuid-Holland, met bijbehorende Signaleringskaarten Bodem en Ondergrond (arcgis.com). De bodematlas bevat onder meer de Bodemkaart 2021 en de Geologische kaart van Zuid-Holland. Op die laatste kaart is – buiten het bebouwd gebied – gedetailleerd aangegeven wat voor soort zand, klei en/of veen ter plaatse het meeste voorkomt, in zowel bodem als ondergrond. De relevante bodemkaarten worden nog toegevoegd aan de viewer.

Thema 3: bodemdaling

Kaart 7: CO₂-emissie uit veenbodems in Zuid-Holland

Inleiding

Het veranderende klimaat is een wereldwijd vraagstuk, waarvan de gevolgen nu al voelbaar zijn. Voor het afremmen van de klimaatverandering is het nodig de uitstoot van broeikasgassen te verminderen. Voor ons ligt er een grote opgave om specifiek de uitstoot van broeikasgassen uit veen aanzienlijk te verminderen. Veen bestaat voor een groot deel uit organisch materiaal, dat bij gangbaar landgebruik geleidelijk wordt afgebroken. Dat veroorzaakt bodemdaling en daarbij komen broeikasgassen vrij: koolstofdioxide (CO₂), methaan (CH₄) en lachgas (N₂O). De hoeveelheid uitstoot van de verschillende gassen drukken we meestal uit in equivalenten van CO₂.

De opgave om de CO₂-eq emissies uit veenweiden te reduceren staat in het Nationaal Klimaatakkoord uit 2019. Hierin is, binnen het onderdeel landbouw en landgebruik, voor de agrarische veenweiden een reductieopgave van 1 Mton CO₂-eq emissie in 2030 opgenomen, waarbij 2017 als referentiejaar is genomen. Daarnaast is een indicatieve verdeling van de opgave tussen de provincies afgesproken, waarin Zuid-Holland 21% van de reductie opgave heeft ofwel 0,21 Mton. Dat komt neer op circa 60% reductie van de berekende actuele referentie-emissie uit de Zuid-Hollandse veenweiden (van circa 0,33 Mton).

Het huidige grondgebruik vraagt om een zekere drooglegging, die er echter ook voor zorgt dat het veen afbreekt, broeikasgassen worden uitgestoten en de bodem daalt. De steeds verdergaande bodemdaling in een gebied dat al onder zeeniveau ligt, zorgt tegelijkertijd voor zowel extra kwetsbaarheid voor wateroverlast door klimaatverandering als voor meer uitstoot van broeikasgas sen wat klimaatverandering juist versterkt. Door het veen weer natter te maken of houden doorbreken we deze spiraal. Dit zal gevolgen hebben voor het huidige grondgebruik en (systeem van) voedselproductie. Daarnaast is de verwachting dat er ook effecten zijn op het watersysteem. Nat(ter) houden van veen vraagt extra water en dat kan knellen met de beschikbaarheid van voldoende zoetwater in tijden van droogte, maar zorgt ook voor een groter risico op wateroverlast (en botsen met de NBW norm) en/of kan leiden tot een (tijdelijk) slechtere waterkwaliteit (en botsen met Kaderrichtlijn water).

Beschrijving huidige situatie

Ons veenweidengebied is onderdeel van een groot veengebied dat zich ook uitstrekt in de provincies Utrecht en Noord-Holland. De veenbodems zijn gevormd door natuurlijke processen in de rivierdelta. In de middeleeuwen waren hier nog dikke veenpakketten aanwezig. Deze werden in cultuur gebracht voor de teelt van gewassen en voor turfwinning. Door dit landgebruik is de bodem sterk gedaald en werd de grond te nat voor akkerbouw. Melkveehouderij met grasland ontwikkelde zich tot het dominante landgebruik.

Een groot deel van de emissie uit onze veenbodems, circa 60% procent, vindt plaats in de twee veenweidengebieden Alblasserwaard en Krimpenerwaard. De bulk van de Zuid-Hollandse opgave ligt in het kerngebied Veenweiden. Een klein deel van de opgave ligt in de andere kerngebieden Kust en Duinen en Zuid-Hollandse Delta. Een deel van de veenbodems in Kust en Duinen en Zuid-Hollandse Delta is natuurgebied, een deel ligt onder een

beschermend kleidek en een beperkt deel oxideerbaar veen is in gebruik is als landbouwgebied.

Onderstaande tabel geeft globaal aan hoeveel ton CO₂-emissie per deelgebied plaatsvindt als gevolg van veenoxidatie. De data is uitgesplitst naar gemeentegrenzen en geeft daarom niet voor alle deelgebieden een exacte berekening.

Deelgebied	Ha	CO ₂ Ton/jr
Alblasserwaard	11.291	106.967
Krimpenerwaard	8.475	83.581
Nieuwkoop	7.487	72.862
Groene Hart Noord	4.394	46.858
Zuidplas e.o.	842	10.106
Midden Delfland	940	8.715
Oostland	249	2.482
Boskoop ¹	-	-
Kust & Duinen ²	111	1.167
Zuid-Hollandse Delta ³	n.t.b.	n.t.b.
Totaal	33.789	332.738

Toelichting getoonde kaart

De kaart geeft indicatief aan waar in Zuid-Holland in welke mate CO₂-emissie plaatsvindt als gevolg van veenoxidatie door bodemdaling. Het gaat om een samengesteld beeld.

Onderliggende data bevatten onder meer de belangrijkste indicatoren voor CO₂-emissie door bodemdaling: drooglegging, veenbodemtype en slootafstand. De kaart is gebaseerd op de meest recente cijfers uit 2021 en niet op de cijfers uit 2017 (het referentiejaar) omdat we een zo accuraat mogelijke beschrijving willen geven van de huidige situatie.

Voor de berekening is de rekentool SOMERS gebruikt, die is gebaseerd op de metingen uit het Nationaal Onderzoekprogramma Broeikasgassen Veenweiden. Dit is op dit moment de best beschikbare methode, maar bevat nog altijd een bepaalde mate van onnauwkeurigheid. Deze tool wordt nauwkeuriger naarmate er meer meetjaren en meetreeksen beschikbaar zijn. Deze kaart is niet geschikt om in te zoomen tot op perceelniveau. Daarvoor is de kaart te indicatief en zal eerst op locatie gecontroleerd moeten worden of de onderliggende basisdata (van bodemtype en drooglegging) klopt.

We hebben gekozen voor deze kaart omdat de kaart een brug slaat tussen de feitelijke informatie en de opgave. De kaart geeft nog niet een volledig beeld; voor de kerngebieden Kust en Duinen en Zuid-Hollandse Delta is aanpassing nodig.

¹ Als gevolg van peilfixatie en grondaanvulling vindt in dit deelgebied CO₂-emissie plaats door afbraak van extern aangevoerde grond. Dit is niet onderdeel van de opgave.

² Het gaat om de Duivenvoordse Polder.

³ Het gaat om Oude Land van Strijen, Polder Simonshaven en Polder Heenvliet. Vooralsnog zijn er geen cijfers bekend.

Van de onderliggende data is vooral de kaartlaag met de drooglegging van 2021 relevant. Deze kaart staat, samen met andere kaarten over het thema bodemdaling, in de viewer (zie onder). De drooglegging (dat is het slootpeil ten opzichte van het maaiveld) is een van de meeste bepalende en sturende paramaters voor CO₂-emissie door veenafbraak. De veenoxidatie vindt vooral plaats boven de grondwaterstand en de drooglegging geeft een indicatie van die grondwaterstand.

Verdieping op het thema

Veenoxidatie is een complex proces waarin veel factoren een rol spelen. Belangrijke factoren zijn 1) de zuurstofindringing, 2) het bodemvocht (bepaald door onder andere de grondwaterstand), 3) de temperatuur, 4) de dikte van een eventueel kleidek, 5) het type veen en 6) de bacteriën die uiteindelijk onder invloed van al die factoren het veen afbreken. In warme droge zomers is er sprake van meer veenoxidatie, meer CO₂-emissie en meer bodemdaling.

Hoe meer zuurstof in de grond kan doordringen, hoe sneller de veenafbraak of -oxidatie. Er is daarom een directe relatie met de grondwaterstand. Een hoog peil beperkt de hoeveelheid zuurstof in de bodem en daarmee de veenoxidatie. Uit internationale literatuur blijkt dat het optimum voor de reductie van de uitstoot van broeikasgassen op circa 20 cm beneden maaiveld ligt. Als het grondwater nog verder stijgt, neemt de kans op vorming van methaan en lachgas toe.

Integraliteit

In het veenweidengebied zijn CO₂-emissie door bodemdaling, het watersysteem en het landgebruik onlosmakelijk met elkaar verbonden. Zo zijn de meest voor de hand liggende maatregelen voor het beperken van de CO₂-emissie uit veen gekoppeld aan een hoger (grond)waterpeil en dat is weer gekoppeld aan een daarbij passend bovengronds landgebruik. Bij keuzen die we maken om de CO₂-emissies uit veen te remmen, moeten we er ons bewust van zijn dat dit gevolgen kan hebben voor het watersysteem en/of landgebruik waar óók iets mee moet, zoals: 1) de aanvoer van voldoende water in de zomer (goede

zoetwaterbeschikbaarheid), 2) het beheersen van wateroverlast, 3) een goede inrichting van het watersysteem, 4) de zorg voor de waterkwaliteit en 5) het verdienvermogen of waardering van het huidige (landbouwkundig) grondgebruik.

Beschikbare kaarten in de viewer

Als algemene disclaimer: met name voor het kerngebied Zuid-Hollandse Delta moeten we nog de data verwerven om onderstaande kaartbeelden – bijvoorbeeld over drooglegging - compleet te maken. Daarnaast is ook aanvullende data nodig. Daarover voeren we het gesprek met de waterschappen.

Bodemkaart 2021:

Op deze kaart zijn onder meer de veengronden te zien. Dat zijn alle gronden die in de bovenste 80 cm voor meer dan de helft uit moerig of veenachtig materiaal bestaan. De veenweiden, waarvoor de CO₂-reductie opgave telt, zijn veenbodems in gebruik als gras- of bouwland.

Landbouw, BRP gewaspercelen:

Op deze kaart is te zien welke gronden in gebruik zijn als grasland of bouwland. De kaart is gemaakt met gegevens uit de basisregistratie gewaspercelen. De veenweiden, waarvoor de CO₂-reductie opgave telt, zijn veenbodems in gebruik als gras- of bouwland.

Drooglegging 2016 en 2021:

Deze kaart laat zien voor de veenweiden (veenbodems in gebruik als gras/bouwland) wat de afstand is tussen slootwaterpeil en maaiveldhoogte. Dit geeft een indicatie van de grondwaterstand, de belangrijkste factor in de CO₂-emissie door veenoxidatie. Voor de opgave is uiteindelijk 2017 vastgesteld als het referentiejaar. Omdat de verschillen t.o.v. 2016 gering zijn is geen nieuwe kaart gemaakt voor 2017. Voor het meest actuele beeld is het jaar 2021 toegevoegd.

Kleidek op veen:

Deze kaart laat zien waar en hoe dik een kleidek op het veen ligt. De aanwezigheid van een kleidek kan gebruikt worden voor duiding van zoekgebieden waar bodemdaling/CO₂-remmende maatregelen effectief genomen kunnen worden: waar het lukt om het grondwater tot in het kleidek te krijgen en houden, wordt de CO₂-emissie door veenafbraak flink geremd.

Dikte oxideerbaar veen:

Deze kaart laat zien de totale dikte van het bovenste veenpakket dat gevoelig is voor CO₂-emissie door oxidatie bij lage grondwaterstanden en bij doorgaande peilindexatie (dat is als om de x de jaar wordt besloten om de peilen mee te laten zakken met de bodemdaling). De veendikte is hier gedefinieerd als de dikte die bij landbouwkundige ontwatering kan oxideren. Een minerale ondergrond of tussenlaag van >40 cm is als onderkant van de oxideerbare veenlaag beschouwd. Onder zo'n minerale laag kan dus nog wel veen voorkomen, maar dat blijft dan anaeroob en zal niet oxideren.

Kwel en wegzijging:

Deze kaart laat zien waar het grondwater wordt beïnvloed door een ondergrondse waterstroom van “kwel” (een opwaartse gerichte waterstroom) of “wegzijging” (een neerwaarts gerichte waterstroom). Op locaties met (veel) kwel of wegzijging kan op dit moment (april’23) de CO₂-emissie door veenaafbraak nog niet goed worden uitgerekend met de rekentool SOMERS.

Peilgebieden:

Op deze kaart staat de grenzen van de peilgebieden. Dat zijn aaneengesloten gebieden of vakken met hetzelfde oppervlaktewaterpeil, waarvan de hoogte, meestal ten opzichte van het NAP, door een waterschap wordt vastgesteld in een peilbesluit en gestuurd door een gemaal of stuw. Indien bodemdaling/CO₂-remmende waterinfiltratiesystemen worden aangelegd, is het raadzaam na te gaan wat dat op termijn betekent voor het waterpeil van alle percelen binnen hetzelfde peilvak.

Hoogtekaart:

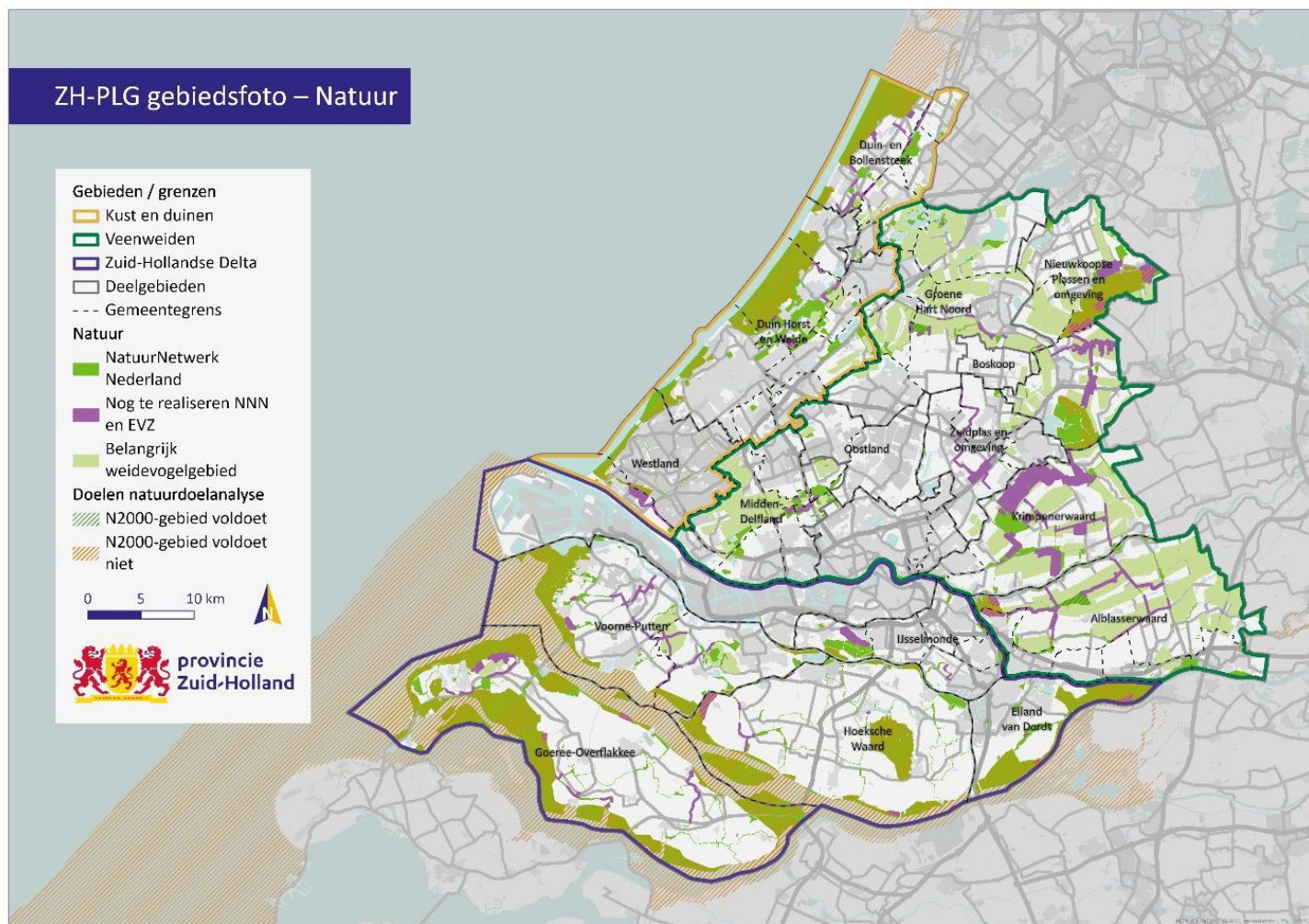
Op deze kaart staat de hoogte van het maaiveld ten opzichte van NAP. De meest actuele maaiveldhoogte is gebaseerd op het AHN 4 (algemeen hoogtebestand Nederland), die voor Zuid-Holland is ingemeten in 2020. Aanwezige verschillen in maaiveldhoogten kunnen ruimtelijk worden benut door bijvoorbeeld te verkennen of/hoe de laagst gelegen percelen in een peilvak of polder, die het meest kwetsbaar zijn voor wateroverlast, kunnen worden ingezet voor waterberging.

CO₂-emissie 2016 en 2021

De CO₂-emissie is berekend met behulp van de [https://SOMERS rekenregels](https://SOMERS.rekenregels). Met de vele metingen uit het Nationaal Onderzoeksprogramma Broeikasgassen Veenweiden (NOBV) is het gelukt om de SOMERS rekenregels te maken en op basis van veenbodemtype, drooglegging (zomerpeil) en slootafstand de CO₂-emissie indicatief te bepalen. Zodra er meer meetjaren en meetreeksen beschikbaar zijn zal de rekentool verder verbeterd worden.

Thema 4: natuur

Kaart 8: natuurgebieden in Zuid-Holland

Inleiding

Natuur is van levensbelang. Natuur vormt een basisvoorwaarde voor een groot deel van een brede welvaart (werken, wonen) en een gezonde leefomgeving. Toch gaat het met de natuur niet goed. Al jarenlang is op veel terreinen een nog steeds dalende trend te zien, zowel binnen als buiten de beschermde natuurgebieden. Het ecosysteem staat voor een groot aantal uitdagingen (zogenaamde drukfactoren) zoals een stikstofoverschot, klimaatverandering, waterkwaliteit, waterbeschikbaarheid en versnippering van leefgebieden. Onomkeerbare schade dreigt.

De gebiedsfoto's laten dit ook zien. Ondanks strikte bescherming bevinden circa 90% van de Habitattypen (soorten leefgebieden) en 75% van de Habitatrichtlijnsoorten (planten en dieren) zich in Nederland in een ongunstige staat van instandhouding. In Zuid-Holland staan 19 van de 21 Natura2000 gebieden er slecht voor. Via diverse programma's wordt er gewerkt aan de doelstellingen uit de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR) om de natuur weer op orde te krijgen.

Er is een wisselwerking tussen klimaat, water en natuur. De slechte staat van de natuur heeft bijvoorbeeld ook negatief effect op hittestress, droogte, bodemdaling en wateropvang. Met het Zuid-Hollands Programma Landelijk Gebied werken we toe naar een gezond landelijk gebied waar natuur, water en klimaat op orde zijn en elkaar versterken.

Beschrijving huidige situatie

Kerngebied Kust en Duinen

Natura 2000-gebieden

Het gebied wat getypeerd staat als Kust en Duinen bevat vijf Natura 2000 gebieden te weten Solleveld en Kapittelduinen Westduinpark en Wapendal, Meijendel en Berkheide, Coepelduynen en het Zuid-Hollandse deel van Kennemerland-Zuid. Deze Natura 2000-gebieden vallen allemaal onder het type Duinen, waarvoor het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) kernopgaven heeft geformuleerd. Deze zijn vastgesteld in het Natura 2000 doelendocument (LNV, 2006). LNV stelt dat het meest essentiële proces in de duinen — de dynamiek door verstuiwing en duinvorming — grotendeels verloren is gegaan. De belangrijkste oorzaken hiervan zijn vastlegging van de kust, stikstofdepositie en wegvallen van historisch gebruik. Voor een goede staat van instandhouding van de Duinen, stelt LNV daarom de volgende kernopgaven:

- Realiseren van een samenhangend landschap
- Behouden en herstellen van rust en donker voor fauna;
- Versterken van de samenhang met Natura2000-gebieden van de typen Noordzee, Wadden, Delta, Meren en Moerassen.

Er is in de natuurdoelanalyses (nadere toelichting op de natuurdoelanalyses is te lezen onder 'Verdieping op het thema – Natura 2000') een kwalitatieve analyse gemaakt van de kwaliteit van de aanwezige oppervlaktes van de habitattypen. De belangrijkste knelpunten zijn: beschikbare ruimte, stikstofdepositie (verzuring, vermesting, eutrofiëring), vergrassing en

verstruweling, beperkte verstuiwingsdynamiek, lage konijnenstand, overbegrazing (door onder andere damherten), gebrek aan rust, aanwezigheid van gebiedsvreemde plantensoorten (japanse duizendknoop, Amerikaanse vogelkers, rimpelroos etc).

Natuurnetwerk Nederland (NNN)

Kust en Duinen bestaat voor het NNN uit de deelgebieden Bollenstreek, Den Haag en Westland. Door verstedelijking, aanleg van nieuwe infrastructuur en intensief agrarisch gebruik (bollenteelt) staat de natuur in dit gebied onder druk. In het gebied liggen een aantal verbindingzones en kleinere natuurgebieden, waarvan de grootste de Korte Bonnen bij Hoek van Holland is.

Soorten

De regio Kust en Duinen is gevarieerd en herbergt veel te beschermen soorten, zoals de roerdomp, zandhagedis, boomklever en nachtegaal. Veel soorten hebben hun leefgebied in de duingebieden langs de kust die beschermd zijn als Natura2000 -gebied of in de landgoederen daarachter die veelal begrensd zijn als NNN. Hier leven veel soorten die afhankelijk zijn van oude bossen. Voor sommige soorten uit de groep van akkervogels is de Bollenstreek nog een relevant leefgebied.

Bos en bomen

Kenmerkende bostypen van Kust en Duinen zijn:

- Landgoederenbos in binnenduinrand
- Duinbossen (alleen zand in duingebieden)
- Laagveenbos op natte lage delen in de polders. Een mooie referentie is oude bosgroeiplaats in de Duivenvoordse-Veenzijdse polder. Dit is een A locatie bos, dat al voor 1850 aanwezig was.

Kerngebied Veenweiden

Natura 2000-gebieden

In het veenweidengebied liggen vijf Natura 2000-gebieden, waarvan de eerste twee gebieden stikstofgevoelige gebieden zijn: Nieuwkoopse Plassen & De Haeck (stikstofgevoelig), Broekvelden, Vettenbroek & Polder Stein (stikstofgevoelig), De Wilck, Boezems Kinderdijk en Donkse Laagten. Daarnaast worden twee uiterwaarden in Lingegebied & Diefdijk Zuid tot het kerngebied Veenweide gerekend. Nieuwkoopse Plassen & De Haeck en Boezems Kinderdijk bestaan grotendeels uit rietland en moeras, de overige gebieden uit graslanden (veenweide). Alle gebieden zijn aangewezen als Vogelrichtlijngebied. Nieuwkoopse Plassen & De Haeck is daarnaast aangewezen als Habitatrichtlijngebied. Geen enkel gebied is aangewezen voor broedende weidevogels, hoewel daarvoor wel een grote opgave geldt in het veenweidengebied.

De Natura 2000-gebieden in het veenweidengebied vallen onder het landschapstype Meren en moerassen (laagveen en zeeklei). In het doelendocument (LNV, 2006) zijn daarvoor de volgende kernopgaven geformuleerd:

- Behoud en herstel van samenhang tussen slaapplekken en foerageergebieden in het bijzonder voor grasetende watervogels en meervleermuizen;
- Evenwichtig systeem met betrekking tot waterkwaliteit, waterkwantiteit en hydromorfologie;
- Compleetheid in tijd en ruimte van verschillende verlandingsstadia;
- Plas-drassituaties voor vogels en Noordse woelmuis;
- Herstel van overjarig riet voor moerasbroedvogels en Noordse woelmuis;
- Herstel inundatie, behoud en nieuwvorming van vochtige graslanden, waaronder blauwgrasland en kievitsbloemhooiland;
- Voldoende rui- en rustplaatsen voor watervogels.

Uit de natuurdoelanalyses volgen als belangrijkste knelpunten onder andere onvoldoende waterkwaliteit, peilbeheer, stikstofdepositie, oeverafkalving, onvoldoende oppervlakte broedgebied voor moerasvogels (bijv. roerdomp, zwarte stern en porseleinhoen) en betreding en vraat door ganzen.

Natuurnetwerk Nederland (NNN)

De Veenweiden bestaat naast de programma's Krimpenerwaard en Gouwe Wiericke uit de deelgebieden Alphen-Leiden, Midden-Delfland, Zuidplas e.o. en de Alblasserwaard. In het gebied moeten nog veel verbindingzones gerealiseerd worden. Ook liggen in het Veenweidengebied nog veel kleinere gebiedjes die nog niet zijn gerealiseerd. Grotere, nog te realiseren gebieden zijn de Groene Waterparel, Polder Blokweer en Achterwaterschap-West. In Zuidplas ligt een plan voor om de 300 ha van het gebied Restveen in te richten als natuurgebied en verbindingzone, indien er een aanvullende opgave van het Rijk komt en er lokaal draagvlak is.

Soorten

Het veenweidengebied heeft hoge waarden op het gebied van soorten van grasland, water en oevers en moeras. Weidevogels komen in grote delen voor, maar zijn ondanks vele inspanningen de laatste decennia sterk in aantal achteruitgegaan. Een voorbeeld hiervan is de grutto. Sommige soorten van waterrijke milieus zoals otter en bever, zitten in de lift, maar de waterkwaliteit is nog niet op orde. Ook een soort als groene glazenmaker staat er slecht voor.

Bos en bomen

Kenmerkende bostypen voor het veenweidengebied zijn:

- Laagveenbos. Dit is (ook Europees gezien) een zeldzaam bostype. In vroeger eeuwen bestond Zuid-Holland voor een groot deel uit laagveenbos en hieruit zijn destijds dikke veenpakketten ontstaan. Op dit moment is het oppervlak zeer gering.
- Grienden (wilgen die regelmatig worden geoogst).
- Kleine bosjes en landschapselementen in het veenweidengebied zijn waardevol voor diverse dieren, waaronder de spotvogel.

Kerngebied Zuid-Hollandse Delta

De delta is een afwisselend gebied, lopend van open Noordzee (Voordelta) tot aan de Biesbosch zo'n 50 kilometer landinwaarts en bestaande uit duinen, grote wateren, kleipolders

en enkele veenpolders zoals bij Dordrecht en op Voorne-Putten. Voor de stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden zijn natuurdoelanalyses opgesteld, die inzicht geven in de staat van het gebied. De tekst hieronder is daar deels op gebaseerd. Voor de niet-stikstofgevoelige gebieden worden ook natuurdoelanalyses opgesteld, deze worden later in 2023 gepubliceerd.

Natura 2000 Duingebieden: Duinen Goeree & Kwade Hoek (stikstofgevoelig) en Voornes Duin (stikstofgevoelig)

De delta beslaat de Natura 2000-duingebieden Duinen Goeree & Kwade Hoek en Voornes Duin. Deze duingebieden bestaan uit stuifduinen, slikken, brede stranden en duinbos en zijn het broed- of leefgebied van veel vogelsoorten.

Deze duingebieden verschillen sterk van karakter. Kwade Hoek is een dynamisch gebied van hoge kwaliteit terwijl veel van de andere deelgebieden sterk te lijden hebben van een te hoge stikstofdepositie. Meerdere van de knelpunten in de duinen zijn direct gerelateerd aan stikstof. Het gaat hierbij om vergrassing en verstruweling, evenals de snelle verspreiding van stikstofminnende exoten als de Japanse Duizendknoop en verstoringsvegetatie als braam en brandnetel.

Natura 2000 Deltawateren: Grevelingen, Krammer-Volkerak (stikstofgevoelig), Haringvliet, Hollands Diep, Oude Maas en Voordelta (stikstofgevoelig)

In de delta zijn alle grote wateren aangewezen als Natura 2000-gebieden. Het gaat om Grevelingen, Krammer-Volkerak, Haringvliet, Hollands Diep, Oude Maas en Voordelta. Deze wateren in voornamelijk afgesloten zeearmen hebben nog veel kenmerken van het intergetijdengebied dat deze zeearm ooit was. De gebieden bevatten getijdennatuur met duinvalleibegroeiingen, zilte pioniergemeenschappen en oeverzones met zilte begroeiingen, ruigten en struwelen. Ze zijn van groot belang voor Noordse woelmuis, broedvogels (kustbroedvogels en vogels die broeden in ruigten en moerassen, en op de grasgorzen) en overwinterende vogels.

Sinds de afsluiting door de Deltawerken is de Grevelingen het grootste zoutwatermeer van Europa en is de rest van de wateren sterk verzoet. Daarnaast is de getijdenwerking in het gebied verdwenen. De belangrijkste knelpunten in het gebied zijn dan ook ontzilting en het ontbreken van natuurlijke dynamiek. Daarnaast zijn ook stikstofdepositie, ruimtegebrek en een verstoorde vochttoestand belangrijke knelpunten.

Natura 2000-gebied de Biesbosch (stikstofgevoelig)

De Biesbosch was vroeger een zoetwatergetijdengebied, maar is in de huidige situatie vooral een verruigd moerasgebied met beperkte dynamiek. De getijdenoobossen in de Biesbosch, en ook langs de Oude Maas, zijn zeldzaam en van groot internationaal ecologisch belang als leefgebied voor diverse vogelsoorten en zoogdieren.

Natura 2000-gebied Oudeland van Strijen

Het Oudeland van Strijen is de enige polder in de delta die aangewezen is als Natura 2000-gebied. Het gebied is aangewezen voor wintergasten smient, kolgans, dwerggans en brandgans. Verruiging van het gebied en verstoring binnen het gebied zijn de belangrijkste knelpunten.

Natuurnetwerk Nederland (NNN)

De Zuid-Hollandse Delta bestaat uit de deelgebieden Voorne-Putten, Hoeksche Waard, Eiland van Dordrecht, Goeree-Overflakkee en IJsselmonde. In het gebied moeten nog veel verbindingszones worden gerealiseerd. Deze locaties staan al vastgelegd in het omgevingsbeleid. Grote, nog niet gerealiseerde gebieden zijn de Leenheerenpolder, Schapegors, Buttervlietpolder, Thomaswaard en de Binnenduinrand van Goeree.

Soorten

Het deltagebied is bijzonder soortenrijk, bijvoorbeeld de zandhommel en noordse woelmuis zijn kenmerkende soorten in het deltagebied. De hoge natuurwaarden liggen vooral buitendijks. Binnendijks is voor veel soorten het leefgebied buiten natuurgebieden beperkt. Diepe sloten, smalle oevers en intensief beheerde dijken en bermen laten op veel plaatsen weinig ruimte voor natuur. Agrarisch natuurbeheer, waaronder akkerrandenbeheer draagt bij aan soortbescherming voor bijvoorbeeld de kluut en de patrijs.

Bos en bomen

In de Delta zijn vooral de natte bossen langs de rivieren van groot ecologisch belang. Veel van deze bossen zijn ontstaan uit voormalige grienden (wilgenakkers). Kenmerkende soorten zijn bever, otter, spindotterbloem en de zeearend. De drogere bostypen zijn ondersteunend aan deze natte bossen en zijn ook vanuit recreatief oogpunt waardevol. Overgangen van bos naar struweel zijn belangrijk voor soorten als nachtegaal en blauwborst.

Op kleigronden (veel aanwezig in de Delta) groeien bomen heel snel. Hierdoor ontstaat in relatief korte tijd een bos met dikke bomen en dit zorgt (naast verhoging van de biodiversiteit) ook voor een hoge opslag van CO₂.

Op de koppen van de eilanden is (binnen de N2000 gebieden) ook veel duinbos aanwezig.

Toelichting getoonde kaart

Op de kaart zijn vijf belangrijke kaartlagen samengevoegd waarmee de (nog te realiseren) natuurgebieden in Zuid-Holland zijn weergegeven. De nog te realiseren gebieden op deze kaart bestaan uiteraard nog niet, maar zijn al wel vastgelegd in het omgevingsbeleid en daarmee feitelijk. Deze vijf kaartlagen vormen samen de drie belangrijkste sporen die bijdragen aan het behalen van de instandhoudingsdoelen van de Vogel- en habitatrichtlijnen, namelijk:

- De beschermde Natura 2000-gebieden (Natura 2000), dit zijn de striktst beschermde natuurgebieden met wettelijk vastgelegde behoud- en uitbreidingsdoelstellingen voor vogel- en/of habitatsoorten.
- Het Natuurwerk Nederland (NNN), inclusief nog te realiseren NNN en (nog te realiseren) Ecologische verbindingszones (EVZ). Dit is een robuust netwerk van natuurgebieden, waar ook de N2000-gebieden onder vallen. Het belangrijkste doel van het NNN is om alle natuurgebieden met elkaar in verbinding te brengen, zodat er een robuust netwerk ontstaat waar soorten zich in kunnen verplaatsen.
- Bescherming van soorten buiten de beschermde natuurgebieden (op de kaart zijn enkel de belangrijke weidevogelgebieden te zien), hieronder nader toegelicht.

De laatste categorie van deze drie sporen – bescherming van soorten buiten de beschermde natuurgebieden – is de categorie voor soorten waar geen beschermde gebieden voor zijn aangewezen. Deze categorie is door het ontbreken van gebiedsaanwijzing niet eenvoudig weer te geven op de kaart, terwijl het opnemen van verspreidingskaarten voor een gebiedsfoto juist weer te ver gaat. In plaats daarvan benoemen we hieronder wat allemaal onder deze categorie valt. De instandhouding van soorten buiten de beschermde natuur loopt via een aantal sporen:

- Het aanwijzen van belangrijke weidevogelgebieden in de provinciale omgevingsverordening (belangrijke weidevogelgebieden zijn te zien op de kaart);
- Soortenbescherming via verbodsbepalingen voor activiteiten en ruimtelijke ontwikkelingen;
- Via het Icoonsoortenbeleid;
- Via de Wet natuurbescherming geldt een herplantplicht voor houtopstanden en bomenrijen;
- Met het realiseren van 10% groenblauwe dooradering (GBDA) van het landschap;
- Via contouragenda natuurinclusief en het daaraan gerelateerde concept van basiskwaliteit natuur (algemene soorten algemeen houden).

Verdieping op het thema

Op dit moment bevinden circa 75% van de Habitatrichtlijnsoorten en 90% van de habitattypen zich landelijk in een ongunstige staat van instandhouding (SvI). Een in het oog springende drukfactor is verzuring en vermesting als gevolg van stikstof, maar ook andere drukfactoren spelen een rol, zoals versnippering en verlies van leefgebied, verminderde waterkwaliteit, verdroging, vermindering van dynamiek en verstoring. Doordat deze druk al zo hoog is, is elk beetje extra druk (zoals een minimale hoeveelheid stikstofdepositie) de spreekwoordelijke druppel die de emmer doet overlopen. Met als gevolg een vergunningencrisis en onomkeerbare schade aan het ecosysteem. In de paragrafen hieronder wordt per beleidsveld dieper ingegaan op de opgaven en huidige situatie.

Natura 2000

Er liggen 21 Natura 2000-gebieden deels of geheel in Zuid-Holland. Op Krammer Volkerak na zijn alle gebieden definitief aangewezen als Natura 2000-gebied.

Voor alle gebieden zijn zogenaamde instandhoudingsdoelen geformuleerd voor oppervlak en kwaliteit. Deze term is wat misleidend, want een instandhoudingsdoel kan ook uitbreiding van oppervlak of verbetering van kwaliteit inhouden. De instandhoudingsdoelen zijn vastgelegd in aanwijzingsbesluiten (www.natura2000.nl/gebieden).

De provincie werkt de instandhoudingsdoelen uit in Natura 2000-beheerplannen. In de beheerplannen staat onder andere wat de huidige staat van instandhouding van de doelen is, hoe de doelen zich ontwikkelen (trends) en welke maatregelen nodig zijn om de doelen te halen. In de eerste beheerplannen werden vooral maatregelen genomen om de achteruitgang te stoppen, om te kunnen voldoen aan het verslechteringsverbod dat in de Habitatrichtlijn is opgenomen. In de huidige beheerplannen wordt toegewerkt naar volledig doelbereik. De

natuurdoelanalyses zijn daarbij een belangrijk startpunt. De natuurdoelanalyses bieden de ecologische basis voor het (gebiedsproces) ZH-NPLG en een volgende generatie Natura 2000 beheerplannen. In de natuurdoelanalyses zijn theoretische gebiedsdoelen afgeleid en wordt beschreven hoe het ecosysteem werkt, hoe de natuur er voor staat en welke maatregelen mogelijk zijn om de gebiedsdoelen te realiseren. In de natuurdoelanalyses worden geen keuzes gemaakt ten aanzien van ambitieniveau (gebiedsdoel) en bijbehorende (ingrijpende) maatregelen. Dit gebeurt in het gebiedsproces ZH-PLG en wordt uiteindelijk vastgelegd in het Natura 2000-beheerplan.

Natuurnetwerk Nederland (NNN)

Binnen het Natuurnetwerk Nederland (NNN) wordt getracht natuurgebieden te realiseren en met elkaar in verbinding te brengen, zodat een robuuste natuur ontstaat, die tegen een stootje kan en waar onder andere de meeste VHR-soorten duurzaam behouden kunnen worden. Het omvat ook de N2000-gebieden. Binnen het NNN Omdat het nog niet geheel is gerealiseerd, bestaat het uit bestaande en nog te realiseren natuurgebieden. De begrenzing van het NNN is vastgesteld in de provinciale omgevingsverordening. De natuurdoelen van het NNN zijn vastgelegd in het Natuurbeheerplan.

Het NNN in Zuid-Holland bestaat in totaal uit circa 45.000 ha begreind gebied. Het NNN bestaat uit bestaande (= in elk geval gerealiseerd voor 2011) natuurgebieden zoals de Nieuwkoopse Plassen & De Haeck en Meijndel & Berkheide, uit nieuw aangelegde (tussen 2011 en 2021) natuur zoals Tiengemetten en Lentevreugd en uit nog te realiseren gebieden zoals de Krimpenerwaard. Daarnaast zijn er nog ecologische verbindingen tussen natuurgebieden. Het doel is om een sterk en verbonden netwerk van natuurgebieden te maken en zo een goede leefomgeving te creëren voor de kenmerkende planten en dieren die in onze provincie leven. Dit draagt bij aan het hoofddoel van een gunstige staat van instandhouding. Zuid-Holland moet nog 3.270 ha ingerichte natuur realiseren (gerekend vanaf begin 2022).

De resterende realisatie opgave is onderverdeeld in drie uitvoeringsprogramma's: het gebiedsprogramma Krimpenerwaard (ca. 1500 ha), het gebiedsprogramma Gouwe-Wiericke (ca. 800 ha) en het uitvoeringsprogramma NetwerkNatuur Zuid-Holland (ca. 893 ha). De programma's van de Krimpenerwaard, Gouwe Wiericke en een deel van NNZH komen overeen met 'Veenweiden'. De realisatie van het NNN in de Zuid-Hollandse Delta en Kust en Duin vallen geheel binnen het programma van NNZH.

Soorten

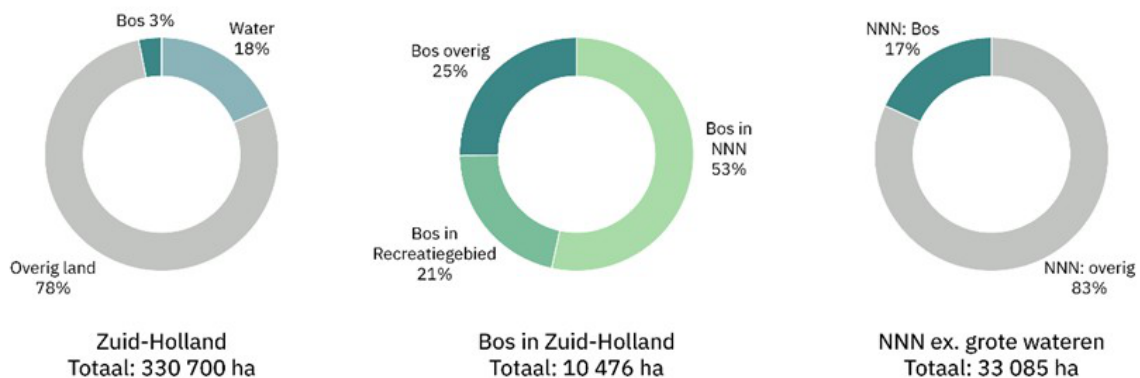
Binnen de groep van VHR-soorten die voor een belangrijk deel buiten natuurgebieden voorkomen, bevindt zich een groep waar de provincie speciale aandacht aan besteedt. Het gaat dan om de weide- en akkervogels. In 2019 is het Zuid-Hollandse Actieplan boerenlandvogels vastgesteld. Hierin zijn maatregelen opgenomen om de grutto in 2027 met 10% te laten toenemen ten opzichte van 2013-2015. Voor de patrijs is als doelstelling opgenomen dat er geen afname mag zijn. De voorlopig berekende areaalopgave ligt echter aanzienlijk hoger. Kansrijke locaties daarvoor bevinden zich in het begreind gebied van de kaart van belangrijke weidevogelgebieden en open grasland. Voor akkervogels (patrijsgroep) betreft dit met name de Bollenstreek en Hoekse Waard. Overige soorten komen meer

verspreid voor en zijn niet in bestaande kaartbeelden beschikbaar. Zij hebben voor een belangrijk deel baat bij een goede groenblauwe dooradering met landschapselementen en stapstenen in aansluiting op robuustere natuurgebieden. Ook overgangsgebieden rond natuurgebieden kunnen bijdragen aan versterking van veel van deze soorten. Met name die soorten die ook aangewezen zijn op minder intensief gebruikte vlakvormige elementen.

Bos en bomen

3% van Zuid-Holland bestaat uit bos (zie figuur 4.1). Het merendeel ligt binnen het Natuurnetwerk (53 %) en binnen recreatiegebied (21%). 17% van het Natuurnetwerk bestaat uit bos. Een kwart van het bos ligt buiten het NNN en de recreatiegebieden. Deze overige categorie bestaat met name uit grote stadsparken en bossen in de steden zoals het Kralingse bos in Rotterdam of grote stadsparken in Den Haag. Het bosoppervlak is de afgelopen 30 jaar toegenomen met name door de aanleg van recreatiebossen. Het gaat goed met een aantal typische bossoorten in Zuid-Holland, zoals de boomklever, de rosse vleermuis, de bosuil en de boommarter. Dit komt doordat de bossen steeds ouder en gevarieerder worden (zie voor meer informatie nature [today](https://www.naturetoday.com/intl/nl/nature-reports/message/?msg=24599)

<https://www.naturetoday.com/intl/nl/nature-reports/message/?msg=24599>). Om veiligheid voor bezoekers te waarborgen en om de diversiteit (in soort en leeftijd) te versterken is in sommige bossen een extra beheerinspanning nodig (zie Ontwikkelperspectief recreatiebossen.) Ook de overgangen van bos, naar struweel en grasland zijn heel waardevol voor de biodiversiteit.

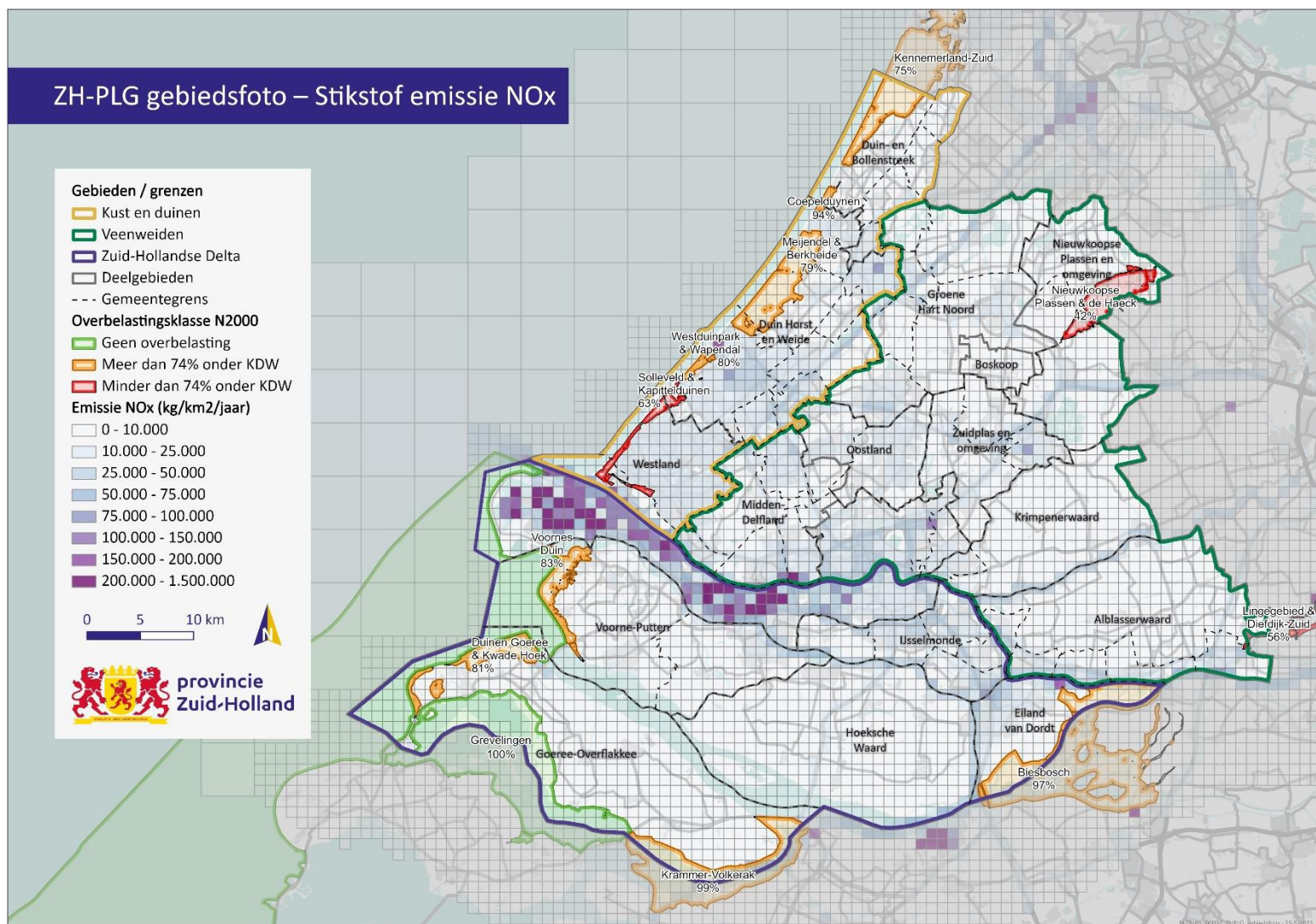

Figuur 4.1. Oppervlakte bos binnen Zuid-Holland en de verdeling tussen verschillende gebieden (data afkomstig uit LULUCF, Wageningen Universiteit 2017, zie voor meer informatie het [Groeimodel Bos- en bomenbeleid](#)).

Beschikbare kaarten in de viewer

- **N2000:** Kaart met instandhoudingsdoelstellingen
- **NNN:** Natuurbeheerplan
- **NNN:** SNL beoordelingskaarten
- **Soorten:** Potentiekaarten
- **Soorten:** inventarisatie GBDA
- **Soorten:** verspreidingskaart
- **Bos & bomen:** kaart met oude bosgroeiplaatsen en bosreservaten

Kaart 10: emissie NOx en stikstofgevoelige natuur

Inleiding

Stikstof (N_2) is een kleur- en reukloos gas dat overal om ons heen is. Ongeveer 78% van alle lucht bestaat uit stikstof.

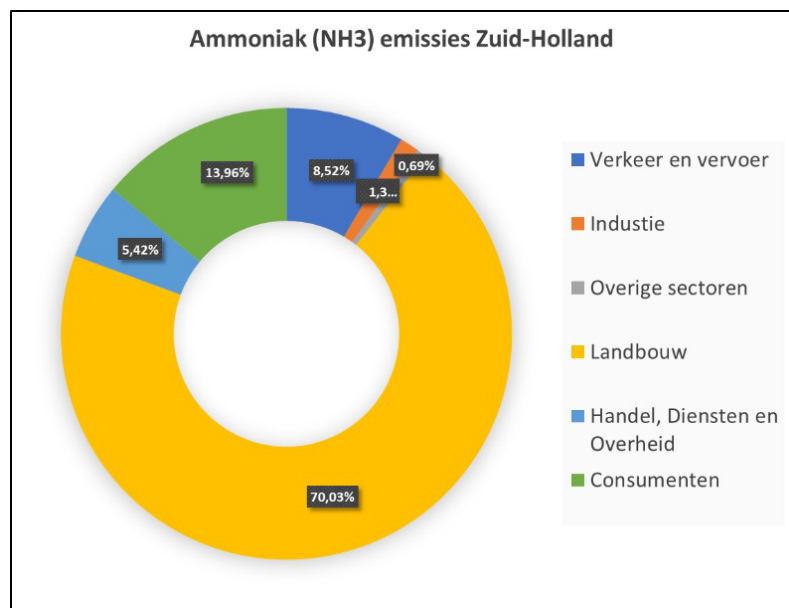
Wanneer we in het kader van het ZH-PLG spreken over stikstof, bedoelen we ammoniak (NH_3 , een verbinding van stikstof en waterstof) en stikstofoxiden (NO_x , een verbinding van stikstof en zuurstof).

De stikstofoxiden en ammoniak in de lucht komen uiteindelijk weer op de grond terecht. Dit heet stikstofdepositie. Voor sommige planten, schimmels en dieren zijn ammoniak en in mindere mate stikstofoxiden bij hoge concentraties schadelijk dan wel giftig. Veel andere soorten en hele ecosystemen hebben vooral te lijden onder de verzurende en vermestende werking van stikstofverontreiniging. De depositie van stikstofoxiden en ammoniak zorgt voor een overmaat aan stikstof in de bodem, wat dient als voedingsstof voor planten (vermesting).

Ook leidt stikstofdepositie tot verzuring van de bodem, wat zorgt voor verlies uit het systeem van essentiële voedingsstoffen voor planten zoals calcium, kalium en magnesium. Veel plantensoorten verdwijnen door deze vermesting en verzuring die het gevolg is van stikstofdepositie. Bovendien verandert de samenhang in het systeem, waardoor een klein aantal soorten kan gaan overheersen.

Tegelijkertijd verdwijnen ook dieren die van deze specifieke plantensoorten of leefomgevingen afhankelijk zijn. Zo kunnen systemen die van origine zeer soortenrijk zijn veranderen in gebieden die gedomineerd worden door slechts enkele soorten. Met andere woorden: stikstofdepositie zorgt voor degeneratie van ecosystemen en afname van de biodiversiteit. Behoud van veerkrachtige ecosystemen en biodiversiteit is essentieel voor een gezonde leefomgeving (bodem, water, lucht) voor de mens. Het terugdringen van stikstofdepositie is daarom belangrijk. Elk natuurstype (habitat) heeft daarom een waarde voor de maximale stikstofdepositie waarbij de natuur niet verslechterd, dit noemen we de Kritische Depositie Waarde (KDW).

Te veel reactieve stikstof heeft bovendien direct nadelige invloed op onze gezondheid via de verontreiniging van de lucht en het grond-, oppervlakte- en drinkwater. Ammoniak en stikstofoxide reageren in de lucht en vormen fijnstof. Ook draagt stikstofdioxide bij aan de vorming van ozon, een schadelijk bestanddeel van luchtverontreiniging. Zowel fijnstof als ozon vergroot de kans op luchtwegaandoeningen.

Beschrijving huidige situatie

De ammoniakemissies in Zuid-Holland concentreren zich rond de landbouw, met uitzondering van enkele grote industriële uitstoters in het Rotterdamse Havengebied.

Kerngebied Kust & Duinen

In het kerngebied Kust & Duinen komt veel van de stikstofdepositie uit het buitenland (30-50%). Doordat de dominante windrichting het Zuidwesten is in Nederland waait een deel van de emissies uit België, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk richting N2000 gebieden in Zuid-Holland (met name in de duinen). Zeescheepvaart speelt ook een belangrijke rol (10-15%) door de vele drukke scheepvaartroutes en ankerplaatsen voor de Nederlandse kust. Daarnaast is een aanzienlijk deel van de depositie niet te verklaren (meetcorrectie, 10-20%). Verder is de depositie (15-25%) afkomstig van woningen, bedrijven en mobiliteit. Slechts een klein deel (10-20%) van de depositie wordt veroorzaakt door de land- en tuinbouw.

De stikstofgevoelige N2000-gebieden in het kerngebied Kust & Duinen staan er, qua stikstofbelasting, redelijk voor. Alleen het gebied Solleveld en Kapittelduinen is nog behoorlijk overbelast (38% van het areaal is de stikstofdepositie hoger dan de KDW), alle andere N2000-gebieden in de Zuid-Hollandse kust en duinen staan er relatief goed voor als het gaat om stikstofbelasting (Hier bevindt zich 10-26% van het areaal boven de KDW).

Kerngebied Zuid-Hollandse Delta

In het kerngebied Zuid-Hollandse Delta komt veel van de stikstofdepositie uit het buitenland (30-50%). Doordat de dominante windrichting zuidwest is in Nederland waait een deel van de emissies uit België, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk richting N2000 gebieden in Zuid-Holland (met name in de duinen). Scheepvaart speelt ook een belangrijke rol (20-40%) door de vele drukke scheepvaartroutes en ankerplaatsen voor de Nederlandse kust en de binnenlandse vaartroutes. Daarnaast is een aanzienlijk deel van de depositie niet te verklaren (meetcorrectie, 10-20%). De overige emissie is vooral afkomstig van de landbouw (20-30%).

Sommige stikstofgevoelige N2000-gebieden in de Zuid-Hollandse Delta staan er, qua stikstofbelasting, goed voor (bijna 100% onder de KDW). Voornes Duin en Duinen Goeree & Kwade Hoek zijn echter nog deels overbelast (ca. 20% van het stikstofgevoelig areaal ligt daar nog boven de KDW).

Kerngebied Veenweiden

In het kerngebied Veenweiden is ongeveer de helft van de stikstofdepositie afkomstig uit de land- en tuinbouw. Daarnaast draagt het buitenland ook hier nog een significant gedeelte bij aan de depositie met ongeveer 30%. Industrie en wegverkeer dragen beide 7% bij.

De beide stikstofgevoelige N2000-gebieden in het Kerngebied Veenweiden, het gebied Nieuwkoopse Plassen & De Haeck en het gebied de Linge & Diefdijk Zuid, staan er niet goed voor qua stikstofdepositie. Voor beide gebieden geldt dat de KDW (soms sterk) wordt overschreden. De huidige doorrekening van de overschrijding tot 2030, wat gebaseerd is op beleid beschreven in de Klimaat- en Energieverkenning (KEV), laat zien dat een aanzienlijk deel (53%) van het gebied overbelast blijft. Dat is fors meer dan de landelijke streefwaarde van 74% van het stikstofgevoelig areaal onder de KDW (dus maximaal 26% overbelast).

Toelichting getoonde kaarten

NH₃ - % stikstofgevoelige natuur onder KDW per natuurgebied

De kaart is een samenvoeging van twee kaartlagen; De emissie van ammoniak (NH₃) per km² en het percentage stikstofgevoelige natuur onder de kritische depositie waarde (KDW) per stikstofgevoelig Natura 2000-gebied. De kaart is bedoeld om een globaal beeld weer te geven van de huidige stand van zaken.

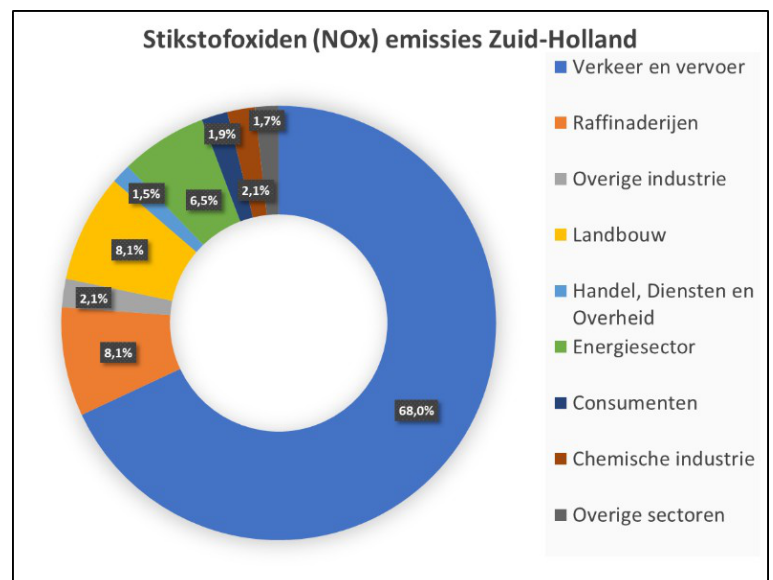
Om de emissies uit de landbouw te benaderen wordt er gebruik gemaakt van verschillende modellen (o.a. NEMA, INITIATOR), waarbij gebruik wordt gemaakt van de data afkomstig uit de gecombineerde opgave van boeren (vroegere mei-tellingen) en algemene aannamen/gemiddelden. Er is geen rekening gehouden met eventuele stikstofbeperkende maatregelen (minder bemesten, stallen met lagere emissiefactor e.d.), waardoor de kaart voor individuele boeren niet representatief is. De kaart geeft wel het globale beeld goed weer van de huidige stand van zaken. De kaart bevat nog geen doelen en is ook niet direct vertaalbaar naar de opgave.

De Natura 2000-gebieden zijn in Zuid-Holland lang niet allemaal in een goede staat van instandhouding. Hierbij is het belangrijk dat de drukfactoren op de natuur worden wegenomen. Eén van de belangrijke drukfactoren is een overmaat aan stikstof. De kaart laat zien dat het gelukkig in sommige gebieden al een groot deel van het areaal zich onder de kritische depositie waarden (KDW) bevindt, echter zijn er ook gebieden waarbij dat niet het geval is.

NO_x - % stikstofgevoelige natuur onder KDW per natuurgebied

De kaart is een samenvoeging van twee kaartlagen; De emissie van stikstofoxiden (NO_x) per km² en het percentage stikstofgevoelige natuur onder de kritische depositie waarde (KDW) per stikstofgevoelig Natura 2000-gebied.

De NO_x-emissies komen vooral uit het havengebied door de chemische processen die daar plaatsvinden. Ook andere industrie en mobiliteit veroorzaken NO_x-emissie, dus ook op deze plekken in Zuid-Holland is de kaart (licht) gekleurd. Een andere belangrijke emissiebron is de scheepvaart. De scheepvaartroutes zijn daarom ook als emissievlakken terug te zien op de kaart.

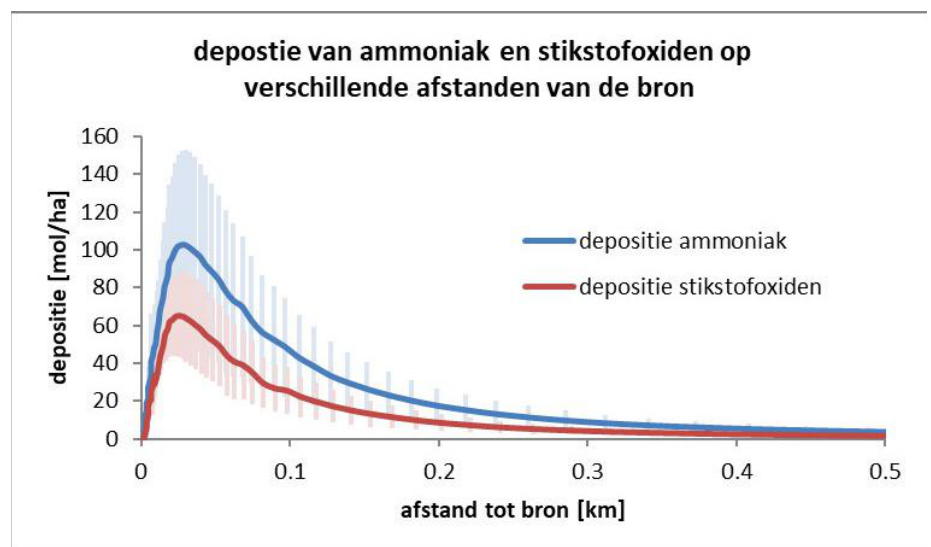
De Natura 2000-gebieden zijn in Zuid-Holland lang niet allemaal in een goede staat van instandhouding en één van de belangrijke drukfactoren is een overmaat aan stikstof. De kaart laat zien dat in sommige gebieden al een groot deel van het areaal zich onder de kritische depositie waarden (KDW) bevindt, helaas zijn er ook gebieden waarbij dat niet het geval is.

Verdieping op het thema

De ammoniakemissies in Zuid-Holland concentreren zich rond de landbouw, met uitzondering van enkele grote industriële uitstoters in het Rotterdamse Havengebied. Ammoniak (NH_3) ontstaat namelijk onder andere wanneer mest en urine zich mengen in de stal en bij het uitrijden van (kunst)mest op het land. Vooral gebieden waar veel vee aanwezig is kleuren donkerder op de kaart. Echter heeft ook de akkerbouw door de aanwending van (kunst)mest een bijdrage aan de ammoniakemissie.

NO_x -emissies concentreren zich bij plekken waar veel chemische processen plaats vinden (HIC en andere industrie) en rondom mobiliteit (scheepvaart, verkeer en vervoer, luchtvaart). Stikstofoxiden (NO_x) ontstaan namelijk voornamelijk bij verbranding van (fossiele) brandstoffen. Bij een hoge temperatuur en hoge(re) druk kan de stikstof (N_2) in de lucht een reactie aangaan met zuurstof (O_2) waarbij NO_x ontstaat. Door verduurzaming neemt de NO_x uitstoot **in-fers-tempe**-af. Dit komt vooral door maatregelen uit het klimaatakkoord (gericht op CO_2) die ook positief bijdragen aan het verminderen van de NO_x -emissies.

Stikstofoxiden bevatten per kg stof 2,8 keer minder reactief stikstof dan ammoniak⁴. Dit komt door het type verbinding en het soortelijke gewicht van de atomen in deze verbindingen (N (14), O (16) en H (1)). Een kilogram stikstofoxiden heeft daarom minder impact op de natuur dan een kilogram ammoniak.

Voor zowel NH_3 als NO_x geldt dat nabijheid van een stikstofbron op een natuurgebied een rol speelt. In de figuur is te zien dat de depositie dichtbij de bron het hoogst is en op afstand snel afneemt. Dit geldt voor zowel ammoniak als stikstofoxiden, waarbij de depositie van de stikstofoxiden iets lager is en sneller afneemt dan de depositie van ammoniak. Door de goede oplosbaarheid en hoge reactiviteit van ammoniak in de lucht en aan het oppervlak is de depositie sneller, waarmee de depositiesnelheid van ammoniak hoger is dan die van stikstofoxiden. Dit verschil zorgt ervoor dat het aanpakken van ammoniakemissies vooral in de directe(re) omgeving meer impact heeft, terwijl de NO_x -emissies vooral zorgen voor kleine hoeveelheden depositie over een veel groter gebied. Daarom leent de aanpak daarvan zich beter voor landelijk generiek beleid zoals het kabinet ook doet.

⁴ <https://nos.nl/collectie/13799/artikel/2304403-stikstof-vier-vragen-en-antwoorden-over-de-uitstoot-van-boeren>

Beschikbare kaarten in de viewer

In de viewer zijn meer kaarten opgenomen over stikstof naast de 3 hier gebruikte kaarten (die hier zijn samengevoegd in 2 combinatiekaarten). Deze kaarten bieden extra inzicht in de landbouwemissies en in de ligging van de overbelaste hexagonen binnen de verschillende Natura-2000 gebieden. De volgende kaartlagen zijn in de viewer te vinden:

- Emissie NH₃ landbouw.
- Emissie NH₃ landbouw – beweiden en bemesten.
- Emissie NH₃ landbouw – stalemissies.
- Mate van overschrijding KDW (per hexagoon).
- Stikstofgevoeligheid (KDW) habitattypes Natura 2000.

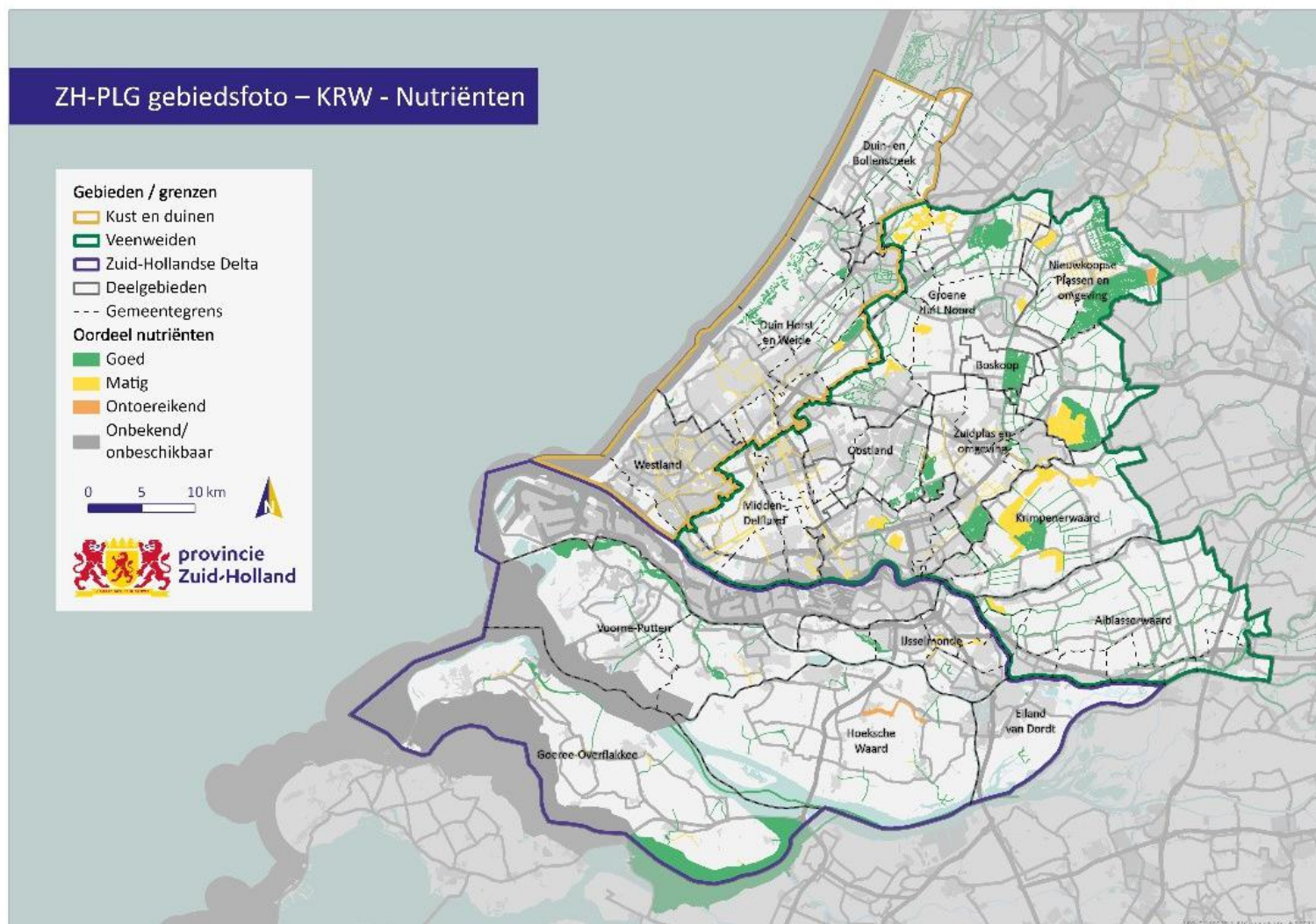
De kaartlagen zijn gebaseerd op AERIUS Monitor 2022 en op de Data Analyse Stikstof Herkomst (DASH) najaar 2022. Voor alle kaarten is in de viewer een toelichting opgenomen over de gebruikte data en de betrouwbaarheid. Deze wordt zichtbaar door bij de betreffende kaartlaag op het informatie-icoon te klikken.

Naast deze kaartlagen beschikken we ook over factsheet. Daarin zijn alle stikstofgevoelige Natura-2000 gebieden in Zuid-Holland opgenomen en hoe ver de staat van de natuur afstaat van het doelbereik, hoe ver de stikstofdepositie afstaat van de kritische depositiewaarde en wat de herkomst is. De factsheet is digitaal raadpleegbaar:

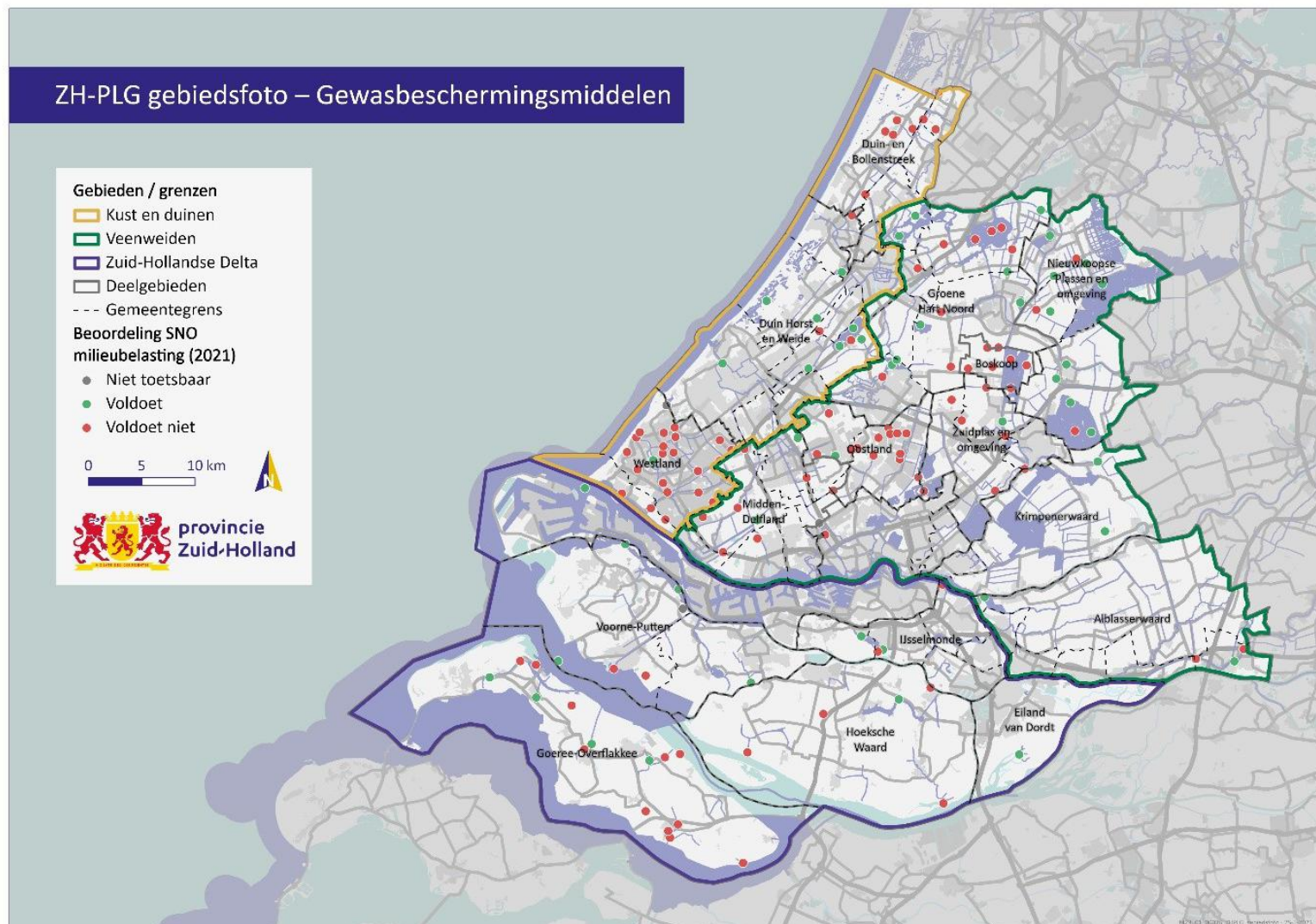
https://www.zuid-holland.nl/publish/pages/31541/factsheets_stikstof_aerius_monitor_22_final.pdf

Thema 6: waterkwaliteit

Kaart 11: nutriënten

Kaart 12: gewasbeschermingsmiddelen

Inleiding

De provincie Zuid-Holland ligt in een delta met veel landbouw, een hoge natuurlijke bodemvruchtbaarheid en een grote bevolkingsdruk. Dat belast het watersysteem sterk met nutriënten door verliezen uit de landbouw, nutriëntrijke kwel en lozing van effluent uit de rioolwaterzuiveringen. Behalve de grote rivieren zijn de meeste wateren betrekkelijk stilstaand, vooral in de zomerperiode. Deze stilstaande wateren zijn erg gevoelig voor eutrofiëring. Hoge nutriëntgehalten veroorzaken te hoge gehalten aan algen. Daardoor wordt het water troebel en kunnen waterplanten zich bij gebrek aan licht niet ontwikkelen. Sommige algen, zoals blauwalgen, zijn toxisch en veroorzaken stankoverlast. Hoge stikstofgehalten verstoren de soortenrijkdom van planten, omdat woekerende soorten dan de overhand krijgen. De te hoge toxiciteit van veel wateren heeft tevens een negatief effect op de waterfauna en het proces van eutrofiëring. Door klimaatverandering neemt de gevoeligheid van wateren voor eutrofiëring verder toe.

De opgave om te werken om aan een goede waterkwaliteit komt voort uit de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW). Doel van deze richtlijn is het bereiken van schoon en ecologische gezond water voor duurzaam gebruik. Dit is er niet alleen voor de ecologie van belang, maar ook voor de instandhouding van de functies die aan het water zijn toegekend (bereiding van drinkwater, zwemwater, etc.). Voor de KRW-waterlichamen geldt dat uiterlijk in 2027 alle mogelijke maatregelen zijn getroffen om te komen tot een goede waterkwaliteit.

Het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) heeft als opgave om met een gebiedsgerichte aanpak te zorgen dat maatregelen in het landelijk gebied die aanvullend nodig zijn voor het halen van de KRW-doelen worden genomen. Met als specifieke doelen dat concentraties nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen in grond- en oppervlaktewater voldoen aan wettelijke normen en een goede kwantitatieve toestand van grondwaterlichamen (2027). Uitvoering van de in stroomgebiedbeheerplannen opgenomen (resultaatplichtige) generieke maatregelen van het Rijk (o.a. 7e Actieprogramma Nitraat, Toekomstvisie gewasbescherming 2030) en regionale bron-, ecologische inrichting en – beheermaatregelen van provincie en waterschappen voor de periode 2022-2027 vormen daarbij de basis waarop het NPLG voortbouwt. De in stroomgebiedbeheerplannen vastgelegde opgave per oppervlaktewaterlichaam vormt integraal onderdeel van de NPLG-opgave per gebied.

In de gebiedsprocessen wordt waar nodig ruimte gezocht voor waterkwaliteitsmaatregelen met ruimtelijke impact die door de waterschappen voor de KRW zijn opgenomen in het stroomgebiedsbeheerplan 2022-2027. Er loopt met de waterschappen een proces om voor de maatregelen waarvan verwacht wordt dat sprake kan zijn van een ruimtelijk afwegingsproces de ruimtevraag naar de deelgebieden te concretiseren (locatie, omvang ruimteclaim). Het Rijk vraagt hier ook naar in de Handreiking NPLG. De intentie is om in de komende maanden, voorafgaand aan de vaststelling van het eerste gebiedsprogramma, een inventarisatie gereed te hebben.

Beschrijving huidige situatie

In het Zuid-Holland liggen 125 zogenaamde KRW-waterlichamen, grotere en kleinere. Voor deze wateren gelden specifieke doelen waaraan de waterkwaliteit moet voldoen.

De huidige situatie is dat in nog geen enkel KRW-oppevlaktewaterlichaam in Zuid-Holland de goede toestand voor schoon en gezond water wordt gehaald. In 64% van de oppervlaktewaterlichamen is de ecologische kwaliteit matig. In de andere waterlichamen is de kwaliteit ontoereikend of slecht. Op individuele parameters is door de realisatie van de eerdere pakketten aan maatregelen in de perioden 2009-2015 en 2016-2021 wel verbetering van de oppervlaktewaterkwaliteit te zien, maar dit komt nog niet tot uitdrukking in de eindbeoordeling. Het percentage waterlichamen met een matige kwaliteit is sinds 2019 toegenomen met 51 procentpunt. De verbetering is vooral geboekt op de onderdelen biologie en algemeen fysisch-chemische condities.

Een hardnekkige belemmering in Zuid-Holland voor het bereiken van de doelen is de te hoge belasting van het water met nutriënten en bestrijdingsmiddelen. De land- en tuinbouw belast het oppervlaktewater nog te veel met gewasbeschermingsmiddelen en nutriënten, en industriële processen met name in het havengebied brengen door de zogenoemde opkomende stoffen de waterkwaliteit in gevaar. Daarnaast kent Zuid-Holland het probleem dat het veenweidengebied van nature nutriëntenrijk is. Voor de grondwaterlichamen is de situatie gunstiger. Vier van de vijf grondwaterlichamen zijn in goede chemische toestand. Alleen binnen het grondwaterlichaam Duin Rijn-West is er in de Bollenstreek sprake van overschrijding van de norm voor fosfaat. De kwantitatieve toestand van alle grondwaterlichamen is goed, dat wil zeggen dat de onttrekking van grondwater en de toevoeging in balans zijn.

Kerngebied Kust & Duinen

Het kerngebied Kust & Duinen onderscheidt verschillende deelgebieden: het Westland, Duin, Horst en Weide en de Bollenstreek. Het deelgebied Westland bestaat uit twee KRW-oppevlaktewaterlichamen: de boezem Westland en het duinwaterlichaam Solleveld. Het water in de boezem Westland wordt mede gevoed door de polders waarin in het Westland glastuinbouw een dominante ruimtelijke functie is. De aanwezigheid van de functie glastuinbouw zorgt voor een belasting van het oppervlaktewater met nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen. De boezem Westland scoort onvoldoende qua nutriënten en qua gewasbeschermingsmiddelen. Het duinwater Solleveld ligt in het gelijknamige Natura2000 gebied en heeft ook een drinkwaterfunctie, waarbij Dunea voorgezuiverd rivierwater inlaat. Het waterlichaam voldoet aan de normen voor totaal stikstof en totaal fosfor. De overschrijdingen die er zijn bij chemie (arseen, kobalt en seleen) zijn niet gerelateerd aan activiteiten in de land- en tuinbouw. De actuele woningbouwopgave is een knelpunt voor de drinkwatervoorziening. Drinkwaterbedrijf Dunea waarschuwt dat de capaciteit van de drinkwatervoorziening onvoldoende is om aan de groeiende vraag als gevolg van woningbouw te kunnen voorzien. Daarom wordt gezocht naar aanvullende bronnen voor drinkwaterproductie en ingezet op waterbesparing door huishoudens.

In de gebieden Duin, Horst en Weide en de Bollenstreek ligt een 13-tal (grotere en kleinere) KRW-oppevlaktewaterlichamen. De oordelen van de meeste KRW-locaties zijn voor stikstof

goed tot matig. Voor fosfaat zijn de oordelen matig tot ontoereikend. De bemesting van de landbouwgronden in de huidige situatie en de historie veroorzaken voor zowel stikstof als fosfor de grootste belasting van het watersysteem. Ook speelt natuurlijke nalevering uit de bodem een belangrijke rol. Een specifieke gebiedsopgave rust op de zandgronden in de bollenstreek (Greenport Duin- en Bollenstreek). Waar zandgronden uitermate goed geschikt zijn voor bewerking en waterbeheer, houden ze van nature weinig nutriënten vast. Vanwege de relatief snelle afbraak komt er bij de teelt veel fosfor vrij, dat uitspoelt naar het grond- en oppervlaktewater. Ook worden in de duinstreek relatief veel gewasbeschermingsmiddelen in het oppervlaktewater aangetroffen. Hiervan wordt aangenomen dat een aanzienlijk deel via het erf, machines etc. in het oppervlaktewater belandt, maar ook (oppervlakkige) afspoeling, uitspoeling en drift zullen een rol spelen. In de bollenstreek ligt ook het eerder genoemde grondwaterlichaam Duin Rijn-West met een opgave om de fosfaatbelasting te reduceren.

Kerngebied Zuid-Hollandse Delta

In het gebied Zuid-Hollandse Delta ligt een 43-tal (grotere en kleinere) KRW-waterlichamen. Er zijn de afgelopen jaren al veel maatregelen genomen die de waterkwaliteit in de KRW-waterlichamen hebben verbeterd. Vooral de voedselrijkdom van het water (concentraties stikstof en fosfor) neemt in een aantal waterlichamen af. In het merendeel van de KRW-waterlichamen is de voedselrijkdom al goed. Hierdoor neemt de groei van algen af en wordt het water helderder. Desondanks kent het gebied een generieke (rest)opgave voor wat betreft de belasting van het oppervlaktewater met de nutriënten stikstof en fosfor. Hier zijn diverse oorzaken voor aan te wijzen. De nutriënten zijn voor een belangrijk deel afkomstig van uitspoeling uit het landelijk gebied, maar worden ook aangevoerd door waterinlaat (t.b.v. peilbeheer en doorspoelen). Tevens zijn nutriënten opgeslagen in de waterbodem en de baggerlaag en kunnen door nalevering beschikbaar komen in het oppervlaktewater. Voor een deel van de waterlichamen is sprake van een hoge (niet beïnvloedbare) achtergrondbelasting als gevolg van nutriëntrijk kwelwater. Kortom: de oorzaak voor de nog te hoge nutriëntenbelasting van het watersysteem ligt vaak buiten de KRW-waterlichamen zelf en is het gevolg van aanvoer van (nutriëntenvrachten) uit het overige water of de inlaat van water vanuit andere gebieden zoals rijkswateren. Daarnaast geldt dat op veel plekken het huidige systeem onvoldoende is ingericht op extreme situaties. Het aanpassen van het watersysteem levert tevens ruimte voor ecologische verbetering, waar het huidige systeem beperkt kansen biedt.

De herkomstanalyses nutriënten geeft een beeld van de agrarische wateropgave. Daarbij is het onderscheid tussen fosfor en stikstof relevant. De gebiedsbrede hoge fosforbelasting is maar voor een klein deel toe te schrijven aan bemesting, waarbij geldt dat hiervan het meeste uit historische bemesting voortkomt. Het aandeel actuele bemesting is daardoor laag. De stikstof opgave komt echter wel grotendeels voort uit actuele bemesting. Het huidige bemestingsniveau van stikstof heeft een groot aandeel in de totale stikstofbelasting. Door de grote mate waarin de watersystemen worden doorgespoeld (sommige gebieden jaarrond, andere alleen in de zomer), komt de werkelijke omvang van de emissies in de regionale monitoring van de stikstof- en fosforconcentraties niet naar voren en is er nog een behoorlijke opgave voor de emissies van nutriënten.

Door het hele gebied worden met regelmaat de waterkwaliteitsnormen voor gewasbeschermingsmiddelen overschreden. De overschrijdingen zijn terug te voeren op o.a. de akkerbouw en bloembollenteelt. In het oog springt vooral het gebied Goeree-Overflakkee. De overschrijdingen hier lijken vooral terug te voeren op erfemissies door de bollensector.

Kerngebied Veenweiden

In het gebied Veenweide ligt een 67-tal (grotere en kleinere) KRW-waterlichamen. De factoren die de ecologische en chemische kwaliteit bepalen zijn divers en variëren per deelgebied. Voor de voornamelijk melkveehouderijgebieden op veen in de Alblasserwaard, Krimpenerwaard en het oostelijk deel van Schieland wordt de nutriëntenbelasting hoofdzakelijk bepaald door uit- en afspoeling vanuit landbouwbodems. In sommige gebieden komt een deel ook via inlaat van water of door lozing vanuit een RWZI in het water terecht. Een aanzienlijke bijdrage aan de uit- en afspoeling van stikstof komt door actuele bemesting. De bijdrage van actuele bemesting aan de uit- en afspoeling van fosfaat is zeer beperkt; hiervoor is nalevering van de bodem de belangrijkste oorzaak. Deels is dit een gevolg van de afbraak van veen. Een groot deel is echter ook het gevolg van opgehoopt fosfaat als gevolg van eerder mestgebruik. In de deels op kleigronden gelegen akkerbouwgebieden is bemesting van de landbouwgronden in de huidige situatie en de historie veroorzaken voor zowel stikstof als fosfor een belangrijke drukfactor. Gezien de aangetroffen gewasbeschermingsmiddelen in het oppervlaktewater geldt voor akkerbouwgebieden een aanvullende opgave voor reductie van emissies van bestrijdingsmiddelen naar het oppervlaktewater.

Onderdeel van het veenweidengebied zijn de concentratiegebieden Greenport regio's Boskoop (boomteelt) en Oostland (glastuinbouw). Voor deze gebieden bestaat een specifieke gebiedsopgave. Voor de boomteeltregio ligt er vooral een opgave voor fosfor en gewasbeschermingsmiddelen. Uit- en afspoeling van mest (gift) leidt tot zeer voedselrijke troebele watersystemen met een arme flora en fauna. Ook spelen inlaatwater, veenafbraak en historische bemesting een rol. Er zit een hoge kwetsbaarheid in het watersysteem qua verzilting. Dit kan in droge tijden een probleem opleveren voor de gevoelige teelten in het boomkwekerijgebied. Het watersysteem in het glastuinbouwgebied lijkt op dat in het boomteeltregio, maar de waterkwaliteitsknelpunten zijn hier nog sterker aanwezig. Het water is zeer voedselrijk met extreem hoge stikstof en fosfaatconcentraties. Bestrijdingsmiddelen komen hier het vaakst voor in normoverschrijdende concentraties en zorgen daardoor voor toxische effecten op het waterleven.

Toelichting getoonde kaarten

Een groot deel van het oppervlaktewater in Zuid-Holland is ingedeeld in 125 oppervlaktewaterlichamen. Voor deze wateren gelden ecologische waterkwaliteitsdoelen, waaraan het water moet voldoen. De KRW-systematiek maakt onderscheid in natuurlijke en sterk veranderde en/of kunstmatige waterlichamen. Zuid-Holland heeft geen natuurlijke oppervlaktewaterlichamen; alle zijn sterk veranderd of kunstmatig. Hiervoor gelden aangepaste (minder strenge) doelen. Voor de oppervlaktewaterlichamen heeft de provincie op voordracht van de waterschappen begrenzing, type en status in het regionaal waterprogramma Zuid-Holland 2022-2027 vastgesteld.

De ecologische kwaliteit is een maat voor de gezondheid van het oppervlaktewater. Schoon en gezond oppervlaktewater is een basisvoorwaarde voor een goed werkend ecosysteem. De ecologische toestand wordt bepaald op basis van de onderdelen biologische kwaliteit (algen, waterplanten, vissen, macrofauna), fysisch-chemische kwaliteit, en normen voor overige relevante verontreinigende stoffen.

Er is een aantal redenen waarom de ecologische kwaliteit in de oppervlaktewaterlichamen nog niet in de goede status verkeren. Relevant te noemen in relatie tot de NPLG-doelen voor de landbouw is de vermesting met nutriënten (stikstof en fosfor) met als gevolg overmatige algengroei met nadelige gevolgen voor planten en vissen én te hoge gehalten van toxische stoffen – tevens veroorzaakt door emissies in het verleden – met name gewasbeschermingsmiddelen. Daarom hebben we voor deze twee kaarten gekozen in deze gebiedsfoto.

Nutriënten – status nutriënten in KRW-oppervlaktewaterlichamen

De kaart is een samenvoeging van twee kaartlagen: de huidige toestand van de oppervlaktewaterlichamen op het KRW-doel voor stikstof en de huidige toestand op het KRW-doel voor fosfor. Voor de kaart geldt dat wanneer stikstof of fosfor in een waterlichaam voldoet, de nutriënten voor het waterlichamen voldoen en het waterlichaam de status ‘goed’ heeft (conform het Protocol monitoring en toestandsbeoordeling oppervlaktewaterlichamen KRW).

Voor de nutriënten wordt het gemiddelde van de metingen in het zomerhalfjaar beoordeeld. De grootste bron van nutriënten in het oppervlaktewater is uitspoeling van nutriënten door bemesting, nalevering uit de bodem en kwel. Nutriënten uit de landbouw komen in het oppervlaktewater door uitspoeling (door de bodem via het grondwater) en oppervlakkige afspoeling vanaf percelen naar de kavelsloot. Door de doorstroom verspreidt de nutriëntvracht zich over het watersysteem. Nalevering uit de bodem komt voor in de vorm van uitspoeling door van in nature in het bodem- en grondwatersysteem voorkomende nutriënten en historische bemesting. Daarnaast zijn rwzi's een grote bron van nutriënten.

De ecologische waterkwaliteit in de KRW-waterlichamen in Zuid-Holland wordt nog nergens bereikt. Een overmatige aanwezigheid van nutriënten is één van de belangrijke drukfactoren. De kaart laat zien dat een deel van de waterlichamen de kwaliteit wat betreft nutriënten goed

is en in andere waterlichamen de kwaliteit doorgaans matig en bij uitzondering ontoereikend of slecht is.

Gewasbeschermingsmiddelen – normoverschrijdingen in 2021 per meetpunt

De kaart toont de mate van overschrijding van de normen voor waterkwaliteit door werkzame stoffen in bestrijdingsmiddelen (gewasbeschermingsmiddelen, biociden en relevante metabolieten) in het oppervlaktewater. De basis voor de kaart zijn de meetgegevens van regionale waterbeheerders voor vaste meetpunten, die zodanig gekozen zijn dat ze met grote waarschijnlijkheid worden beïnvloed door één specifieke teeltgroep.

Om ecosystemen te beschermen tegen nadelige effecten van gewasbeschermingsmiddelen moet in de Nederlandse wateren worden voldaan aan de normen voor waterkwaliteit zoals vastgelegd in de KRW. Blootstelling van waterorganismen aan gewasbeschermingsmiddelen kan zowel gevolgen hebben op korte als op lange termijn. De KRW kent zowel normen voor acute toxiciteit (maximum gemeten concentratie) als normen voor chronische toxiciteit (jaargemiddelde concentratie) van gewasbeschermingsmiddelen. De KRW schrijft voor dat aan beide normen moet worden voldaan.

Uit de metingen komt naar voren dat op veel plekken bestrijdingsmiddelen in het oppervlaktewater worden aangetroffen, die de normen overschrijden. Op meetlocaties bij boomkwekerijen, bloembollen en glastuinbouw worden de meeste normoverschrijdingen aangetroffen. Het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in intensieve teeltsystemen in combinatie met een sterk verweven watersysteem maken het risico op milieubelasting groot. Door het one-out/all-out principe van de KRW is een locatie al normoverschrijdend als er één stof boven de norm wordt aangetroffen.

Beschikbare kaarten in de viewer

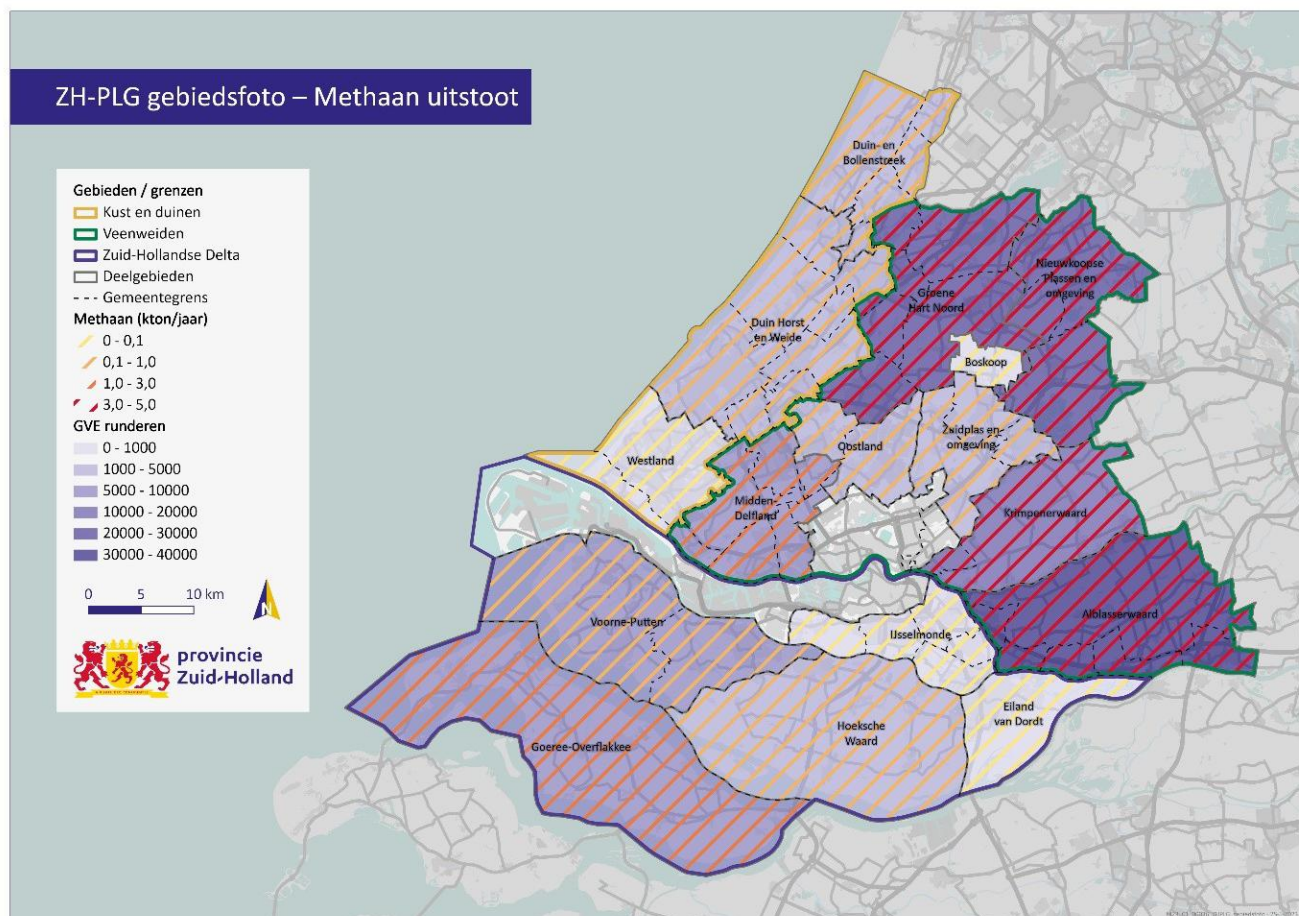
In de viewer zijn meer kaarten opgenomen met aanvullende informatie over de KRW-waterkwaliteitsopgaven in het landelijk gebied. De volgende kaarten zijn in de viewer te vinden:

- Oppervlakte water: beoordeling ecologie toestand 2022
- Oppervlakte water: beoordeling onderdeel stikstof 2022
- Oppervlakte water: beoordeling onderdeel fosfaat 2022
- Oppervlakte water: Beoordeling onderdeel Specifiek verontreinigende stoffen 2022
- Oppervlakte water: beoordeling chemische toestand 2022
- Grondwater: Beoordeling eindoordeel 2020
- Grondwater: Beoordeling onderdeel chemie 2020
- Grondwater: Beoordeling onderdeel zoutintrusie 2020
- Grondwater: Beoordeling onderdeel waterbalans 2020

Voor alle kaarten is in de viewer een toelichting opgenomen over de gebruikte data en de betrouwbaarheid. Deze wordt zichtbaar door bij de betreffende kaartlaag op het informatie-icoon te klikken.

Thema 7: klimaatopgave veehouderij en akkerbouw

Kaart 13: emissie van methaan door veeteelt in Zuid-Holland

Inleiding

Broeikasgassen zijn belangrijk voor de leefbaarheid van de aarde. Zonder deze gassen zou de aarde veel te koud zijn. Menselijk handelen zorgt er echter voor dat concentraties van broeikasgassen dusdanig stijgen dat dit zorgt voor een snelle opwarming van de aarde met grote gevolgen voor het klimaat. Door deze klimaatverandering ontstaan in Nederland bijvoorbeeld meer perioden van droogte en extremere neerslag. Ook verandert de afvoer in rivieren door verminderde neerslag in de Alpen. Om deze opwarming tegen te gaan, werken we wereldwijd aan het reduceren van broeikasgassen. Ook de landbouw heeft hierin een opgave, met name in het reduceren van methaan en lachgas. Van nature is methaan voornamelijk afkomstig uit natte gebieden, zoals moerassen en venen. Sinds de achttiende eeuw is de hoeveelheid methaan in de atmosfeer met ongeveer 150 procent toegenomen. De belangrijkste nieuwe bronnen zijn de productie en het gebruik van fossiele brandstoffen, rijstbouw, afvalverwerking en veeteelt.⁵

Beschrijving huidige situatie

De emissies van methaan en lachgas uit de veehouderij en uit bemesting in de akkerbouw en de veehouderij zijn onderdeel van het NPLG. Ook de energiegerelateerde broeikasgasemissies uit de veehouderij en akkerbouw zijn onderdeel van het NPLG. De energiegerelateerde broeikasgasemissies uit andere landbouwsectoren, voornamelijk glastuinbouw, zijn geen onderdeel van het NPLG.

Het is in het kader van de klimaatopgave niet relevant waar methaan en lachgas reductie plaats vindt, van belang is dat de totale hoeveelheid naar beneden gebracht wordt. De klimaatopgave voor de landbouw speelt in alle drie de kerngebieden van Zuid-Holland. In het veenweidegebied is de opgave echter het grootst, doordat in dat gebied de meeste dieren worden gehouden die zorgen voor een hoge methaanuitstoot.

⁵ <https://www.knmi.nl/kennis-en-datacentrum/uitleg/broeikasgas-methaan>

Diercategorie	Emissiefactor pensfermentatie (kg CH ₄ /dier)	Emissiefactor mestopslagen (kg CH ₄ /dier)
Melk- en kalfkoeien	135	38,4
Zoog-, mest- en weidekoeien	77,4	6,9
Jongvee melkveehouderij	45,3	11,5
Vleeskalveren	19,5	5,6
Jongvee vleesveehouderij	46,6	13,0
Stieren voor de fokkerij	61,3	16,4
Schapen	8	0,2
Geiten	5	0,1
Zeugen met biggen	1,5	18,9
Zeugen (dragend)	1,5	18,1
Dekrijpe beren	1,5	8,7
Vleesvarkens, opfokzeugen en opfokberen	1,5	6,8
Leghennen, jonger dan 18 weken	0	0,0
Leghennen, 18 weken en ouder	0	0,0
Ouderdieren van vleeskuikens, jonger dan 18 weken	0	0,0
Ouderdieren van vleeskuikens, 18 weken en ouder	0	0,0
Vleeskuikens	0	0,0
Kalkoenen incl ouderdieren	0	0,1
Jonge eenden voor de slacht	0	0,0
Nertsen en vossen	0	0,7
Konijnen (voedsters)	0	0,1
Paarden (landbouw)	18	1,6
Pony's (landbouw)	18	1,6
Ezels	10	0,8

Toelichting getoonde kaart

Zoals hierboven toegelicht, komen de broeikasgassen in de landbouw uit verschillende bronnen. Verreweg de belangrijkste bronnen voor het ontstaan van methaan in de landbouw zijn het

verteren van het voer door micro-organismen in het maagdarmkanaal (pens- en darmfermentatie) van vee en uit de mestopslag. In onderstaande tabel⁶ is de gemiddelde methaanuitstoot per diersoort weergegeven.

⁶ Rekentool broeikasgassen landbouw provincies, 2023, LNV/WUR

Op de kaart is het aantal dieren per diersoort maal de gemiddelde methaanuitstoot van dit diersoort weergegeven. De basis hiervoor is de hierboven getoonde rekentool van de WUR; op basis van een berekening en niet van een meting. De overige bronnen van de klimaatopgave voor de landbouw, voornamelijk lachgas hebben we nog niet op kaart. Dit is wel onderdeel van de opgave en is goed voor ongeveer 45,5% van de uitstoot van broeikasgasemissies door landbouw in Zuid-Holland.

De informatie op deze kaart geeft een indicatie van de methaanuitstoot uit vee op deelgebiedsniveau. Deze informatie is niet bedoeld om de klimaatopgave voor de landbouw in Provincie Zuid-Holland te bepalen of te verdelen over gebieden. Dit komt doordat:

- Er nog meer onderdelen zijn, naast de methaanuitstoot uit pensfermentatie van melkkoeien, die onderdeel zijn van de klimaatopgave voor de landbouw (energiegerelateerde broeikasgasemissies uit veeteelt en akkerbouw en lachgasemissies in het veld door bemesting, zoals hierboven toegelicht).
- De effecten van de maatregelen die al genomen zijn om de methaanuitstoot te verminderen niet op deze kaart weergegeven zijn. Er is voor de kaart alleen gebruik gemaakt van de landelijk gemiddelde uitstoot per dier.

Korte en lange koolstofkringloop

Methaan uit de landbouw hoort bij de korte koolstofkringloop. Deze methaan ontstaat in biologische processen en heet daarom 'biogene methaan'. Methaan die ontstaat in de lange koolstofkringloop heet 'fossiel methaan'. Methaan wordt over een periode van ongeveer 60 jaar afgebroken tot CO² en andere componenten. Bij fossiele methaan zat die C van de CO² eerst diep in de bodem en zit nu in de lucht. Dat is een toevoeging aan de atmosfeer. Bij biogene methaan is het afkomstig van plantaardig materiaal, dat kort daarvoor is gemaakt met CO² uit de lucht. Als het biogene methaan dus weer wordt afgebroken tot onder meer CO², is het kringetje weer rond. Die CO² is in principe geen toevoeging aan de atmosfeer. Deze CO² draagt dus niet bij aan de opwarming van de aarde en wordt daarom ook niet meegerekend in de uitstoot van broeikasgassen. Het is slechts kort aan de atmosfeer onttrokken. Om dezelfde reden wordt geproduceerde biomassa, zoals gras, maar ook aardappelen, groente e.d. niet als vastlegging van koolstof beschouwd. Je kunt er heel veel aan rekenen, maar uiteindelijk komt de rekensom voor CO² telkens uit op nul ook met de "omweg" via methaan. Wat is dan het probleem? De gevormde methaan is in de jaren dat het aanwezig is in de atmosfeer een sterk broeikasgas. Zo lang methaan in de atmosfeer hangt, draagt het dus heel sterk bij aan de opwarming. Tijdens de levensduur van methaan is dat wel 80 tot 100 keer sterker dan CO².

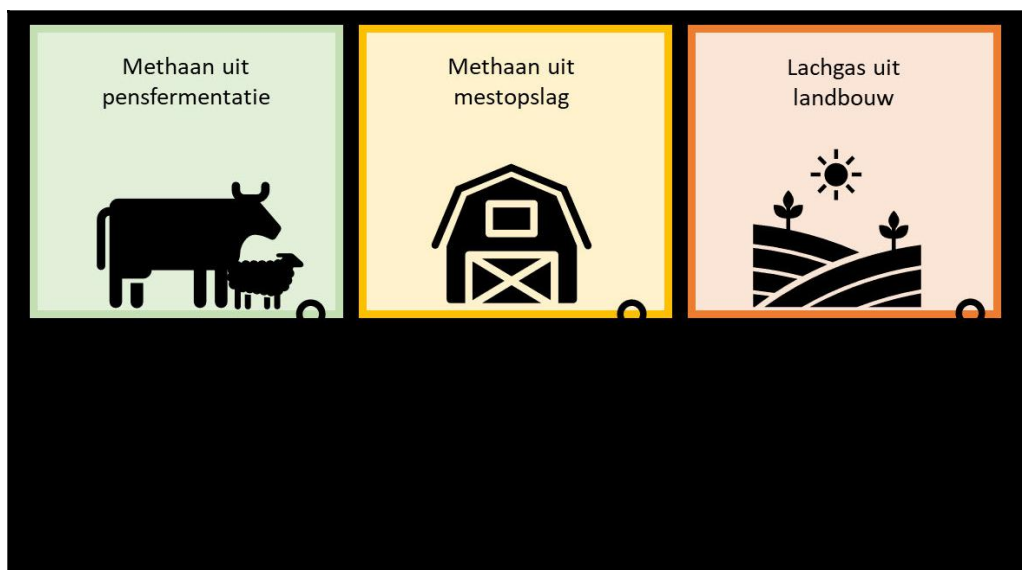
Verdieping op het thema

De broeikasgasemissies van de landbouw bestaan uit energiegerelateerde CO₂- en methaanemissies uit energieverbruik in de landbouw en de procesemissies van methaan en lachgas uit de veehouderij en akkerbouw (mestaanwending). De emissie van methaan en lachgas door de veehouderij en de akkerbouw komt in hoofdzaak vanuit drie bronnen⁷:

- Methaanemissie door fermentatie van voer in maag en darm van vee.
- Methaanemissie vanuit mest onder zuurstofloze omstandigheden (in stallen en buitenopslag en door mestbewerking en -verwerking).
- Lachgasemissies als gevolg van het toevoegen van stikstof aan de bodem door aanwending van dierlijke mest, kunstmest en weidemest. Dit vindt plaats op zowel bouw- als grasland.

Het ene broeikasgas heeft een sterker opwarmend effect dan het andere: methaan en lachgas zijn bijvoorbeeld respectievelijk 25 en zelfs 298 keer sterkere broeikasgassen dan CO₂ (over een tijdsperiode van 100 jaar). De uitstoot van broeikasgassen wordt uitgedrukt in CO₂-equivalenten: dat wil zeggen dat de uitstoot van andere broeikasgassen dan koolstofdioxide wordt omgerekend naar het opwarmend effect van koolstofdioxide. Voor de omrekening van methaan naar CO₂-equivalenten wordt bijvoorbeeld de factor van 25 gebruikt.

De methaan- en lachgasemissies uit de veeteelt en akkerbouw zijn in Zuid-Holland als volgt verdeeld⁸:

Beschikbare kaarten in de viewer

Zoals in de tekst is aangegeven is er nog geen volledig beeld beschikbaar als het gaat om de uitstoot van broeikasgassen in de landbouw. Relevante kaarten zullen later toegevoegd worden aan de viewer.

⁷ Klimaat- en Energieverkenning 2022, PBL.

⁸ Rekentool broeikasgassen landbouw provincies, 2023, LNV/WUR

Inleiding

Met GBDA worden landschapselementen bedoeld, 'kleine' natuurelementen (maximaal paar hectare en vooral lijnelementen) die het landschap in belangrijke mate vormgeven (bijvoorbeeld bomenrijen, natuurvriendelijke oevers en kruidenrijke akkerranden). Het Aanvalsplan landschap, dat wordt aangehaald in de handreiking voor de gebiedsprogramma's, stelt de ambitie voor de verdeling van de landschapselementen: circa de helft van de ambitie wordt ingevuld met houtige elementen, de andere helft wordt ingevuld met natte elementen (25%) natuurlijke oevers, poelen, rietlanden, en kruiden en bloemrijke randen (25%). Deze verdeling kan per landschapstype anders worden ingevuld, zo kan er bij de veenweiden gedacht worden aan meer inzetten op natte dooradering.

Beschrijving huidige situatie

Uit de kaart en onderstaande tabel volgt dat Zuid-Holland in het landelijk gebied totaal tussen de 4 en 5,9% aan GBDA heeft. Hiervan zijn 3,1 tot 4,6% droge en ongeveer 1% natte landschapselementen. In de Veenweiden is op dit moment de meest uitgebreide GBDA, met name via droge elementen. Binnen alle kerngebieden zijn de landschapselementen bosje, bomenrij en boomstrook het meest vertegenwoordigd. De kerngebieden Kust en Duinen en Veenweiden bevatten daarnaast ook een groot oppervlak aan kruidenrijke graslandstroken. In de Zuid-Hollandse Delta vallen deze stroken onder het landschapselement kruidenrijke ruigtestroken.

Hiernaast is er binnen het landelijk gebied in de Provincie Zuid-Holland in de huidige situatie rond de 1400 en 2100 hectare (ongeveer 1%) aan natte dooradering aanwezig. Met een oppervlak van ongeveer 1100 tot 1700 hectare, draagt het kerngebied Veenweiden het meeste bij aan de natte dooradering van het totale landelijke gebied van Zuid-Holland. De kerngebieden Kust en Duinen en Zuid-Hollandse Delta dragen in mindere mate bij aan de natte dooradering van het totale landelijke gebied van Zuid-Holland. Binnen de kerngebieden Kust en Duinen en Zuid-Hollandse Delta is het landschapselement poel en plas het meest vertegenwoordigd. Het kerngebied veenweiden bevat naast poel en plas ook een groot oppervlak aan watergangen.

Kerngebied / GBDA *	Huidig aanwezig oppervlak in hectaren (inclusief 20% onzekerheidsmarge)	Aanwezig percentage GBDA t.o.v. kerngebied	Percentage t.o.v. totaal oppervlak in Landelijk gebied PZH (20% onzekerheidsmarge)
Kust en Duinen (16.542 ha)	620 - 930	3,7% - 5,6%	
Droge elementen	456 - 684	2,8% - 4,1%	
Natte elementen	164 - 246	1,0% - 1,5%	
Veenweiden (82.835 ha)	3989 - 5983	4,8% - 7,2%	
Droge elementen	2886 - 4330	3,5% - 5,2%	
Natte elementen	1102 - 1654	1,3% - 2,0%	
Zuid-Hollandse Delta (61.683 ha)	1762 - 2644	2,9% - 4,3%	
Droge elementen	1611 - 2417	2,6% - 3,9%	
Natte elementen	151 - 227	0,2% - 0,4%	
Totaal (161.060 ha)	6371 - 9557		4,0% - 5,9 %
Totaal droge elementen	4954 - 7430		3,1% - 4,6%
Totaal natte elementen	1418 - 2126		0,9% - 1,3%

Tabel 8.1: Overzicht van de berekende aanwezige landschapselementen in ha en % van landelijk gebied per kerngebied

* In de eerste kolom GBDA zijn zowel de houtige elementen als de kruiden- en bloemrijke randen samengevoegd als "droge elementen"

Toelichting getoonde kaart

Hoewel de inventarisatie met zorgvuldigheid is uitgevoerd is dit een eerste grove inschatting. Er is daarom een 20% onzekerheidsmarge opgenomen in tabel 8.1. Voor de inventarisatie is er gebruik gemaakt van openbare bronnen. De inventarisatie is niet compleet omdat er niet van alle landschapselementen (volledige) bronnen beschikbaar zijn. Hiernaast bieden de bronnen geen indicatie van kwaliteit van de aanwezige GBDA. Er zijn meerdere mogelijkheden geïdentificeerd om de inventarisatie zo nodig verder aan te scherpen. Om de toegevoegde en beoogde waarden van de GBDA te kunnen benutten is zowel het oppervlakte als de kwaliteit van de GBDA van belang. Er zijn daarom ook verschillende mogelijkheden om de kwaliteit van bestaande structuren te verbeteren en op die manier de GBDA te versterken.

Sociaal Economische Impact Analyse

Inleiding

De Sociaal Economische Impact Analyse (SEIA) is bedoeld om de mogelijke (positieve én negatieve) gevolgen voor brede welvaart van de maatregelen in het kader van het Zuid-Hollands Programma Landelijk Gebied in kaart te brengen, en eventuele voorstellen voor mitigerende maatregelen (in het geval dat er mogelijk sprake is van negatieve effecten) en flankerend beleid op te baseren.

De eerste stap daarvoor is een schets van de huidige situatie in het landelijk gebied van Zuid-Holland als het gaat om brede welvaart (het rijk suggereert daarbij uit te gaan van de scores op indicatoren van de CBS Monitor Brede Welvaart) en een schets van de productieketens waarin (en hun plek daarbinnen) Zuid-Hollandse bedrijven in de agrarische sector functioneren, en van wat als autonome ontwikkelingen kan worden gezien, ook in het licht van de noodzaak tot het ZH-PLG te komen. Omdat de focus is op brede welvaart spreken we in het vervolg van impactanalyse, omdat het om meer gaat dan sociaal economische impact.

De gebiedsfoto en viewer maken duidelijk in welke context er maatregelen worden voorgesteld. De Impact Analyse kan echter pas goed en volledig worden uitgevoerd als maatregelen voldoende concreet zijn uitgewerkt, en vraagt vooral om betrokkenheid en input van stakeholders in de gebieden.

De aanpak hebben we gefaseerd om de beschikbare tijd tot aan de vaststelling van het eerste gebiedsprogramma optimaal te benutten. Daarom wordt in dit voorontwerp gebiedsprogramma alleen een grove eerste analyse op basis van interne expert sessies voor de voorgenomen maatregelen voor veeteelt, akkerbouw en tuinbouw gepresenteerd, samen met de opzet voor de nog uit te voeren volledige impactanalyse. Onderdeel daarvan zal ook zijn een ‘menukaart’ met suggesties voor toekomstbestendige economische activiteiten in het landelijk gebied vanuit het gebied zelf, aangevuld met suggesties vanuit de Provincie. Deze menukaart dient als inspiratiebron en als onderlegger voor uit te werken ondersteuning voor ondernemers die op de kansen willen inspelen.

Huidige situatie en datafundament impactanalyse

Voor een goed begrip van de mogelijke impact van maatregelen, maar ook om impact van eventuele mitigerende maatregelen en flankerend beleid te kunnen meten of inschatten én om goed in te spelen op autonome ontwikkelingen en kansen, is een schets van de huidige situatie in termen van brede welvaart en meer specifiek van agrarische economische activiteiten in Zuid-Holland vereist.

Brede welvaart: scores op CBS Monitor

Voor de impactanalyse vraagt het Rijk om een inschatting van effecten op de 8 thema's brede welvaart in de dimensie 'hier & nu' van de CBS Monitor Brede welvaart in de regio. Daarom is het goed te weten hoe het landelijk gebied van Zuid-Holland daar nu op 'scoort' en wat de

autonome trend is op deze thema's. Dit sluit aan bij de data gedreven benadering van het ZH-PLG en zal kaartlagen opleveren die worden toegevoegd aan de viewer.

Omdat brede welvaart óók gaat om de effecten van activiteiten in Zuid-Holland nu voor mensen elders en voor latere generaties, is ook gekeken naar de scores op de dimensie 'elders en later'.

Een kanttekening is op zijn plaats: de CBS Monitor geeft – net als elke monitor – een *indicatie* van het er voor staat met de brede welvaart, maar het beeld blijft incompleet. Dat is geen kritiek op de Monitor want die hanteert ook voorwaarden voor het opnemen van datareeksen in de Monitor die te maken hebben met landsdekkendheid en regelmatige actualisering. Maar wat bijvoorbeeld niet specifiek in beeld wordt gebracht is waterkwaliteit of voorzieningenniveau als het gaat om OV ontsluiting, bibliotheken, winkels etc.

De eerste vraag die echter beantwoord moet worden is: wat is het landelijk gebied? Daar is geen eenduidige definitie voor beschikbaar, maar het is wel essentieel om goed zicht te hebben op de vragen rond brede welvaart in het landelijk gebied en om die te onderscheiden van de vragen rond brede welvaart in stedelijk gebied, zeker in een zo sterk verstedelijkte provincie als Zuid-Holland. Daarom is als voorlopige werkdefinitie gehanteerd een selectie van gemeenten (het laagste geografische niveau waarop de data van de CBS Monitor beschikbaar zijn) met buitengebied⁹.

Op basis van de werkdefinitie worden 2 groepen gemeenten onderscheiden: 'landelijk gebied' en 'stedelijk gebied' (zie kaart). Dit onderscheid wordt enkel gemaakt voor analyse doeleinden ('vervuiling' van data uit stedelijke gebieden zoveel mogelijk uitsluiten) en de begrenzingen kunnen daarom afwijken van de grenzen die zijn getrokken voor de kern- en deelgebieden.

Er is een aantal zaken die opvallen als wordt gekeken naar de scores op de CBS Monitor voor deze 2 groepen. Zie voor de data

<https://public.tableau.com/app/profile/staatvanzuidholland/viz/Molo/Pergemeentetabel?publish=yes>

Op het thema *Arbeid en vrije tijd* valt op dat de netto arbeidsparticipatie en werkloosheid in landelijk gebied een stuk lager zijn (onder NL en PZH gemiddelde) dan in stedelijk gebied (boven PZH en NL gemiddelde).

Op het thema *Gezondheid* valt op dat ervaren gezondheid (een goede voorspeller van daadwerkelijke gezondheid) in het landelijk gebied boven en in stedelijk gebied onder het landelijk en ZH gemiddelde scoren; dit geldt ook voor de levensverwachting. Voor overgewicht echter geldt juist dat het stedelijk gebied onder het PZH gemiddelde en op het NL gemiddelde scoort, maar landelijk gebied boven zowel het PZH én NL gemiddelde, maar ook met veel variatie binnen het landelijk gebied, waarbij met name enkele gemeenten in de Zuid-Hollandse Delta zorgen dat dat gebied als geheel boven NL gemiddelde scoort.

⁹

Bij gemeenten met zowel een substantiële oppervlakte bebouwing als landelijk gebied is op basis van de economische 'signatuur' van gemeenten per geval besloten deze gemeente wel of niet op te nemen in de werkdefinitie. Zie voor de uitputtende lijst en argumentatie voor selectie de bijlage.

Op het thema *Materiële welvaart* is te zien dat het mediaan inkomen in stedelijk gebied onder en in landelijk gebied boven het NL gemiddelde ligt.

Op het thema *Milieu* is te zien dat de afstand tot *openbaar* groen in landelijk gebied groter is dan in stedelijk gebied maar wel op NL gemiddelde. Dat klinkt vreemd, maar het groen in landelijk (agrarisch) gebied is niet altijd toegankelijk voor het brede publiek.

Broeikasgasemissies en fijnstof per hoofd van de bevolking is in PZH sowieso boven het NL gemiddelde, maar in stedelijk gebied wel veel meer dan in landelijk gebied. Natuur en bosgebieden als percentage van het totale gebied en natuurgebied in ha per 1000 inwoners zijn beide onder het landelijk gemiddelde, maar niet verrassend in stedelijk gebied wel veel meer dan in landelijk gebied.

Op het thema *Samenleving* valt op dat contact met familie, vrienden of buren en vertrouwen in anderen grotendeels een stuk beter is in landelijk gebied dan in stedelijk gebied. Qua vrijwilligerswerk scoort landelijk gebied boven ZH gemiddelde en net onder landelijk gemiddelde, stedelijk gebied ver onder landelijk gemiddelde.

Op het thema *Veiligheid* scoort het landelijk gebied beter (boven PZH en NL gemiddelde) dan het stedelijk gebied (significant onder het PZH en NL gemiddelde).

Op het thema *Welzijn* (tevredenheid met het leven en met vrijer tijd) doet het landelijk gebied het beter dan PZH en NL gemiddeld, stedelijk gebied scoort onder beide gemiddelden.

Op het thema *Wonen* valt op dat de afstand tot een basisschool voor heel het landelijk gebied weliswaar op het NL gemiddelde ligt, maar scoort slechter dan stedelijk gebied en boven het PZH gemiddelde, met vooral een paar uitschieters: in Nederland is het gemiddelde 700 meter, in stedelijk gebied is het vaak rond de 500m, in landelijk gebied vaker 800 of 900m, met een uitschieter in Nieuwkoop naar 1,2 km. De tevredenheid met woning en woonomgeving ligt in het landelijk gebied op het NL gemiddelde, in stedelijk gebied daar ver onder, waarbij Zuid-Holland als geheel de laagste score in Nederland heeft.

Economische structuur

De economische structuur van een gebied is een optelsom van de verdeling van aantallen bedrijven en werknemers in sectoren (volgens de Standaard Bedrijfs Indeling of SBI, de basis voor statistieken over sectoren), en de relaties tussen (soorten) bedrijven in productieketens en ecosystemen voor innovatie en ondernemerschap. Over het eerste is nu wel wat te zeggen, over de ketens specifiek voor agrarische bedrijven zal hieronder iets vermeld worden. Bezien moet nog worden of het nuttig is om na 1 juli een zogenaamde ecosysteemanalyse van agrarische ketens te laten uitvoeren.

Wat de economische structuur van het landelijk gebied betreft (zie <https://public.tableau.com/app/profile/staatvanzuidholland/viz/SBI-codes-per-gem-2019/Pergemeentetabel?publish=yes>) vallen enkele zaken op:

- De werkgelegenheid in primaire productie is in de gemeenten Westland, Midden Delfland, Lansingerland, Kaag en Braasem en Nieuwkoop boven de 10%, elders in het landelijk gebied is dat minder.

- De meeste inwoners van het landelijk gebied werken buiten het landelijk gebied, en de meeste werknemers van bedrijven gevestigd in het landelijk gebied wonen buiten het landelijk gebied. Dit is een weerspiegeling van de moderne economie waarin werkgelegenheid én beroepsbevolking vooral in stedelijk gebied geconcentreerd zijn.
- Wat uit een snelle analyse van SBI-codes niet te halen is, is welke bedrijvigheid en werkgelegenheid elders in de productieketen (toeleveranciers, zakelijke klanten) en elders in het ecosysteem (gerelateerde bedrijvigheid (samenwerkingspartners), onderwijs, zakelijke diensten) aanwezig is. Zo'n complexe analyse vergt meer tijd. Wel is hieronder een grove kwalitatieve analyse (en enkele kerngegevens) van de keten weergegeven.

Agrarische economie: ketens en verdienvermogen

Hieronder volgt voor een aantal 'hoofdvormen' van agrarische economische activiteiten in Zuid-Holland een zeer grove schets van de huidige stand van zaken en de autonome ontwikkelingen. Dit is vooral belangrijke achtergrondinformatie: economische activiteiten ontstaan zelden 'uit het niets' maar bouwen voort op kerncompetenties in bedrijfstakken en hun omgeving ('ecosysteem'). Deze schetsen zijn gemaakt op basis van een beperkt aantal gesprekken met betrokkenen in de verschillende sectoren. De schetsen zijn bedoeld om vanuit breder perspectief dan enkel de beperkte data over economische structuur richting te kunnen geven aan (ondersteuning van) toekomstbestendige economische activiteiten in het landelijk gebied. In de komende maanden zal deze analyse scherper en completer worden gemaakt; met onderstaande analyse zal nu dus helaas geen recht (kunnen) worden gedaan aan de diversiteit van ontwikkelingen. Zo zijn er allerlei collectieven voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer, waaraan in deze grove analyse geen aandacht wordt besteed. De analyse hieronder richt zich op de 'hoofdstroom' van de huidige stand van zaken.

Melkveehouderij

Historisch perspectief

De boerenpraktijk die vandaag de dag in de veenweidegebieden in Zuid Holland de boventoon voert is ontstaan uit een agrarische politiek gericht op een zo hoog mogelijke productie per hectare/per koe.

Dat is gerealiseerd door vanuit de overheid grootscheepse ruilverkavelingen te initiëren en met de boerenorganisaties te realiseren. Daarmee zijn optimale landschappen ontstaan voor melkveehouders. Dat was een ingrijpend proces waarbij destijds een tijdshorizon van 26 jaar werd aangehouden.

De toeleverende industrieën hebben geïnnoveerd in machines, stalsystemen, graszaadveredeling en krachtvoer, en hebben daarmee bijgedragen aan het maximaliseren van de melkopbrengsten.

Friesland Campina heeft, als grootste afnemer van de melk, zuivelproducten ontwikkeld en afzetkanalen in het buitenland gecreëerd, waarmee de afzet van de melk zeker werd gesteld.

Daarmee is een succesvol geoptimaliseerd economisch en sociaal systeem ontstaan dat nu tegen haar grenzen is aangelopen. De ontwikkeling van de intensieve melkveehouderij gericht

op groei is niet langer volhoudbaar en de overheid scherpt de voorwaarden aan om doelen op het gebied van natuur (stikstof), water(kwaliteit) en klimaat te realiseren.

Dat economisch en sociale systeem is gebaseerd op één overheersende boerenpraktijk waarin generaties zijn opgegroeid (je zou kunnen stellen dat er op 1 paard is gewed). Dat maakt de transitie naar een toekomstbestendige landbouw extra ingewikkeld.

Sociale en economische context

Op dit moment bestaat bij veel melkveehouders onzekerheid over de voorwaarden die aan hen gesteld gaan worden. De sociale verbanden in de gebieden zijn sterk en er is weinig ervaring met alternatieve boerenpraktijken vanuit een ander referentiekader.

Daarbij speelt de leeftijdsopbouw van de boerenpopulatie een grote rol. Meer dan de helft van de boeren (bedrijfshoofden) is ouder dan 55 jaar. Daarmee valt deze periode van grote veranderingen samen met grote aantallen voorzienbare bedrijfsbeëindigingen.

Binnen de sociale verbanden en ook op individueel niveau wordt een financieel en ecologisch perspectief gemist. De overheid richt zich in de beleving van veel boeren met name op de maatschappelijke opgaven en minder op de ontwikkeling van een landbouwvisie die perspectief voor de sector geeft. Dat werkt verlamdend en is deels een verklaring voor de weerstand die er is tegen de maatregelen.

Er is een aantal ontwikkelingen zichtbaar

Er is de weg om de bestaande boerenpraktijken te continueren door te vertrouwen op de ontwikkeling van verder gaande technologische innovatie. Daarnaast is er een beperkt aantal boeren dat gekozen heeft voor een ecologisch/regeneratieve boerenpraktijk met minder koeien per ha – al dan niet in combinatie met dubbeldoel-koeien en/of samenwerking met natuurorganisaties. De waaier aan mogelijkheden om te innoveren is echter groter en ontsnapt aan het beeld van twee tegengestelde en elkaar uitsluitende richtingen: innovatie kan zowel producten en processen betreffen als (bijvoorbeeld ecosysteem-)diensten en alternatieve verdienmodellen.

Ook wordt geïnvesteerd in de afzet door samen te werken in korte ketens en zelf te verzuivelen (bewerken van gemolken/rauwe melk) om zo de positie in de waardeketen te versterken – met als doel meer inkomsten en marge. Er worden ook branchevreemde diensten geboden, denk aan zorgconcepten.

Gegeven de onzekerheden zijn financiële partijen terughoudend te financieren. Er is een voorkeur gangbare boerenpraktijken te financieren, omdat er geen ervaring is met de financiering van op ecologie gebaseerde boerenpraktijken.

Belangrijke observatie van een melkveehouder is dat de balans tussen energie-input en -output de afgelopen decennia is verslechterd¹⁰. In de totale productieketen wordt steeds meer energie gebruikt per eenheid geproduceerd voedsel. Dat betekent voor hem dat er achteruit wordt geboerd. Al jaren. Dat is een onderliggend – uiteindelijk bepalend – patroon. Dit zal omgebogen moeten worden.

¹⁰ <https://www.bruna.nl/boeken/naar-een-duurzame-landbouw-in-2040-9789492326782>

De innovatie in de melkveehouderij wordt grotendeels geïnitieerd door de toeleveranciers van de boeren. Grote coöperaties nemen de afzet voor hun rekening. De melkveehouder heeft daarmee weinig autonomie bij het bepalen van hun toekomst c.q. het realiseren van een perspectief.

Dat betekent dat de al bestaande beweging van steeds toenemende centralisatie van de macht bij toeleveranciers, zowel aan de input- als aan de output-zijde, doorzet. De positie van boer wordt ten gevolge van die ontwikkeling steeds zwakker en dat raakt ook potentiële overnemende partijen.

Cruciale vraag is dus: hoe kunnen we als maatschappij de jonge generatie in hun kracht zetten – in verbinding met de maatschappelijke wensen én in verbinding met het sociale weefsel van het platteland?

De hechtheid van de sociale gemeenschap op het platteland die de kern van de boerengemeenschap vormde neemt af. Het raakt onder een kritisch punt en daarmee neemt de veerkracht en draagkracht van de boerengemeenschap af.

Hoe bedrijven gefinancierd zijn, bepaalt in grote mate de ruimte voor innovatie. Veel leningen op de balans betekent dat er weinig ruimte is om te investeren in innovatie.

De melkveehouderij zet het overgrote deel van de melkopbrengst af bij melkcoöperaties waarvan Campina de grootste is. Dat betekent dat er weinig direct contact is met de retail die de melk en zuivelproducten afneemt van de coöperaties. Er is een ontwikkeling gaande waarin boeren zelf gaan verzuivelen denk aan het maken van kaas, roomboter, yoghurt ed.). Afzet via winkels aan de boerderij, onbemande winkels in de stad, korte keten partijen. Het overgrote gedeelte zet de melk af via coöperaties en heeft weinig voeling met de markt en krijgt door het jaar heen een buiten hen om bepaalde prijs betaald voor de opgehaalde melk.

Regeneratieve melkveehouders zetten melk en melkvee producten vaak zelf af. Hier zie je een waaier van bedrijfsmodellen. Kostenreductie door het verlagen van de input en een hogere prijs voor de producten vormen is hier veelal de inzet.

De (waarde)keten

De (waarde)keten ziet er aan de inkoopzijde grofweg als volgt uit:

De inkoop van melkveehouders bestaat uit:

- stal en stalsystemen (innovatie bij de leveranciers)
- melkmachines (innovatie bij de leveranciers)
- (kracht)voer – veelal geïmporteerd (onder meer uit Zuid-Amerika)
- (kunst)mest
- gewasbescherming
- arbeid
- energie (elektriciteit en diesel)

Aan de outputzijde is dit het beeld:

- De bulk van de melk wordt verwerkt buiten de boerderij. Die loopt via coöperaties, waarvan Friesland Campina de grootste is. In Zuid-Holland wordt bij de Graafstroom kaas gemaakt.
- De coöperaties verwerken de melk tot zuivel, kaas en melkpoeder. Deze producten zijn soms eindproducten, en soms vormen ze weer de grondstof voor andere voedselproducenten.
- Daarnaast doen ze de productontwikkeling, en verzorgen de marketing en distributie.
- Op kleine schaal wordt de (biologische) melk zelf verzuiveld en (via de korte keten) aan de man gebracht.

Daarnaast zijn er bedrijven met gerelateerde activiteiten zoals adviseurs, dierenartsen, loonwerkers, slachterijen en fokkerijen die, net als supermarkten bijvoorbeeld, ook deel uitmaken van de keten.

De innovatie vindt met name plaats bij de toeleveranciers en de zuivelcoöperaties. De melkveehouders hebben weinig sturing op die innovaties en zijn de facto afhankelijk van de leveranciers c.q. afnemer.

Aan de verkoopkant van de melk zijn de boeren mede-eigenaar van de coöperaties. Hier ontstaat dus uit een collectiviteit meer invloed op de prijsvorming en de mogelijkheden producten te exporteren.

Conclusie

De positie in de keten en afhankelijkheid van financiering beperken daarmee de ruimte voor (jonge) ondernemers om hun bedrijfsvoering en/of business model anders in te richten.

Akkerbouw

Historische context

De akkerbouwgebieden in Zuid Holland zijn onderdeel van de akkerbouw op zeelei in de Zuidwestelijke Delta waar ook Zeeland en het westelijk deel van Noord-Brabant toe behoren. De agrarische traditie in de Zuidwestelijke delta is in de Middeleeuwen ontstaan. Aanvankelijk werd er voornamelijk graan verbouwd: tarwe, rogge en gerst. Ook werden er tuinbouwgewassen verbouwd, met name wortelen, uien, kool en bonen.

In het Zuid-Hollandse deel van de delta zijn heden ten dage ongeveer 650 akkerbouw bedrijven actief op 35.000 ha. Op ongeveer 30.000 ha daarvan verbouwen de akkerbouwers de vier kerngewassen: tarwe, aardappels, suikerbieten en uien. De logistiek, de af en afvoer is los van de provincie grenzen georganiseerd. De markt voor de akkerbouwers is de Europese markt.

Afzet/verkoop

Qua revenuen is de rangorde als volgt:

1. Aardappel
2. Ui
3. Suikerbiet
4. Graan (meestal maximaal kostenneutraal)

De revenuen in de akkerbouw worden voor drie kerngewassen voornamelijk gerealiseerd via boerencoöperaties.

Er vindt in de akkerbouw een concentratie plaats. Dat resulteert in een aantal grote akkerbouw bedrijven. Deze inventarisatie geeft het beeld vanuit de gangbare praktijk. Er zijn ook ontwikkelingen in de bio/generatieve boerenpraktijk, zie verder.

Aardappel

De verwerking en het vermarkten van de aardappel loopt langs de sporen van het eindproduct. De frietaardappel wordt verwerkt in de frietfabrieken van Farm Frites, Lamb Weston en McCain. Vanuit de vrieshuizen in de haven vindt vervolgens de opslag en (Europese en wereldwijde) distributie plaats. De wereldmarkt voor friet is groeiend, het aantal frietfabrieken en dat zal naar verwachting voorlopig aanhouden. Naar verwachting zullen de prijzen beter worden. De tafelaardappel komt via coöperatie Nedato in Nederland (AH). De tafelaardappelen voor Noordwest-Europa worden door de coöperatie Cosun verkocht. De coöperatie bestaat bijna 125 jaar en is in handen is van ongeveer 8.400 akkerbouwers.

Suikerbieten

De verwaarding van de suikerbiet loopt via bietencoöperatie Cosun. Cosun produceert uit de biet – naast suiker als voornaamste product – uit de overblijvende bietenpulp voeding, voedings-ingrediënten, diervoeding, biobased ingrediënten en groene energie. Ook uit de cosmetica-industrie is vraag naar specifieke producten die uit suikerbieten gehaald kunnen worden.

De wereldmarkt voor suiker groeit, en dat zal naar verwachting nog even zo blijven. De markt voor (biet)suiker is een wereldmarkt, en is sterk verbonden met die van suikerriet. Via suikerriet is deze markt weer verbonden met de energiemarkt, omdat er uit suikerriet ook ethanol gemaakt kan worden. (Brazilië en Thailand zijn grote spelers hierin.) De Europese markt voor suiker is een beschermde markt via importheffingen op suiker van buiten de EU. In Europa is de trend van suikerconsumptie neerwaarts. Vandaar de zoektocht naar alternatieve toepassingen.

Tarwe

Tarwe (totale opbrengst +/- 300.000 ton per jaar) uit de Zuidwestelijke Delta wordt voor de helft veevoer, en voor de andere helft bakkerstarwe. Van die laatste gaat vrijwel het geheel naar Koopmans en wordt het gebruikt als bakmeel door Nederlandse bakkers. Coöperatie CZAV verzorgt de collectie en distributie en verkoop daarvan.

Uien

Voor het vermarkten van het 4de kerngewas, uien, bestaat geen coöperatie. Afname vindt plaats door grote mondiaal opererende (handels)partijen (uit Zeeland) die door hun schaalgrootte in staat zijn de uien kostenefficiënt te sorteren en verpakken. De ontwikkeling van de uienteelt kwam later op gang dan die van de andere kerngewassen en kent een eigen dynamiek. De Nederlands uien worden veel gebruikt wanneer er in de wereld een tekort aan uien ontstaat (bijvoorbeeld door tegenvallende oogsten). Lokale schaarste elders wordt dan opgevuld door Nederlandse uien. Dat betekent dat de prijsontwikkeling erg volatiel is, en over een langere periode gezien zeker ook winstgevend.

Conclusie

De afzetmarkten voor de 4 kerngewassen zijn goed georganiseerd en gestructureerd.

Inkoop/inputzijde

De akkerbouw maakt gebruik van de volgende inputs (in volgorde van economische omvang):

1. Kunstmest (door de hoge gasprijzen nu op 1)
2. Zaaizaad
3. Gewasbeschermingsmiddelen
4. Brandstof
5. Loonwerk

Veel van de inputs (tot en met de brandstof) worden geleverd door ofwel coöperatie CZAV ofwel Van Ieperen tegen prijzen die met de coöperatie overeen zijn gekomen. Door de volumes zijn er kostenvoordelen te behalen. De coöperatie heeft de logistiek op het niveau van de gehele Zuidwestelijke Delta goed en kosteneffectief georganiseerd. Als het gaat om gewasbeschermings-middelen wordt de markt door grote industriële conglomeraten beheerst. Daar hebben de coöperaties weinig tot geen invloed op.

Bedrijfsmodellen

De kleinere akkerbouwbedrijven zijn nog steeds echte gezinsbedrijven. Er is wel sprake van een autonome ontwikkeling richting schaalvergroting en een concentratie van families die grond samenbrengen in een groter samenwerkingsverband. Novifarm is daar een voorbeeld van. De specialisatie van verantwoordelijkheden die dan mogelijk is, maakt denk- en realisatiekracht vrij om de bedrijfsvoering verder te optimaliseren. De inschatting is dat 50% van de akkerbouwers (in Zeeland nog meer) nevenactiviteiten ontplooien om het gezinsbedrijf financieel mogelijk te maken.

Toekomst

Hoewel niet alle boeren dat zo zien, zal de waterkwaliteit en de beschikbaarheid van zoet water op de Zuid Hollandse eilanden een knelpunt gaan worden, net als verzilting.

Vanuit de Europese Unie is besloten om toelating van chemische bestrijdingsmiddelen sterk te beperken. Dat betekent dat een aantal belangrijke middelen binnen afzienbare tijd niet meer beschikbaar zijn voor de akkerbouwers. Chemiebedrijven investeren al een tijd niet meer in de ontwikkeling van chemische middelen voor de Europese markt.

Zonder de inzet van chemische bestrijdingsmiddelen is het niet mogelijk om op de huidige manier de oogsten tegen plagen en schimmels te beschermen. Vitofta (een aardappelziekte) is dan waarschijnlijk niet onder controle te houden. Belangrijk is dat bij de regulering van de chemische gewasbeschermers een level playing field in de Europese markt blijft bestaan. Akkerbouwers hopen en verwachten dat Nederland als lidstaat daarop toe zal zien.

De ontwikkeling van nieuwe (biologische) bestrijdingsmiddelen vraagt een periode van 15 jaar (15 oogsten) en de vraag is of die even effectief zullen zijn. Dat betekent dat er rekening mee moet worden gehouden dat de voedselproductie in de akkerbouw in Nederland zoals we die nu kennen, onder druk kan komen te staan. Mogelijke consequentie is dat akkerbouwers genoodzaakt zullen zijn om over te schakelen naar feed en biobased materialen.

Een ander gevolg is dat het systeem van in- en verkoop via de coöperaties van akkerbouwers dan niet meer de plek heeft die nu wordt ingenomen.

Transitie naar biologisch

Het aanbod van biologische producten is op dit moment groter dan de vraag. Overschotten worden opgekocht tegen 'gangbare' prijzen en vinden dan hun weg naar de consument als gangbaar product. Er is wellicht een nichemarkt voor de andere dan de vier kerngewassen. Je kunt dan de facto spreken van vollegronds tuinbouw, met bijv. wortelen, pastinaken, broccoli. Daarin is wellicht ontwikkeling mogelijk. Belangrijke factor is de geschiktheid van de bodem daarvoor.

Het perspectief van biologische regeneratieve akkerbouwers

Als voorbeeld volgen hieronder korte beschrijvingen van de activiteiten van twee akkerbouw bedrijven in de Zuid Hollandse Delta.

Klompe is een samenwerkingsbedrijf dat meer dan 300 ha akkerbouw grond beheert. Een gedeelte van het areaal wordt op basis van biologische generatieve beginselen bewerkt. Bodemleven staat centraal en in de afbouw van het gebruik van chemische gewasbeschermers en kunstmest wordt het effect daarvan op het bodemleven en daarmee de gezondheid van de bodem gemeten. In het oog springend is de verbouw van soja op basis van deze ecologische beginselen. De soja is de grondstof van een met partners ontwikkelde sojasaus van superieure kwaliteit die internationaal (tot in Japan) erkend en gekocht wordt (Tomasu).

Cornelis Mosselman is zo'n 5 jaar geleden met zo'n 50 hectare rigoureuus overgaan van gangbare akkerbouw naar strokenteelt akkerbouw met een groot aantal gewassen. Aardappelen, uien, pompoenen, wortelen, pastinaken, verschillende koolsoorten, witlof. Deze rigoureuze omschakeling heeft veel ervaring, inzichten en kennis opgeleverd die gebruikt kan worden door akkerbouwers die willen verduurzamen. Er is veel belangstelling voor deze kennis. Zowel vanuit akkerbouwers als vanuit ambtenaren en wetenschappers.

Glastuinbouw

De historie van de glastuinbouw

De analyse spitst zich voor nu toe op de voedselproducerende glastuinbouw. De sierteelt is goed voor rond de 50% van de export vanuit Westland en Oostland en voor het overgrote deel van de export vanuit het Zuid-Hollands deel van de Greenport Aalsmeer, een analyse daarvan is dus uiterst relevant maar volgt later.

De tuinbouw in het Westland en het Oostland is ooit begonnen op de kleigrond in het milde klimaat aan de kust en voorzag de opkomende steden Rotterdam en Den Haag van voedsel. De nabijheid van de haven gaf toegang tot buitenlandse afnemers, in eerste instantie Engelse afnemers.

Door de tijd heen ontwikkelde zich de glastuinbouw: de afzet werd internationaler, er werd steeds meer geteeld op steriel substraat, waarmee ziekten en plagen beter zijn te vermijden en controleren dan in de grond.

Belangrijke ontwikkelingen

De glastuinbouw in Zuid-Holland heeft zich in 170 jaar tijd ontwikkeld van kleine slimme oplossingen om de omstandigheden zoals milde temperatuur optimaal te benutten, naar op industriële en high tech wijze produceren van zoveel mogelijk product tegen zo laag mogelijke kosten, inclusief zo weinig mogelijk gebruik van energie en water.

In die zin heeft de tuinbouw deels hetzelfde pad gevolgd als de landbouw, naar aanleiding van het adagium 'Nooit meer honger' uit de jaren '60. Een belangrijk verschil daarbij tussen tuinbouw en landbouw is dat de tuinbouw nauwelijks inkomenssteun ontvangt vanuit de Europese landbouw-middelen, waar boeren dit wel krijgen. Dit maakt dat marktwerking in de tuinbouw een grotere rol speelt dan in de landbouw. Hierdoor is er meer druk tot verduurzaming (verlaging kosten) en innovatie (technologie t.b.v. efficiëntie).

Een schets van de ontwikkelingen in de tijd:

- 1978: opkomst gebruik data in de kas. De eerste MS DOS computers deden in de kas hun intrede om het klimaat te reguleren en vanaf ongeveer 1995 een pad-registratiesysteem op te zetten. Daarmee kon de arbeid in de kas beter gepland worden en efficiënter ingezet. Dit maakte het mogelijk om op te schalen naar meer hectare met dezelfde hoeveelheid arbeid.
- 1987: eerste experimenten met hommels in de kas voor bestuiving. Tot dan toe werd dat handmatig gedaan, erg tijdrovend. Door de inzet van hommels kon men weer verder opschalen, minder arbeid was nodig. En het gewasbeschermingsplan werd aangepast: minder chemische bestrijding toepassen vanwege de kwetsbaarheid van de hommels.
- In de jaren '90 werden steeds meer innovatiehubs opgezet, bijvoorbeeld de demokwekerij in Westland. Daar kwamen tuinders bij elkaar om praktische oplossingen te delen op het gebied van teeltsystemen. Gezamenlijk werd kennis ontwikkeld die niet alleen voor het eigen bedrijf maar ook voor anderen een oplossing bood.
- 2010: de eerste geothermieputten, o.a. bij Gebroeders Duijvestijn Tomaten, nadat een experiment bij tuinder van den Bos was gedaan waar men van kon leren. Dit bracht het

denken over footprint en terugdringen CO₂ uitstoot verder. Tuinbouw was de eerste sector waar aardwarmte op deze wijze wordt toegepast.

Opeenvolgend hebben de volgende ontwikkelingen plaatsgevonden:

- Vanaf de jaren 90 stond de ontwikkeling in het licht van de teelt specialisatie en innovatie.
- Vanaf 2000 werd door de schaalvergroting en toename van het aantal personeelsleden het belang om de aansturing van de bedrijven verder te professionaliseren. De ontwikkeling en professionalisering van het management nam in deze periode een prominente plaats in.
- Vanaf 2010 stond de ontwikkeling van de techniek centraal. Dat vergde grote financiële investeringen en grotere risico's. Om die te kunnen managen ontstond de noodzaak de financiële rapportages te verbeteren en zo een goed beeld te hebben van de opbouw van de kosten en opbrengsten en daarop te kunnen sturen/reageren.
- Vanaf 2020 is de *license to operate* door de maatschappij een belangrijke factor geworden. Veel aandacht voor energie verbruik en circulariteit.

Kenmerkend voor de Glastuinbouw zijn:

Voortdurende aanpassing aan veranderende omstandigheden

Er is een cultuur van aanpakken en innoveren om te kunnen overleven. Kassen hebben een levensduur van zo'n 40 jaar; nieuwbouw betekent als vanzelf als een moment om verbeteringen door te voeren en te innoveren. Halverwege de levensduur wordt groot onderhoud doorgevoerd en is er een natuurlijk moment voor verbeteringen. Buiten de investeringen in de kassen (en de daaraan gerelateerde techniek) is er veel aandacht voor de optimalisatie van het energieverbruik en worden er veel investeringen gedaan in energiesystemen. Maatschappelijk is er meer en meer aandacht voor circulariteit. In de glastuinbouw betekent dat meer gebruik van reststromen.

Arbeidsintensiteit

Op relatief kleine oppervlakten wordt intensief geteeld en is er veel handwerk nodig - met van oudsher een piek rond de oogsten. Hoewel bedrijven in het cluster (denk ook aan ondersteunende logistiek) nog steeds gebruik maken van seizoenswerkers en inhuur, wordt er ook steeds meer geautomatiseerd. Insteek is om 25% van het personeel uit de directe omgeving te blijven betrekken (waaronder jongeren/studenten) ook om de binding met de omgeving te behouden.

Sterke sociale verbanden in het Westland en Oostland

Families kennen elkaar al generaties lang. De glastuinbouw is onderdeel van opgroeien in het Westland en het Oostland. Autonomie en veerkracht zijn daarin belangrijke waarden.

Samenwerking en innovatie

Intensieve samenwerking en innovatie met ketenpartners, onderwijs en onderzoek staat centraal, bijvoorbeeld in het Innovatiepact van de Greenport West-Holland (een triple helix samenwerking tussen overheden, onderwijs- en kennisinstellingen en ondernemers) waar samengewerkt wordt aan innovatie ten behoeve van een duurzaam en toekomstbestendig

tuinbouwcluster. Telersverenigingen nemen vaak het voortouw in de innovaties die na succesvolle implementatie gaandeweg door een deel van de ondernemingen worden overgenomen. Maar net als in andere sectoren is de grote uitdaging het brede MKB ('het peloton') te ondersteunen bij innovatie en verbeteringen in de bedrijfsvoering die passen in hun context van vaak smallere marges en optimalisatie van het bestaande business model.

In de tuinbouw is het innoveren (en daarmee het veilige stellen van de toekomstige boterham) een dagelijkse bezigheid – naast de operationele productie. De innovatie betreft zaadveredeling, verpakkingen, financiering, kassenbouw en techniekontwikkeling – in hun onderlinge samenhang.

Er wordt er bijvoorbeeld samengewerkt met zaadveredelingsbedrijven (door onder meer kasruimte verhuren) met als inzet bijvoorbeeld het vergroten van resistentie tegen plagen, en verbetering van smaak en structuur.

De Topsector Tuinbouw en Uitgangsmaterialen en de Provincie voeren een actief beleid om de innovatie in de tuinbouw te stimuleren door ondersteuningsprogramma's. In de verschillende campussen komen, onderwijs, onderzoek, ondernemers en de overheid/samenleving bij elkaar om met elkaar te werken aan innovaties en de versterking van de positie van de glastuinbouw.

Daarnaast probeert de Provincie de samenwerking tussen ondernemers en kennisinstellingen te vergroten door in te zetten op netwerkvorming en op een sterke innovatie-infrastructuur van fieldlabs (test-locaties) die laagdrempelig door ondernemers benut kunnen worden.

De Nederlandse glastuinbouw heeft hiermee een proactieve/offensieve strategie om met alle uitdagingen om te gaan. En behoort tot de wereldwijde top in zijn soort.

Naast tuinbouw sec is de energievoorziening een separate – en soms even belangrijke – tak van sport bij tuinbouwbedrijven – in termen van risicobeheersing en economische waarde.

Van klok naar contract als dominante vorm

Met de opkomst van de grote retailers is de verkoop via de klok (veiling) vervangen door contracten voor een zekere periode, zodat de supermarkten in hun marketing en positionering voor langere periodes vaste prijzen kunnen bieden aan hun klanten. Dat biedt de tuinbouwbedrijven op hun beurt vooraf helderheid over de inkomsten. In combinatie met een hoge mate van weersonafhankelijkheid is hiermee sprake van een redelijke mate van risicobeheersing van de bedrijfsvoering, en een stabiele en voorspelbare cash flow.

Er worden dus structureel contracten met verschillende looptijden gemaakt. De interne bedrijfsrisico's (denk aan energie) worden zo goed mogelijk beheerst om op de afgesproken tijden de overeengekomen kwaliteit en kwantiteit te kunnen leveren.

Economische waarde van de glastuinbouwbedrijven

Door de nauwe samenwerking met ketenpartners, ketenintegratie en de innovatie in de weersonafhankelijke teelten hebben de bedrijven stabiele en voorspelbare cashflows.

De economische waarde wordt daarmee in belangrijke mate bepaald door de het klantenbestand, type afspraken en samenwerking in de waardeketen met zowel leveranciers

als afnemers. Die waarde/goodwill maakt het ook voor externe investeerders interessant in grote glastuinbouw bedrijven te investeren.

Tendens richting schaalvergroting

Er is sprake van voortgaande schaalvergroting. Het aandeel bedrijven daalt veel sneller dan het aantal hectare, dat langzaam iets afneemt. Alle bedrijven zijn ooit begonnen als gezinsbedrijven, doorgegroeid naar een familiebedrijf, vervolgens naar samenwerkende familiebedrijven. Op dit moment zijn het ook ondernemingen met aandeelhouders (deels zijnde familie(s)) en samenwerkingen tussen ondernemingen via coöperaties en telersverenigingen. De centrale plaats van de ondernemer wordt minder en er ontstaat meer een onderneming waarin ook externen (van buiten de familie) leidinggevende posities krijgen en daar hoort ook vaak ook een aandeel in de onderneming bij.

Er is een tendens dat bij de overdracht van generatie op generatie families bedrijven in een coöperatie brengen vanwege de complexiteit van het runnen van een (groter) glastuinbouwbedrijf en de bijbehorende kapitaalsintensiteit. Het is op dit moment niet meer mogelijk om als persoon voldoende financiering te krijgen bij de bank. De keerzijde hiervan is dat jaarlijks 10% van de bedrijven stopt. De inschatting is dat er per teelt over 5-10 jaar zo'n 15 grote bedrijven over zijn.

De sector heeft een historie van aanpassen aan veranderingen en innovatie. Innovatie is immers de basis voor de concurrentiepositie van de Nederlandse tuinbouw. Er is een infrastructuur van stakeholders ontstaan die daarbij ondersteunend is.

De glastuinbouwbedrijven in het Westland en Oostland werken intensief samen met toeleveranciers, handel, logistiek, kennis- en onderzoeksinstituten, adviesbureaus en scholen. Zij vormen samen de Greenport West-Holland, een belangrijke motor en drijfveer voor ontwikkelingen in de glastuinbouwsector waarin de Provincie participeert.

Bollenteelt

Historie

De bollenteelt kent een eeuwenlange traditie; de handel in tulpenbollen is een onlosmakelijk onderdeel daarvan.

Tussen 1634 en 1637 bereikten de prijzen van sommige tulpenbollen astronomische bedragen. Kort daarna stortte de markt in. Het staat bekend als de eerste financiële zeepbel. Het is een luxe product en Nederland heeft een wereldwijde reputatie op het gebied van de bollenteelt. Het internationale uithangbord daarvan is de Keukenhof.

De bollenteelt heeft vanuit de historie een sterke focus op de (internationale) verkoop van bollen en bloemen. Dat heeft zich in de loop van de tijd sterk uitgebreid. Aanvankelijk werden de gronden achter de duinen gebruikt voor het verbouwen van groenten en aardappelen en werd er vee gehouden voor melk, vlees en mest. Traditionele gemengde bedrijven dus. Met het succes van de bloembollen werden de velden achter de duinen meer en meer ingenomen door de bollenteelt. Hiermee ontstonden eenzijdige landschappen.

Teeltontwikkeling

De bollenteelt is een cultuur (van o.a. tulpen, hyacinten en narcissen) die oorspronkelijk vroeg om een ruime rotatie waarbij er eens in de 6/7 jaar bollen geteeld werden. Daarom is men altijd op zoek naar percelen waarop voor één seizoen bollen gekweekt kunnen worden.

De bollenteelt is sinds de jaren '60 steeds intensiever geworden. Met de komst van chemische middelen is een monocultuur zonder rotatie mogelijk geworden, en is dat op dit moment op veel plekken ook de praktijk. Schaalvergroting is het beeld. Het areaal van de bollenteelt is sterk uitgebreid (verdubbeld naar 27.000 ha). En heeft de potentie om nogmaals te verdubbelen. Intussen worden er in heel Nederland bollen geteeld. Buiten de bollenstreek nu structureel op de zwaardere gronden in de Zuid-Westelijke Delta, en op andere plekken in Nederland als wisselteelt. Dit is mogelijk geworden door nieuwe teelttechniek op ondergrondse doeken.

In de Bollenstreek zelf is 2625 ha aan teelt, ongeveer 10% van de bollenteelt in Nederland, daarnaast bevindt zich ongeveer 60% van de handel in de Bollenstreek. De 2625 ha die voor teelt beschikbaar is wordt beschermd door afspraken gemaakt in het Pact van Teylingen, die vertaald zijn in provinciale ruimtelijke regels. De zogenaamde geestgronden, eerste klasse bollengrond, zijn zeer geschikt voor de teelt van hyacinten, een soort die veel toegevoegde waarde oplevert.

Keten- en marktontwikkeling

Veel bollenkwekers doen naast teelt ook handel en verkoop. Vroeger verliep dit via de veilingklok, tegenwoordig via contracten. Zo'n 80% van bloemen wordt geëxporteerd, en 90% van de bollen wereldwijd komt uit Nederland. De binnenlandse verkoop loopt via tuincentra. De bollentelers zitten hiermee dicht op het verwaarden en vermarkten van hun product.

De buitenlandse markten zijn voortdurend in ontwikkeling. De belangen in de Bollenteelt zijn enorm en de grote telers zijn voortdurend op zoek naar uitbreiding van de markten over de hele wereld. Die focus en het succes daarvan maakt het moeilijk om de bakens te verzetten. Vooral buitenlandse markten eisen steeds meer dat er geen residu van gewasbeschermingsmiddelen op de bollen aanwezig is. Daarom zijn bollenkwekers steeds minder gewasbeschermingsmiddelen gaan gebruiken. Toch is het nodig nog verder af te bouwen, omdat de waterkwaliteit in de Bollenstreek te zeer verslechterd is.

Belangrijkste inputs voor bollenkwekers:

- Personeel
- Kunstmest/bestrijdingsmiddelen
- Toegang tot grond: landhuur en hypotheeklasten

Belangrijke speler als toeleverancier en de ondersteuning van de bollenteelt is de coöperatie Agrifirm die naast de levering van benodigde meststoffen en gewasbeschermers de bollentelers ook adviseert.

Transitiehobbel is groot

Zoals gezegd zijn bollenkwekers steeds minder gewasbeschermingsmiddelen gaan gebruiken, maar is het toch nodig om nog verder af te bouwen. Ecologisch daarmee ook economisch is het noodzakelijk.

Maar de omschakeling naar een biologische teeltwijze vergt veel van telers: het land moest rust krijgen, teelt experimenten gedaan, nieuwe plant- en rooimachines ontwikkeld. Daar staat tegenover dat de vraag naar biologische bloembollen toeneemt. Een goede representatie in tuincentra en een online beschikbaarheid zijn essentieel voor commercieel succes.

Omschakeling van gangbare naar biologische bollenteelt is zeer kostbaar en risicovol. Er wordt wel geïnnoveerd en er is een project duurzame bollenteelt gestart in Drenthe. De impact daarvan is nog beperkt. De onderlinge sociale cohesie maakt het ook moeilijk om de zaken wezenlijk anders aan te pakken.

De toekomst

Er is sprake van een aantal ontwikkelingen:

- De beschikbaarheid van chemische gewasbeschermingsmiddelen zal beperkt worden.
- Samen met hogere eisen aan de waterkwaliteit zal dat een grote impact hebben.
- Overdracht van bedrijven aan jongere generatie wordt lastiger.

Boomteelt

Boskoop centrum voor de boomteelt: historie

De Abdij van Rijnsburg (1133 – 1574) was eigenaar van onder meer Boskoop en heeft een belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling van Boskoop. Het hoogveen in Boskoop is nooit afgegraven. In de Middeleeuwen is begonnen met de aanleg van slootjes met stroken land van ongeveer 15 meter breed. Die structuur bepaalt nog steeds het landschap van Boskoop.

Aanvankelijk werden er met name fruitbomen geteeld. Beroemd zijn “de schone van Boskoop”, een ondersoort van de Goudreinette. In de 15de en 17de eeuw werden daar andere gewassen aan toegevoegd zoals azalea's. Daarmee begon de ontwikkeling naar een Europees centrum voor de sierteelt. Aan het einde van de 19de eeuw startte de export. In eerste instantie naar Duitsland. Nu wordt 70% van de producten geëxporteerd naar Europese landen en Engeland.

Het areaal in Boskoop is beperkt, ongeveer 1.000 ha, en m.n. in gebruik als kwekerij. De omvang is begrensd door de afgesproken ruimtelijk contouren. Veel teelt gebeurt in andere gebieden in (of buiten) Nederland. In grootte variëren de bedrijven van 1 tot 10 ha. Er is een enorme variëteit aan gewassen. Boskoop legt zich toe op bomen, heesters, struiken en pot- en containerteelt van met name tuinplanten. Daarnaast heeft Boskoop een belangrijke distributie- en handelsfunctie: vraag en aanbod uit heel Nederland (en Europa) komen ook fysiek bij elkaar in Boskoop.

Om het brede assortiment aan de man te kunnen brengen is er sprake van gespecialiseerde bedrijven (van stekken tot verdeling en alles daartussen) en veel onderlinge handel. Zo zijn er ontelbare vormen van samenwerking en handel. In totaal gaat het om ongeveer 400 bedrijven. Die samenwerking werkt feitelijk als een soort grote coöperatie zonder dat daarvoor de juridische structuur van een coöperatie is opgericht.

Markt

De sierteelt sector in Boskoop is sterk marktgeoriënteerd. De markt is hoofdzakelijk Europa. 30% in Nederland, 70% is export.

De afzet gaat naar twee deelmarkten die vanuit Boskoop worden bediend door daarin gespecialiseerde bedrijven:

- 1) De consumentenmarkt via tuincentra
- 2) Institutionele markt/overheden (i.v.m. aanbestedingen). Deze markt vertegenwoordigt ongeveer 75% van de afzet.

Er is een tendens naar schaalvergroting en ook zie je nieuwe producten als lavendel opkomen. De consumenten zijn meer en meer bezig met zelf fruit, kruiden en ander voedsel te verbouwen. Dit is een markt waarop ingespeeld wordt.

Ontwikkelingen

De sector is de laatste 20 jaar sterk geïntensiveerd, en minder grondgebonden geworden. Er is nog sprake van veel familiebedrijven, maar opvolging binnen de familie is niet meer

vanzelfsprekend. De handelsfunctie en de economische waarde daarvan zijn nu groter dan die van de teelt. Er is ook sprake van dubbel grondgebruik (teelt in 2 verdiepingen).

Boskoop staat voor een aantal grote veranderingen:

- Water management wordt belangrijk. Kwaliteit van water is van groot belang omdat het water uit de sloten gebruikt wordt als gietwater. Verzilting is ook een zorg. Via de Gouwe die in verbinding staat met de Rotterdamse haven kan verzilting optreden. De waterschappen werken samen om die verzilting tegen te houden. Het verwerken van het water uit hoosbuien en de beschikbaarheid in droge periodes vraagt om extra opslag capaciteit. Er wordt ook geëxperimenteerd met ondergrondse wateropvang.
- Herindeling: er is behoefte om de percelen te verbreden. Dat kan door sloten te dempen. Randvoorwaarde is wel dat de totale wateroppervlakte niet mag worden verhinderd. Het lijkt erg op het proces van een ruilverkaveling en de Stichting Maatschappelijk Vastgoed Greenport Boskoop koopt grond op om dit proces te ondersteunen.
- Biodiversiteit: de smalle kavels hebben beschoeiingen waardoor er een harde overgang van cultuurgrond naar water is. In het kader van groen blauwe dooradering zal gekeken moeten worden hoe deze te realiseren.

Aanzet voor impactanalyse maatregelen veeteelt, akkerbouw, tuinbouw

Op basis van de eerder omschreven maatregelen voor duurzame veeteelt, akkerbouw en tuinbouw zijn op basis van expert judgement grofmazig de mogelijke gevolgen voor brede welvaart van deze maatregelen geïnventariseerd. Deze eerste, grofmazige inventarisatie is niet bedoeld als analyse en ook niet volledig, het is bedoeld als verkenning om richting te geven aan de uit te voeren impactanalyse, bijvoorbeeld door het formuleren van hypothesen

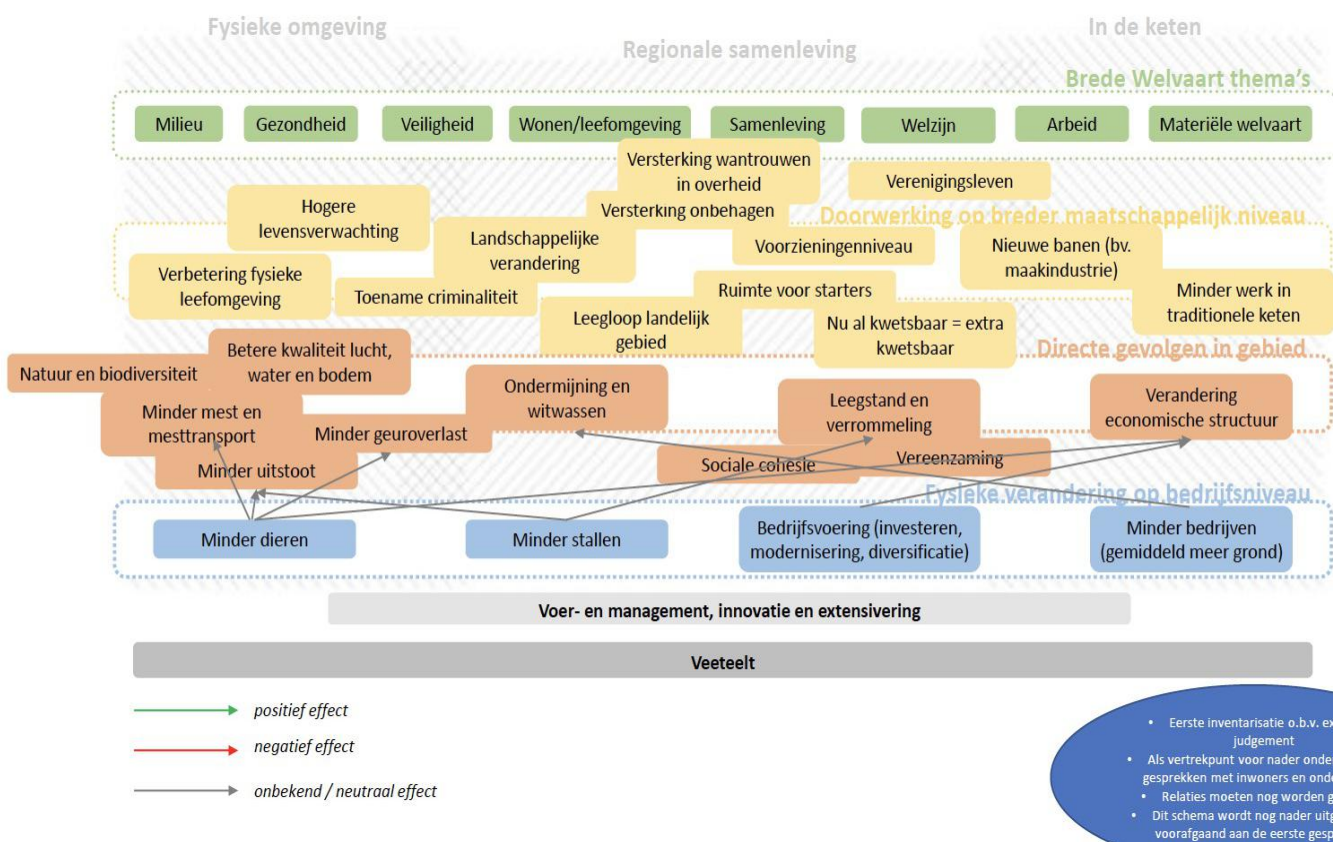
Beschrijving van de maatregel t.b.v. impactanalyse

- Voer- en management: o.a. optimaliseren, meer weidegang en slootkantenbeheer. Dit vraagt investeringen, maar kan ook besparingen opleveren. Het kan leiden tot vermindering van productie.
- Innovatie: van operationele ingrepen tot aan strategisch. Met soms grote investering, bijvoorbeeld voor nieuwe stallen. Dat leidt tot een langere afschrijftermijn en heeft impact op de bedrijfsvoering.
- Extensiveren: geen actief beleid, wel waar mogelijk de grond van stoppers inzetten, mits we kunnen beschikken over het vereiste instrumentarium. Dat zou leiden tot minder en grotere (maar extensievere) bedrijven. Ook minder diversiteit in grondbezit. Zou ook kunnen leiden tot een afname van het aantal en modernisering/verduurzaming van stallen.
- Verschillende maatregelen kunnen worden gecombineerd op één bedrijf. Mogelijk ook in combinatie met andere werkzaamheden, zoals groenblauwe diensten. Als overheid willen we zoveel mogelijk sturen op doelen en niet op maatregelen.
- Verschillende maatregelen kunnen worden gecombineerd op één bedrijf. Mogelijk ook in combinatie met andere werkzaamheden, zoals groenblauwe diensten. Als overheid willen we zoveel mogelijk sturen op doelen en niet op maatregelen.

die gebruikt kunnen worden voor toetsing door middel van gesprekken met inwoners in de gebieden. In de volgende paragraaf gaan we verder in op het vervolgproces.

Veeteelt

Hieronder is uitgewerkt wat de eerste sessie met experts voor de impactanalyse voor het onderwerp veeteelt heeft opgeleverd. Hiervoor hebben we de door de WUR ontwikkelde methodiek (Theory of Change) gebruikt. Dit is nadrukkelijk een eerste verkenning en bedoeld als input en vertrekpunt voor de noodzakelijke verfijning van deze analyse, onder meer via een participatieproces met inwoners en ondernemers.

Hieronder hebben we uitgewerkt wat de maatregel inhoudt, welke effecten de maatregel kan hebben op de verschillende niveaus (als toelichting op het navolgende schema) en welke eerste conclusies of hypothese we aan de uitkomsten van de sessie hebben verbonden.

Fysieke veranderingen (op het bedrijf)

- Voer- en management & innovatie
- Gevolgen voor de bedrijfsvoering
- Modernisering van stallen (nieuwer en duurzamer)
- Extensivering
- Afname van het aantal bedrijven en totale aantal dieren
- Minder bedrijven met meer grond
- Per saldo minder stallen (t.o.v. huidige praktijk van overnemen)
- Algemeen
- Kansen voor o.a. automatisering, digitalisering
- Kansen voor diversificatie

Doorwerking in het gebied (directe gevolgen en maatschappelijke doorwerking)

- Landschap
- Extra inzet op groenblauwe diensten (GBDA en ANLb) heeft fysieke gevolgen voor het landschap; draagt bij aan een diverser en groener landschap
- Dat biedt mogelijk kansen voor toerisme
- Leegstaande stallen/bedrijfsruimtes (indien niet gesaneerd)
- Transformatie en verhuur biedt kansen voor deeleconomie en flexwonen
- Vermindering van aantal stallen (en andere ontwikkelingen) hebben mogelijk negatieve impact op verenigingsleven
- Leegstand kan leiden tot verrommeling en ondermijning (incl. witwassen)
- Met name ondernemers die niet meekunnen met veranderingen zijn extra kwetsbaar en bovendien ook lastig bereikbaar
- Heeft effect op toezicht en handhaving
- Afname van het aantal bedrijven en dieren
- Heeft gevolgen in de keten (bv dierenarts)
- Diensten nu vaak in het landelijk gebied aanwezig; indien de afstand tot de boer groter wordt, kan dat ook leiden tot kostenstijging
- Kan leegloop platteland aanjagen en daarmee ook trek naar de stad
- Kan leiden tot verlies sociale cohesie en vereenzaming op het platteland
- Tegelijkertijd kan het juist ook kansen opleveren voor starters op de woningmarkt op het platteland (zie ook boven)
- Werkgelegenheid:
 - Naast bovenstaande gevolgen voor de keten mogelijk ook positieve effecten zoals:
 - Automatisering/digitalisering/robotisering en circulaire economie kan leiden tot minder banen, maar ook tot nieuwe banen (bv maakindustrie)
 - Diversificatie (ook bv groenblauwe diensten) en nieuwe vormen van ondernemerschap (bv. Kinderopvang, zorg, horeca)
 - Innovatie/verduurzaming

- Gevolgen voor energie(net)
- Andere risico's
- Kan ook een bijdrage leveren aan nieuwe sociale structuren (bv. Studiegroepen)
- Mest en mesttransport
- Minder geuroverlast
- Mogelijk op termijn minder vervoersbewegingen, maar die kunnen door de afschaffing van de derogatie op korte termijn ook eerst toenemen (om mest af te voeren)
- Mogelijk ook meer opslag
- Minder uitstoot
- Betere kwaliteit van lucht en water
- Minder vervuiling (ZZS)
- Algemeen
- Belangrijk om het voorzieningenpeil op niveau te houden, o.a. door niet alleen economische afwegingen te maken voor bijvoorbeeld het in stand houden van een buslijn
- Belangrijk om vertrouwen in de overheid te versterken door goede participatie

Algemene noties

- Qua methode: benader de impactanalyse niet alleen en niet te specifiek vanuit de maatregelen, maar steek het breder in. Kijk ook naar wat er leeft en speelt en naar autonome ontwikkelingen.
- Het is belangrijk om transities van onderop vorm te geven. Ervoor zorgen dat iedereen mee kan (want wie nu al kwetsbaar is, wordt extra kwetsbaar). Transities gebruiken om sociale structuren te versterken en jongeren kansen te geven. Ook voor de overheid een kans om dichterbij de inwoner te gaan staan. Qua beleid: een actief en effectief grondbeleid kan bijdragen aan het voorkomen van negatieve effecten.
- Onbehagen is een belangrijk thema. De transities in het landelijk gebied kunnen dat sentiment versterken. Dit hangt samen met de afname van het voorzieningenniveau, maar er is ook aandacht nodig in beleid voor de beleving. Dit heeft direct effect op sommige van de bovenstaande aspecten. De meldingsbereidheid kan bijvoorbeeld afnemen, waardoor de overheid (nog) minder zicht heeft op ondermijning.
-
- Onbehagen is een belangrijk thema. De transities in het landelijk gebied kunnen dat sentiment versterken. Dit hangt samen met de afname van het voorzieningenniveau, maar er is ook aandacht nodig in beleid voor de beleving. Dit heeft direct effect op sommige van de bovenstaande aspecten. De meldingsbereidheid kan bijvoorbeeld afnemen, waardoor de overheid (nog) minder zicht heeft op

Eerste
conclusies en
hypotheses
voor nadere
toetsing

- Landschapelijke

verandering, ander soort kavels en mogelijke verrommeling tegenover een groener en diverser landschap met kansen voor recreatie en toerisme

- Economische en sociale kwetsbaarheid worden vergroot
- I.c.m. met mogelijke leegloop en leegstand grotere kwetsbaarheid voor ondermijning, aanzuigende werking op criminaliteit
- Verbetering van de fysieke leefomgeving en positieve effecten voor de gezondheid van inwoners
- Tegenover negatieve effecten voor werkgelegenheid (bv in de keten) staan ook nieuwe kansen voor starters zowel op arbeids- als woningmarkt
- Kan leiden tot versterking wantrouwen in de overheid en ervaren “muur” voor contact met overheid en instellingen; kan ook juist leiden tot het slechten van die muur

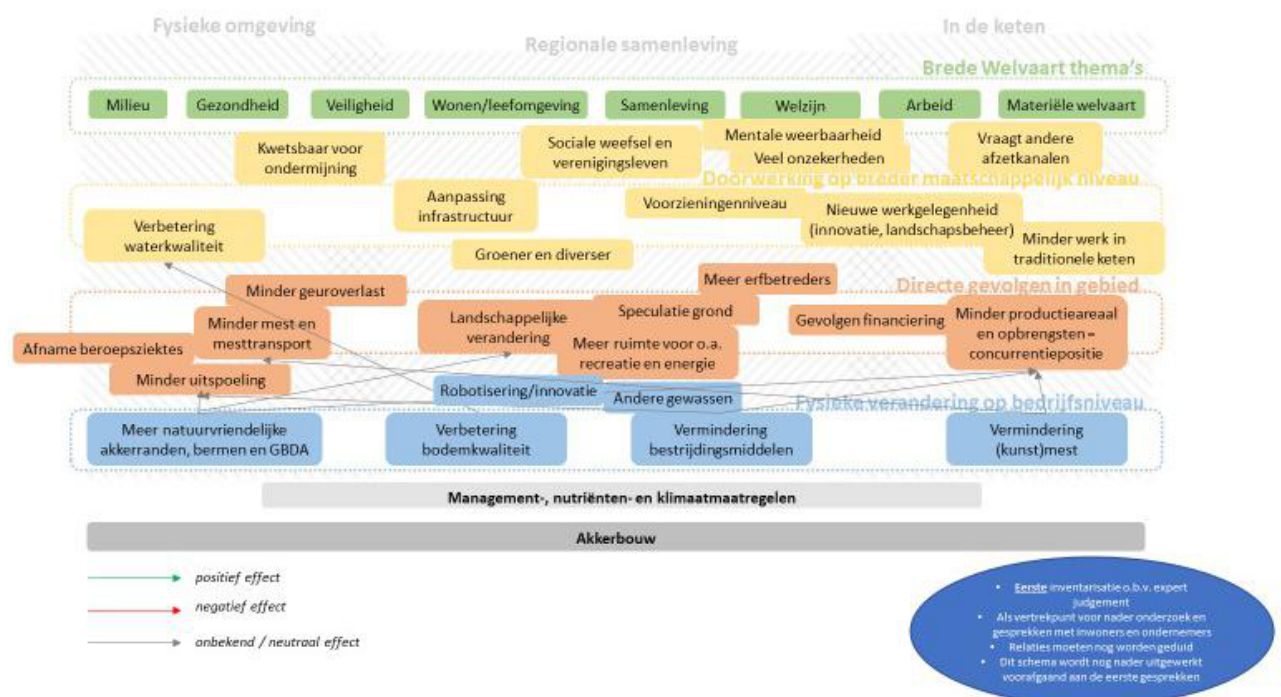
Waar zouden we aanvullend (naast brede welvaart indicatoren) op kunnen monitoren?

- Er worden indicatoren ontwikkeld vanuit het oogpunt van ondermijning, zoals potentiële bedrijfsopvolging
- Maatschappelijk onbehagen

Akkerbouw

Hieronder is uitgewerkt wat de sessie met experts voor de impactanalyse voor het onderwerp akkerbouw heeft opgeleverd. Hiervoor hebben we de door de WUR ontwikkelde methodiek (Theory of Change) gebruikt. Dit is nadrukkelijk een eerste verkenning en bedoeld als input en vertrekpunt voor de noodzakelijke verfijning van deze analyse, onder meer via een participatieproces met inwoners en ondernemers.

Hieronder hebben we uitgewerkt wat de maatregel inhoudt, welke effecten de maatregel kan hebben op de verschillende niveaus (als toelichting op het navolgende schema) en welke eerste conclusies of hypothese we aan de uitkomsten van de sessie hebben verbonden.

Beschrijving van de maatregel **verduurzaming van de akkerbouw** t.b.v. impactanalyse

- We onderscheiden 3 categorieën binnen de maatregel: managementmaatregelen, nutriëntenmanagement en klimaatmaatregelen.
- Managementmaatregelen zijn gericht op verbetering van de biodiversiteit, zowel onder als boven de grond. Voorbeelden zijn het aanbrengen van groenblauwe dooradering, natuurvriendelijke bermen en akkerranden. Het kan ook gaan om het kwalitatief verbeteren van de bodem met kruidenrijke mengsels, compost, etc.
- Nutriëntenmanagement gaat over het verminderen van de hoeveelheid dierlijke en kunstmest. Dit vraagt om aanpassingen en/of het gebruik van groene alternatieven.
- Klimaatmaatregelen zijn gericht op het verminderen van de uitstoot en het vastleggen van broeikasgassen zoals CO₂.
- Er zijn verschillende instrumenten beschikbaar. Het gaat over zaken als bodemmanagement, KPI's, etc.

Fysieke veranderingen op het bedrijf en doorwerking in de keten

- Het gebruik van chemische gewasbeschermingsmiddelen gaat omlaag
 - Dit heeft direct effect op de gezondheid van de medewerkers (bv correlatie met Alzheimer)
 - Dit levert risico's op voor de teelten (ook omdat bodemherstel 8-10 jaar nodig heeft en de bodem in de tussenliggende jaren niet weerbaar is en alternatieven eerst door een uitgebreid toelatingsproces moeten)
 - Opgeteld bij andere onzekerheden heeft dit effect op de financiering
 - Kan bijdragen aan verslechtering van de internationale concurrentiepositie
- Het productieareaal neemt af omdat er ruimte nodig is voor o.a. doelen biodiversiteit en water
 - Dat vraagt om het afwaarderen van gronden
 - Dat leidt tot minder opbrengsten
 - Kan bijdragen aan de verslechtering van de internationale concurrentiepositie
- Er zal naast de 4 hoofdgewassen voor de internationale markt meer moeten worden geroteerd met andere gewassen
 - Combinaties van gewassen kan leiden tot een langer groeiseizoen
 - Bv kansen door inzet op grondstoffen voor biobased bouwen
 - Vraagt echter ook andere afzetkanalen en andere infrastructuur
- Vraagt om andere, minder zware machines en kan leiden tot robotisering
 - Schaarste aan technisch geschoolden wordt daardoor groter
- Er zal op de boerenbedrijven meer gedaan worden aan landschapsbeheer
- Dit kan zowel leiden tot tweedeling bedrijven: aan de ene kant hoogproductief (schaalvergroting) en aan de andere kant bedrijven in de randen (extensiveren, inzetten op andere functies)
 - Inzet op groenblauwe diensten
 - Inzet op bv energie of recreatie
- Daarnaast hebben bedrijven te maken met andere onzekerheden als gevolg van autonome processen rondom zoetwaterbeschikbaarheid (doorspoelen, contracten)
- De vele onzekerheden hebben gevolgen voor de mentale weerbaarheid van ondernemers
 - Daarmee ook toenemende kwetsbaarheid voor bv ondermijning

Doorwerking in het gebied (directe gevolgen en maatschappelijke doorwerking)

- De gezondheid van de bodem verbetert en daarmee neemt de biodiversiteit toe en is er meer sponswerking
- De vermindering in het gebruik van chemische gewasbestrijdingsmiddelen leidt tot een gezondere leefomgeving, met name voor het water
 - Zou positief effect(je) kunnen hebben op drinkwater
- Het landschap wordt meer divers met meer groen en blauw en daarmee aantrekkelijker
- Het imago van het platteland verbetert door toegenomen zichtbaarheid voor stedelingen, recreanten

- Gevolgen voor het agrocomplex en daarmee samenhangend de logistieke sector -> kan leiden tot afname werkgelegenheid in de keten, met name in de randen
- Vraag naar bv technisch geschoolden en landschapsbeheerders neemt toe
 - Krapte op de arbeidsmarkt voor m.n. technisch geschoolden kan ook rem zetten op innovatie
- Er komt ruimte beschikbaar voor andere doelen zoals energie en recreatie
- Het leidt tot speculeren met gronden
 - Te voorkomen door meer duidelijkheid te geven
- Toenemend risico op ondermijnende activiteit
 - Door meer reuring (erfbetreders, recreanten, etc.) neemt dit risico juist af
- Gevolgen voor maatschappelijke weefsel en verenigingsleven, tot en met de sponsoring van de voetbalclub aan toe

Algemene noties

- Het is belangrijk dat we over de juiste informatie en data beschikken.
- Het is lastig om in deze analyse onderscheid te maken tussen enerzijds effecten van maatregelen en anderzijds autonome processen en sentimenten in het gebied.

Eerste conclusies en hypotheses voor nadere toetsing

- De verduurzaming van de akkerbouw kent een enorme mate van onzekerheid. We vragen (te?) veel van de ondernemer.
- De maatregelen kunnen ten koste gaan van de internationale concurrentiepositie van de akkerbouw in dit gebied.
- Landschappelijk en qua leefomgeving ligt er een enorme kans om het gebied aantrekkelijker te maken en daarmee ook ruimte te geven aan o.a. recreatie en energie.
- De maatregelen kunnen het sociale weefsel verzwakken en leiden tot een toename van ondermijnende activiteiten.
- Er is in het bijzonder aandacht nodig voor de (mentale) gezondheid van de ondernemer.

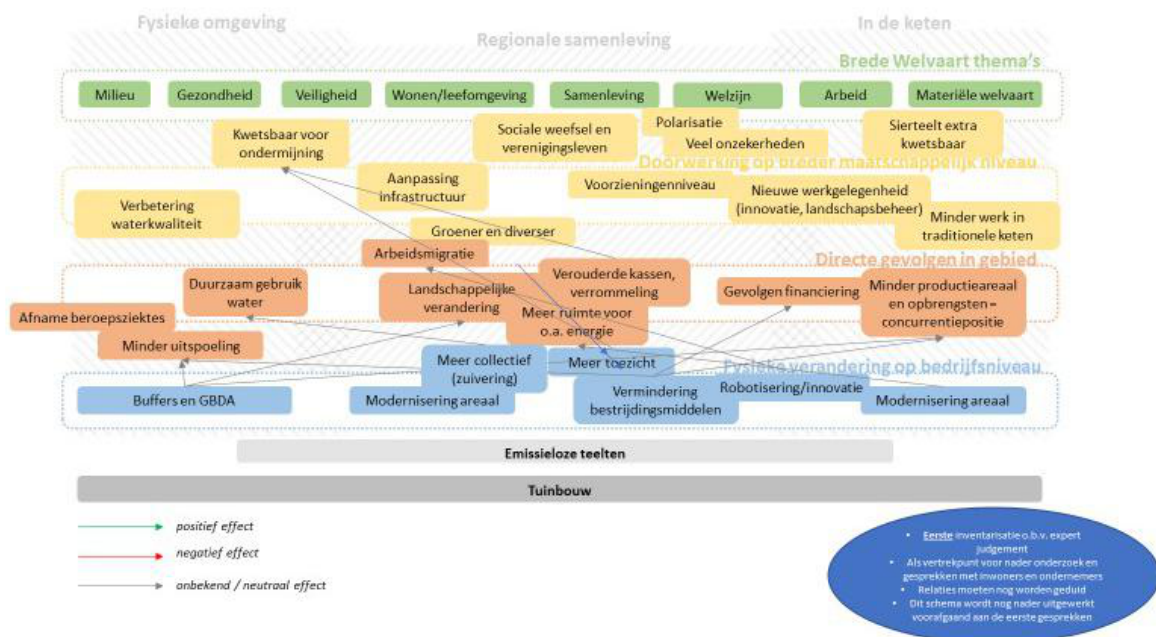
Waar zouden we aanvullend (naast brede welvaart indicatoren) op kunnen monitoren

- N.t.b.

Tuinbouw

Hieronder is uitgewerkt wat de sessie met experts voor de impactanalyse voor het onderwerp tuinbouw heeft opgeleverd. Hiervoor hebben we de door de WUR ontwikkelde methodiek (Theory of Change) gebruikt. Dit is nadrukkelijk een eerste verkenning en bedoeld als input en vertrekpunt voor de noodzakelijke verfijning van deze analyse, onder meer via een participatieproces met inwoners en ondernemers.

Hieronder hebben we uitgewerkt wat de maatregel inhoudt, welke effecten de maatregel kan hebben op de verschillende niveaus (als toelichting op het navolgende schema) en welke eerste conclusies of hypothesen we aan de uitkomsten van de sessie hebben verbonden.

Beschrijving van de maatregel **emissieloze teelt in de tuinbouw** t.b.v. impactanalyse

- Inzet op biologische in plaats van chemische bestrijdingsmiddelen en op weerbare teelten.
- Hiervoor bouwen we verder op bestaande programma's zoals het convenant emissieloze kas.
- We zetten onder meer in op watercoaches en op een intensivering in het toezicht door de omgevingsdiensten.

Fysieke veranderingen op het bedrijf en doorwerking in de keten

- Deels spelen hier dezelfde ontwikkelingen als hierboven genoemd bij akkerbouw:
 - Het gebruik van chemische gewasbeschermingsmiddelen moet omlaag
 - Dit kan direct leiden tot een afname van beroepsziektes
 - Dit brengt onzekerheid met zich mee voor de oogst en kan concurrentiepositie aantasten
 - Met name problematisch voor de sierteelt, omdat stekjes in het buitenland worden opgekweekt

- Er is op bedrijven meer ruimte nodig voor doelen als biodiversiteit en water en dat kan ten koste gaan van productieareaal
- Robotisering zal toenemen
- Er zal meer aan verhoging biodiversiteit worden gedaan
- Het zal schaalvergroting in de hand werken
- Modernisering van het areaal
 - Heeft mogelijk ruimtelijke consequenties
 - Toename van het aantal verouderde kassen
- Intensievere betrokkenheid van de overheid aan voorkant (coaches) en achterkant (toezicht)
 - Focus op toezicht (waterkwaliteit) leidt tot een human capital vraagstuk bij omgevingsdiensten, technisch/handhaving.
- Verdergaande collectivisering van de sector bv op gebied van waterzuivering
- Verschillen tussen sierteelt (veel bestrijdingsmiddelen, weinig water) en voedsel (i.v.m. sierteelt weinig bestrijdingsmiddelen, veel water) kunnen zich gaan manifesteren

Doorwerking in het gebied (directe gevolgen en maatschappelijke doorwerking)

- Ook in dit opzicht zijn de effecten deels vergelijkbaar met de akkerbouw:
 - Lagere opbrengst heeft gevolgen voor (werkgelegenheid in) het agrocomplex en aanpalende sectoren zoals de logistiek
 - Er komt wellicht meer ruimte voor andere functies zoals energie en recreatie bv door het opruimen van oud glas
 - Het heeft gevolgen voor het sociale weefsel en het verenigingsleven
- Minder middelen leidt tot schonere en gezondere leefomgeving
 - Duurzamer gebruik van waterbronnen
- Toename van verouderde kassen kan leiden tot verrommeling buitengebied en is risico voor toename ondermijnende activiteiten
- Toenemende vraag in onderhoud en vervanging kassen kan leiden tot een toename in werkgelegenheid
- Robotisering en automatisering vervangen deels laaggeschoolde arbeid
 - Op korte termijn is krapte technisch geschoolden knelpunt
 - Op lange termijn is hiermee probleem arbeidsmigranten te verkleinen
- Kan lokaal polarisatie versterken; nu hebben ondernemers met biologische / natuurinclusieve bedrijven al te maken met negatieve sentimenten vanuit meer gangbaar ondernemende collega's

Algemene noties

- De tuinbouwer is over het algemeen een ander type ondernemer dan de landbouwer. Tuinbouwers zijn het gewend voortdurend te experimenteren en te innoveren en over te stappen op andere teeltmethodes en gewassen.
- Qua sentiment voelen tuinbouwers zich verwant met landbouwers. Ook in tuinbouwgebieden hangen omgekeerde vlaggen.

- Er is voor de ondernemer wel degelijk samenhang met vraagstuk energie/klimaat, ook al valt dat voor de tuinbouw buiten het NPLG. Specifiek voor CO₂ is nu een financiële prikkel vanuit het Rijk voor de industrie om het ondergronds (bv onder de Noordzee) op te slaan i.p.v. te gebruiken in de tuinbouw.

Eerste conclusies en hypothesen voor nadere toetsing

- Idem als voor akkerbouw

Waar zouden we aanvullend (naast brede welvaart indicatoren) op kunnen monitoren

- N.t.b.

Plan van Aanpak vervolg impactanalyse

Hieronder volgt een beschrijving van de processtappen in het vervolmaken van de impactanalyse.

Stap 1: afronden interne expert sessies Theory of Change (ToC) schema's

Allereerst zal de verkenning van alle maatregelen worden voltooid met een expert sessies aan de hand van het gespreksprotocol zoals voorgesteld door WEcR, waarbij we ruimte laten voor andere effecten dan met de CBS Monitor worden gemeten (bijvoorbeeld waterkwaliteit, of specifieke voorzieningenniveaus)

De expert sessies leveren een indicatief beeld op van te verwachten effecten per maatregel op de dimensies van brede welvaart in het hier en nu, maar ook van effecten elders en later (voor volgende generaties). Deze verwachtingen zijn eigenlijk hypothesen over te verwachten effecten op brede welvaart.

Stap 2 Toetsen en vervolmaken ToC schema's per gebied met stakeholders uit de gebieden

De opbrengst van de expert sessies zijn een eerste voorzet voor gesprekken met inwoners en belanghebbenden in de deelgebieden over te verwachten effecten op brede welvaart van voorgenomen maatregelen. Resultaat moet zijn een overzicht van hypothesen voor te verwachten effecten. Daarnaast zal gevraagd worden suggesties te doen voor mitigerende maatregelen en/of flankerend beleid.

Om de mogelijke gevolgen van maatregelen concreet te maken verwachten we dat de gesprekken op polderniveau zullen plaatsvinden. Gelet op de grote tijdsinzet – ook voor deelnemers – van ieder gesprek maken we eerst in overleg met de kerngebieden een representatieve selectie van de maatregelen die we willen analyseren en de gebieden waarin we die willen analyseren. Daarin komt minimaal ieder kerngebied en elk van de in het vorige onderdeel geanalyseerde sectoren aan bod.

Monitoring

Voor het maatregelenpakket voor de gebieden worden afspraken gemaakt – op basis van een voorstel van de provincie – voor de monitoring van de effecten. Die afspraken betreffen de

gebruikte indicatoren, de wijze van dataverzameling en leveranciers van data, en op hoofdlijnen hoe met veranderingen in de indicatoren zal worden omgegaan.

Plan van Aanpak Menukaart

Met het ZH-PLG geven we vorm aan de transitie van het landelijk gebied. We willen daarvoor ophalen welk perspectief inwoners en ondernemers zien in hun gebied. Allereerst is dan de opdracht ruimte te laten of scheppen om – binnen de kaders van de wettelijk gestelde doelen rond stikstof en natuur – dat perspectief te realiseren. Maar we zullen dus ook moeten toetsen of dat past in wat de Provincie ziet als een toekomstbestendige economie van het landelijk gebied.

Stap 1 inventarisatie suggesties uit de gebieden

Allereerst worden actoren in de gebieden gevraagd om suggesties te doen voor onderdelen van een ‘menukaart’ van mogelijke economische activiteiten die passen in een toekomstbestendige economie. Omdat er sowieso gebiedsprocessen lopen, is het logisch gesprekken over deze activiteiten in dat kader te voeren.

Stap 2 Aanvulling suggesties vanuit de Provincie

Na inventarisatie van de suggesties (en bundeling en ordening van vergelijkbare suggesties uit de gebieden) worden deze aangevuld met suggesties vanuit de Provincie. Overigens zijn de uitkomsten van het Burgerberaad ook een bouwsteen voor de schets van toekomstbestendige economische activiteiten.

Stap 3 Toetsing van suggesties aan wettelijke doelen en vigerend Provinciaal beleid

Alle suggesties worden getoetst aan de bijdrage aan/passendheid in de wettelijke doelen van de Wsn, maar ook aan vigerend beleid van de Provincie (Omgevingsbeleid, economisch beleid etc.). Dit levert een overzicht op van passende activiteiten en een motivering voor strijdigheid met wettelijke doelen en/of Provinciaal beleid.

Stap 4 bespreking concept menukaart met stakeholders in de gebieden

Het overzicht van passende suggesties en de motivering voor strijdigheid van niet passende suggesties wordt gedeeld en besproken met inwoners en ondernemers in de gebieden. Bij het overzicht passende suggesties zit ook een voorstel voor ondersteuning van ondernemers die deze activiteiten willen gaan ontplooiën en daar hulp bij nodig hebben.

Stap 5 Vaststelling menukaart toekomstbestendige economische activiteiten en ondersteuning

Op basis van het overleg in stap 4 neemt de Provincie een besluit over passende activiteiten waarvoor ondersteuning wordt aangeboden. Voor beslissingen in individuele gevallen over strijdigheid met wettelijke doelen of vigerend Provinciaal beleid zijn de gebruikelijke vormen

van procedures en rechtsbescherming, de menukaart bevat alleen een besluit over ondersteuning (subsidieregelingen, netwerken, werkafspraken etc.).

Van: Berend Potjer
 Verzonden: 2024-03-06 13:44:35+00:00
 Aan: Frank Rijkaart
 CC: art. 5.1.2e
 Onderwerp: RE: Motie GL-PvdA
 "

Ha Frank,

Snap ik. Volgens mij is dat "tot het uiterste inspannen" een reactie op andere moties die daartoe opriep (bij voorkomen externe werking/aanwijzen N2000) en kan het ook prima zonder die toevoeging "tot het uiterste" en kan je er van maken dat je ze laat weten wat wij doen, bijvoorbeeld in het kader van KRW, ZH PLG, etc.

Groeten,

Berend

Van: Frank Rijkaart <art. 5.1-2i@pzh.nl>
 Verzonden: woensdag 6 maart 2024 13:25
 Aan: Berend Potjer <art. 5.1-2i@pzh.nl>
 CC: art. 5.1.2e@pzh.nl; art. 5.1.2e@pzh.nl
 Onderwerp: RE: Motie GL-PvdA

Even over de motie. Als het oproept voort te zetten wat we al doen... prima. Maar dan is hij overbodig. Zo niet dan zie ik het volgende.

1. Zich tot het uiterste in te spannen om het gebruik van schadelijke gewasbeschermingsmiddelen terug te dringen en indien mogelijk te voorkomen, met name rondom woningen, wijken en natuurgebieden;

Ik heb wat moeite met "tot het uiterste" dat is een oneindige inzet. Schadelijke middelen. Ze zijn allemaal schadelijk en wij gaan niet over de beoordeling. Dat wat echt schadelijk is al niet toegelaten. Terugdringen proberen we als door middel van het zoveel mogelijk ruimte geven voor alternatieve middelen. Rondom woningen wijken etc... geeft een soort handhaving verplichting aan en zelfs voor de particulier een beperking. Het sluit niet uit dat we de particulier aan moeten spreken op zijn eigen tuintje bespuiten met round up.

Als met al een motie met implicaties die de wet kunnen overstijgen.

2. Hierover Provinciale Staten over te informeren over de wijze waarop deze inspanning is verricht.

Tja, en dan? Als men het niet voldoende acht of wil dat we een rol pakken die we niet hebben?

Al met al zou ik deze ontraden.

Ik hoor graag jullie input en die van de backroom

Frank Rijkaart

Gedeputeerde Provincie Zuid-Holland

Portefeuille: Landbouw & Visserij, Stikstof, Gebiedsgedeputeerde Veenweiden ZH-PLG, Groene Hart (Novex), Personeel & Organisatie

Van: art. 5.1.2e@pspzh.nl <mailto:art. 5.1.2e@pspzh.nl>
 Verzonden: woensdag 6 maart 2024 12:33
 Aan: Frank Rijkaart <art. 5.1-2i@pzh.nl <mailto:art. 5.1-2i@pzh.nl>>

CC: art. 5.1.2e [redacted]@pzh.nl <mailto:art. 5.1.2e [redacted]@pzh.nl> >;
Berend Potjer <art. 5.1-2i [redacted]@pzh.nl <mailto:art. 5.1-2i [redacted]@pzh.nl> >; art. 5.1.2e [redacted]
[redacted]@pspzh.nl <mailto:art. 5.1.2e [redacted]@pspzh.nl> >
Onderwerp: Motie GL-PvdA

Dag Frank,

Zoals net besproken stuur ik je hierbij onze motie over schadelijke gewasbeschermingsmiddelen. Fijn als je hiernaar wilt kijken!

Groet,

"

art. 5.1.2e

Van: Berend Potjer
Verzonden: 2023-08-31 21:36:29+00:00
Aan: Anne Koning; Frank Rijkaart
CC: Jaap Smit; Mariëtte van Leeuwen; Jeannette Baljeu; Meindert Stolk; Frederik Zevenbergen
Onderwerp: RE: nieuwsbericht gebiedsplan onder druk
"

Zoals gevraagd, bijgaand mijn suggestie voor het persbericht.

Overigens was al bekend dat we nog op een aantal gegevens van het rijk wachtten en nu nog wachten. Zoals Frank al aangaf is niet zeker of deze tienjaarlijkse actualisatie ook wat betekent voor de Zuidhollandse KDW's (verschilt per natuurtype) en als het daar iets voor betekent of het iets betekent voor de gebiedsprocessen. In het ZH PLG is namelijk enigszins erop geanticipeerd dat wij nog geen compleet beeld hadden van de natuuropgave.

Met vriendelijke groeten,

Berend Potjer

"

Natuurherstel vraagt meer van provincies

De natuur heeft nog meer te lijden onder stikstof dan al werd gedacht. Minister Van der Wal informeerde op 31 augustus de Tweede Kamer dat uit onderzoek van de Universiteit van Wageningen (WUR) blijkt dat veel soorten natuur minder stikstof kunnen hebben dan waar eerder vanuit werd gegaan. De Provincie Zuid-Holland maakt zich zorgen wat dit betekent voor de Zuidhollandse situatie. Of Zuidhollandse natuur ook meer te lijden heeft van stikstof en wat dit betekent voor de vergunningverlening en de reductiemaatregelen.

“Het is schrikken dat onze natuur waarschijnlijk nog meer last heeft van de stikstof en dat er dus waarschijnlijk nog meer moeten doen voor het noodzakelijke natuurherstel. Naast de natuur maken wij ons ook grote zorgen wat dit betekent voor de vergunningverlening, onze gebiedsaanpak en met name ook de agrarische ondernemers en PAS-melders,” zegt stikstofgedeputeerde Frank Rijkaart. “Wij bestuderen nog wat het specifiek in de Zuid-Hollandse situatie betekent.”

Middelen en regelingen snel beschikbaar stellen

Mede dankzij de inbreng van kennis, kunde en innovatiekracht van onze partners, inwoners en ondernemers, presenteerde PZH eind juni een plan voor natuurherstel, schoon water en de klimaataanpak voor het landelijk gebied. Het voorontwerp van het [gebiedsplan Zuid-Hollands Programma Landelijk Gebied](#) bevat maatregelen die niet alleen de fysieke leefomgeving van onze inwoners verbeteren, maar ook hun gezondheid. En voor de land- en tuinbouw gaat het over hoe zij in de toekomst hun boterham verdienen.

Gedeputeerde Rijkaart: “Dit rapport laat zien dat de urgentie en opgave van natuurherstel groot is. Daarom is des te meer van belang dat het rijk snel de provincies de middelen en instrumenten geeft die nodig zijn voor een effectieve gebiedsaanpak. Wij roepen de kamer op dat niet controversieel te verklaren.”

Link naar bericht op IPO website [Provincies maken zich grote zorgen over aanscherping van de Kritische Depositie Waarde \(KDW\) \(ipo.nl\)](#)

Link naar kamerbrief [Kamerbrief nieuwe kritische depositiewaarden en actualisatie depositiecijfers | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

Van: art. 5.1.2e
 Verzonden: 2023-08-09 16:33:03+00:00
 Aan: art. 5.1.2e
 CC: art. 5.1.2e; art. 5.1.2e
 Onderwerp: RE: Te beantwoorden vragen LNV Toetsteam (bijlage: Verslag en vragen Interviewdag ZH-PLG)
 "
 Hoi art. 5.1.2e

Bij deze de antwoorden vanuit stikstof. We hebben de wijzigingen met track changes bijgehouden.

Met vriendelijke groet,

art. 5.1.2e

M: art. 5.1.2e

@pzh.nl

www.zuid-holland.nl/contact <<https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=http%3A%2F%2Fwww.zuid-holland.nl%2Fcontact&data=05%7C01%7C%40pzh.nl%7Cb07dc1f03eba437b18c908db98e58a64%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638271884408044704%7CUnknown%7CTWFPbGZsb3d8eyJWIjoimC4wLjAwMDAiLCJQIjoiv2luMzIiLCJBTiI6Ik1haWwiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=walHgK8ou9yy%2ByCP72dTimXW%2Bt6wz3WmiIccenf8vhU%3D&reserved=0>>

Werkdagen: ma, di, wo, do, vr

Krachtig Zuid-Holland.

Van: art. 5.1.2e @pzh.nl>
 Verzonden: donderdag 20 juli 2023 11:30
 Aan: art. 5.1.2e @pzh.nl>; art. 5.1.2e @pzh.nl>; art. 5.1.2e @pzh.nl>; art. 5.1.2e @pzh.nl>; art. 5.1.2e @pzh.nl>; art. 5.1.2e @pzh.nl>; art. 5.1.2e @pzh.nl>; art. 5.1.2e @pzh.nl>; art. 5.1.2e @pzh.nl>; art. 5.1.2e @pzh.nl>
 CC: art. 5.1.2e @pzh.nl>; art. 5.1.2e @pzh.nl>
 Onderwerp: Te beantwoorden vragen LNV Toetsteam (bijlage: Verslag en vragen Interviewdag ZH-PLG)

Beste collega's,

Afgelopen vrijdag zijn na de algemene introductie diverse vragen van het LNV toetsteam behandeld n.a.v. het toetsbaar voorontwerp ZH-PLG.

Bij lange niet allemaal, ook omdat sommige vragen niet noodzakelijk zijn voor het toetsproces, de vragen kort van te voren gesteld zijn

Van de vragen die wel van belang zijn is het verzoek aan jullie om deze te beantwoorden komende periode, uiterlijk 11 augustus.

In de bijlage vind je naast een kort verslag van vrijdag (inclusief aanpassingen door Inge) het volgende:
tabel met vraagnummering en of het noodzakelijk is deze te beantwoorden (5e kolom, op aangeven van LNV zelf overigens) en door wie van PZH (laatste kolom).

De pagina's daarna de vragen zelf.

Het verzoek aan jullie is de vragen met jouw naam te beantwoorden in het document en te sturen naar Karen Raap en ondergetekende.

In de week van 14 augustus kijken Inge en Peter nog een keer integraal naar de antwoorden en worden die vervolgens met het LNV toetsteam gedeeld.

Alvast hartelijk dank voor je medewerking!

art. 5.1.2e

www.linkedin.com/in/art.5.1-2e
<https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=http%3A%2F%2Fwww.linkedin.com%2Fin%2Fdesmondduparand&data=05%7C01%7C%40pzh.nl%7Cb07dc1f03eba437b18c908db98e58a64%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638271884408044704%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoIMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6Iik1haWwiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=liSAbRacFDYtg3GYFj

```
%2FUTMPD0BA2FYyAct6JIXavYu8%3D&reserved=0>
www.zuid-holland.nl/contact <https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?
url=http%3A%2F%2Fwww.zuid-holland.nl%2Fcontact&data=05%7C01%7C%40pzh.nl
%40pzh.nl
%7Cb07dc1f03eba437b18c908db98e58a64%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7
C638271884408044704%7CUnknown
%7CTWFpbgZsb3d8eyJWljoimc4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luZmZiLCJBTiI6Ikk1haWwiLCJXVCI6Mn0%3
D%7C3000%7C%7C&sdata=wa1HgK8oU9yy%2ByCP72dTimXW%2Bt6wz3WMIccenf8vhU
%3D&reserved=0>
```

Werkdagen: ma, di, wo, do, vr

Elke dag beter. Zuid-Holland.

11

Interview Toetsteam Gebiedsprogramma Zuid-Holland
Provinciehuis Zuid-Holland Den Haag, gebouw C; C0 – Arentsburgh
14 juli 2023, van 10 tot 12 uur

art. 5.1.2e

Agenda

09.30-10.00 Inloop

10.00-10.05 Opening, welkom en vaststellen agenda, voorzitterschap LNV

10.05-10.15 Korte voorstelronde (toetsteam en PZH)

- Duiding ZH-PLG (PZH)

- Plan is in lastige tijden tot stand gekomen door collegevorming en door ontbreken van een deel van de randvoorwaarden van het Rijk zoals het Landbouwakkoord en uitwerking VHR en klimaat (zie hieronder bij afhankelijkheden). Daardoor was dit nog niet de tijd om weinig ruimtelijk structurerende keuzes nog kunnen te maken. Provincie heeft heel erg gezocht naar balans en is blij met hoe ver ze zijn gekomen. Direct gestart met gebiedsgerichte benadering. Het stuk is besproken in PS met als doel opmerkingen mee te geven richting het Rijk. Een debat moet nog plaatsvinden. Stuk nog niet besproken met PS.

- Afhankelijkheden rijk (PZH)

- Onduidelijkheden door niet doorgaan LA, maar ook uitwerking VHR en klimaat. Ook relatie met NOVEX is nog niet duidelijk genoeg. Deze onzekerheden zijn erg lastig in de gebiedsprocessen. Besef onder welk gesternte plan tot stand is gekomen.

10.15-10.30 Introductie: eerste indrukken, wat zien we in ZH, ook i.r.t. andere provincies? (toetsteam)

- Vanuit IenW: erg ligt al heel veel t.o.v. een jaar geleden. Perspectief in de gaten houden, is langjarig traject en dit is stap 1. Wel verschillende aanpakken tussen provincies. ZH beschrijvend in huidige situatie en ambitie. Begrijpelijk dat uitwerking in gebieden meer tijd kost. Vergelijking met ZE: in maatregelen gedoken, terwijl kader en ambitie minder duidelijk zijn.

- Vanuit NV: allereerst complimenten voor bijv. GIS kaarten en gebiedsbenadering. Strategie is duidelijk (robuuste gebieden en overgangsgebieden). Ook Limburg gezien: focus op areaaluitbreiding (ZH wacht dit af). Benieuwd naar bod ZH.
- PBR: complimenten voor werk van afgelopen jaar. Gebiedsvier is uniek. Aanpak per deelgebied en duiding programma zijn helder. Concrete maatregelen voor ogen, uitwerking volgt nog later en onderbouwing ook. Andere provincies hebben dat ook wel, bijv. Zeeland, Drenthe Groningen. Friesland is juist wel verder uitgewerkt.

- Vragen hierover vanuit PZH, waaronder de vraag vanuit welke sturingsprincipes de vragen aan PZH zijn opgesteld?

- Gesprek begint met inhoud helder hebben. Datafundament moet op orde zijn. Daar is aan de voorkant veel werk in gaan zitten. Vanaf nu ook meer gesprek over hoe gaan we het doen. Welke ruimte krijgt provincie en hoe gaat Rijk sturen? Toetsteam zit er om samen met provincie tot goed programma te komen. MNenS wil weten of doelen gehaald gaan worden met beschikbare middelen. De sturing vanuit het Rijk ziet op budget en doelbereik. Hier ligt rol PBR. Hoe verder na Q2? Afsprakenkader opstellen? LNV heeft wel ideeën, maar proces nog niet scherp op dit moment.
- Voorts nog gesproken dat valk kabinet vooralsnog geen effect heeft op de voortgang en werkzaamheden.

10.30-10.45 Algemene vragen → zie aantekeningen per vraag

10.45-11.40 VHR, WBS, klimaat/veenweide, toekomst landbouw → zie aantekeningen per vraag

11.40-11.45 Budget → zie aantekeningen per vraag

11.45-12.00 Vervolgafspraken:

- Behoeft 2e interview dag of vervolg via bilateraal overleg (inclusief afspraken over vastlegging)?

- Bilateraal regelen. Overleg is niet meer in te plannen. Op 24/8 in de middag. Bespreking met ZH over vragenlijst (2^e interview met slotvragen over interview en vragenlijst LNV).

- Verificatiegesprek (vragenlijst + advies) per provincie voordat advies naar DO gaat

- 29/8 conceptadvies (vragenlijst en advies-verificatie) bespreken met Zuid-Holland (3 data voor overleg met minister, uiterste datum is 6 september).
- Optioneel, mocht ZH dat willen en zelf opzetten, ook moment voor directeuren ZH en RTLG medio augustus schriftelijke rond (of overleg?) n.a.v. 1e ingevulde vragenlijst?
- ZH kan vragen niet voor 22/8 beantwoorden i.v.m. vakanties. ZH heeft geen vervanging voor BA's zoals Rijk dat kan organiseren. Zoveel mogelijk proberen in tussentijd te beantwoorden.
- Lijst aanpassen op wat is beantwoord en agrovragen erin verwerken. Zal Thomas doen en dinsdag naar Desmond sturen (met check door toetsteam).
- Bilaterale contacten via Desmond of Karen Raap richting provincie. Rijk zal voor de archivering van stukken ook altijd het mailadres beoordelingpplg@minInv.nl meenemen.

Vragen

Op de volgende pagina staat de meest actuele lijst aan vragen van het toetsteam met daarin antwoorden vermeld wanneer deze vragen aan bod zijn gekomen tijdens de interviewdag. Nog openstaande vragen zijn geel gearceerd. Aan de provincie Zuid-Holland het verzoek om deze vragen nog zoveel mogelijk schriftelijk te beantwoorden de komende weken indien mogelijk. Anders zullen overige vragen nog aan bod komen tijdens de tweede interviewronde die nu gepland

staat op 24 augustus. Achter de pijl (→) onder elke vraag staat een (concept) antwoord op de vraag zoals besproken tussen Rijk en provincie tijdens de interviewdag.

Thematische vragen ten behoeve van interview ZH-PLG

#	Inbrenger	Onderwerp	Concept reactie n.a.v. eerste interviewronde 14 juli 2023	Prioriteit voor verdere schriftelijke reactie ¹ en/of aparte afspraak	Te beantwoorden door/ via
1	BZK	Algemeen	Ja	Nee	art. 5.1.2e
2	BZK	Algemeen	Nee	Nee	
3	IenW	Algemeen	Ja	Nee	
4	IenW	Algemeen	Nee	Ja, schriftelijk	
5	IenW	Algemeen	Nee	Ja, schriftelijk	
6	IenW	Algemeen	Nee	Nee	
7	IenW	Algemeen	Nee	Nee	
8	LNV	Algemeen	Nee	Nee	
9	LNV-NV	VHR-opgave	Gedeeltelijk	Ja, schriftelijk	
10	LNV-NV	VHR-opgave	Zie vraag 9	Zie vraag 9	
11	LNV-NV	VHR-opgave	Zie vraag 9	Zie vraag 9	
12	LNV-NV	VHR-opgave	Zie vraag 9	Zie vraag 9	
13	LNV-NV	VHR-opgave	Zie vraag 9	Zie vraag 9	
14	LNV-Klimaat	Veehouderij	Nee	Ja, schriftelijk. Ook vragen 59, 63 en 65 meenemen.	
15	LNV-Klimaat	Veehouderij	Nee	Zie vraag 14	
16	LNV-Klimaat	Veehouderij	Nee	Zie vraag 14	
17	LNV-Klimaat	Veenweide	Nee	Nee	
18	LNV-Klimaat	Veenweide	Nee	Nee	
19	LNV-Klimaat	Veenweide	Ja	Nee	
20	LNV-Klimaat	Veenweide	Nee	Ja, maar via RTLG (zie ook vraag 37)	
21	IenW	KRW	Ja	Nee	
22	IenW	KRW	Nee	Ja, schriftelijk	
23	IenW	KRW	Nee	Ja, schriftelijk	
24	IenW	KRW	Ja	Nee	
25	IenW	KRW	Nee	Nee	
26	IenW	Veenweide	Ja	Nee	
27	IenW	Water	Nee	Ja, schriftelijk	
28	IenW	Water	Ja	Nee	
29	IenW	Water	Nee	Nee	
30	IenW	Water	Nee	Ja, schriftelijk	
31	IenW	Water	Nee	Ja, schriftelijk	
32	IenW	Water	Nee	Ja, schriftelijk	
33	LG&S	WSN	Gedeeltelijk	Ja, schriftelijk	
34	LG&S	WSN	Nee	Ja, schriftelijk	
35	LG&S	WSN	Gedeeltelijk	Ja, schriftelijk	
36	RTLG	Budget	Nee	Ja, schriftelijk	

¹ Op verzoek van de provincie kan er uiteraard altijd alsnog een fysiek overleg ingepland worden

37	RTLG	Budget	Nee	Ja, schriftelijk
38	RTLG	Budget	Ja	Nee
39	RTLG	Budget	Ja	Nee
40	RTLG	Budget	Ja	Nee
41	RTLG	Budget	Ja	Nee
42	Agro	Algemeen	Nee	Nee
43	Agro	Algemeen	Nee	Ja, schriftelijk
44	Agro	Glastuinbouw	Nee	Ja, schriftelijk
45	Agro	Glastuinbouw	Nee	Ja, schriftelijk
46	Agro	Glastuinbouw	Ja	Nee
47	Agro	Gewasbescherming	Nee	Ja, maar via IenW (vraag 23)
48	Agro	Gewasbescherming	Nee	Nee
49	Agro	Gewasbescherming	Nee	Nee
50	Agro	Gewasbescherming	Nee	Ja, maar via 45
51	Agro	Gewasbescherming	Nee	Nee
52	Agro	Gewasbescherming	Nee	Ja, schriftelijk
53	Agro	Gewasbescherming	Nee	Ja, schriftelijk
54	Agro	Gewasbescherming	Nee	Nee
55	Agro	Gewasbescherming	Nee	Ja, schriftelijk
56	Agro	Gewasbescherming	Nee	Nee
57	Agro	Gewasbescherming	Nee	Nee
58	Agro	Gewasbescherming	Nee	Nee
59	Agro	Diervoeder	Nee	Ja, maar via LNV-Klimaat (vraag 14)
60	Agro	Agro-economische analyse	Nee	Ja, schriftelijk
61	Agro	Klimaat en emissieplafond	Nee	Nee
62	Agro	Klimaat en emissieplafond	Nee	Ja, schriftelijk
63	Agro	Klimaat en emissieplafond	Nee	Ja, maar via LNV-Klimaat (vraag 14)
64	Agro	Klimaat en emissieplafond	Nee	Nee
65	Agro	Klimaat en emissieplafond	Nee	Ja, maar via LNV-Klimaat (vraag 14)
66	Agro	Bodem	Nee	Ja, schriftelijk
67	Agro	Bodem	Nee	Ja, schriftelijk
68	Agro	Bodem	Nee	Nee
69	Agro	Bodem	Nee	Nee
70	Agro	Bodem	Nee	Ja, maar via LNV-Klimaat (vraag 14)
71	Agro	Bodem	Nee	Nee
72	Agro	Bodem	Nee	Nee
73	Agro	Bodem	Nee	Ja, schriftelijk
74	Agro	Bodem	Nee	Ja, schriftelijk
75	Agro	Bodem	Nee	Nee

76	Agro	Bodem	Nee	Nee	
77	Agro	Bodem	Nee	Nee	
78	Agro	Bodem	Ja	Nee	

Algemeen

Algemene vragen vanuit BZK

Deze richten zich op de ruimtelijke afwegingen (hoe/waar worden die gemaakt?) en de aandacht voor ruimtelijke kwaliteit: Jos ziet dit plan als mooie basis, start. Vragen als start voor verdere uitwerking.

1. Is het de inzet van de provincie om beide Greenports en de omvangrijke landbouwsector in de huidige omvang in stand te houden? Of wordt het gesprek ook gevoerd of dit op de lange termijn haalbaar en wenselijk is? Ook wordt een forse opgave gemeld voor aanleg nieuwe bossen (tot wel 2000 hectare): is er zicht op dat dit ook daadwerkelijk kan en past in deze drukke provincie? Ruimtelijke vertaling nog niet zo terug gelezen in plan. In NOVEX gedacht vanuit nationale programma's en maken ruimtelijke keuzes. Hoe verhoudt dit zich tot ZH-PLG en wat is verbinding met NOVEX Groene Hart?

➔ ZH kondigt ruimtelijke keuzes aan, zoals overgangsgebieden. In ontwerp zal exacte locatie nog niet terugkomen. Betekenis voor landbouw zou kunnen, maar omgevingsbeleid in huidige vorm is uitgangspunt. ZH gaat uit van huidige begrenzingen van N2000, NNN, greenport e.d. Opgaven die nog plek moeten krijgen, zal komende jaren plaatsvinden. ZH-PLG vormt perspectief 1 in ruimtelijke puzzel en zal zo doorwerken op andere ruimtelijke aspecten. NOVEX blijft black box, ook via collega's (connectie is er niet!). NOVEX en veenweide GH zit bij 1 gebiedsgedeputeerde in nieuwe college. Jos kijkt naar signaal over NOVEX GH en neemt ook ZR mee i.r.t. duinen.

2. In het stuk lijkt het aspect ruimtelijke kwaliteit als sturingsprincipe te ontbreken. Vanuit de zorg voor een leefbaar en vitaal platteland is dat belangrijk (mee-koppelkans). Hoe landt dit in de gebiedsprocessen?

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

Algemene vragen vanuit lenW:

3. De kerngebiedsplannen zijn niet uitgewerkt (blz. 13). Worden deze uitwerkingen o.b.v. de Opgavenkaarten per gebied, in een volgend stadium wel gemaakt als kader voor uitwerking van de (integrale) opgaven?

➔ De notie is dat de provincie nu nog top-down bezig is. Om draagvlak te creëren zullen ze ook bottom-up aan de slag moeten gaan. Doelbereik wil de provincie wel meegeven in de startbeslissing, maar de uitwerking bottom-up.

4. Maatregel groenblauwe dooradering: er worden al enkele projecten genoemd t.b.v. de GBDA doelstelling, zoals in de Hoeksche Waard. Is al volledig bekend waar en hoe de totale restopgave om tot 10% te komen gerealiseerd gaat worden, en zo nee wanneer verwacht de provincie dit wel? (Blz75).

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

5. Draagt het NNN (natuurnetwerk Nederland), 3270 ha bij aan de 10% groenblauwe dooradering? Koppelkans. (Blz. 18)

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

6. Procesvraag; De uitvoering is gestoeld op huidige (sectorale) programma's en de integratie daarvan in gebiedsprocessen. Zijn de gebiedsprocessen in alle gebieden al goed op poten? En hoe worden de aanvullende doelen daarin geïntegreerd? Sturing aan gebieden geven is wel nodig om uiteindelijk doelen te bereiken. Hoe gaat ZH dit doen? ZH geeft aan dat dit balanceren zal worden tussen top-down doelen en bottom-up gebieden. In startbeslissing gaat doelbereik plek krijgen (via informatieprofielen). In 2025 verwacht provincie de gebiedsgerichte uitwerkingen, daarnaast gaan lopende programma's door. Vraag is of daarmee verslechtering voorkomen worden? Dit is check bij collega's van natuur. Komt ook terug in N2000 beheerplannen, die zijn in fase van aanpassing.

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

7. De maatregelen & projecten (nu 80 rijp en groen door elkaar) zijn nog in een beginstadium. Wanneer krijgen deze een concretere uitwerking als onderdeel van gebiedsaanpak?

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

Algemene vraag vanuit LNV:

8. Monitoring natuur staat in paragraaf 5.6 beschreven. Kan Zuid-Holland ook iets zeggen over monitoring van andere thema's, zoals water en klimaat?

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

NV- VHR-opgave

Focus zal liggen op concretisering en uitwerking van de VHR-doelen, uitvoering opgave NNN (en wijze waarop dit wordt vastgelegd) en agrarische natuur. Geen specifieke vragen over bossen of GBDA. Overige vragen zijn vooral bedoeld voor verdere opheldering.

9. Wanneer kan het rijk het bod voor uitwerking VHR-doel verwachten? Provincie mikt op Q1, maar legt nog even voor aan natuurcollega's.

➔ Er loopt nog discussie tussen provincies en LNV over deze opgave, is ook politiek gevoelig. Philippe wil dit graag verder bilateraal met Jasper bespreken en ook wat laatste s.v.z. is, bijvoorbeeld over hectares. Overigens is de verwachting dat de tabel met regionale opgaven, uitgedrukt in hectares, in oktober opgenomen wordt in het (ontwerp) NPLG. Deze tabel is herzien ten opzichte van eerder gedeelde tabellen. Het Rijk is voornemens om bijvoorbeeld de opgave voor Zee&Wad als "uitbreidingsdoelstelling" op te nemen, waar eerder een concreet oppervlak voor 2030 genoemd is.

10. Is het bod voornamelijk gebaseerd op het huidig voorkomen van VHR-soorten en typen in de provincie of wordt er ook gekeken naar potentieel leefgebied en habitattypen.

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

11. Hoe ziet dit bod eruit? VHR-soorten en habitats of natuurtype niveau?

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

12. Is dit bod voornamelijk gericht op doelbereik binnen de begrenzing of ook erbuiten?

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

13. Onder maatregel realisatie provinciale opgave Natura 2000 wordt de wettelijke behoudsdoelstellingen natura 2000 en het realiseren van de provinciale opgave voor Natura 2000 benoemd, vallen hier dan ook de verbeterdoelstellingen onder?

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

Klimaat – veehouderij

14. Verdere uitleg over de KPI's? Hoe ziet dat in de praktijk eruit volgens ZH? Er wordt nu veel op ingezet, terwijl het nog uitgewerkt moet worden. Zijn er ideeën voor alternatieve mogelijkheden als het niet lukt via doelsturing?

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

15. 25-33% reductie – per bedrijf voor bedrijfs-KPI – waar hangt het vanaf dat het hiernaar zou kunnen leiden? Kunnen jullie daar meer over vertellen, zien jullie ook risico's?

➔ Zuid-Holland moet dit navragen bij team landbouw. Vervolggesprek tussen LNV en provincie organiseren.

16. Zijn er nog regelingen/instrumenten die jullie zien als kans voor het Rijk om in te zetten voor deze opgave?

➔ Dit moet ZH ook navragen bij team landbouw. Wat wel zou helpen: afkomen van de focus op stikstof. Klimaat/methaan helpt ook bij stikstof, maar stikstofkraker helpt niet bij methaanopgave. Rijk zou breedte opgaven meer kunnen benadrukken en klimaatopgave verduidelijken (zal sanering vergen van veestapel). Rijk moet hier harde opdracht op geven, want provincie zal dit zelf niet gaan vaststellen.

Klimaat – veenweide

Voor het onderdeel veenweide is een analyse van het ZH-PLG gemaakt, die leidt tot een aantal opmerkingen en vragen. Deze analyse is op 13 juli gedeeld met de provincie Zuid-Holland (programmamanager veenweide). Het gaat om de volgende vragen:

17. Het ZH-PLG is een zeer globaal plan op hoofdlijnen. Het concretiseren van maatregelen voor het overige areaal veen schuift ZH door naar de toekomst. Daarmee blijft onduidelijk of/welke broeikasreductie in 2030 (en ook 2050) naar verwachting kan worden gerealiseerd. Wanneer verwacht de provincie nadere concretisering?

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

18. Er zijn in zeer beperkte mate concrete maatregelen opgenomen voor de periode tot 2025. Deze leiden volgens ZH tot 5-10% doelbereik van de provinciale opgave. Onduidelijk is wat de maatregel voor 2024 (uitvoering van WIS op maximaal 4.000 ha) moet gaan kosten. Kan een onderbouwende 'PxQ'-berekening (maatregel x hectares, het verwachte effect per ha en de kosten per ha) worden toegevoegd? Betreft de maatregel het toepassen van passieve WIS zonder verhoging van het slootpeil?

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

19. Er wordt geen (extra) budget gevraagd voor de uitvoering van maatregelen in 2024. Klopt dat?

➔ De provincie heeft op ambtelijk niveau contact met RTLG over maatregelen 2024. Na de zomer zal de provincie verdere keuzes maken in de lijst aan mogelijke low-regret maatregelen die vanaf 2024 al tot uitvoering worden gebracht en waarvoor dus al middelen nodig zijn. Naar verwachting zal maximaal 10% van het indicatieve budget van Zuid-Holland beschikbaar zijn voor 2024.

20. Onduidelijk is waar het opgevoerde totaalbudget van 1 miljard voor veenweide op is gebaseerd. En er wordt niet aangegeven welke mate van doelbereik daarmee naar verwachting wordt gerealiseerd. Kan ook voor dit geheel een onderbouwende 'PxQ'-berekening (maatregel x hectares, het verwachte effect per ha en de kosten per ha) worden toegevoegd?

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

lenW - water en bodem sturend

Focus van de vragen ligt vooral op de KRW-doelen, de relatie met de stroomgebiedbeheerplannen, de wijze van werken met de klimaatonderlegger, zoetwaterbeschikbaarheid (bijv. in veenweidegebied bij peilopzet) en kassengebieden i.r.t. de doelen.

KRW

21. De analyse op de KRW is vooral beredeneert vanuit de landbouw (nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen). De bredere chemische doelen (chemische waterkwaliteit en puntlozingen vanuit industrie, RWZI's) voor KRW. Het havenbedrijf wordt kort genoemd. Met welke maatregelen willen ze dit tegengaan (blz. 27, ook bij maatregelen blz. 72)

➔ Provincie geeft aan dat dit in regionaal waterplan zit, staat in ander plan. Verwijzing in volgende versie gebiedsplan zou handig zijn volgens toetsteam. Andere provincies leggen ook de verbinding met andere sectoren.

22. Welke maatregelen wil de provincie nemen voor het terugdringen van; chemicaliën, nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen?

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

23. KRW-doelen halen in 2027. Dit is prioritaire opgave die goed in ZH-PLG beschreven moet worden. Doelen zullen niet worden gehaald als er geen tandje bij gaat. Met huidige aanpak doorgaan. Lopen sterk achter. Geen van alle 125 waterlichamen voldoet. Welke inhaalslag gaat gemaakt worden door provincie zonder enkel te kijken naar landelijk beleid? DAW Deltaplan Agrarisch Waterbeheer- Bottom up, gaat niet voldoende versnelling opleveren. Ondanks vertraging in het landbouwakkoord? (Blz. 21, blz. 66, 67, maatregelen).

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

24. Waarom zijn de kosten voor de KRW doelen niet opgenomen? (blz. 107). Dit heeft prioriteit!

➔ Zie tabel op pagina 107, pakket verbetering waterkwaliteit, dit is plus op bestaande trajecten. Veel loopt al via stroomgebiedbeheerplannen (bestaande trajecten).

25. De hydrologische condities in de Natura 2000 gebieden worden gelijkgeschakeld met de doelstellingen KRW. Sluiten de tijdspaden KRW en Natura2000 ook op elkaar aan? (blz. 19) (Zie leidraad toetsing vraag 27)

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

Veenweide

26. Hoe wil de provincie omgaan met de risico's die verbonden zijn aan de vernatting van veenweidegebieden (waterkwaliteit, wateroverlast en zoetwaterbeschikbaarheid)? Risico's worden wel benoemd, maar de mitigerende maatregelen daarvoor niet. (Blz. 25) Waar wordt dit uitgewerkt?

➔ ZH geeft aan dat dit via gebiedsprocessen gaat lopen en mogelijk ook via veenweide strategieën. Ook deelgebiedsoverstijgend zal ZH hier naar kijken via thematische verkenningen (misschien zelfs op schaal PZH).

Water

27. Hoe zijn de stroomgebiedsbeheersplannen gebruikt in de gebiedsplannen? Er wordt nergens gesproken over de stroomgebied beheersplannen, behalve dat ze geïntegreerd worden (alleen in bijlage, zie vraag 24 in leidraad Toetsing)

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

28. Hoe gaat de Klimaatonderlegger (WBS) gebruikt worden en hoe gaat de provincie daarop sturen? Extra borging in sturingsmaatregelen nodig?

➔ Klimaatonderlegger is heel mooi product, is nu richtlijn. Bij ruimtelijke keuzes zal deze plek krijgen bij te maken afwegingen. Klimaatonderlegger is ook onderdeel van de uitgangspunten en zal via startbeslissing plek krijgen in gebiedsprocessen. Vraag is nu nog bijvoorbeeld: gaat provincie -40 vastleggen? Nu nog niet.

29. Groenblauwe dooradering (blz. 33) wordt opgenomen bij natuur in de gebieds-opgavekaarten. Deze opgave is ook relevant bij water (i.r.t. Zoetwaterbeschikbaarheid, Waterveiligheid en waterkwaliteit). Als opmerking benoemen: GBDA draagt ook bij aan water en klimaatdoelen.

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

30. Is al in beeld hoe het behoud van tuinbouwkassen zich verhoudt tot opgaven als Zoetwaterbeschikbaarheid, uitspoeling nutriënten, afdekking bodem?

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

31. Gaat de provincie i.s.m. waterschappen eerst meer onderzoek doen naar de huidige stand van het watersysteem (q2 2024 gereed) alvorens systeemversterkende maatregelen te benoemen en uitvoeren? En hoe ziet dit eruit? (Bijvoorbeeld hoe voldoen aan de kwantitatieve opgaven, hoeveel is nodig?) (Blz69)

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

32. Welke (natuur)maatregelen wordt bedoeld bij PPLG ZH voor de grote wateren? (Blz. 35)

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

LG&S - WSN

33. Wat kan de provincie Zuid-Holland zeggen over de verwachte autonome ontwikkeling van stikstofbronnen? De gegevens in het gebiedsprogramma (factsheets bijlage) zijn op dit punt niet geheel duidelijk. Zijn de gegevens niet beschikbaar en/of is aangesloten bij de verwachte autonome ontwikkeling vanuit PSN? Richt zich met name op industrie. **Aanvulling n.a.v. concept antwoord: is voor de gegevens in het ZHPLG dus aangesloten bij autonome ontwikkeling vanuit PSN?**

➔ De autonome ontwikkelingen zijn onderdeel van het basispad zoals beschreven in de NPLG startnotitie (KEV2020, vaststaand beleid tot 1 mei 2020, emissies 2018 doorgerekend naar 2030). De richtinggevende reductie van 1.9 kton in de startnotitie is gedefinieerd ten opzichte van deze prognose in het basispad voor 2030. Het blijft vaag in hoeverre in het basispad bepaalde trends zijn verwerkt, zoals natuurlijke stoppers. Daarmee bestaat het risico op dubbeltelling van maatregelen wanneer de reductieopgave van het NPLG losstaat van de verwachte ontwikkeling in het basispad. Bovendien zijn de twee niet los van elkaar te monitoren. Daarom hebben we de verwachte reductie in het basispad a 0.6 kton voor PZH (afgeleid uit de Regiodoelentool) verwerkt in een totale richtinggevende reductieopgave van 2.5 kton (1.9+0.6). Op basis van de prognose in het basispad is de verwachting wel dat 0.6 kton hiervan grotendeels gebeurt door het Rijksbeleid dat in het basispad is meegerekend en het NPLG zich met name richt op de resterende 1.9 kton. In het PSN wordt ook uitgegaan van KEV en vaststaand beleid zoals beschreven in 2.3 van de PSN. De factsheet in de bijlage is gebaseerd op (de meest recente) AERIUS Monitor voorspellingen, zoals ook beschreven in de factsheet. Is nog niet doorgerekend, omdat provincie ook naar activiteiten Rijk kijkt op dit punt. Autonome ontwikkeling in basispad w.b ammoniakreductie (0,6 Kton) is voor ZH niet duidelijk en daar komt steeds geen antwoord op.

34. Zijn alle stikstofgevoelige N2000 gebieden in ZH in het voorontwerp opgenomen, inclusief een (of meerdere) grensoverschrijdend(e) gebied(en)?

➔ ~~Nog niet specifiek besproken.~~ Ja, alle 13 stikstofgevoelige N2000 gebieden in ZH zijn opgenomen, ook de grensoverschrijdende gebieden.

35. De effecten van de maatregelen op individuele stikstofgevoelige Natura 2000 gebieden zijn niet beschreven in hoofdstuk 4. Is dit mogelijk elders opgenomen? Mogelijk is er reeds in kaart gebracht wat 2,5 reductie generiek zou kunnen betekenen op gebiedsniveau?

Aanvulling n.a.v. concept antwoord: Waar zijn deze berekeningen opgenomen in het ZHPLG? Waar wordt aan gedacht qua aanvullende maatregelen wanneer de ammoniakreductie niet voldoende effect heeft in de stikstofgevoelige gebieden?

➔ Dit soort berekeningen zijn gemaakt. Er is geanalyseerd voor welke stikstofgevoelige N2000 gebieden het significant effect heeft op de depositie om meer reductie te bewerkstelligen voor de landbouw in de directe omgeving van dit gebied. Hier is bij PZH slechts bij enkele stikstofgevoelige N2000 gebieden sprake van. Het merendeel van de 2.5 kton kan dus worden ingevuld met generieke maatregelen. Bij de enkele stikstofgevoelige N2000 gebieden waar het effectief is om meer reductie te bewerkstelligen zullen grotere reductiepercentages nodig zijn. Indruk is dat het vooral effect heeft op de deken en effect op depositie in gebieden zal beperkt zijn. Daar zullen aanvullende maatregelen nodig zijn. De berekeningen zijn niet opgenomen in het ZH-PLG. De berekeningen zijn bedoeld voor het opstellen van doelen per deelgebied, we zullen die doelen eerst moeten afstemmen met het gebied voordat we die openbaar kunnen maken. Daarnaast zetten we zo veel mogelijk in op

doelsturing. Voor die gebieden waar hoge reductiepercentages nodig zijn zal gebiedsspecifiek gekeken worden met wat voor combinatie aan milieuprestaties op bedrijfsniveau (via bijv. een KPI voor ammoniakuitstoot/ha) en andere maatregelen in het gebied voldoende reductie bereikt kan worden.

RTLG - Budget

36. Toetsing is nu gericht op gebiedsprogramma. Wanneer verwacht ZH met maatregelpakketten te komen, zodat die ook (via eigen procedure) getoetst kunnen worden?

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

37. Kan Zuid-Holland meer inzicht geven in de verdeling van de budgetten per maatregelpakket over de verschillende maatregelen? De tabel op pagina 107 geeft totalen per maatregelpakket, maar hoe is dat budget over de verschillende maatregelen daaronder verdeeld? Op welke maatregelen wordt bijvoorbeeld sterk ingezet?

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

38. Zuid-Holland geeft aan naast het Transitiefonds rekening te houden met budgetten uit bijvoorbeeld Natuurpact en Impulsgelden bodemdaling (p. 107). Hoe verhouden deze budgetten zich tot elkaar en ziet provincie ook nog andere mogelijke financieringsbronnen? ZH heeft naar hele plan gekeken. Wat is nodig om dit tot uitvoering te brengen?

➔ Uitgangspunt is 1 door shop: dus 1 ingang bij Rijk. ZH heeft dus niet zelf afweging gemaakt voor wat bij welk fonds uitgevraagd zou moeten worden. Dat zou ZH nog wel kunnen aangeven, zodat het in gebieden goed samenkomt, zodat er voor gebieden 1 budget beschikbaar is uiteindelijk. Bestaande afspraken over financiën zijn niet dubbel geteld.

39. Hoe kijkt Zuid-Holland naar de hoogte van het nu in het gebiedsprogramma gevraagde budget in verhouding tot het indicatieve budget dat eerder is gedeeld?

➔ Ja, dat klopt dat er licht tussen zit. Twee oorzaken: indicatief budget is bepaald naar rato opgaven en beschikbare middelen en niet op werkelijk benodigd budget voor specifieke maatregelen. Uiteindelijk zal dit leiden tot fasering en prioritering. Kabinet zal moeten aangeven waar accent op zal moeten komen te liggen, bijvoorbeeld stikstof of KRW. Waar wil je meeste impact maken? Uiteindelijk zullen significant middelen nodig zijn. ZH gaat uit van weinig maatregelen via wettelijk spoor (bijv. normering op langere termijn), dus veel via fysieke ingrepen in gebieden (met afschrijving e.d.).

40. In het gebiedsprogramma staat nu nog PM voor de beheerkosten en proceskosten (p. 107). Hebben jullie enige inschatting om wat voor bedragen het gaan?

➔ ZH gaat met 10 of 15% uitvoeringskosten rekenen.

41. Zuid-Holland heeft al een goed begin met de impactanalyse voor brede welvaart (zie p. 71 en verder van bijlagenbundel). Hoe gaan we dit concreet zien in maatregelpakketten/maatregelen dit jaar of later? Heeft Zuid-Holland enig idee wat de verwachte kosten zijn?

- ➔ ZH vindt dit nog een ingewikkeld onderdeel en dit zal nog wat tijd kosten. Plan voor aanpak ligt er wel met twee verkenningen over landbouw en toekomstige bedrijvigheid. Bij landbouwakkoord was ook interessante analyse gemaakt.

NB: Tijdens het gesprek heeft Jack namens Programmabeheersing alvast laten weten dat er volgende week (week van 17 juli 2023) een gesprek plaatsvindt over budgetten 2024 met IRF. Totaal gevraagd budget is nu 3 miljard door alle provincies. Er zal om bedrag van 1,1 miljard gevraagd worden aan financiën. Per provincie zal het gaan om 10% van indicatief budget, dus voor ZH gaat het dan om 1/3 van ingediende voorstel voor 2024 (ca. 100 miljoen). Het zijn de uitgaven voor 2024 en 2025 en duidelijk doelbereik en haalbaarheid en niet te hoge uitvoeringskosten. Voor 1 december aanvraag indienen. Het is nog wel afhankelijk van politiek-bestuurlijke situatie.

- ➔ ZH begrijpt deze boodschap en hoort graag welke doelen dan prioriteit hebben. Dat helpt ZH om lijst aan te scherpen.

Agro - landbouw

- ➔ Op hoofdlijnen antwoord: ZH heeft geen eigen landbouwbeleid, dat is aan het Rijk. Provincie gaat alleen over ruimtelijke consequenties. Er is wel programma Voedselketen, programma circulair, maar dit is nog niet bij elkaar gebracht. ZH formuleert nu strategische uitgangspunten, bijv. met KPI's. Team landbouw werkt nu aan startnotitie waar dit allemaal plek in zal moeten krijgen. Vragen van LNV zijn herkenbaar, maar er zijn nog stappen op nodig (beleidsontwikkeling).

Algemene vragen

42. Omschakelfonds (P.95): behoort dit tot de mogelijkheden?

- ➔ *Nog niet specifiek besproken.*

43. U gebruikt de term bestrijdingsmiddelen. Wat verstaat u onder deze term?

- ➔ *Nog niet specifiek besproken.*

Glastuinbouw

44. Is er al iets bekend over het maatregelpakket voor de glastuinbouw in 2024?

- ➔ *Nog niet specifiek besproken.*

45. Hoe wordt natuurinclusief telen gemeten? Toelichting: Op p.85 wordt de Maatregel Natuurinclusieve (glas)tuinbouw toegelicht. Hier staat dat ongeveer 20% van de tuinbouwers op dit moment natuurinclusief teelt terwijl in dezelfde alinea wordt aangegeven dat een monitorsysteem nog moet worden ontwikkeld. Ook eerder in het PPLG, op p.62, staat dat LNV samen met een aantal provincies en de WUR nog werkt aan een KPI-systeem voor doelrealisatie.

- ➔ *Nog niet specifiek besproken.*

46. Hoe voorziet provincie ZH een integrale benadering van het landelijk gebied voor de reductie van broeikasgassen wanneer de klimaatopgave van de glastuinbouw niet meegenomen wordt in het PPLG? Toelichting: De glastuinbouw zal versneld de energietransitie door moeten om in 2040 klimaatneutraal te zijn. Het scheiden van de energietransitie van de glastuinbouw in de bijdrage aan de reductie van broeikasgassen is duidelijk. Toch zullen integrale afwegingen plaatsvinden voor de ruimtelijke keuzes waarbij

de provincie rekening zal moeten houden met zowel de emissiereductie in de glastuinbouw als in overige sectoren.

- ➔ In het deelgebiedsproces in het Westland komt natuurlijk de ontwikkeling van de klimaatkant en de NPLG-kant bij elkaar. Provincie kan zich goed voorstellen dat dat elkaar kan versterken. Daar lopen een aantal gebiedsprocessen over. Broekpolder is een voorbeeld, waar ook het een en andere ruimtelijk bij elkaar komt.

Gewasbescherming

47. Bestaand beleid (voor het behalen van KRW doelen): Wat houdt het bestaande beleid in? Is dit voldoende? Wordt dit beleid gemonitord?

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

48. U geeft aan dat u zich gaat inzetten om de emissies van gewasbeschermingsmiddelen naar de sloot gaat reduceren (erf / perceelsemissies) via het DAW. Hoe monitort u of deze inzet succesvol is?

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

49. U geeft aan dat u een bottum-up benadering kiest voor de gebiedsgerichte aanpak. Hoe bepaalt u in welke gebieden deze bottum-up benadering passend is?

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

50. Van 20% natuurinclusieve tuinbouwers naar 75% in (jaartal?). Wat verstaat u onder natuurinclusief? Hoe denkt u dit doel te realiseren? Hoe monitort u de realisatie van dit doel?

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

51. U geeft aan dat het doel 75% natuurinclusieve tuinbouw leidt tot een vermindering van de hoeveelheid gebruikte gewasbeschermingsmiddelen met ongeveer 60%. Hoe monitort u de realisatie van dit doel?

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

52. Wat verstaat u onder "tevens is een goede afstemming met de uitvoering van de richtlijn duurzaam gebruik gewasbeschermingsmiddelen c.q. de in procedure zijnde verordening duurzaam gebruik van de EU."?

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

53. U zet in op regiocertificering / collectieve aanpak in de bollenteelt i.r.t. emissiereductie. Hoe monitort u de voortgang van deze aanpak? Welke maatregelen zitten er in de gereedschapskist voor de bollentelers, de boomtelers?

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

54. "Uitvoering van de maatregelen draagt zeker bij aan het reduceren..." Ik begrijp dat het lastig is om deze bijdrage te kwantificeren. Hoe monitort u het effect van de genomen maatregelen?

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

55. U geeft aan dat u bij de glastuinbouw inzet op het intensiveren en verbeteren van de handhaving. U noemt dit instrument niet bij de bollenteelt en de glastuinbouw. Kunt u toelichting wat de reden hiervan is?

→ *Nog niet specifiek besproken.*

56. Er wordt gestreefd naar deelname van ca 300 tot 500 bedrijven per jaar. Hoe worden deze aantallen nagestreefd? Wat als er veel minder animo is?

→ *Nog niet specifiek besproken.*

57. "De aanpak berust op samenwerking, maar is niet vrijblijvend." Welke instrumenten zet u in als er (te) weinig ondernemers deelnemen?

→ *Nog niet specifiek besproken.*

58. U verwacht dat 50 tot 80% van de ondernemers gaat deelnemen aan de activiteiten. Is dit voldoende? Welke instrumenten zet u in zodat meer ondernemers gaan deelnemen?

→ *Nog niet specifiek besproken.*

Diervoeder

59. Er wordt bewust niet gesproken over veevoer of rantsoenaanpassingen omdat men heeft gekozen doelen ipv maatregelen voor te schrijven. Hier is wat voor te zeggen, maar maakt het plan wel erg afhankelijk van de nog (verder) te ontwikkelen KPI systematiek. Het is nog niet te zeggen hoe deze er m.b.t. diervoeder uit gaat zien, collega Rene Klein is hier mee bezig. Wellicht is het mogelijk aan te sluiten op de KPI systematiek die de diervoederindustrie voor haar eigen verduurzaming hanteert, maar dit is allemaal nog heel erg pril. Dat gezegd hebbende, heeft de provincie zelf al iets bedacht heeft m.b.t. een KPI op diervoeder, of wordt verwacht dat dit vanuit het Rijk komt?

→ *Nog niet specifiek besproken.*

Agro-economische analyse

60. "In de eerste fase tot aan het toetsbaar voorontwerp hebben we het fundament gelegd voor de nog uit te voeren impactanalyse. We hebben onder meer een schets opgesteld van de huidige situatie in het landelijk gebied van Zuid-Holland." De basis voor de agro-economische analyse door een schets te geven van de huidige situatie is een goede eerste stap, zijn er specifieke aspecten die de provincie Zuid-Holland nodig heeft om te komen tot de agro-economische analyse?

→ *Nog niet specifiek besproken.*

Klimaat en emissieplafond

61. Op pagina 62 staat 'De provincie krijgt inzicht in doelrealisatie en een kosteneffectieve besteding van middelen'. Op welke manier en op basis van welke monitoringsinstrumenten wil de provincie dit gaan monitoren per sector?

→ *Nog niet specifiek besproken.*

62. Op pagina 65 wordt gesproken over een emissieplafond als het gaat om een gebiedsniveau (PZH, kerngebied, deelgebied) en een KPI voor ammoniakemissie als het gaat om de ammoniakemissie op bedrijfsniveau. Hoe wordt het emissieplafond op gebiedsniveau bepaald en gemonitord? Gaat het hierbij ook om een emissieplafonds op individueel bedrijfsniveau? En bij welke type bedrijven/sectoren gaat het hierbij om?

→ *Nog niet specifiek besproken.*

63. Op pagina 68 wordt aan gegeven dat er wel KPI 'broeikasgasemissies' beschikbaar zijn, maar verderop op blz. 82 dat er geen bedrijfs-kpi voor klimaat is? Welke KPI's klimaat/broeikasgassen worden op blz. 68 bedoeld? En welke sectoren worden hierbij

bedoeld, aangezien KPI's per sector kunnen verschillen (veehouderij, melkvee, varkens etc. akkerbouw?)

→ *Nog niet specifiek besproken.*

64. Bij de maatregel stimulering van verduurzamingsactiviteiten op het boerenbedrijf, worden maatregelen genoemd zoals voer- en managementmaatregelen en het investeren in duurzame technieken. Hoe worden de voer- en managementmaatregelen geborgd en (financieel) gestimuleerd? Welke duurzame technieken worden hier bedoeld? Gaat het hierbij ook om emissiearme stalsystemen? Zo ja, hoe wordt rekening gehouden met de laatste ontwikkelingen en discussie rondom effect en borging van staltechnieken. (zie ook: Kamerbrief – Innovatie en borging van emissiearme stalsystemen)

→ *Nog niet specifiek besproken.*

65. Op pagina 82 wordt aangegeven dat er nog geen bedrijfs-kpi is voor klimaat. Is de provincie voornemens om dit verder te ontwikkelen (en op welke manier)? In hoeverre wordt hierbij ook gebruikt gemaakt van en wordt aangesloten op de landelijke KPI's klimaat?

→ *Nog niet specifiek besproken.*

Bodem

66. Eiwittransitie of teelt vlinderbloemigen voor humane consumptie wordt niet genoemd in het plan terwijl de provincie Zuid-Holland wel partner wil worden in de Bean Deal. Gaat de provincie hier ook acties op zetten?

→ *Nog niet specifiek besproken.*

67. Is de teelt van gewassen ten behoeve van biobased bouw materialen nog van belang voor de provincie?

→ *Nog niet specifiek besproken.*

68. In het PPLG staat benoemd dat de provincie zich inzet voor CO₂-vastlegging op basis van opschaling van het project carbon farming uit het IBP ZWD. Onderdeel hiervan is het ontwikkelen van een businesscase voor carbon farming als verdienmodel voor akkerbouw. Goed dat de provincie hier op wil inzetten. Is het de intentie van Zuid-Holland om een streefwaarde voor koolstof opslag in de bodem om bij te dragen aan de doelstelling van het Klimaatakkoord? Het onderzoek van het LBI naar de meest effectieve maatregelen per provincie kan hiervoor een behulpzame studie zijn.

→ *Nog niet specifiek besproken.*

69. Bij Toekomstbestendig water- en bodemsysteem worden voornamelijk maatregelen omschreven die bijdragen aan een toekomstbestendig watersysteem en een reductie van veenweide emissies. Voor een toekomstbestendig bodemsysteem, en de realisatie van de visie kringlooplandbouw, is het daarnaast belangrijk om maatregelen voor een weerbaar bodemsysteem toe te passen. Een leidraad hiervoor kan zijn het onderzoek van Slim Landgebruik (pagina 7), het Louis Bolk Instituut en Beter Bodembeheer. Heeft de provincie oog voor 'bodem sturend' (structurerende keuzes 16 en 18)?

→ *Nog niet specifiek besproken.*

70. Bij de Maatregel verduurzaming veehouderij staat bij de bijdrage aan doelbereik benoemd een verbeterde bodemkwaliteit. Goed dat dit wordt meegenomen. Ook staat de KPI-systematiek omschreven. Gaat dit om de KPI-k's (-kringlooplandbouw)?

→ *Nog niet specifiek besproken.*

71. Goed dat de PPLG is gestaafd op de Klimaatonderlegger. De aanpak voor water bodem sturend en klimaatadaptatie sluit goed aan op het Actieprogramma Klimaatadaptatie Landbouw en het Nationaal Programma Landbouwbodems. Er staan maatregelen t.b.v. bodemkwaliteit beschreven als minder intensieve bewerking en het gebruik van groenbemesters. Ten behoeve van handelingsperspectief zijn er meer maatregelen waar de provincie op in zou kunnen zetten, zoals omschreven in Slim Landgebruik

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

72. Bij de Maatregel aanpak waterkwaliteit landbouw staat het initiatief 'bewustwording bij ondernemers van de water- en (en bodem)opgave door: coaching en kennisdeling en monitoring van lokale waterkwaliteit'.

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

73. Zou de provincie kunnen aangeven of duurzaam bodembeheer, als meekoppeldoel die ook bijdraagt aan o.a. waterkwantiteit en -kwaliteit, hierin wordt meegenomen (gezien de haakjes)? Voorbeelden waarin water en bodem advies wordt gegeven zijn BodemUp, het BedrijfsBodemWaterPlan en de DAW bodemadviseurs?

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

74. Goed dat de provincie werkt aan verzilting door een robuuster regionaal systeem voor weerbaarheid tegen zoetwater tekort en voorkomen van wateroverlast. Werkt de provincie ook aan verzilting door het stimuleren / experimenteren met zilt-tolerantere gewassen of natte teelten?

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

75. In het PPLG staat op pagina 45 staat beschreven dat in tijden van watertekorten ten behoeve van het nathouden van veenweide gebied beperkingen aan het gebruik door andere functies worden ingesteld. Heeft de provincie duidelijk welke andere functies dit zijn en wat de afwegingen zijn die hierin gemaakt worden?

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

76. De klimaatonderlegger geeft voorbeelden van maatregelen t.b.v. een toekomstbestendig systeem. Nogmaals complimenten voor deze onderlegger. In hoeverre wordt er ingezet op het uitvoeren van deze voorbeeldmaatregelen? Is er daarnaast ook nagedacht over maatregelen zoals strokenteelt, precisielandbouw en agroforestry?

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

Perspectief landbouw

77. 'Er is naast kwantiteit meer aandacht nodig voor kwaliteit..' Kan Zuid Holland dit nader specificeren? Wat wordt hier bedoeld?

➔ *Nog niet specifiek besproken.*

78. Provincie wacht op Landbouwakkoord. Maar wat is provincie van plan om zelf te doen?

➔ Op hoofdlijnen antwoord: ZH heeft geen eigen landbouwbeleid, dat is aan het Rijk. Provincie gaat alleen over ruimtelijke consequenties. Er is wel programma Voedselketen, programma circulair, maar dit is nog niet bij elkaar gebracht. ZH formuleert nu strategische uitgangspunten, bijv. met KPI's. Team landbouw werkt nu aan startnotitie waar dit allemaal plek in zal moeten krijgen. Vragen van LNV zijn herkenbaar, maar er zijn nog stappen op nodig (beleidsontwikkeling).

Van: art. 5.1.2e
 Verzonden: 2023-06-19 19:10:40.877000+00:00
 Aan: art. 5.1.2e

CC:

BR

Fijne avond,

art.

512

Van: art. 5.1-2e @pzh.nl>
 Verzonden: maandag 19 juni 2023 16:20
 Aan: art. 5.1-2e @pzh.nl>; art. 5.1-2e @pzh.nl>;
 art. 5.1-2e @pzh.nl>
 Onderwerp: RE: Teksts-passaages toetsbaar voorontwerp ZH-PLG inzake industrie-HIC

BR

Groet art.

512e

Van: art. 5.1-2e @pzh.nl>
 Verzonden: maandag 19 juni 2023 14:50
 Aan: art. 5.1-2e @pzh.nl>; art. 5.1-2e @pzh.nl>
 Onderwerp: RE: Teksts-passaages toetsbaar voorontwerp ZH-PLG inzake industrie-HIC

Beste allemaal,

Hierbij zowel inhoudelijk als tekstueel enkele opmerkingen op onderstaande tekst. Ik denk dat het goed is om te kijken op welke manier dit in het ZH-PLG past want het leest meer als een oproep tot actie op het ZH-PLG dan een stuk dat onderdeel kan zijn van het ZH-PLG. Ik heb me beperkt tot wat toevoegingen om de tekst leesbaarder en meer correct te maken. De zinnen in het geel zijn feitelijk

incorrect/ twijfelachtig.

Industrie, wonen en mobiliteit zijn ook beeldbepalend voor Zuid-Holland

De provincie Zuid-Holland is een bijzondere provincie. Naast prachtig en waardevol landelijk gebied herbergt de provincie met de Rotterdamse haven ook het grootste Haven- en Industrieel Cluster van Europa en heeft het de grootste bevolkingsdichtheid van Nederland. Hierin schuilen enerzijds kansen maar zeker ook bedreigingen en dat is de reden waarom de transitie in het landelijk gebied urgent is en ook snel en daadkrachtig aangepakt dient te worden. Hoewel haven, industrie, bouw en mobiliteit als sectoren geen onderdeel zijn van het landelijk gebied, verdienen ze juist in onze provincie wel aandacht in het plan voor de transitie van het landelijk gebied. Bekijken of we dit ergens in H1 kwijt kunnen.

* Deels opgenomen in alle sectoren dragen bij (laatste alinea). Ik ben nog niet tevreden hierover, dus graag aanvullen.

De noodzaak om te komen tot woningbouw in deze provincie is groot. De ambitie is 235.460 woningen te realiseren voor 2030, zoâ€™n 25% van de landelijke opgave. Dit kan niet zonder stikstofruimte voor de bouw en het gebruik van deze woningbouwlocaties en bijbehorende (verbetering van) infrastructuur. Woningbouwprojecten lopen nu o.a. door de stikstofproblematiek vertraging op en sommige projecten kunnen helemaal geen doorgang vinden. Noodzakelijke investeringen in de infrastructuur liggen soms helemaal stil omdat er onvoldoende stikstofruimte beschikbaar is. Dit brengt de bereikbaarheid en daarmee de economische concurrentiepositie van Zuid-Holland in gevaar en maakt het lastiger om de woningbouwopgave te realiseren. Jeannette heeft over deze alinea het volgende opgemerkt dat ze die teveel R0 vindt, we verwijzen daar in de inleiding al naar. Ik heb met deze alinea minder moeite omdat die in mijn beleving over stikstofruimte gaat en dat daar hebben we een alinea over waarin we dit kunnen verwerken.

* Verwerkt in 2.3.5, eerste alinea.

Daarbij is er ook behoefte aan locaties voor woningbouw. Hoewel deze in belangrijke mate gevonden worden in bestaand bebouwd gebied, zal ook ruimte gevonden moeten worden voor woningbouw aan de randen van de steden en dorpen en in het landelijk gebied. De huidige woningbouwopgave is te groot om volledig binnenstedelijk op te lossen. De gemiddelde ontwikkelingstijd is voor binnenstedelijke bouwplannen zoâ€™n 10 jaar en de binnenstedelijke ontwikkelingen zijn relatief duurder dan ontwikkelingen op uitleglocaties. Hierdoor kan het beoogde doel van voldoende en betaalbare woningen in Zuid-Holland in 2030 nooit gehaald worden. Lijkt me erg stellig. Ik vind deze hele alinea niet passend en een bom onder onze samenwerking met de agrarische sector. Als we dit opnemen krijgen we van de agrarische sector meteen terug â€œzie je nou wel dat ze onze grond voor woningen willen hebbenâ€œ. Dus voorstel aan Jeannette om niet op te nemen.

* Niet opnemen en bespreken

De Rotterdamse haven is een belangrijke factor voor onze economie met een directe en indirecte bijdrage aan het Bruto Binnenlands Product van 8,2%. De haven staat â€œ in lijn met de sectoraanpak van de Rijksoverheid â€œ primair

voor een grondstof- en energietransitie. In deze transitie kan direct en indirect tot 40% van de resterende klimaatopgave van Nederland gerealiseerd worden. Volgens een analyse van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) leidt deze transitie ook tot een forse stikstofreductie (NOx) van 38% in de industrie en nog meer door het gebruik van de producten uit de industrie. Die zin snap ik niet, het gebruik van producten leidt tot meer reductie?. Om deze transitie mogelijk te maken zal door het bedrijfsleven vele miljarden geïnvesteerd moeten gaan worden. Eens met Tim, zit wel een rare zin in, maar verder wel te verwerken, we hebben ergens al iets staan over die 38%.

- * 40% en 38% meegenomen in stuk alle sectoren dragen bij
- * Stuk BBP niet meegenomen, noodzakelijk?

Het PBL waarschuwt echter terecht dat deze energietransitie bedreigd wordt door de stikstofproblematiek en de daardoor regelmatig stagnerende toestemmingsverlening. Zonder stikstofruimte kan de industrie geen bijdrage leveren aan de klimaatopgave. Ook niet aan een (landelijke) reductie van de stikstofdeken. Om die reden heeft de provincie een provinciale doelenbank HIC opgericht en is deze door het Havenbedrijf Rotterdam al voorzien van eerste vulling. Verder wordt samen met het Rijk en andere betrokkenen onderzocht hoe de toestemmingsverlening voor de transitie op gang kan blijven. Kunnen we verwerken bij stikstofruimte of alle sectoren dragen bij

- * verwerkt in alinea 3 van 2.3.5.

De bijdrage van de industrie, bebouwde omgeving en mobiliteit aan de stikstofdepositie in de N2000-gebieden is vandaag de dag beperkt maar niet verwaarloosbaar. Het Rijk stuurt via sectorbeleid voor de industrie en mobiliteit op een verdergaande emissiereductie. Deze sectoren zijn ook met deze emissiereductieopgave aan de slag. De bouw heeft zichzelf gecommitteerd aan verregerende emissiereducties in 2030 en zet vol in op overschakelen op volledig emissieloos materieel en slimmere logistiek. Ook in natuur-inclusief en klimaatadaptief bouwen worden grote sprongen gemaakt. Vanuit de haven is een ambitieus walstroomprogramma gestart en wordt al jaren door toepassing van Best Beschikbare Technieken (BBT) gestuurd op het verminderen van emissies. Tenslotte zijn er ook vanuit het Schone Lucht akkoord acties in gang gezet om emissies te verminderen. Kunnen we ook verwerken bij alle sectoren dragen bij

- * Verwerkt in behaalde reducties in andere sectoren

Door het geringe aandeel in de totale depositie, zijn de industrie, bouwbedrijven en de logistieke dienstverlening afhankelijk van de overheid voor het vrijmaken van voldoende stikstofruimte om de grote en urgente economische opgaven die voor ons liggen mogelijk te maken. Dit is natuurlijk niet helemaal waar. Door emissiereductie in de sectoren zelf zijn er ook mogelijkheden (misschien niet in alle gevallen). Weinig bijdrage betekend ook weinig ruimte nodig, dus het argument dat dit komt door de geringe bijdrage is twijfelachtig/foutief. Ik vind dit ook een zeer twijfelachtige alinea die ik liever niet verwerk omdat het, zoals art. 51 ook terecht stelt twijfelachtig/foutief is.. , ik zou dat ook aan Jeannette willen voorstellen.

Daarnaast is het aan de provincie om zorg te dragen voor de instandhouding van de beschermde natuur in Zuid-Holland door met snelheid en daadkracht de maatregelen in het programma Landelijk Gebied vorm te geven, te borgen en uit te voeren. Door de borging van een robuuste natuur kan de eerdergenoemde

woningbouwopgave en transitie van de Rotterdamse haven snel werkelijkheid worden. Ik snap de lobbyboodschap, maar dit lijkt me geen handige tekst om in het ZHPLG op te nemen. Kunnen we met wat aanpassen wel opnemen, heeft Jeannette al goede suggestie voor gedaan.

* Opgenomen in alle sectoren dragen bij - laatste alinea. Graag feedback hierop.

Hopelijk hebben jullie hier wat aan.

Groet,

art.
51

Van: art. 5.1.2e @pzh.nl <mailto:art. 5.1.2e @pzh.nl> >
Verzonden: maandag 19 juni 2023 12:00
Aan: art. 5.1.2e @pzh.nl
<mailto:art. 5.1.2e k@pzh.nl> >; art. 5.1.2e
<art. 5.1.2e @pzh.nl <mailto:art. 5.1.2e @pzh.nl> >; art. 5.1.2e
@pzh.nl <mailto:art. 5.1.2e @pzh.nl> >; art. 5.1-2e
@pzh.nl >; art. 5.1-2e @pzh.nl
<mailto:art. 5.1-2e @pzh.nl> >
Onderwerp: FW: Teksts-passaages toetsbaar voorontwerp ZH-PLG inzake industrie-HIC

Hierbij de reactie van art. 5.1.2e Jeannette gaf in het PO aan de terugkoppeling wel te willen verwerken. 512

@art. 5.1.2e inhoudelijke check?

@art. 5.1.2e beoordeling overname in ZHPLG?
512

art. 5.1.2e

www.linkedin.com/in/art. 5.1.2e
<https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=http%3A%2F%2Fwww.linkedin.com%2Fin%2Fart. 5.1-2e @pzh.nl
&data=05%7C01%40pzh.nl

%7Cfb0741f0d59f4ba018c208db70d05d4d
 %7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638227812458555072%7CUnknown
 %7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoimC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6Ik1haWwiLCJXVCI6Mn0%3
 D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=uiFw4Z7ksZImX6KA6XtCtdnfW9ucD4jnm1uiCYZQbsE
 %3D&reserved=0>
 www.zuid-holland.nl/contact <https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?
 url=http%3A%2F%2Fwww.zuid-holland.nl%2Fcontact&data=05%7C01%7Cv%40pzh.nl%
 7Cfb0741f0d59f4ba018c208db70d05d4d
 %7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638227812458555072%7CUnknown
 %7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoimC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6Ik1haWwiLCJXVCI6Mn0%3
 D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=9sTFSp1AiDBXXaofBif5zPFi090ZXvZaAy16cQWaiEc
 %3D&reserved=0>

Werkdagen: ma, di, wo, do, vr

Elke dag beter. Zuid-Holland.

Van: art. 5.1.2e @portofrotterdam.com
 <mailto:art. 5.1.2e @portofrotterdam.com> >
 Verzonden: maandag 19 juni 2023 11:55
 Aan: art. 5.1.2e @pzh.nl <mailto:art. 5.1.2e @pzh.nl> >
 CC: Jeannette Baljeu <art. 5.1-2i @pzh.nl <mailto:art. 5.1-2i @pzh.nl> >; art. 5.1-2e
 @pzh.nl <mailto:art. 5.1-2e @pzh.nl> >; art. 5.1.2e @pzh.nl
 <mailto:art. 5.1.2e @pzh.nl> >; art. 5.1.2e @vno-ncwwest.nl
 <mailto:art. 5.1.2e @vno-ncwwest.nl> >; art. 5.1.2e @bouwendnederland.nl <mailto:art. 5.1.2e @bouwendnederland.nl> >;
 art. 5.1.2e @tln.nl <mailto:art. 5.1.2e @tln.nl> >
 Onderwerp: RE: Tekst-passages toetsbaar voorontwerp ZH-PLG inzake industrie-HIC

Beste art. 5.1.2e

Bijgaand een voorstel afgestemd met VNO NCW en Bouwend Nederland om rondom HIC, wonen en mobiliteit iets uitgebreider stil te staan in het voorontwerp. Ik hoop dat jullie met onderstaande tekst uit de voeten kunnen.

Industrie, wonen en mobiliteit zijn ook beeldbepalend voor Zuid-Holland

De provincie Zuid-Holland is een bijzondere provincie. Naast prachtig en waardevol landelijk gebied herbergt de provincie met de Rotterdamse haven ook het grootste Haven- en Industrieel Cluster van Europa en de grootste bevolkingsdichtheid van Nederland. Hierin schuilen enerzijds kansen maar zeker ook bedreigingen en zijn redenen waarom de transitie in het landelijk gebied urgent is en ook snel en daadkrachtig aangepakt dient te worden. Hoewel haven, industrie, bouw en mobiliteit als sectoren geen onderdeel zijn van het landelijk

gebied, verdienen ze juist in onze provincie wel aandacht in het plan voor het landelijk gebied.

De noodzaak om te komen tot woningbouw in deze provincie is groot. De ambitie is 235.460 woningen te realiseren voor 2030, zoã™n 25% van de landelijke opgave. Dit kan niet zonder stikstofruimte voor de bouw en het gebruik van deze woningbouwlocaties en bijbehorende (verbetering van) infrastructuur. Woningbouwprojecten lopen nu vertraging op door stikstofen sommige projecten kunnen helemaal geen doorgang vinden. Noodzakelijke investeringen in de infrastructuur liggen soms helemaal stil omdat er onvoldoende stikstofruimte beschikbaar is. Dit brengt de bereikbaarheid en daarmee de economische concurrentiepositie van Zuid-Holland in gevaar en maakt het lastiger om de woningbouwopgave te realiseren.

Daarbij is er ook behoefte aan locaties voor woningbouw. Hoewel deze in belangrijke mate gevonden worden in bestaand bebouwd gebied, zal ook ruimte gevonden moeten worden voor woningbouw aan de randen van de steden en dorpen en in het landelijk gebied.. De huidige woningbouwopgave is te groot om volledig binnenstedelijk op te lossen. De gemiddelde ontwikkelingstijd voor binnenstedelijke bouwplannen zoã™n 10 jaar en relatief duurder dan uitleglocaties. Hierdoor kan het beoogde doel van voldoende en betaalbare woningen in Zuid-Holland in 2030 nooit gehaald worden.

De Rotterdamse haven is een belangrijke factor voor onze economie met een directe en indirecte bijdrage aan het Bruto Binnenlands Product van 8,2%. De haven staat ã€ in lijn met de sectoraanpak van de Rijksoverheid ã€ primair voor een grondstof- en energietransitie. In deze transitie kan direct en indirect tot 40% van de resterende klimaatopgave voor Nederland gerealiseerd worden. Volgens de analyse van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) leidt deze transitie ook tot een forse stikstofreductie (NOx) van 38% in de industrie en nog meer door het gebruik van de producten uit de industrie. Om deze transitie mogelijk te maken zal door het bedrijfsleven vele miljarden geïnvesteed moeten gaan worden.

PBL waarschuwt echter terecht dat deze energietransitie bedreigd wordt door de stikstofproblematiek en de daardoor regelmatig stagnerende toestemmingsverlening. Zonder stikstofruimte kan de industrie geen bijdrage leveren aan de klimaatopgave ã€n ook niet aan een (landelijke) reductie van de stikstofdeken. Om die reden heeft de provincie een provinciale doelenbank HIC opgericht en is deze door het Havenbedrijf Rotterdam al voorzien van eerste vulling. Verder wordt samen met het Rijk en andere betrokkenen onderzocht hoe de toestemmingsverlening voor de transitie op gang kan blijven.

De bijdrage van de industrie, bebouwde omgeving en mobiliteit aan de stikstofdepositie in de N2000-gebieden is vandaag de dag beperkt maar niet verwaarloosbaar. Het Rijk stuurt via sectorbeleid voor industrie en mobiliteit op een verdergaande emissiereductie. Deze sectoren zijn ook met deze emissiereductie aan de slag. De bouw heeft zichzelf gecommitteerd aan verregaande emissiereducties in 2030 en zet vol in op overschakelen op emissieloos materieel en slimmere logistiek. Ook in natuur-inclusief en klimaatadaptief bouwen worden grote sprongen gemaakt. Vanuit de haven is een ambitieus walstroomprogramma gestart en wordt al jaren door toepassing van best beschikbare technieken gestuurd op verminderde emissies. Tenslotte zijn er ook vanuit het Schone Lucht akkoord acties in gang gezet om emissies te verminderen.

Door het geringe aandeel in de totale depositie, zijn de industrie, bouwbedrijven en de logistieke dienstverlening afhankelijk van de overheid voor het vrijmaken van voldoende stikstofruimte om de grote en urgente economische opgaven die voor ons liggen mogelijk te maken.

Daarnaast is het aan de provincie om zorg te dragen voor de instandhouding van de beschermde natuur in Zuid-Holland door met snelheid en daadkracht de maatregelen in het programma Landelijk Gebied vorm te geven, te borgen en uit te voeren. Door de borging van een robuuste natuur kan de eerdergenoemde woningbouwopgave en transitie van de Rotterdamse haven snel werkelijkheid worden.

Met vriendelijke groet,

art. 5.1.2e

World Port Center

Postbus 6622

3002 AP Rotterdam

www.portofrotterdam.com <https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=http%3A%2F%2Fwww.portofrotterdam.com%2F&data=05%7C01%7C%40pzh.nl%7Cfb0741f0d59f4ba018c208db70d05d4d%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C638227812458555072%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjojMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6Iik1haWwiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=lnfxh5fVmkWOp7tBouq9wEQa15FmSFrAV%2FtWU0DEpsk%3D&reserved=0>

Van: art. 5.1.2e [redacted]@pzh.nl <mailto:art. 5.1.2e [redacted]@pzh.nl> >
 Verzonden: vrijdag 16 juni 2023 14:47
 Aan: art. 5.1.2e [redacted]@portofrotterdam.com
 <mailto:art. 5.1.2e [redacted]@portofrotterdam.com> >
 CC: Jeannette Baljeu <art. 5.1-2l [redacted]@pzh.nl <mailto:art. 5.1-2l [redacted]@pzh.nl> >; art. 5.1-2e [redacted]@pzh.nl <mailto:art. 5.1.2e [redacted]@pzh.nl> >; art. 5.1.2e [redacted]@pzh.nl
 <mailto:art. 5.1.2e [redacted]@pzh.nl> >
 Onderwerp: Teksts-passaages toetsbaar voorontwerp ZH-PLG inzake industrie-HIC

U ontvangt niet vaak e-mail van art. 5.1.2e [redacted]@pzh.nl
 <mailto:art. 5.1.2e [redacted]@pzh.nl> . Meer informatie over waarom dit belangrijk is
 <<https://aka.ms/LearnAboutSenderIdentification>>

Let op: Deze mail komt van buiten de organisatie. Klik niet op links en open geen bijlagen van afzenders die je niet kent. Neem bij twijfel contact op met ictservicedesk@portofrotterdam.com <mailto:ictservicedesk@portofrotterdam.com>

Beste art. 5.1.2 [redacted]

Op verzoek van Jeannette Baljeu ontvang je hierbij de tekstpassage over industrie en HIC welke zijn opgenomen in het toetsbaar voorontwerp van het ZH-PLG.

Deze wordt behandeld in GS aanstaande dinsdag 20 juni om 9.30.

De toegezegde tekstpassages zijn te vinden op de pagina's in bijgevoegde pdf, deze pdf betreft een selectie van het totale toetsbare voorontwerp.

Indien er vragen of onduidelijkheden zijn dan verneem ik die graag.

Groeten art. 5.1.2e [redacted]

[redacted]

[redacted]

[redacted]

[redacted]

[redacted]

[www.linkedin.com/in/art. 5.1-2e \[redacted\]](https://www.linkedin.com/in/art. 5.1-2e [redacted])
 <<https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=http%3A%2F>

%2Fwww.linkedin.com%2Fin%2Fart.5.1-2e &data=05%7C01%7Cv%40pzh.nl
 %7Cfb0741f0d59f4ba018c208db70d05d4d
 %7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638227812458555072%7CUnknown
 %7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoimC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6Ik1haWwiLCJXVCI6Mn0%3
 D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=uiFw4Z7ksziMX6KA6XtCtdnfw9ucD4jnm1uiCYZQbsE
 %3D&reserved=0>
 www.zuid-holland.nl/contact <https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?
 url=http%3A%2F%2Fwww.zuid-holland.nl%2Fcontact&data=05%7C01%7Cv%40pzh.nl%
 7Cfb0741f0d59f4ba018c208db70d05d4d
 %7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638227812458555072%7CUnknown
 %7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoimC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6Ik1haWwiLCJXVCI6Mn0%3
 D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=9sTFSp1AiDBXXaofBif5zPFi090ZXvZaAy16cQWaiEc
 %3D&reserved=0>

Werkdagen: ma, di, wo, do, vr

Elke dag beter. Zuid-Holland.

"

Verzonden: woensdag 7 juni 2023 11:03

Aan: art. 5.1.2e @pzh.nl
 <mailto:art. 5.1.2e @pzh.nl> >; art. 5.1.2e @pzh.nl
 <mailto:art. 5.1.2e @pzh.nl> >; art. 5.1.2e @pzh.nl
 <mailto:art. 5.1.2e @pzh.nl> >
 Onderwerp: Re: ter reactie z.s.m. bandbreedte 35-40 NH3 kg/ha

Eens met je omschrijving

En ja GS besloot (30 mei) en gisteren om met de bandbreedte te werken.

a
rt

Verzonden vanuit Outlook voor iOS

<https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Faka.ms%2Fo0ukef&data=05%7C01%7 art.5.1-2e 40pzh.nl%7C66b5ff995d1c43f62aab08db6747f340%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638217330949261510%7CUnknown%7CTWfpbGZsb3d8eyJWIjoimC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6Ik1haWwiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=D3kY543PmzD1MS4b4Kd6mvuYzq1uia2S5jg%2FAT0V8BU%3D&reserved=0>

Van: art. 5.1.2e @pzh.nl
 <mailto:art. 5.1.2e @pzh.nl> >
 Verzonden: Wednesday, June 7, 2023 11:00:56 AM
 Aan: art. 5.1.2e @pzh.nl <mailto:art. 5.1.2e @pzh.nl> >; art. 5.1.2e @pzh.nl <mailto:art. 5.1.2e @pzh.nl> >; art. 5.1.2e @pzh.nl <mailto:art. 5.1.2e @pzh.nl> >
 Onderwerp: ter reactie z.s.m. bandbreedte 35-40 NH3 kg/ha

Daar ben ik weer even met een checkvraag: zie onderstaand zorgen uit team landbouw over de bandbreedte 35-40 kg/ha ammoniak reductie.

Volgens mij hebben we gisteren een "go" van GS gekregen om deze bandbreedte te laten staan maar moet ik ook daar de tekst iets minder stellig maken.

Er staat nu "we willen gaan werken met" moet volgens mij dan iets worden als "we denk hierbij aan een bandbreedte van, die we gaan onderzoeken met onze gebiedspartners"

Matcht dit met jullie beleving?

Van: art. 5.1.2e @pzh.nl <mailto:art. 5.1.2e @pzh.nl> >
 Verzonden: woensdag 7 juni 2023 10:41
 Aan: art. 5.1.2e @pzh.nl
 <mailto:art. 5.1.2e @pzh.nl> >
 Onderwerp: Fwd: 80% versie toetsbaar voorontwerp t.b.v. GS behandeling 6 juni

He art. , art. 5.2

5 1 2e

bedrijfsprestatie, overige maatregelen in een gebied en de opgave, die we nu nog niet kunnen leggen.

Groeten, art.
512

Van: art. 5.1-2e @pzh.nl <mailto:art. 5.1-2e @pzh.nl> >
Verzonden: woensdag 7 juni 2023 08:31
Aan: art. 5.1-2e @pzh.nl <mailto:art. 5.1-2e @pzh.nl> >; art. 5.1-2e
>
Onderwerp: RE: 80% versie toetsbaar voorontwerp t.b.v. GS behandeling 6 juni

Goed om dat te bespreken dan. Ik weet dat GS vorige week nadrukkelijk sprak over bandbreedte en gisteren niet heeft gezegd schrap het in concept, maar ik was er ook niet bij. Daarnaast als we dit niet opnemen met een richting dan wordt het richting Rijk wel een heel zwak verhaal om middelen te krijgen.

Van: art. 5.1-2e >
Verzonden: woensdag 7 juni 2023 08:27
Aan: art. 5.1-2e @pzh.nl <mailto:art. 5.1-2e @pzh.nl> >; art. 5.1-2e
Onderwerp: Re: 80% versie toetsbaar voorontwerp t.b.v. GS behandeling 6 juni

Neem ik mee in de sessie vanochtend, was mijn beeld ook, maar misschien is het in gs toch anders besproken?

Get Outlook for Android <<https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Ffaka.ms%2FAAb9ysg&data=05%7C01%7C66b5ff995d1c43f62aab08db6747f340%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638217330949261510%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoiMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6IjE6Iik1haWwiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C&sdata=puPZQOPz8qSjZdZe6zzihprNTUmsN7DbzEDe0aFmOR8%3D&reserved=0>>

From: art. 5.1-2e @pzh.nl <mailto:art. 5.1-2e @pzh.nl> >
Sent: Wednesday, June 7, 2023 8:24:39 AM
To: art. 5.1-2e
Subject: RE: 80% versie toetsbaar voorontwerp t.b.v. GS behandeling 6 juni

Dag art. 5.1-2e

Zover ik weet is in GS vorige week jullie memo besproken en afgesproken om niet getal 40 te noemen maar bandbreedte van 35-40. Dat is ook in concept van nu

terecht gekomen. Daar hebben gisteren GS van gezegd dat dat voor nu afgezwakt moet worden in tekst. Er is niet geconcludeerd weghalen, maar vooral te benoemen de balans tussen aan ene kant helderheid voor rijk (om zo ook middelen te krijgen) en andere kant gebied niet teveel te verrassen en hen mee laten praten over invulling/uitwerking/haalbaarheid etc. Dat schrijft [art.5.1-2e](#) daarom vanochtend in termen als denken we nu aan, of wordt met gebieden bes en dat.... Dus dat proces nog steeds, maar met al wel bestuurlijke richting.

Groet

art.
5.1.2e

Van: [art. 5.1-2e](#) @pzh.nl> >

Verzonden: woensdag 7 juni 2023 08:20

Aan: [art. 5.1-2e](#)

@pzh.nl> >

Onderwerp: FW: 80% versie toetsbaar voorontwerp t.b.v. GS behandeling 6 juni

Hoi [art. 5.1.2e](#)

Even als check: ik dacht dat we een proces hadden voorgesteld waarbij in de huidige ZH-PLG tekst nog geen getal wordt genoemd voor de KPI van ammoniakemissie/ha (de 35-40 kg/ha die wordt genoemd). Is er bewust voor gekozen om dit alsnog wel te doen of is dit er per ongeluk ingeslopen?

We hadden eerder besproken dat dit niet goed staat richting de gebieden als we nu opeens een getal noemen zonder dat daarvoor met hen te hebben besproken. We zouden het proces van joint fact finding hieraan vooraf laten gaan (tot circa begin oktober) en het in de definitieve versie van Q1 2024 neerzetten.

Groeten,

art.
5.1.2e

Van: [art. 5.1-2e](#) @pzh.nl <mailto:[art. 5.1-2e](#) @pzh.nl> >

Verzonden: dinsdag 6 juni 2023 22:31

Aan: [art. 5.1.2e](#)

Onderwerp: FW: 80% versie toetsbaar voorontwerp t.b.v. GS behandeling 6 juni

Ha [art. 5.1.2e](#)

Zoals per app al even contact over gehad een verzoek voor morgen.

In bijgaand document ZHPLG schrijfsversie is de 80% opgenomen van het ZH-PLG. In hoofdstuk 3 staan de uitgangspunten benoemd, waaronder de 35-40 kg/ha. Hier

wordt morgen nog wat aan geschaafd, dus mocht [redacted] at jou betreft iets niet goed in staan, geef het aub nog even aan bij [art.5.1-2e](#)

In hoofdstuk 4 zijn maatregelen benoemd, rond pagina 70 van het schrijfwersie document. Dit is een soort van samenvatting van de excel tabellen in het andere document (ZH-PLG bijlagenbundel). Deze bijlagenbundel gaat mogelijk niet (of waarschijnlijk niet) naar externen. Verzoek is daarom of jij kan meedenken met de juiste tekst van deze bijlagen om hoofdstuk 4 aan te scherpen. Dank alvast daarvoor.

Zelf ben ik morgen niet op kantoor, maar wel belbaar mocht je dat handig vinden.

Voor de volledigheid: [art. 5.1](#) schrijft nog een stuk voor wat betreft ontwikkelopgave en [art. 5.1](#) verwerkt opmerkingen van collega's in het Hoofddocument. [art. 5.1.2](#) (ZHPLG-team) schrijft nog aan het hoofdstuk uitgangspunten voor wat betreft [5.1.2](#) natuur en onderdeel stikstof.

Dank.

Groet

[art. 5.1-2e](#)

[redacted]

Van: Berend Potjer
 Verzonden: 2024-01-24 09:44:18+00:00
 Aan:
 CC: [art.5.1-2e](#)
 Onderwerp: RE: voorstel bank HIC
 "

Ha Frank,

Mooi voorstel. Ik neem aan dat tussen haakjes ter toelichting is en niet voor in de beleidsregel

Wel koppelt het nu het overleg over stikstofruimte van buiten het HIC aan het storten van ruimte binnen het HIC. Logischer lijkt mij dan of 1) overleg veralgemeniseren en onderscheid tussen storten binnen/buiten HIC of 2) alleen iets zeggen over (overleg en storten) buiten HIC.

Groeten,

Berend

Van: Frank Rijkaart [art.5.1-2e](#) p zh.nl>
 Verzonden: dinsdag 2024 17:12
 Aan: [art.5.1-2e](#) l>
 CC: [art.5.1-2e](#) pzh.nl>
 Onderwerp: voorstel bank HIC

Berend,

Even een opzetje:

Was: De depositiebank HIC wordt niet gevuld met buiten het HIC vrijgemaakte stikstofdepositieruimte die is verkregen zonder overleg met GS daarover.

Wordt (voorstel)

Indien het HIC voornemens is stikstof depositieruimte te verkrijgen van buiten het HIC, treedt men hier vroegtijdig over in overleg met GS. (Bestendiging gentlemen's agreement)

Na akkoord van GS kan de buiten het HIC vrijgemaakte depositieruimte in de bank HIC worden geplaatst.

(fail-safe voor het geval dat...)

Vrijgemaakte ruimte verkregen binnen het HIC kan zonder dit akkoord geplaatst worden in de depositiebank HIC.

(Comfort om binnen de ruimte van het HIC gewoon te blijven handelen.)

Zoiets klinkt al veel vriendelijker.

Frank Rijkaart

Gedeputeerde Provincie Zuid-Holland

Portefeuille: Landbouw & Visserij, Stikstof, Gebiedsgedeputeerde Veenweiden ZH-PLG, Groene Hart (Novex), Personeel & Organisatie

"

C638420704664221401%7CUnknown
 %7CTWfPbGZsb3d8eyJWIjoimC4wLjAwMDAiLCJQIjoiv2luMzIiLCJBTiI6Ik1haWwiLCJXVCI6Mn0%3
 D%7C0%7C%7C%7C&sdata=VHrgDntJQnl2tXZq2q4j0Jy8o2W%2F0IfQqWCizHJVd7Q
 %3D&reserved=0>

Van: Berend Potjer [art.5.1-2e](#) pzh.nl <mailto:[art.5.1-2e](#) pzh.n l> >
 Verzonden: Wednesday, 4, 2024 9:44:18
 Aan: [art.5.1-2e](#) [art.5.1-2e](#) l> >
 CC: [art.5.1-2e](#) pzh.nl> >
 Onderwerp: RE: voorstel bank HIC

Ha Frank,

Mooi voorstel. Ik neem aan dat tussen haakjes ter toelichting is en niet voor in de beleidsregel [art.5.1-2e](#)

Wel koppelt het nu het overleg over stikstofruimte van buiten het HIC aan het storten van ruimte binnen het HIC. Logischer lijkt mij dan of 1) overleg veralgemeniseren en onderscheid tussen storten binnen/buiten HIC of 2) alleen iets zeggen over (overleg en storten) buiten HIC.

Groeten,

Berend

Van: Frank Rijkaart [art.5.1-2e](#) pzh.nl <mailto:[art.5.1-2e](#) pzh.n l> >
 Verzonden: dinsdag, 4, 2024 17:12
 Aan: [art.5.1-2e](#) [art.5.1-2e](#) pzh.nl> >
 CC: [art.5.1-2e](#) pzh.nl> >
 Onderwerp: voorstel bank HIC

Berend,

Even een opzetje:

Was: De depositiebank HIC wordt niet gevuld met buiten het HIC vrijgemaakte stikstofdepositieruimte die is verkregen zonder overleg met GS daarover.

Wordt (voorstel)

Indien het HIC voornemens is stikstof depositieruimte te verkrijgen van buiten het HIC, treedt men hier vroegtijdig over in overleg met GS. (Bestendiging gentlemen's agreement)

Na akkoord van GS kan de buiten het HIC vrijgemaakte depositieruimte in de bank HIC worden geplaatst.

(fail-safe voor het geval dat...)

Vrijgemaakte ruimte verkregen binnen het HIC kan zonder dit akkoord geplaatst worden in de depositiebank HIC.
 (Comfort om binnen de ruimte van het HIC gewoon te blijven handelen.)

Zoiets klinkt al veel vriendelijker.

Frank Rijkaart

Gedeputeerde Provincie Zuid-Holland

Portefeuille: Landbouw & Visserij, Stikstof, Gebiedsgedeputeerde Veenweiden ZH-PLG, Groene Hart (Novex), Personeel & Organisatie

Van: [art.5.1-2e]
 Verzonden: [art.5.1-2e]:42:04.998000+00:00
 Aan: [art.5.1-2e]
 CC:
 Onderwerp: RE: !!! TER REVIEW: 45% versie van het toetsbare voorontwerp ZH-PLG
 "
 Ha [art.5.1-2e]

[art.5.2]

Groeten [art.5.1-2e]

Van: [art.5.1-2e] <[art.5.1-2e]@pzh.nl>
 Verz: [art.5.1-2e] 35 [art.5.1-2e]
 [art.5.1-2e]

Onderwerp: FW: !!! TER REVIEW: 45% versie van het toetsbare voorontwerp ZH-PLG

Hoi allemaal,

Voor wie er tijd voor heeft hierbij het eerste concept ZH-PLG. Alleen [art.5.1-2e] en ik kunnen commentaar in het dokument zelf zetten dus graag jullie reacties naar mij. Dit uiteraard voor zover jullie er aan toe komen op zo'n korte termijn. Deadline is morgen 17.00 uur.

Concept zeker niet extern verspreiden!

Groetjes,

[art.5.1-2e]

Van: [art.5.1-2e] <[art.5.1-2e]@pzh.nl> <mailto:[art.5.1-2e]@pzh.nl>
 Verz: [art.5.1-2e]

[art.5.1-2e]

Onderwerp: FW: !!! TER REVIEW: 45% versie van het toetsbare voorontwerp ZH-PLG

Dag allen,

Eerder had ik jullie de blokken voor vandaag en morgen in de agenda's voor de review van het ZH-PLG programma doorgestuurd. Zie de bijlage voor het document - deze niet extern delen. Alleen [art.5.1-2e] en ik kunnen in het bestand wijzigingen doorvoeren, ik probeer [art.5.1-2e] daar nog bij te krijgen. Let op de deadline van morgen 17:00, lukt het jullie om de feedback uiterlijk morgen 12:00 aan mij en Hanna door te geven? Graag bulletsgewijs met verwijzing naar pagina / paragraaf.

Ik had graag nog een moment geprikt om het integraal door te spreken, maar gegeven de agenda's ging dit gewoon niet lukken. Dus weer een gevalletje "het moet zoals het kan". Dank voor de inzet!

Groet,

art.5.1-2e

art.5.1-2e

Onderwerp: !!! TER REVIEW: 45% versie van het toetsbare voorontwerp ZH-PLG

Beste collega!

Hierbij ontvang je de 45% versie van het toetsbare voorontwerp ZH-PLG als pdf in de bijlage.

De andere bijlage is de mail die afgelopen woensdag is verzonden met daarin de aankondiging voor deze review dagen met een vraag en instructie.

Sacha Verhulst (cc) heeft onderstaande namen mogen ontvangen van degene die de feedback in de 45% versie (word) gaan zetten, zij ontvangen een aparte mail met de link naar deze word versie (alleen de personen in de lijst hieronder hebben toegang voor de word versie en kunnen opmerkingen plaatsen).

Voor nu heel veel succes en zorg dat de feedback is ingediend uiterlijk dinsdag 23 mei 17 uur!

Alvast heel hartelijk dank!

art.5.1-2e

<https://eur03.safelinks.pr
 %2Fwww.linkedin.com%2Fin%2 art.5.1-2e
 %40pzh.nl com/?url=http%3A%2F
 ata=05%7C01%7Cew.vander.welle
 %7C8da03e3cc4554e1455c708db5ac0fc28%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7
 C638203557439741342%7CUnknown
 %7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoiMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6I6Ik1haWwiLCJXVCI6Mn0%3
 D%7C3000%7C%7C&sdata=qoN3IBw%2BdZhw4o%2BnpvbsUg305b7PdJRBA0C3shXBC4s
 %3D&reserved=0>
 www.zuid-holland.nl/contact <https://eur03.safelinks.protecti
 url=http%3A%2F%2Fwww.zuid-holland.nl%2Fcontact&data=05%7C01%7 art.5.1-2e
 %40pzh.nl
 %7C8da03e3cc4554e1455c708db5ac0fc28%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7
 C638203557439741342%7CUnknown
 %7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoiMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6I6Ik1haWwiLCJXVCI6Mn0%3
 D%7C3000%7C%7C
 %7C&sdata=qWv0vYJQv2ftxzgkNgf5rZ5vf5YkoQk7J5Ia77xjwF4%3D&reserved=0>

Werkdagen: ma, di, wo, do, vr

Elke dag beter. Zuid-Holland.

"

Van: Anne Koning
 Verzonden: 2024-04-04 17:57:59+00:00
 Aan: Frank Rijkaart
 CC: Berend Potjer; Re: Commissie LG art. 5.1.2e
 Onderwerp: burgerakkoord
 "

BR

Met vriendelijke groet,

Anne Koning

Verstuurd vanaf mijn iPad

Op 4 apr 2024 om 12:54 heeft Frank Rijkaart <art. 5.1-2i@pzh.nl> het volgende geschreven:

BR

grt

Frank Rijkaart
 Gedeputeerde Provincie Zuid-Holland
 Portefeuille: Landbouw & Visserij, Stikstof, Gebiedsgedeputeerde
 Veenweiden ZH-PLG, Groene Hart (Novex), Personeel & Organisatie

-----Oorspronkelijk bericht-----

Van: Anne Koning <art. 5.1-2i@pzh.nl>
 Verzonden: donderdag 4 april 2024 10:39
 Aan: Frank Rijkaart <art. 5.1-2i@pzh.nl>; Berend Potjer <art. 5.1-2i@pzh.nl>
 CC: art. 5.1.2e

Onderwerp: Commissie LG burgerakkoord

Beste Berend en Frank

BR

Met vriendelijke groet,

Anne Koning
 Verstuurd vanaf mijn iPhone

"

Van: Frederik Zevenbergen
 Verzonden: 2024-01-15 13:26:54+00:00
 Aan: Frank Rijkaart; art. 5.1.2e
 CC:
 Onderwerp: Re: glastuinbouw
 "

Hi Frank,

We hebben het even doorgenomen en de coördinaten zijn niet helemaal duidelijk. Die horen bij adres art. 5.1.2e we zijn in verkennend gesprek met art. 5.1.2e. Daarvoor wordt een taxatie gedaan. Dus nog niets gekocht. Heb je zo voldoende informatie?

Met vriendelijke groet,

E.F.A. (Frederik) Zevenbergen

Gedeputeerde

From: Frederik Zevenbergen <art. 5.1-2i@pzh.nl>
 Sent: Friday, January 12, 2024 11:34:36 AM
 To: Frank Rijkaart <art. 5.1-2i@pzh.nl>; art. 5.1.2e@pzh.nl
 Subject: Re: glastuinbouw
 Niet dat ik weet qua recente zaken maar wellicht kan art. 5.1.2e
 <mailto:art. 5.1.2e@pzh.nl> meer vertellen.

Sent from Outlook for iOS <<https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Faka.ms%2Fo0ukef&data=05%7C02%7C%40pzh.nl%7Cb270a698d8c74b4907a108dc15c54237%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638409184173152976%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWlJoMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6IjE6IkhawwiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=w2bgALBBCAg8NT08qu4rABoSWVgLAR2W%2BtQg%2F9jEEiw%3D&reserved=0>>

From: Frank Rijkaart <art. 5.1-2i@pzh.nl>
 Sent: Friday, January 12, 2024 11:24:52 AM
 To: Frederik Zevenbergen <art. 5.1-2i@pzh.nl>
 Subject: FW: glastuinbouw

Hebben wij een aankoop gedaan?

grt

Frank Rijkaart

Gedeputeerde Provincie Zuid-Holland

Portefeuille: Landbouw & Visserij, Stikstof, Gebiedsgedeputeerde Veenweiden ZH-PLG, Groene Hart (Novex), Personeel & Organisatie

Van: art. 5.1-2e@outlook.com>
 Verzonden: dinsdag 9 januari 2024 17:56
 Aan: Frank Rijkaart art. 5.1-2i@pzh.nl>
 Onderwerp: RE: glastuinbouw

U ontvangt niet vaak e-mail van art. 5.1-2e@outlook.com
 <mailto:art. 5.1-2e@outlook.com>. Meer informatie over waarom dit belangrijk is
 <<https://aka.ms/LearnAboutSenderIdentification>>

Beste Frank,

Bedankt voor je bericht.

We zien hier vanzelf of er iemand contact opneemt.

Wel hoorde ik dat de provincie hier bij art. 5.1-2e een boerderij heeft gekocht. Klopt dat?

Het gaat om dit: art. 5.1-2e

Bedankt in ieder geval en we spreken elkaar mogelijk 19 januari.

Met vriendelijke groeten,

art. 5.1.2e

Van: Frank Rijkaart <art. 5.1-2i@pzh.nl <mailto:art. 5.1-2i@pzh.nl> >

Verzonden: dinsdag 9 januari 2024 14:26

Aan: art. 5.1-2e@outlook.com <mailto:art. 5.1-2e@outlook.com>

Onderwerp: glastuinbouw

Hoi art. 5.1,

Allereerst de beste wensen,

Ik heb je plannen en de gang van zaken besproken. Ik heb eea persoonlijk toegelicht bij Anne en Meindert. Zij pakken eea verder op.

Met vriendelijke groet,

Frank Rijkaart

Gedeputeerde Provincie Zuid-Holland

Portefeuille: Landbouw & Visserij, Stikstof, Gebiedsgedeputeerde Veenweiden ZH-PLG, Groene Hart (Novex), Personeel & Organisatie

"

Van: Anne Koning
 Verzonden: 2023-10-24 09:48:20+00:00
 Aan: art. 5.1.2e
 CC: Berend Potjer; Frank Rijkaart; Mariëtte van Leeuwen; Jeannette Baljeu; art. 5.1-2e art. 5.1.2e

Onderwerp: Re: Input op vertrouwelijk: concept-Kamerbrief PPLG's
 "

Dank je art.
 512

Fijn deze duiding al te hebben gehad.

Over het tweede rijtje nog een vraag. Ik heb het beeld (maar kan het mis hebben) dat we nu nog geen helderheid kunnen geven over peilloze en VHR-doelen omdat de uitwerking (bedoeling) vanuit het Rijk nog niet is gegeven aan provincies. Ook dat zouden we mi moeten realiseren.

Over de planning: wat niet kan is het onmogelijke vragen, maar ik vraag nogmaals aandacht voor de afspraken in het coalitie akkoord over de planning.

Met vriendelijke groet,

Anne Koning

Verstuurd vanaf mijn iPad

Op 24 okt. 2023 om 08:46 heeft art. 5.1.2e @pzh.nl> het volgende geschreven:

Beste Berend, allen,

Zoals gisteren afgesproken hebben we de concept kamerbrief gescand op punten die voor ons onhandig kunnen worden.

Onderstaand de punten die we onder de aandacht zouden willen brengen:

P3: De volgende passage over wat we als provincie zouden moeten toezeggen mbt de verbeterslag ZH-PLG bevat een no-go

Voordat middelen voor 2024 worden toegekend vraag ik de provincies om commitment te geven op een verbeterslag van de gebiedsprogramma's, namelijk:

- zich te committeren aan alle geregionaliseerde NPLG-doelen voor natuur, stikstof, water en klimaat, zoals op te nemen in het ontwerp-NPLG.

Deze zin kan gelezen worden als een hard commitment met een resultaat verplichting. Dat kunnen we niet waar maken.

Het ontbreekt aan zicht op voldoende middelen en instrumentarium.

Wel kunnen we een inspanningsverplichting aangeven (we gaan er voor mits.. ...).

- uitwerking te geven aan de structurerende keuzes rond

overgangsgebieden Natura2000 en voor zover van toepassing in hun provincie beekdalen en peilopzet veenweidegebieden.

- globale keuzes te maken over de ontwikkelrichting van de landbouw in verschillende gebieden; mede op basis van een beter uitgewerkte analyse van het water/bodemsysteem voor het hele landelijk gebied.

- de noodzakelijke ruimtelijke afwegingen te maken en het ruimtebeslag inzichtelijk maken dat samenhangt met realisatie VHR-doelen 2030, NNN en bossenstrategie.

- verdere acties te concretiseren en op te nemen die op grond van de natuurdoelanalyses nodig zijn om verslechtering tegen te gaan.

Hierop kunnen we een verbeterslag toezeggen.

art.5.2

[redacted] Dat is onhaalbaar en onbetaalbaar voor de provincie.

art.5.2

P3: De planning van 15 augustus tot 30 september voor opleveren van een volgende versie ZH-PLG is een NO-GO.

Voor een inhoudelijke verbeterslag zijn zorgvuldige gebiedsprocessen cruciaal. Ook is onze eigen capaciteit beperkt. Er zitten verschillen tussen gebieden in tempo / draagvlak. Als wij een volgende versie vlak na de zomer zouden moeten opleveren betekent dit dat we al voor de zomer met een nieuwe versie in GS zouden moeten komen. Wat praktisch betekent dat een nieuwe versie ergens in mei klaar zou moeten zijn. In die tijdlijn zijn wij niet in staat andere inhoud te leveren dan in het voorontwerp.

Wij achten een volgende versie met een inhoudelijke upgrade van het ZH-PLG, geaccordeerd door PS, pas eind Q4 reëel.

groet

art. 5.1.2e

Provincie Zuid-Holland

Zuid-Hollandplein 1 I 2596 AW I Den Haag

www.zuid-holland.nl <[https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=http%3A%2F%2Fwww.zuid-holland.nl%2F&data=05art. 5.1-2e%40pzh.nl%7C7e22facaca8c457014ae08dbd46597f8%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638337305034273755%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjojMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6Iik1haWwiLCJXVCI6Mn0%3](https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=http%3A%2F%2Fwww.zuid-holland.nl%2F&data=05%20art.5.1-2e%40pzh.nl%7C7e22facaca8c457014ae08dbd46597f8%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638337305034273755%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjojMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6Iik1haWwiLCJXVCI6Mn0%3)

D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=cccRrhk1Q8cek0L12i0Y%2FWD0Joa6Gt8iEvkLAM2H2sI%3D&reserved=0>

M art. 5.1.2e

@pzh.nl <mailto:art.5.1.2e@pzh.nl>

Van: art. 5.1.2e [redacted]@pzh.nl
<mailto:[redacted]@pzh.nl> >
Verzonden: maandag 23 oktober 2023 13:45
Aan: art. 5.1.2e [redacted]@pzh.nl <mailto:[redacted]@pzh.nl> >
Onderwerp: Fwd: Vertrouwelijk: concept-Kamerbrief PPLG's

Verzonden vanuit Outlook voor iOS
<https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Faka.ms%2Fo0ukef&data=05%7C01%7C%40pzh.nl%7C7e22facaca8c457014ae08dbd46597f8%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638337305034273755%7CUnknown%7CTWfPbGZsb3d8eyJWljoimC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luZmZiLCJBTiI6Ik1haWwiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=LJRhKf2pxsDXpgP%2FL1dQVJkMHDw4dTauQTM9WR2YXeQ%3D&reserved=0>

Van: art. 5.1.2e [REDACTED]@pzh.nl <mailto:art. 5.1.2e [REDACTED]@pzh.nl> >
Verzonden: Monday, October 23, 2023 1:41:19 PM
Aan: art. 5.1.2e [REDACTED]@pzh.nl
<mailto:art.5.1.2e [REDACTED]@pzh.nl> >; art. 5.1.2e [REDACTED]@pzh.nl
<mailto:art.5.1.2e [REDACTED]@pzh.nl> >
Onderwerp: FW: Vertrouwelijk: concept-Kamerbrief PPLG's

Tkn deze vertrouwelijke brief.

Staan er gekke dingen in?

Groet

art.
5 1 2

Van: [redacted]@pzh.nl <mailto:[redacted]@pzh.nl> >
Verzonden: maandag 23 oktober 2023 12:28
Aan: [redacted]@pzh.nl <mailto:[redacted]@pzh.nl> >; [redacted]
[redacted]
[redacted]
Onderwerp: FW: Vertrouwelijk: concept-Kamerbrief PPLG's
Urgentie: Hoog

art.
51

art. 5.1.2e

M art. 5.1.2e

```
E art. 5.1.2e @pzh.nl>
```

```
https://www.linkedin.com/in/ger-de-reus-66157959/  
<https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Fwww.linkedin.com%2Farticle%2F66157959%2F&data=05%7C01%7Cf%40pzh.nl%7C7e22facaca8c457014ae08dbd46597f8%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638337305034273755%7CUnknown%7C7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoiMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6Ikp1YWwiLCJXVCi6Mn0%3D%7C3000%7C%7C&sdata=Cw%2BrYR4NxX0szfg1rdJW2TvYsbjJdimDVV2avZJSKc%3D&reserved=0>
```

```
www.zuid-holland.nl/contact
<https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=http%3A%2F%2Fwww.zuid-
holland.nl%2Fcontact&data=05%7C01%7A%2F%2Fart.5.1-2e%2F%2F40pzh.nl
%7C7e22facaca8c457014ae08dbd46597f8%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7
C638337305034273755%7CUnknown
%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoiMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luZmZiLCJBTiI6Ikk1haWwiLCJXVCI6Mn0%3
D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=Ib0Mby734N83PFpVl4KU8tsJjejJvK1qxZHu%2FffHlyk
%3D&reserved=0>
```

Werkdagen: ma, di, wo, vr

Secretariaat

art. 5.1.2e

@pzh.nl <mailto:art.5.1.2e@pzh.nl>

Werkdagen: ma, di, wo, do

Van: art. 5.1.2e @ipo.nl <mailto:art. 5.1.2e@ipo.nl> >
 Verzonden: maandag 23 oktober 2023 10:21
 Onderwerp: Vertrouwelijk: concept-Kamerbrief PPLG's

Geachte leden van de BAC Landelijk Gebied en de leden van de AAC Landelijk Gebied,

In vervolg op de in het BAC-overleg van 12 oktober door art. 5.1.2e gedane aankondiging van de aanstaande Tweede Kamerbrief met betrekking tot de voortgang van de provinciale gebiedsprogramma's en eerste maatregelpakketten in het kader van het NPLG ontvangt u hierbij, onder embargo en ter informatie, het concept van de op 24 oktober naar de Kamer te verzenden brief.

Met verwijzing naar het onderstaande bericht van art. 5.1.2e verzoek ik u de bijgaande brieftekst tot aan het moment van publicatie door de minister voor Natuur en Stikstof als vertrouwelijk te beschouwen en om deze reden niet buiten de AAC en de BAC te verspreiden.

Bij voorbaat dank en met vriendelijke groet,

art. 5.1.2e

Geachte BAC-leden,

Bijgaand ontvangt u onder embargo van vertrouwelijkheid ter informatie de brief aan de Tweede Kamer inzake de voortgang van de provinciale gebiedsprogramma's en eerste maatregelpakketten in het kader van het NPLG. Vanwege het interdepartementale afstemmingproces is het niet gelukt deze brief eerder met u te delen. De brief wordt op 24 oktober verstuurd naar de Tweede Kamer. Gelieve tot die tijd deze brief vertrouwelijk behandelen.

Met vriendelijke groet,

art. 5.1.2e

Stikstof

Herengracht 23

2511EG

Tel:

Email:

Den Haag

art. 5.1.2e

@ipo.nl <mailto:art.5.1.2e@ipo.nl>

<https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Fipo.nl%2F&data=05%7C0art.5.1-2e%40pzh.nl%7C7e22facaca8c457014ae08dbd46597f8%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638337305034273755%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoiMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6Iik1haWwiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=8YAOZmbff24E97btQ%2BzNrEzpPaUfVS4gem1toiNEaNk%3D&reserved=0>

<image005.png>

"

Van: Anne Koning
 Verzonden: 2023-08-31 20:58:29+00:00
 Aan: Frank Rijkaart
 CC: Jaap Smit; Berend Potjer; Mariëtte van Leeuwen; Jeannette Baljeu;
 Meindert Stolk; Frederik Zevenbergen
 Onderwerp: Re: nieuwsbericht gebiedsplan onder druk
 "

Ik ben geen expert op dit terrein maar omdat Frank vroeg om suggesties voor het bericht, bij deze wat aanvullingen van mijn kant.

Met vriendelijke groet,

Drs.ir. Anne Koning
 Gedeputeerde Zuid-Holland

Op 31 aug. 2023, om 18:29 heeft Frank Rijkaart <@pzh.nl> het volgende geschreven:

Allen,

Bij deze het concept. Verzoek het reageren in een reactie te vatten zodat eventuele aanpassingen een beetje te structureren zijn.

Met vriendelijke groet,

Frank Rijkaart

Verzonden vanuit Outlook voor iOS
 <https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Faka.ms%2Fo0ukef&data=05%7C01%7C%40pzh.nl%7Cbe29b4867e974f0ae8d308dbaa5443a1%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638291052192318806%7CUnknown%7CTWfpbGZsb3d8eyJWIjoimC4wLjAwMDAiLCJQIjoiv2luMzIiLCJBTiI6Ik1haWwiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C&sdata=ZnKDAPPqcnZf82Bnpd%2BeUKt lqFI%2BCNVEDVwkwUEVfw%3D&reserved=0>

Van: art. 5.1-2e @pzh.nl>
 Verzonden: donderdag, augustus 31, 2023 6:25 PM
 Aan: Frank Rijkaart <art. 5.1-2i @pzh.nl>
 Onderwerp: nieuwsbericht gebiedsplan onder druk
 Beeldvoorstel 1:
 <image001.jpg>

Beeldvoorstel 2:

<image002.jpg>
 <Nieuwsbericht Gebiedsplan onder druk door nog strengere stikstofeisen v1.docx>

"

Strengere stikstofeisen vraagt om geld en middelen Rijk

Nederland moet voldoen aan nog strengere stikstofeisen. Minister Van der Wal informeerde op 31 augustus de Tweede Kamer over nieuwe inzichten die worden meegenomen in het bijstellen van het rekenmodel AERIUS. Ook worden de Kritische Depositie Waarden (KDW's) aangepast. Deze strengere eisen komen voort uit empirisch onderzoek die tot deze update leidt. Zuid-Holland wil in gebiedsprocessen komen tot natuurherstel en een vitaal platteland. Bij strengere eisen horen dan ook middelen en geld om dat voor elkaar te krijgen.

“Wij maken onze grote zorgen over deze aanscherping en de impact hiervan op de toekomst van de inwoners en met name de agrarische ondernemers waaronder de PAS-melders,” zegt gedeputeerde Frank Rijkaart. “Het is op deze manier erg lastig om goed beleid te maken. Dit helpt niet in het proces en we moeten door. Wij vragen de minister om de provincies op korte termijn meer perspectief te bieden en duidelijkheid te geven over de gevolgen van deze aanscherping.” Uiteraard gaan we ook nader bestuderen wat het onderzoek naar voren brengt voor de Zuid-Hollandse natuurgebieden. Gedeputeerde Potjer: “Dat het niet goed genoeg gaat met de natuur was al bekend. Hieruit blijkt dat de opgave waarschijnlijk nog groter is. Dus kunnen we niet wachten met de aanpak.”

Middelen en regelingen snel beschikbaar stellen

Mede dankzij de inbreng van kennis, kunde en innovatiekracht van onze partners, inwoners organisaties en ondernemers, presenteerde PZH eind juni oplossingen voor het vinden van een nieuwe balans in het landelijk gebied in de provincie Zuid-Holland. Het voorontwerp van het [gebiedsplan Zuid-Hollands Programma Landelijk Gebied](#) bevat oplossingen die niet alleen gaan over de fysieke leefomgeving van onze inwoners, maar ook over hun gezondheid. En voor de land- en tuinbouw gaat het over een toekomst waarin nu en straks een goede boterham verdiend kan worden. Een reactie op de voorstellen is nog niet ontvangen.

“De urgentie om de natuur te herstellen is en blijft hoog en vraagt om snelle maatregelen. Maar nu zorgt deze plotselinge aanscherping ervoor dat ons gebiedsplan onder druk komt te staan,” zegt gedeputeerde Mariette van Leeuwen, verantwoordelijk voor de Zuid-Hollandse aanpak van het landelijk gebied (ZH-PLG).

Link naar bericht op IPO website [Provincies maken zich grote zorgen over aanscherping van de Kritische Depositie Waarde \(KDW\) \(ipo.nl\)](#)

Link naar kamerbrief [Kamerbrief nieuwe kritische depositiewaarden en actualisatie depositiecijfers | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

Van: art. 5.1.2e
 Verzonden: 2023-06-28 10:55:28.544000+00:00
 Aan: art. 5.1.2e
 CC:
 Onderwerp: RE: PRIO!!!!!! Reactie LTO Noord op voorontwerp ZH-PLG/Extra
 Technische vragen van BBB
 art. 5.2

Groeten art. 5.1.2e

Van: art. 5.1.2e @pzh.nl>
 Verzonden: woensdag 28 juni 2023 10:37
 Aan: art. 5.1.2e @pzh.nl>; art. 5.1.2e @pzh.nl>
 Onderwerp: RE: PRIO!!!!!! Reactie LTO Noord op voorontwerp ZH-PLG/Extra
 Technische vragen van BBB

Hey art. 5.1.2e

Kunnen jullie meelezen op onderstaande concept mail? Dank!

Dag art. 5.1.2e

Bij deze een samenvatting van onderstaande mailwisseling:

Statement LTO: "Uit de natuurdoelanalyses blijkt dat het beheer in veel Natura 2000-gebieden achterblijft"

Reactie (noot: identiek aan beantwoording technische vragen VVD): al vanaf de eerste generatie Natura 2000-beheerplannen worden alle in het gebied te nemen natuurmaatregelen in de Natura 2000-beheerplannen benoemd en uitgevoerd. Elke 6 jaar worden de beheerplannen geëvalueerd en worden de natuurmaatregelen geactualiseerd. Het optreden van vergrassing, verstruweling, verdringing door exoten en gebrek aan verstuiwingsdynamiek wordt vaak veroorzaakt door een overmatige stikstofbelasting. Er wordt al jarenlang ingezet op uitvoering van natuurmaatregelen binnen Natura 2000-gebieden. In die gebieden waar sprake is van overmatige stikstofbelasting is het niet halen van de Natura 2000-doelen doorgaans niet te wijten aan onvoldoende beheer maar aan het niet wegnemen van de oorzaak van het probleem namelijk overmatige stikstofbelasting. In dat geval is de uitvoering van natuurmaatregelen vooral symptoombestrijding om verdere achteruitgang zoveel mogelijk te vertragen en waarbij de effectiviteit van natuurmaatregelen op termijn vaak ook nog eens afneemt. Het gaat dus niet mis bij het uitvoeren van het natuurbeheer maar bij het niet wegnemen van de oorzaak.

Statement LT0: "Onvolledige gegevens bij de totstandkoming van de NDA heeft als effect dat positieve ontwikkelingen (zoals veenmosrietland) niet gemarkeerd worden in de rapportage."

Reactie: Dit statement is erg algemeen. In algemene zin is voor de Natuurdoelanalyses uitvoerig onderzoek gedaan naar alle beschikbare bronnen, waarmee het beeld zo compleet mogelijk is gemaakt. Dit wil natuurlijk niet zeggen dat we ergens nog een stuk informatie gemist hebben. Als LT0 nog over extra toetsbare informatie beschikt kunnen we die altijd meenemen in het vervolgproces. Voor de specifieke casus over de veenmosrietlanden geldt dat dit in Zuid-Holland alleen voorkomt in het Natura 2000-gebied Nieuwkoopse Plassen & De Haeck CHECK Anouk/Marlies (dat klopt!). Uit de natuurdoelanalyse van dat gebied blijkt dat juist sprake is van een positieve trend het oppervlak van dit habitattype is toegenomen dankzij aangepast beheer (habitattype 7140B - overgangs- en trilvenen (veenmosrietlanden)).

art. 5.1.2e

Van: art. 5.1.2e @pzh.nl
 <mailto:art. 5.1-2e @pzh.nl> >
 Verzonden: dinsdag 27 juni 2023 17:15
 Aan: art. 5.1.2e @pzh.nl <mailto:art. 5.1.2e @pzh.nl> >; art. 5.1.2e @pzh.nl >
 CC: art. 5.1.2e @pzh.nl <mailto:art. 5.1.2e d@pzh.nl> >
 Onderwerp: RE: PRI0!!!! Reactie LT0 Noord op voorontwerp ZH-PLG/Extra Technische vragen van BBB

Hoi allen,

art. 5.2

Kunnen jullie daar wat mee?

Groeten art. 5.1.2e

Van: art. 5.1.2e @pzh.nl <mailto:art. 5.1.2e @pzh.nl> >
 Verzonden: dinsdag 27 juni 2023 17:06
 Aan: art. 5.1.2e @pzh.nl <mailto:art. 5.1.2e @pzh.nl> >
 512e

CC: art. 5.1.2e

>

Onderwerp: RE: PRIO!!!!!! Reactie LTO Noord op voorontwerp ZH-PLG/Extra
Technische vragen van BBB

Ha art. 5.1.2e

Omdat ik niet weet of art. 5.1.2e dit op tijd ziet heb ik zelf even naar de conclusies voor veenmosrietland in de NDA van Nieuwkoop gekeken. In de NDA staat dat veenmosrietland zich positief ontwikkeld heeft. Ik weet niet aan welke rapportage LTO i haar brief refereert maar dat kan niet de NDA zijn want daarin staat duidelijk dat er sprake is van een positieve trend voor veenmosrietland (habitattype 7140B – overgangs- en trilvenen (veenmosrietlanden)).

Groetjes,

art.
512e

Van: art. 5.1.2e @pzh.nl <mailto:art. @pzh.nl> >
Verzonden: dinsdag 27 juni 2023 16:42 512
Aan: art. 5.1.2e @pzh.nl <mailto:art. 5.1.2e @pzh.nl> >
CC: art. 5.1.2e @pzh.nl <mailto:art. 5.1.2e @pzh.nl> >
Onderwerp: FW: PRIO!!!!!! Reactie LTO Noord op voorontwerp ZH-PLG/Extra
Technische vragen van BBB
Urgentie: Hoog

Hey art.
512

Zie de vraag hieronder en bijgevoegd. De geel gemarkeerde delen, voor zover betrekking op natuur, gaan beiden over NDA's. De eerste over ontoereikend beheer klopt niet, daar kunnen we leunen op je antwoord dat je eerder vandaag op de technische vragen hebt gegeven (gearceerde deel hieronder). Dat tweede deel, over de veenmosrietlanden, kan ik niet zo plaatsen en wordt ook niet duidelijk uit de brief – weet jij waar dat over gaat? Zal wel Nieuwkoop zijn. Kunnen we dit afdoen met het antwoord dat wanneer er gegevens beschikbaar zijn waaruit een positieve ontwikkeling blijkt, deze uiteraard gedeeld mogen worden? oid

Al vanaf de eerste generatie Natura 2000-beheerplannen worden alle in het gebied te nemen natuurmaatregelen in de Natura 2000-beheerplannen benoemd en uitgevoerd. Elke 6 jaar worden de beheerplannen geëvalueerd en worden de natuurmaatregelen geactualiseerd. Het optreden van vergrassing, verstruweling,

verdringing door exoten en gebrek aan verstuiwingsdynamiek wordt vaak veroorzaakt door een overmatige stikstofbelasting. Er wordt al jarenlang ingezet op uitvoering van natuurmaatregelen binnen Natura 2000-gebieden. In die gebieden waar sprake is van overmatige stikstofbelasting is het niet halen van de Natura 2000-doelen doorgaans niet te wijten aan onvoldoende beheer maar aan het niet wegnemen van de oorzaak van het probleem namelijk overmatige stikstofbelasting. In dat geval is de uitvoering van natuurmaatregelen vooral symptoombestrijding om verdere achteruitgang zoveel mogelijk te vertragen en waarbij de effectiviteit van natuurmaatregelen op termijn vaak ook nog eens afneemt. Het gaat dus niet mis bij het uitvoeren van het natuurbeheer maar bij het niet wegnemen van de oorzaak.

art. 5.1.2e

Van: art. 5.1.2e @pzh.nl <mailto:art. 5.1.2e @pzh.nl> >

Verzonden: dinsdag 27 juni 2023 16:21

Aan: art. 5.1.2e @pzh.nl <mailto:art. 5.1.2e @pzh.nl> >; art. 5.1.2e

Onderwerp: PRIO!!!!!! Reactie LTO Noord op voorontwerp ZH-PLG/Extra Technische vragen van BBB
Urgentie: Hoog

Beste art. 5.1.2e

BR

art. 5.1.2e

M art. 5.1.2e

@pzh.nl>

www.linkedin.com/in/desmondduparand
 <https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=http%3A%2F%2Fwww.linkedin.com%2Fin%2F%2Fart. 5.1.2e &data=05%7C01%7Ce%40pzh.nl%7C6b353e3225c44fd3ae6c08db77b2c9e5%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638235382003200924%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoiMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6Iik1haWwiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=AyUkySh30BZPj4cFzCQffoHngtBedjcC2Dkc2YJjWck%3D&reserved=0>
 www.zuid-holland.nl/contact <https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=http%3A%2F%2Fwww.zuid-holland.nl%2Fcontact&data=05%7C01%7Cew%40pzh.nl%7C6b353e3225c44fd3ae6c08db77b2c9e5%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638235382003200924%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoiMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6Iik1haWwiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=9b%2BpiTrrMBfShS6dKUCMTbGUi3MacTNGxstZWtwcguY%3D&reserved=0>

Werkdagen: ma, di, wo, do, vr

Elke dag beter. Zuid-Holland.

Van: art. 5.1.2e @pzh.nl
 <mailto:art. 5.1-2e @pzh.nl> >
 Verzonden: dinsdag 27 juni 2023 16:18
 Aan: art. 5.1.2e @pzh.nl <mailto:art. 5.1.2e @pzh.nl> >; art. 5.1.2e @pzh.nl >
 Onderwerp: RE: Reactie LTO Noord op voorontwerp ZH-PLG/Extra Technische vragen van BBB

Hoi art. 5.1.2e

Wil jij voor de geel gearceerde delen in de brief aan art. (natuur), art. 5.1.2e (nutriënten en verzilting), art. 5.1.2e (klimaat) en art. (stikstof want gaat over innovatie in de landbouw) vragen of willen checken of datgene wat gesteld wordt feitelijk juist of onjuist is.

Als je die antwoorden binnen hebt is vraag 3 beantwoord.

Groetjes art.
512

Van: art. 5.1.2e @pzh.nl <mailto:art. 5.1.2e @pzh.nl> >
 Verzonden: dinsdag 27 juni 2023 15:04
 Aan: art. 5.1.2e @pzh.nl <mailto:art. 5.1.2e @pzh.nl> >; art. 5.1.2e @pzh.nl >
 Onderwerp: FW: Reactie LTO Noord op voorontwerp ZH-PLG/Extra Technische vragen van BBB

Hoi art. 5.1.2e

De onderdelen die niet politiek zijn het verzoek deze wel te beantwoorden voor morgen.

Groeten art. 5.1.2e

@pzh.nl>

www.linkedin.com/in/art. 5.1.2e
 <https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=http%3A%2F%2Fwww.linkedin.com%2Fin%2Fdesmondduparand&data=05%7C01%7Cew.vander.welle%40pzh.nl%7C6b353e3225c44fd3ae6c08db77b2c9e5%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638235382003200924%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjojMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6Iik1haWwiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=AyUkySh30BZPj4cFzCQffoHngtBedjcC2Dkc2YJjWck%3D&reserved=0>
 www.zuid-holland.nl/contact <https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=http%3A%2F%2Fwww.zuid-holland.nl%2Fcontact&data=05%7C01%7C%40pzh.nl%7C6b353e3225c44fd3ae6c08db77b2c9e5%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638235382003200924%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjojMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6Iik1haWwiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=9b%2BpiTrrMBfShS6dKUCMTbGUi3MacTNGxsTzWTwcguY%3D&reserved=0>

Werkdagen: ma, di, wo, do, vr

Elke dag beter. Zuid-Holland.

Van: art. 5.1.2e [redacted]@pzh.nl <mailto:art. 5.1.2e [redacted]@pzh.nl> >
 Verzonden: maandag 26 juni 2023 16:13
 Aan: art. 5.1.2e [redacted]@pzh.nl> >; art. 5.1.2e [redacted]@pzh.nl> >
 Onderwerp: FW: Reactie LTO Noord op voorontwerp ZH-PLG/Extra Technische vragen van BBB

Hi art. 5.1.2e [redacted]

Hierbij aanvullende vragen van de BBB.

Groetjes art. 5.1.2e [redacted]

Van: art. 5.1.2e [redacted]@pzh.nl <mailto:art. 5.1.2e [redacted]@pzh.nl> >
 Verzonden: maandag 26 juni 2023 15:26
 Aan: art. 5.1.2e [redacted]@pzh.nl <mailto:art. 5.1.2e [redacted]@pzh.nl> >
 Onderwerp: FW: Reactie LTO Noord op voorontwerp ZH-PLG/Extra Technische vragen van BBB

Ha art. 5.1.2e [redacted]

Hierbij nog een aantal aanvullende technische vragen van de BBB over het ZHPLG.

Wil jij deze uitzetten voor een technische beantwoording? Dank je wel alvast!

Met vriendelijke groet,

art. 5.1.2e [redacted]

[redacted]@pzh.nl>

Postbus 90602 | 2509 LP Den Haag

<https://staten.zuid-holland.nl> <<https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Fstaten.zuid-holland.nl%2F&data=05%7C01%7C%40pzh.nl%7C6b353e3225c44fd3ae6c08db77b2c9e5%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638235382003200924%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoiMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6Ij1haWwiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C&sdata=9sRoAbSkya8TH1BKCa88JEt6BCnaT7TKQ8R5ExxEDrA%3D&reserved=0>>

Van: art. 5.1.2e @pspzh.nl <mailto:art. 5.1.2e @pspzh.nl> >
 Verzonden: maandag 26 juni 2023 15:00
 Aan: art. 5.1.2e @pzh.nl <mailto:art. 5.1.2e @pzh.nl> >; art. 5.1.2e t@pspzh.nl <mailto:art. 5.1.2e @pspzh.nl> >
 CC: art. 5.1.2e @pspzh.nl <mailto:art. 5.1.2e @pspzh.nl> >; art. 5.1.2e
 @pspzh.nl >
 Onderwerp: FW: Reactie LTO Noord op voorontwerp ZH-PLG/Extra Technische vragen van BBB

Dag art. 5.1.2e ,

Aanvullende technische vragen van BBB:

1. Kent GS dit schrijven van LTO Noord en wordt deze brief in de Commissie KNM van 28/6 behandeld?
2. Wanneer is met LTO Noord overlegd over het Voorontwerp ZH-PLG en zijn hier gespreksverslagen van? Waar kunnen wij die gespreksverslagen nalezen?
3. Kloppen de (technische) opmerkingen van LTO Noord in bijgevoegde brief of staan er feitelijke onwaarheden in? Kunnen deze dan uiterlijk morgenavond door GS benoemd worden?
4. Vanwaar de grote verschillen in Financiën bij de claim/aanvraag tussen Zuid-Holland en Noord-Holland, zoals verwoord onderaan blz. 4 van de LTO-brief?

Met extra dank,

art. 5.1.2e

Van: art. 5.1.2e @pzh.nl <mailto:art. 5.1.2e @pzh.nl> >
 Verzonden: vrijdag 23 juni 2023 14:59
 Aan: DL PROVINCIALE STATEN 2023-2027 <DL_PROVINCIALESTATEN_2023-2027@pzh.nl <mailto:DL_PROVINCIALESTATEN_2023-2027@pzh.nl> >
 CC: art. 5.1-2l @pzh.nl
 <mailto:art. 5.1-2l @pzh.nl> >

Onderwerp: Reactie LTO Noord op voorontwerp ZH-PLG

Geachte Statenleden,

Op verzoek van LTO deel ik hun brief per mail met u. In de brief staat de reactie van LTO op het Toetsbaar voorontwerp van het ZHPLG. De brief zal maandag geregistreerd worden als ingekomen stuk in Notubiz.

Alvast een prettig weekeind toegewenst.

Met vriendelijke groet,

art. 5.1.2e

@pzh.nl>

Provincie Zuid-Holland | Zuid-Hollandplein 1

Postbus 90602 | 2509 LP Den Haag

<https://staten.zuid-holland.nl> <<https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Fstaten.zuid-holland.nl%2F&data=05%7C01%7Ce%40pzh.nl%7C6b353e3225c44fd3ae6c08db77b2c9e5%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638235382003200924%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoiMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6IkJk1haWwiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C&sdata=9sRoAbSkya8TH1BKCa88JEt6BCnaT7TKQ8R5ExxEDrA%3D&reserved=0>>

"

Van: Mariëtte van Leeuwen
 Verzonden: 2024-03-05 22:25:25+00:00
 "Aan: art. 5.1.2e

J.; Frank Rijkaart"

Onderwerp: Re: twee moties inzake NNN
 "

Ik vind met name de tweede motie te beperkt. Veel staat in constatering en overwegingen maar als het niet in het dictum staat is het geen opdracht. Ik kan me voorstellen het volgende toe te voegen:

1. vanuit de NNN gebieden geen externe werking uitgaat en de provincie alles in het werk stelt om dat ook in de toekomst te blijven voorkomen.
2. Voorkomen van stikstofgevoelige natuur (deze formulering is niet goed maar Frank weet wel hoe het precies moet).
3. Zoveel mogelijk de combinatie tussen NNN en agrarisch natuurbeheer na te streven zoals oorspronkelijk ook beoogd in het natuурpact waarin agrarisch natuurbeheer bijdroeg aan het realiseren van de vogel habitat richtlijn en de kader richtlijn water.

Wellicht goed om deze ook nog op te splitsen. Trusten alvast!

Hartelijke groeten,

Mariëtte van Leeuwen

Gedeputeerde provincie Zuid-Holland

Portefeuille: Financiën, Coördinatie ZH-PLG, EU-Internationaal, Gezond & Veilig en Communicatie & Participatie en Public Affairs

M art. 5.1-2i

@pzh.nl

www.zuid-holland.nl/contact <<https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=http%3A%2F%2Fwww.zuid-holland.nl%2Fcontact&data=05%7C02%7C%40pzh.nl%7C0b01fbabc97d438cf82a08dc3d5ac596%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638452707315233196%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWljoImMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6Ikk1haWwiLCJXVCI6Mn0%3D%7C0%7C%7C%7C&sdata=BC18Qtjb2ppSTdGRJQsu5RedeZ86BM2yRzrdl%2FqxV%2FA%3D&reserved=0>>

Krachtig Zuid-Holland.

Van: art. 5.1.2e @pspzh.nl>
 Verzonden: Tuesday, March 5, 2024 9:58:07 PM
 Aan: art. 5.1.2e @pspzh.nl>; art. 5.1.2e
 @pspzh.nl>; art. 5.1.2e @pspzh.nl>; art. 5.1.2e
 @pspzh.nl>; art. 5.1.2e @pspzh.nl>
 CC: art. 5.1.2e @pspzh.nl>; Mariëtte van Leeuwen
 <art. 5.1-2i @pzh.nl>; Frank Rijkaart <art. 5.1-2i @pzh.nl>
 Onderwerp: twee moties inzake NNN

Graag doornemen

Met vriendelijke groet,

art. 5.1.2e

@pspzh.nl <mailto:art. 5.1.2e @pspzh.nl>

E art. @pzh.nl <mailto:art. @pzh.nl>
51 512i

T art. 5.1.2e

"

Bezoekadres:
Zuid-Hollandplein 1
2596 AW Den Haag

Postadres:
Postbus 90602
2509 LP Den Haag

Van: art. 5.1-2e
 Verzonden: 2022-10-05 21:30:08+00:00
 Aan: Meindert Stolk; Berend Potjer; Jeannette Baljeu
 CC: art. 5.1.2e
 Onderwerp: Reactie PZH op rapport Remkes
 "

Beste Meindert, Berend en Jeannette,

Op basis van de IPO lijn, aangevuld met de zaken die jullie als GS hebben benoemd, hebben we een conceptreactie uitgewerkt. Deze reactie kunnen we voor nu hanteren als woordvoeringslijn. Daarnaast is het voorstel om deze als nieuwsbericht op onze website te plaatsen. Graag jullie aanscherpingen, dan wel akkoord.

Groet,

art.
 5.1-2e

art. 5.1-2e

J. (Jeannette) Baljeu
 Financiën, Haven en industrie, Stikstof, WarmtelinQ, Water, EU en Internationaal

M art. 5.1.2e

E art. 5.1-2i @pzh.nl <mailto:art. 5.1-2i @pzh.nl>

Linkedin <https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Fwww.linkedin.com%2Fin%2Fart. 5.1-2e -54013118%2F&data=05%7C01%7Cj.baljeu%40pzh.nl%7C7699d40cf23548e4bcf008daa708034c%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638005950222743236%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoIMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6IjEhZWwiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=TcVtUu4%2FWD5lRjod%2BY4qFxFIjGf4RTBytc4WGL5Ytj0%3D&reserved=0>

www.zuid-holland.nl/contact <https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=http%3A%2F%2Fwww.zuid-holland.nl%2Fcontact&data=05%7C01%7Cj.baljeu%40pzh.nl%7C7699d40cf23548e4bcf008daa708034c%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638005950222743236%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoIMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6IjEhZWwiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=WsxpwKAaTSafx%2BBetEKctH9Uthvm530Vt0ktTk9%2Bs%3D&reserved=0>

Werkdagen: ma, di, wo, do
 Vrijdag: vrij

Elke dag beter. Zuid-Holland.

"

Reactie provincie Zuid-Holland rapport Remkes

Johan Remkes presenteerde **vandaag** zijn rapport aan het kabinet voor het stikstofprobleem. Zijn boodschap: 'Om de natuur te herstellen is het nodig om op zeer korte termijn minder stikstof uit te stoten. En dit krijgen we alleen voor elkaar als iedereen weer aan tafel komt. Grijpen we niet in, dan zijn de consequenties voor Nederland groot.' In zijn advies heeft Remkes met name aandacht voor de natuurdoelen, kritische depositie waarde (KDW), PAS-melders, het 'stikstofkaartje' van minister Van der Wal en voor innovatie.

Jeannette Baljeu: "Het gevoel wat overheerst is dat er goed geluisterd is naar de signalen uit de samenleving. Er wordt recht gedaan aan de emoties en onrust van de boeren. Dat is voor ons als provincie erg belangrijk. Hetzelfde geldt voor de duidelijke boodschap dat er een jarenlange toekomst is voor de agrarische sector. De insteek om de gebieden meer integraal te bekijken, delen wij. Hier zijn we al mee bezig en zien we als steun in de rug voor de gebiedsprocessen waar provincies al mee bezig zijn."

Korte termijn aanpak

In het advies staat onder andere een korte termijn aanpak die uitgaat van het wegnemen van piekbelasters. Dat is goed voor de natuur want het geeft het verminderen van de stikstofdepositie een impuls. Het moet ook zorgen voor de langverwachte oplossing voor de PAS-melders. Hier hebben de provincies gezamenlijk regelmatig aandacht voor gevraagd. Wat het effect op de gebiedsprocessen van deze ingreep is, kan per situatie verschillen. Dit is voor provincies wel van belang. Meindert Stolk: "Wij vinden het positief dat de korte termijn aanpak zich ook richt op een snelle oplossing voor de PAS-melders. We kijken uit naar de reactie en uitwerking van het Rijk, in het bijzonder naar de uitwerking van wat Remkes 'een zo ruim mogelijke uitkoopregeling' noemt. Het is wat ons betreft cruciaal dat er nu eenmalig de best mogelijke regeling - die het raakt - ruimhartig compenseert."

Stikstofkaartje

Niet nieuw, maar wel goed dat dit (nogmaals) is benadrukt, is dat het 'stikstofkaartje' van tafel is. Dit is gelijk aan wat de provincie Zuid-Holland steeds heeft aangegeven, namelijk dat wij het kaartje niet één op één volgen. Het kaartje geeft onze provincie de duidelijkheid dat we in totaal twee kiloton stikstof vanuit de veehouderij minder uit moeten gaan stoten. Ons uitgangspunt is en blijft dat we per gebied kijken wat er nodig is om deze twee kiloton reductie te halen. Hoe we dit realiseren werken we samen met de gebiedspartijen uit in gebiedsplannen.

Andere sectoren doen ook mee

Remkes maakte ook nogmaals duidelijk dat niet alleen de landbouw moet bijdragen aan een oplossing. Hij stelt dat er op korte termijn ook afspraken moeten komen over een stikstofaanpak voor de sectoren industrie, mobiliteit en bouw, om de stikstofdeken versneld verder terug te dringen. Wij delen dit. Ook maatregelen voor de industrie, scheepvaart, verduurzaming van recreatie in de duingebieden horen bij een effectieve aanpak. Een versnellingsaanpak voor andere sectoren is dan ook zeer welkom.

Natuur

Voorgaande sluit aan bij de gedachten uit het NPLG om te zoeken naar integrale oplossingen. En sluit ook aan bij de oproep van Remkes om meer aandacht te hebben voor natuurbeheer. Berend Potjer: "Het is goed dat Remkes duidelijk heeft aangegeven dat het niet draait om de kritische depositie waarde of stikstof, maar dat het echt gaat om de goede instandhouding van de natuur. Het uiteindelijke doel is natuurherstel en biodiversiteit. En daar hebben we de boeren bij nodig. Er is

geen enkele boer die natuur niet belangrijk vindt. Zonder natuur geen boeren, en zonder boeren geen natuur”.

Innovatie

In zijn rapport spreekt Remkes over de wenselijkheid van innovatie op de korte termijn en een nationaal innovatieprogramma. De provincie Zuid-Holland is blij dat er meer aandacht komt voor innovatie. “Wij zien de aandacht voor innovatie en het advies voor een landelijk innovatieprogramma echt als steun in de rug. Zuid-Holland heeft heel veel agrariërs met goede ideeën. De afgelopen jaren zijn al belangrijke stappen gezet op dit gebied.”, aldus Meindert Stolk.

Samenwerking overheden

De provincies geven tot slot aan dat de omvang van de opgaven in het landelijk gebied zo groot is dat het werken aan oplossingen samenwerking vraagt van verschillende overheden. Dit is soms ingewikkeld en vraagt om wederkerige afspraken. Het rapport bevat voor de samenwerkende provincies voldoende aanknopingspunten om het gesprek over constructieve samenwerking met het Rijk verder uit te bouwen. De provincies stellen zich op als constructieve partners voor andere overheden inclusief het Rijk.

Hoe nu verder?

De komende tijd gebruiken we om een goede en scherpe analyse te maken van het rapport. Het IPO komt namens de provincies later met een uitgebreidere reactie op het advies. Daarnaast kijken we uit naar de reactie van het kabinet. De verwachting is dat het Rijk op 14 oktober met een reactie komt.

Van: art. 5.1.2e
 Verzonden: 2023-12-06 12:10:52+00:00
 Aan: art. 5.1-2e
 CC:
 Onderwerp: Stand van zaken Aanpak Piekbelasting (Lbv en Lbv-plus regeling)
 "
 Goedemiddag art. 5.1-2e

Zoals vanmorgen besproken hierbij een korte samenvatting van de stand van zaken Aanpak Piekbelasting (Lbv en Lbv-plus regeling) op dit moment.

Op 1 december jl. is de (gewone) Lbv regeling gesloten, dat heeft (zeker in Zuid-Holland) geresulteerd in een eindsprint van het aantal aanmeldingen bij Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO).

De Lbv-plus regeling staat nog open tot 1 april 2024 en kan daarmee nog leiden tot één of meerdere aanvragen.

Op dit moment zijn er in Zuid-Holland zes aanmeldingen voor beide (stoppers)regelingen (zie bijlage).

Deze kunnen worden onderverdeeld in de volgende diercategorieën:

- * 3 varkenshouders
- * 1 pluimveehouder
- * 2 melkveehouders

Vanuit de provincie werken we op dit moment goed samen binnen de gemaakte werkafspraken met de mensen van landsdeel West van de Uitvoering aanpak piekbelasting (UABP).

Waar een ondernemer volledige toestemming geeft voor gegevensuitwisseling, gaan we met de zaakbegeleiders vanuit het ministerie van LNV op pad als 1 overheid.

De stoppersregelingen zijn slechts een onderdeel van het bekende 'Trappetje van Remkes' in het kader van de Aanpak Piekbelasting.

Om het 'Trappetje van Remkes' compleet te maken volgen binnen afzienbare tijd openstelling van een Extensiveringsregeling, Innovatieregeling en Verplaatsingsregeling (onder voorbehoud, afhankelijk van een nieuw kabinet).

De verwachting is dat deze regelingen ook nog voor de nodige beweging in Zuid-Holland zouden kunnen zorgen.

Verder hebben we gisteren (5 december jl.), zoals je hebt gezien als provincie Zuid-Holland tijdig de maximale aanvraag gedaan voor een specifieke uitkering (SPUK) Regeling uitvoering aanpak piekbelasting (UABP).

Als provincie wachten we de positieve beschikking af van het ministerie van LNV.

Met vriendelijke groet,

art. 5.1.2e

T art. 5.1.2e

@pzh.nl>

Provincie Zuid-Holland

Zuid-Hollandplein 1

Postbus 90602 | 2509 LP Den Haag

www.zuid-holland.nl/contact <https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?
url=http%3A%2F%2Fwww.zuid-holland.nl%2Fcontact&data=05%7C01%7Ch. art. 5.1-2e
%40pzh.nl
%7Cfb62a242986d46b909f508dbf64c02c9%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7
C638374579403017526%7CUnknown
%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoiMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6IjE6Ik1haWwiLCJXVCI6Mn0%3
D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=40pQ75vMD871de0JglSX5CBzihgtRlTaMz4Cx4eobbc
%3D&reserved=0>

Werkdagen: maandag t/m donderdag

"

Landelijke beëindigingsregeling veehouderijlocaties (Lbv) en Lbv-plus in beeld

peildatum: 4 december 2023

aantal aanvragen
1.219

Lbv
512 aanvragen

Lbv-plus
423 aanvragen

Lbv of Lbv-plus
284 aanvragen

de 5 sectoren

varkenshouderij
525 aanvragen

pluimveehouderij
182 aanvragen

melkveehouderij
325 aanvragen

vleeskalverhouderij
115 aanvragen

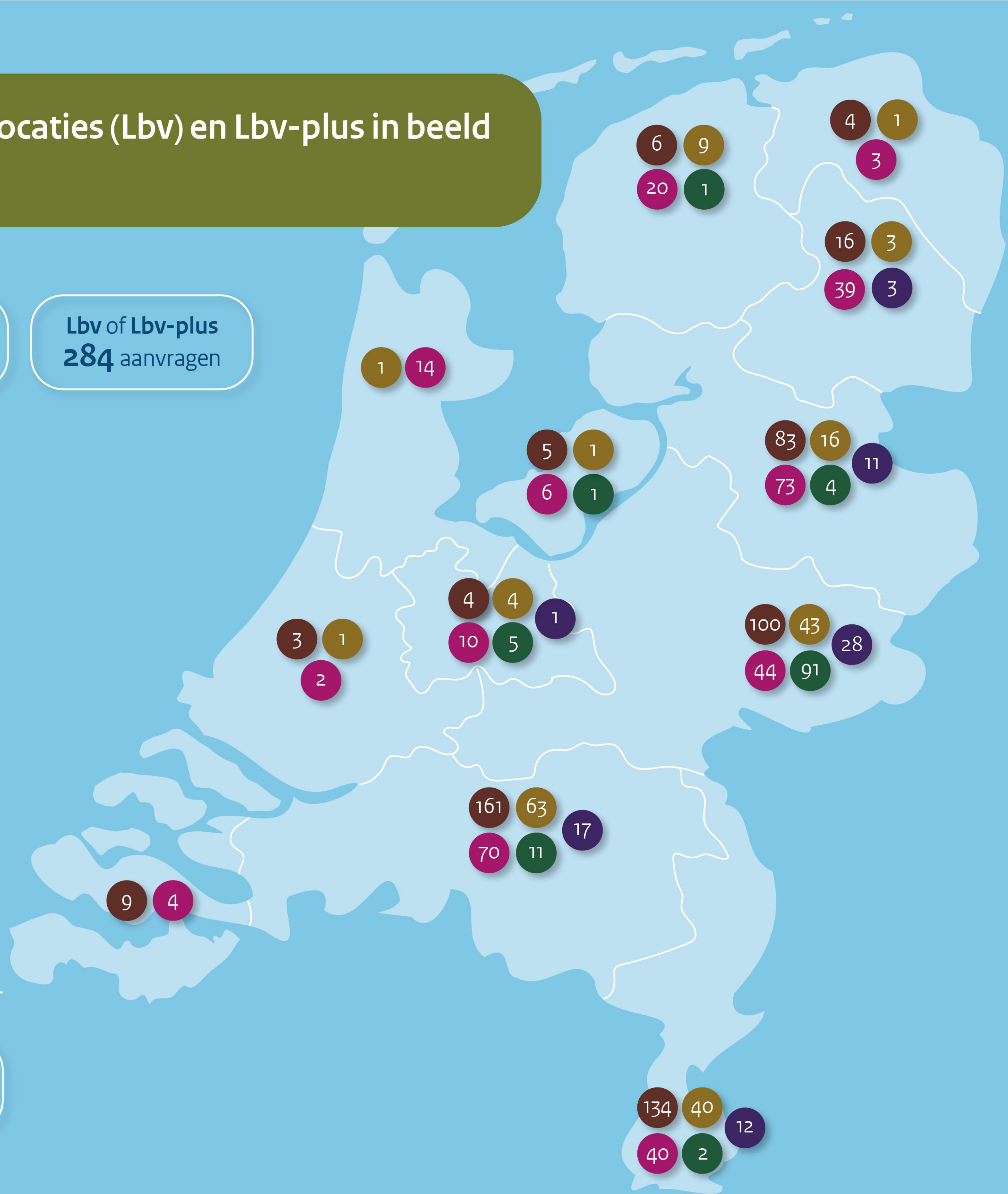
meerdere diersoorten
72 aanvragen

beslissingen Lbv-plus

47
beslissingen

46 aanvragen
toegekend

1 aanvraag
afgewezen

Van: secrbaljeu
 Verzonden: 2022-08-22 11:35:08+00:00
 Aan: Jeannette Baljeu
 CC: art. 5.1.2e ; art. 5.1-2e
 Onderwerp: TER INFO// FW: stikstof aan de kust artikel
 "

Dag Jeannette,

Zie bijgaande bericht ter kennis name.

Ik heb een ontvangstbevestiging verstuurd maar hoor het graag als er meer verstuurd moet worden?

Groet,

art.
 512

Van: art. 5.1.2e @gmail.com>
 Verzonden: maandag 22 augustus 2022 09:34
 Aan: secrbaljeu <art. 5.1-2i @pzh.nl>
 Onderwerp: stikstof aan de kust artikel

Geachte mevrouw Baljeu,

Uw naam kwam voorbij in het Nos artikel/Nieuwsuur dat ik zojuist lees en uw emailadres was makkelijk te vinden bij Provincie Zuid-Holland, vandaar dit mailtje.

Het is de vraag waar de extra stikstof dat niet te herleiden valt uit berekeningen, waar die toch vandaan kan komen.

Wij wonen een paar honderd meter van het Westduinpark, aan de kust en ik zie het dagelijks gebeuren.

Er rijden namelijk vele grote vrachtwagens, bevoorradings busjes en auto's door de duinen, op weg naar het strand om naar de strandtenten te gaan.

Ook het bedrijf Strukton rijdt met groot materieel, op diesel op het strand en in de duinen, onder andere in dienst van de gemeente Den Haag om het hele jaar door zand te verplaatsen en andere noodzakelijke? activiteiten te ondernemen.

Aangezien dit een voorbeeld is van een relatief klein gedeelte van de kuststrook van Nederland, zou het misschien kunnen worden uitgesmeerd over het gehele gebied. Overal is activiteit, van Zeeland tot aan de Wadden.

Ik neem aan dat er wel officiële metingen bestaan hoeveel motorische bewegingen er zijn? Maar wellicht niet up to date?

Men rijdt op diesel of hooguit benzine, ik heb nog nooit een elektrische wagen in de duinen gezien.

Zelfs groenbeheer rijdt met een dieservoertuig.

Enfin, dit wilde ik laten weten omdat ik zomaar vermoed dat dit de oorzaak is van de ""onverklaarbare"" extra hoeveelheid stikstof langs de kust.

Met vriendelijke groet,

art. 5.1.2e

<<https://ci3.googleusercontent.com/mail-sig/AIorK4yBBukxdfREKndMztckPobWuhsvTLD750qMFN1BkilhK-rbfZxWyYjYwpEfPmmrfRcSn-LgafQ>>

art. 5.1.2e <<https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=http%3A%2F%2Fwww.art.5.1.2enl%2F&data=05%7C01%7Cj.baljeu%40pzh.nl%7C3169812857f34d5b17d908da84219a98%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C637967577098245737%7CUnknown%7CTwFpbGZsb3d8eyJWIjoimC4wLjAwMDAiLCJQIjoiv2luMzIiLCJBTiI6Ik1haWwiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=ElPjBq7m0khv70FkxNhvtF8r8hHxe3%2FMCFLW0uqWZBY%3D&reserved=0>>

art. 5.1.2e

"

Van: art. 5.1.2e
 Verzonden: 2022-11-04 16:31:30+00:00
 Aan: 'art. 5.1.2e @noord-holland.nl'; 'art. 5.1.2e @zeeland.nl';
 'art. 5.1.2e @brabant.nl'; 'art. 5.1.2e @noord-holland.nl'; art. 5.1.2e
 @flevoland.nl'; art. 5.1.2e
 @prvlimburg.nl'; Jeannette Baljeu; 'art. 5.1.2e @fryslan.frl';
 art. 5.1.2e
 "CC: art. 5.1.2e @drenthe.nl; art. 5.1.2e
 @flevoland.nl; art. 5.1.2e @flevoland.nl; art. 5.1.2e @fryslan.frl;
 art. 5.1.2e @ gelderland.nl; art. 5.1.2e
 @overijssel.nl; art. 5.1.2e @overijssel.nl;
 art. 5.1.2e art. 5.1-2e
 art. 5.1.2e @bij12.nl; art. 5.1.2e
 @ipo.n"

Onderwerp: Verslag plenair debat Tweede Kamer rapport-Remkes d.d. 3 november 2022

Geachte leden van de BC (cc AC),

Op verzoek van art. 5.1.2e treft u onderstaand, ter informatie, het door de provincielobbyisten opgestelde verslag aan van het gisteren plaatsgevonden plenaire Kamerdebat over het rapport-Remkes.

Met vriendelijke groet,

art. 5.1.2e

Gisteren sprak de Kamer maar liefst ruim 10 uur met de LNV-ministers Van der Wal en Adema over het Rapport Remkes 'Wat wel kan – Uit de impasse en een aanzet voor perspectief' (lees hier <https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Fwww.tweedekamer.nl%2Fdebat_en_vergadering%2Fplenaire_vergaderingen%2Fdetails%2Factiviteit%3Fid%3D2022A07754&data=05%7C01%7Ch.art.5.1-2e%40pzh.nl%7C3402099437c74f37ce0508dabe79adcf%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638031727090134102%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWlJoImC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6IkJ1hawiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=F5rcvoSVICTsS7Isp7Im58kby5SbxRCD9mS6aAKUk10%3D&reserved=0> alle achterliggende stukken voor het debat).

Maar toen de voorzitter om 2 uur vannacht de vergadering sloot was de conclusie dat het kabinet eigenlijk nog niet zo veel is opgeschoten, dat dat het geen breed stikstofdebat was maar vooral een landbouwdebat en dat het wachten is op een brief met 'nadere duiding en oplossingsrichtingen'. Die brief komt 25 november naar de Kamer.

En haar collega Adema komt ook met een brief. Niet de lang beloofde en verwachte perspectiefbrief. Nee, het wordt een hoofdlijnenbrief landbouwakkoord. Voor minister Adema is 'landbouwakkoord' het toverwoord van de dag, bij veel vragen antwoordt hij dat het 'terug komt in het landbouwakkoord'.

De ministers vonden gisteren een kritische Kamer tegenover zich. Niet alleen de oppositie voelde de ministers stevig aan de tand, maar ook de coalitiepartijen CDA en vooral D66 werd het zo langzamerhand zwaar te moede. De beantwoording van minister Adema ontlokte De Groot (D66) zelfs de vileine tik 'u bent net nieuw, u heeft misschien de wet nog niet gelezen' uit te delen.

En nog voor het debat was begonnen kondigde Van der Plas (BBB) al een motie van wantrouwen aan. Dit was zelfs de rest van de Kamer (behalve FvD en Groep van Haga) te gortig; laten we nu eerst maar eens het debat voeren was de algemene reactie.

Al met al geen debat dat de geschiedenis in zal gaan als keerpunt in het stikstofdossier.

Kritische Kamer

Klaver (GL) trap het debat af en zet meteen (een uur lang!) de toon. Hij is om te beginnen zwaar teleurgesteld over het 'procesbriefje' dat nog net voor het debat naar de Kamer is gestuurd. De Kamer had gevraagd om een kabinetsreactie op de uitspraak van de RvS over de bouwvrijstelling en ontving gisteren een korte brief <<https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Fwww.rijksoverheid.nl%2Fdocumenten%2Fkamerstukken%2F2022%2F11%2F03%2Fuitspraak-raad-van-state-over-porthos-en-de-bouwvrijstelling&data=05%7C01%7C%40pzh.nl%7C3402099437c74f37ce0508dabe79adcf%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7C638031727090134102%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjoIMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6IkJBTiI6Ik1haWwiLCJXVCi6Mn0%3D%7C3000%7C%7C&sdata=0wA3UpLg6m35B8T0Cbvify3vALMxsitAI3mTnTZIfF4%3D&reserved=0>> waarin niet veel meer staat dan dat deze uitspraak grote gevolgen heeft voor bouw-, woningbouw-, infrastructuur- en verduurzamingsprojecten. En dat de Kamer nog deze maand een nadere duiding over de uitspraak krijgt toegestuurd, waarin de minister ook 'ingaat op handelingsperspectief'. Klaver (GL) kan zich niet voorstellen dat dit het echt is, dat er niet meer analyse is van de impact van de uitspraak. Van der Wal zegt dat er geen onderliggende analyse is, dat ze nu in volle vaart bezig is met de duiding en met oplossingsrichtingen en dat de Kamer daar op 25 november een brief over ontvangt. Klaver (GL) maakt zich grote zorgen. Ook over de uitspraken van minister Adema dat de deadline van 2030 niet heilig is. 'Er is geen tijd meer, er zijn geen opties meer, de natuur is er heel slecht aan toe, we moeten nu doorpakken'. Hij wijst erop dat Remkes niet gezegd heeft dat uitstel mogelijk is. Dat kan alleen als je op stoom bent, dus we moeten eerder versnellen dan vertragen. Hij pleit voor heel snel uitkopen van de piekbelasters en zo nodig verplicht vergunningen intrekken. 'Er is een ondeugdelijk wet door de Kamer gegaan', stelt hij. Er moet effectieve wetgeving komen waarin geen plaats meer is voor vrijblijvendheid. En hij kondigt aan dat GL over een aantal weken met specifieke aanpassingen op de eerdere eigen initiatiefwet stikstof komt. Hierin wordt 2030 verankerd en staan juridisch houdbare stappen als blijkt dat de gebiedsgerichte aanpak niet lukt.

Voor Boswijk (CDA) is de uitspraak van de RvS niets nieuws. 'We moeten als de brandweer stikstof reduceren en werken aan natuurherstel. Kom met een ruimhartige regeling voor de boeren', roept hij de ministers op en stelt voor om een crisisteam op te zetten voor de vrijwillige stoppersregeling: de beste ambtenaren van LNV en van Financiën, aangevuld met mensen uit de praktijk. En de premier moet zo snel mogelijk naar Brussel om dit te fiksen. Het kan natuurlijk niet zo zijn dat het hele land op slot zit en dat het allemaal stukloopt op staatssteunregels. Hij wil dus zeker niet vertragen en ziet de oplossing in de gebiedsprocessen. Hij vraagt zich daarnaast af wie de kar gaat trekken van het landbouwakkoord, hoe het advies van Remkes over piekbelasters wordt uitgevoerd en of we ook wel met de industrie gaan praten.

Van de coalitiewoordvoerders is De Groot (D66) het meest kritisch en fel. Te lang heeft de politiek boeren valse hoop gegeven en is natuurherstel vooruitgeschoven. Als we woningnood willen oplossen, moeten we eerlijk zijn en boeren verplicht uitkopen als dat niet binnen een jaar op vrijwillige basis lukt. Ook hij roept op tot een ruimhartige regeling. Hij heeft ook de nodige vragen bij het landbouwakkoord; dit kan niet betekenen dat je doorpraat totdat de landbouw akkoord is. Voor D66 is er maar 1 akkoord en dat is het coalitieakkoord. Dus welke stok heeft de minister achter de deur?

Ook Van Campen (VVD) is kritisch over de reactie van het kabinet op de uitspraak van de RvS. 'De uitspraak van gisteren is nog net niet copy-paste van de uitspraak van de RvS in 2019. Dit kon je op je klompen zien aankomen.' Verder vindt hij dat onteigening de allerlaatste maatregel is die uit de la moet worden

getrokken, wat hem betreft wordt de stikstofaankpak via gebiedsgerichte processen aangepakt. In dat licht vraagt naar de aanbeveling om Nederland op te delen in zones. Krijgen we dan niet gewoon een nieuw stikstofkaartje, vraagt hij. En Grinwis (CU) vraagt wat het eigenlijk betekent dat dat kaartje van tafel is, wat zijn de consequenties wil hij weten.

Thijssen (PvdA) stelt dat er simpelweg een wet moet komen waarin staat dat alle stikstofvervuiling in 2030 gehalveerd is, met niet-vrijwillige maatregelen die ervoor zorgen dat dit gehaald wordt. 'Er moet een aanpak komt voor die piekbelasters zodat er natuurcompensatie is en we de natuur kunnen herstellen, huizen kunnen bouwen en pas-melders kunnen helpen'. Het kabinet moet stoppen met dralen, uitstellen en vooral ook stoppen met ruzie maken. Hij benadrukt dat boeren keihard nodig zijn. 'Om voedsel te verbouwen en landschap te beheren. Maar wel met perspectief en een goed verdienmodel'.

Landbouwakkoord ei van Columbus

In zijn reactie geeft minister Adema aan dat hij ruimte nodig heeft om dat landbouwakkoord met boeren en natuurorganisaties en ketenpartijen voor elkaar te krijgen. 'Die afspraken ga ik de komende maanden maken met hopelijk in het eerste kwartaal 2023 een akkoord.' Wat Klaver (GL) doet verzuchten dat dit weer vier maanden vertraging betekent. Naast de boeren moeten ook andere sectoren sterk gaan leveren. Vooral ook de ketenpartijen, 'die te veel ruimte hebben gehad om het verdienmodel van de boer onder druk te zetten. Daarom willen we met hen stevige en bindende afspraken maken'.

Het lijkt er op alsof hij weer helemaal opnieuw wil beginnen. Het rapport van Remkes is voor de minister een hernieuwde manier om te werken aan vertrouwen. En dat wil hij doen met het landbouwakkoord. De doelen staan niet ter discussie, maar ik wil het wel samen met de boeren gaan doen en anderen. Hij refereert veelvuldig aan het rapport Remkes, alles wat hij doet is in lijn met dat advies. En hij neemt zijn woorden over de deadline van 2030 niet terug: 'Ik sta achter de doelstelling van 2030, met ijkmomenten op 2025 en 2028 waarbij als het realiseren van de doelstelling binnen bereik ligt het mogelijk moet zijn om meer tijd te nemen'.

Hij komt in een brief terug op de kaders waarlangs het landbouwakkoord wordt gemaakt, dat gaat dan ook over mestbeleid, over afspraken over grondgebondenheid en over de rol van de ketenpartijen. 'En als het er ligt dan weet elke boer precies waar hij aan toe is', stelt hij ferm. De Kamer is nog niet overtuigd. Wat is er gebeurd met de beloofde perspectiefbrief? Minister Adema zegt dat er wel degelijk is doorgewerkt aan de perspectiefbrief, maar dat de wereld ondertussen wel is veranderd. Naar het advies van Remkes gaat hij nu samen met de sector werken aan een landbouwakkoord en de brief in november zal daarover gaan.

De Groot (D66) vraagt naar de stok achter de deur bij het landbouwakkoord? Die is er echt wel volgens de minister: 'Als het kabinet er niet uit komt in een landbouwakkoord, dan dient het kabinet met een kabinetsstandpunt te komen, dat is een stevige stok achter de deur', aldus Adema.

Het wachten is dus wederom op een brief die alle antwoorden wel moet geven.

Geen geitenpaadjes meer

Minister Van der Wal is helder: 'Als iets ons de afgelopen jaren heeft geleerd is dat de enige oplossing stikstof reduceren en natuur herstellen verbeteren is. Die geitenpaadjes lossen niks op, de opgave wordt groter en de tijd om het oplossen korter.' Een nieuwe weg naar Brussel om daar om uitzonderingen of aanpassingen te vragen is wat haar betreft ook geen enkele optie meer.

De minister worstelt met alle 'lijsten' die in het stikstofdossier gemaakt worden. 'Je zult er maar op staan'. Ze wijst daarbij op boeren die onterecht in de top 100 van ammoniak-uitstoters staan, door een fout van het RIVM. Van der

Wal wil geen lijst maken van bedrijven die mogelijk fors in stikstofuitstoot naar beneden moeten om PAS-melders te legaliseren. Ook vanwege de mogelijke invloed die dit kan hebben op de marktwarde van het bedrijf en het onroerend goed. Maar ook omdat het over mensen gaat, ze wil dat de boeren niet aandoen. 'We kunnen ook op een andere manier naar kijken, bijvoorbeeld op basis van criteria.'

Over de zonering zegt ze dat dit nooit een doel op zich mag zijn, het is voor haar een hulpmiddel bij de gebiedsgerichte aanpak. Het kabinet is niet van plan om actief te gaan zoneren. Er liggen richtinggevende emissiedoelen per provincie, de verdere uitwerking komt van onderop. 'Dat laten we aan de provincies, maar we helpen hen wel met data etc. ', aldus Van der Wal.

De meeste vragen worden volgens de minister beantwoord in haar brief van 25 november. Daarin staat een uitwerking van het voorstel van Remkes om piekbelasters aan te pakken om PAS-melders te legaliseren. En ze gaat dan ook in op de oplossingen die het kabinet ziet voor het wegvallen van de bouwvrijstelling. 'Dat wil ik allemaal tegelijk doen, omdat het allemaal bij elkaar samenhangt'.

Ze zegt nu al wel dat er geen tweede fase versnellingsgelden komt. 'Dat is niet nodig, de voorbeelden van de provincies nemen we mee in de gebiedsprocessen in 2023, met concrete voorstellen in de gebiedsprogramma's voor 2024.' Ze voegt er aan toe dat ze openstaat voor aanpassingen zolang de optelsom maar aansluit bij de doelen.

Ingediende moties en oordeel ministers

Er zijn ruim 30 moties ingediend, hieronder de moties inclusief het oordeel van de ministers. Over de moties wordt volgende week dinsdag gestemd.

Oordeel Kamer

Motie van de leden Beckerman en Boswijk over elke agrariër de mogelijkheid bieden om onafhankelijk advies te krijgen over keuzes aangaande stoppen, verplaatsen, omscholing en sociaal-emotionele begeleiding
<<https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Fwww.tweedekamer.nl%2Fkamerstukken%2Fmoties%2Fdetail%3Fid%3D2022Z20977%26did%3D2022D45173&data=05%7C01%7C%7C%7C638031727090134102%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjojMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6IjE6Ikh1haWwiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C&sdata=kmxsTZYTpyYcrkIt9VdKQjcePM9rk1ySnWCaJxd4CQ0%3D&reserved=0>>

Motie van het lid Tjeerd de Groot over onderzoeken hoe het toepassen van de best beschikbare technieken bij alle veehouderijen in Nederland kan bijdragen aan stikstofreductie <<https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Fwww.tweedekamer.nl%2Fkamerstukken%2Fmoties%2Fdetail%3Fid%3D2022Z20990%26did%3D2022D45186&data=05%7C01%7C%7C%7C638031727090134102%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjojMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6IjE6Ikh1haWwiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C&sdata=duJTANlbs%2FZCRX3LAaeXJ30bGb1jGuiSz%2BGq0Ya9yhw%3D&reserved=0>>

Motie van het lid Boswijk c.s. over onderzoeken hoe boeren nabij Natura 2000-gebieden financieel kunnen worden ondersteund bij aanpassing van bedrijfsvoering <<https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Fwww.tweedekamer.nl%2Fkamerstukken%2Fmoties%2Fdetail%3Fid%3D2022Z21000%26did%3D2022D45196&data=05%7C01%7C%7C%7C638031727090134102%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjojMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6IjE6Ikh1haWwiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C&sdata=duJTANlbs%2FZCRX3LAaeXJ30bGb1jGuiSz%2BGq0Ya9yhw%3D&reserved=0>>

Van: art. 5.1.2e
 Verzonden: 2022-10-06 11:11:37+00:00
 "Aan: Stikstof IPO; art. 5.1.2e
 art. 5.1.2e @fryslan.frl; art. 5.1.2e @overijssel.nl"
 "CC: art. 5.1.2e
 Onderwerp: Voorbereiding appreciatie Remkes
 "

Beste mensen,

Van 12-13 hebben we een moment om samen de appreciatie van Remkes te bespreken. Op basis van deze bespreking schrijven we vanmiddag de appreciatie voor de BC van 13 oktober. Jullie begrijpen dat dit onder hoge tijdsdruk moet worden geschreven. De vraag is dan ook in het overleg straks zo concreet mogelijk elementen aan te dragen voor de reactielijn. Voorstel is om straks de volgende gesprekspunten langs te lopen:

1. Toelichting op opbouw reactielijn en reflectie daarop.
2. Welke aandachtspunten geven jullie mee voor reactie op de 25 aanbevelingen?
 - a. We inventariseren welke aanbevelingen jullie willen bespreken
 - b. Vervolgens voor deze aanbevelingen zo concreet mogelijk aangeven wat onze reactielijn zou moeten zijn.
3. Wat wordt onze gezamenlijke reactie op de drie denklijnen?
 - a. Ook hier: geef zo concreet mogelijk aan wat volgens jou in de gezamenlijke reactie terug moet komen.
4. Procesafspraken
 - a. Agendering BC en colleges GS
 - b. Stappen richting definitieve appreciatie

Bijgaan een eerste zeer ruwe opzet puur bedoeld als leidraad voor de bespreking straks. Graag ook zo gebruiken en nog niet verspreiden.

Tot straks,

art. 5.1.2e

Herengracht 23

2511EG

Tel:

Email:

Den Haag

art. 5.1.2e <tel:>

art. 5.1.2e @ipo.nl <mailto:art. 5.1.2e @ipo.nl>

<https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Fipo.nl%2F&data=05%7C01%7C%40pzh.nl%7Cd3fd9e0dcfe14bdc662b08daa77acb32%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C638006443217761948%7CUnknown%7CTWfpbGZsb3d8eyJWljoimC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6Ik1haWwiLCJXVCI6Mn0%3D%7C3000%7C%7C&sdata=5qEuqJbZxpbMP8BuQsuv4Q4L1ELbLYfb3zjtIa32lXc%3D&reserved=0>

Het nieuws van, voor en door provincies ontvangen? Meld je dan nu aan voor de IPO-Newsroom <https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F

%2Fnieuws.ipo.nl%2F&data=05%7C01%7C[art. 5.1-2e] %40pzh.nl
 %7Cd3fd9e0dcfe14bdc662b08daa77acb32%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7
 C638006443217761948%7CUnknown
 %7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjojMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6Iik1haWwiLCJXVCI6Mn0%3
 D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=ePjgdnDOTYaLaF19QSZodU0TTtZ05VILG0g0SW2F6Nk
 %3D&reserved=0>

<https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Ftwitter.com
 %2FIPO_Provincies&data=05%7C01%7C[art. 5.1-2e] h.nl
 %7Cd3fd9e0dcfe14bdc662b08daa77acb32%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7
 C638006443217761948%7CUnknown
 %7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjojMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6Iik1haWwiLCJXVCI6Mn0%3
 D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=F0ftsrPbyAItX%2FpGC2P35IJgI5dDaZ9zT26EFqyB
 %2F84%3D&reserved=0>

<https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Flinkedin.com
 %2Fcompany%2F25558%2F&data=05%7C01%7C[art. 5.1-2e] %40pzh.nl
 %7Cd3fd9e0dcfe14bdc662b08daa77acb32%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7
 C638006443217761948%7CUnknown
 %7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjojMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6Iik1haWwiLCJXVCI6Mn0%3
 D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=2IRgM42vCKDB34djcI%2BoYjH8gG7tLnj45Cs4H%2FfvPlk
 %3D&reserved=0>

<https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F
 %2Fnieuws.ipo.nl%2F&data=05%7C01%7C[art. 5.1-2e] %40pzh.nl
 %7Cd3fd9e0dcfe14bdc662b08daa77acb32%7C6d99bc288f284a73a50163a8e1eb3040%7C0%7C0%7
 C638006443217761948%7CUnknown
 %7CTWFpbGZsb3d8eyJWIjojMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzIiLCJBTiI6Iik1haWwiLCJXVCI6Mn0%3
 D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=ePjgdnDOTYaLaF19QSZodU0TTtZ05VILG0g0SW2F6Nk
 %3D&reserved=0>

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. IPO, the Association of the provinces of the Netherlands, accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent to the electronic transmission of messages.

-----Oorspronkelijke afspraak-----

Van: Stikstof IPO [art. 5.1-2e] @ipo.nl>

Verzonden: woensdag 28 september 2022 15:09

Aan: Stikstof IPO; Stikstof IPO; [art. 5.1.2e]

[art. 5.1-2e]

[art. 5.1.2e]

@fryslan.frl; [art. 5.1.2e]

@overijssel.nl

CC: [art. 5.1.2e]

Onderwerp: Voorbereiding appreciatie Remkes

Tijd: donderdag 6 oktober 2022 12:00-13:00 (UTC+01:00) Amsterdam, Berlijn, Bern, Rome, Stockholm, Wenen.

Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Op verzoek van [art. 5.1.2e] AC-leden toegevoegd.

30092022

HD

Op verzoek van [art. 5.1.2e] .

Gezien de volle agenda's heb ik het tijdens het lunchmoment ingepland.

Toelichting:

Doel van dit overleg is om de gezamenlijke provinciale appreciatie voor te bereiden op advies Remkes. De appreciatie moet 6 oktober worden opgesteld. Deze kan dan worden besproken in colleges GS en BC 13 oktober. De bedoeling is de interprovinciale appreciatie gelijktijdig met de kabinetsreactie naar buiten te brengen op 14 oktober.

Uitgebreidere reactie (appreciatie) van IPO op Advies Remkes: Wat wel kan.

Noties bij de inleiding

- Provincies vinden het van groot belang dat in het advies wordt erkend dat een groot deel van de boeren én inwoners van het landelijk gebied zich zwaar tekort gedaan (en soms zelfs bedonderd) voelen en naar inzicht van Johan Remkes ook tekort gedaan zijn.
- Provinciebestuurders ervaren in de praktijk van alle dag aan den lijve de emoties en woede die zijn opgeroepen door het gevoerde beleid. De oprechte wanhoop die in de ogen van redelijke mensen te zien is. Provincies erkennen dat het de verantwoordelijkheid is van de overheid om goed te luisteren naar wat leeft op het boerenerv en in de samenleving. Dit is de verantwoordelijkheid van de gezamenlijke overheden en dus zeker niet van het Rijk alleen. Provincies willen hierin naast het Rijk gaan staan.
- Provincies herkennen de groeiende kloof tussen Randstad en landelijk gebied én tussen stad en platteland en zien bij uitstek ook ene rol voor het middenbestuur om een bijdrage te leveren bij het overbruggen van die kloof.

Reactie op de 25 aanbevelingen

1. Er is meer tussen hemel en aarde dan stikstof. De overheid moet door meer brillen kijken dan enkel de juridische en ecologische bril.

Provincies ondersteunen deze aanbeveling van harte en zien dit ook als hun taak om juist op het provinciale niveau alle belangen goed af te wegen. Provincies zien leefbaarheid van gebieden ook als belangrijk uitgangspunt bij werken aan de opgaven in het landelijk gebied.

Ten aanzien van de ecologische autoriteit zien provincies meerwaarde in een verbreding van expertise, waarbij de scope van de ecologische autoriteit niet ter discussie moet worden gesteld. Het is van groot belang dat er gezaghebbende uitspraken komen over uitkomsten van natuurdoelanalyses. Dit biedt een stevig fundament voor de verdere aanpak en geeft richting aan de maatregelen die nodig zijn voor natuurherstel.

2. In de aanpak die het kabinet kiest, moet voortdurend oog zijn voor de menselijke maat.

Ook deze aanbeveling ondersteunen provincies van harte. Sterker nog: provincies geven hier in de praktijk al volop invulling aan. In diverse provincies is al een werkwijze ontwikkeld met erfcoaches of buddy's die agrariërs ondersteunen met onafhankelijk advies. Provincies zien kansen in het verder opschalen en professionaliseren van deze werkwijze en trekken daarin graag samen op met de agrarische sector en het Rijk.

3. Het Rijk moet niet alleen goed luisteren, maar ook beter inhoudelijk antwoorden.
Alhoewel dit een aanbeveling is aan het Rijk, nemen ook provincies dit ter harte. **PM → Na AC aanvullen**

4. De agrarische sector zou aan kracht winnen als hij meer met één mond zou spreken.

Ook voor deze aanbeveling geldt dat provincies graag met de agrarische sector bespreken hoe dit ook op provinciaal niveau invulling kan krijgen

5. De denklijn uit dit rapport moet uitgewerkt worden tot een concreet plan. Bij voorkeur mondt dit uit in een gedragen landbouwakkoord.

Provincies steunen de ontwikkeling van een landbouwakkoord en vragen daarbij aandacht voor de samenhang met gebiedsprocessen. Een akkoord op landelijk niveau heeft vooral betekenis als dit een vruchtbare samenwerking in gebiedsprocessen bevordert en er voor zorg draagt dat ook op gebiedsniveau alle partijen aan tafel komen. Dit vraagt een akkoord waarbij afspraken met koepelorganisaties door de brede achterban en lokale afdelingen worden gesteund. Dat is vooral van belang voor lopende gebiedsprocessen. De ontwikkeling van een landbouwakkoord zou voor deze lopende gebiedsprocessen moeten werken als katalysator en niet als rem.

Gezien de wisselwerking tussen een landelijk landbouwakkoord en gebiedsprocessen nemen provincies graag deel aan het proces om tot een landbouwakkoord te komen.

6. Er is een werkende korte termijn aanpak nodig: voor de natuur, voor PAS-melders en interimmers en voor de belangrijkste bouwprojecten.

Provincies onderschrijven het belang van een korte termijn aanpak die het mogelijk maakt de meer dan 2.500 PAS-melders met voorrang te vergunnen.

PM: Daarbij plaatsen provincies de kanttekening of dit ook moet en kan gelden voor de interimmers ????

Provincies voelen zich gesteund door de constatering dat om deze fase waardig te doorlopen, het cruciaal is de uitkoopregeling zo ruim mogelijk op te rekken en te garanderen dat er geen beter aanbod komt. Dit is in lijn met de eerdere inzet en oproep vanuit de provincies.

In het advies wordt gesteld dat er ook meer ruimte in de gebiedsprocessen ontstaat als deze kortetermijnaanpak gerealiseerd wordt. Provincies benadrukken dat de wijze waarop dit uitvoering krijgt daarbij erg bepalend is. Het maakt bijvoorbeeld uit of gronden die beschikbaar komen bij aankoop van bedrijven ook weer ter beschikking worden gesteld aan blijvende bedrijven in gebiedsprocessen. Dat zou de nodige ruimte kunnen bieden voor extensivering en de beweging richting een meer grondgebonden (melk)veehouderij.

Provincies zijn daarom graag nauw betrokken bij de uitvoering van deze aanpak om ook de samenhang met gebiedsprocessen goed te borgen. Zeker voor lopende gebiedsprocessen is van belang dat dit goed aansluit op lopende afspraken en gesprekken met betrokkenen.

Het aanbevolen tijdsplan is erg ambitieus. Provincies gaan graag in gesprek met het Rijk over de wijze waarop dit invulling kan krijgen in samenhang met het tijdsplan voor het opleveren van gebiedsprogramma's.

7. Alle sectoren moeten bijdragen.

Ook deze aanbeveling steunen provincies van harte en is in lijn met de eerder inzet van provincies (het stikstofplan van de provincies).

8. Ga verstandig om met doelstellingen en tijdsplan.

Provincies steunen de inhoudelijke benadering en vinden het vooral van belang om nu snel te starten. Mits goed uitgevoerd kan de korte termijn aanpak een vliegwiel zijn voor de gebiedsprocessen. Provincies zouden wel graag tijdig anticiperen op minder rooskleurige uitkomsten. Ook wanneer alle gevraagde inspanning wordt geleverd kunnen er nog inhoudelijke gronden zijn waardoor het gewenste natuurherstel in 2030 nog niet binnen handbereik is. De provincies zien de uitzonderingen die in het advies worden genoemd graag uitgebreid met deze categorie. Dat hoort bij het eerlijke verhaal en een realistische aanpak.

9. De communicatie en interpretatie van de doelen moet zorgvuldig gebeuren. Daarom adviseer ik om het huidige 'kaartje' van tafel te halen. Er moeten zo spoedig mogelijk regionale kaarten komen die minder gedetailleerd zijn.

Dit is in lijn met de provinciale reactie op 'het kaartje'. Ze steunen de lijn op globalere regionale doelen te formuleren, die in gebiedsprocessen uitgewerkt kunnen worden.

10. Zet de staat van de natuur centraal en haal de KDW op termijn uit de wet.

Provincies zijn er groot voorstander van dat er goed zicht komt op de daadwerkelijke toestand van de natuur. Daartoe stellen provincies ook natuurdoelanalyses op, die straks worden beoordeeld door de

onafhankelijke Ecologische Autoriteit. Bij het opstellen van die natuurdoelanalyse wordt op basis van alle beschikbare informatie bekeken welke drukfactoren van belang zijn om de gewenste condities voor natuurherstel te realiseren.

Provincies banderen dit inhoudelijk. Daarbij constateren zij dat stikstof op basis van best beschikbare wetenschappelijke inzichten in veel gebieden de meeste dominante drukfactor blijft die een goede staat van de natuur in de weg staat. In die gevallen blijft de KDW nog een belangrijke indicator voor de toestand van de natuur, zonder het bereiken van de KDW daarmee als heilig te verklaren.

Provincies zetten samen met het Rijk ook in op een adequate monitoring van natuur en zetten de daadwerkelijke toestand van de natuur daarmee centraal.

- 11. Ontwikkel een stoffenbalans waarmee de agrarische ondernemer kan sturen op doelen en emissies. Maak deze balans op termijn afrekenbaar.**

PM na AC

- 12. Versterk de werking van de nationale stikstofbank.**

Steun

- 13. Er moet een effectieve buitenlandaanpak komen**

In lijn met eerdere inzet provincies

- 14. Innovatie is een belangrijk instrument voor het halen van de doelstellingen. Ik beveel een nationaal innovatieprogramma aan zodat dit versneld wordt.**

Steun. Kantekening: geen lockins dus op de goede plekken investeren. Voorkomen dat financiering alleen kan met verhoging aantal dieren.

- 15. Het kabinet moet komen met een echte visie op de landbouw.**

In lijn met eerdere oproep provincies. Aanbod provinciale uitwerking landbouwperspectief.

- 16. Nederland zal moeten inzetten op nieuwe vormen van landbouw.**

Steun

- 17. Perspectief vereist dat de hele bocht aan opgaven in beeld is.**

Steun, inzet NPLG

- 18. Het eerste perspectief voor de agrarische sector is er een van ruimtelijke ordening. Het is verstandig om stapsgewijs toe te werken naar een zonering. Dat betekent ook dat de landbouw niet het sluitstuk mag zijn in de discussie over ruimte.**

Provincie hechten er aan op hier stapsgewijs naar toe te werken. Vooral van belang om duidelijk perspectief te bieden per zone.

Van belang om hierbij ook inzicht te bieden in de benodigde ruimte die nodig is om de omslag te maken naar en grondgebonden (melk)veehouderij

- 19. Het tweede perspectief voor de agrarische sector is gelegen in reële en harde verdienmodellen. Die komen niet vanzelf tot stand. Overheidscoördinatie is nodig.**

Steun. O.a, uitwerking van langjarige financiering voor groenblauwe diensten. Goed dat dit niet alleen bij overheid wordt belegd, ook verantwoordelijkheid supermarktketens + financiers.

- 20. Het onderliggende sentiment moet benoemd en echt geadresseerd worden.**

Steun, ook belang gebiedsprocessen noemen

- 21. Provincies hebben duidelijke integrale kaders én ruimte nodig om de gebiedsprocessen goed vorm te geven.**

Provincies onderstrepen het belang. Ruimte betekent ook: geen hard opgelegde zonering. Integrale gebiedsfondsen zijn essentieel.

- 22. Grond en middelen zijn het scharnierpunt van de transitie. Om daar goed mee om te gaan, zijn voorzieningen nodig.**

Steun. Aandachtspunt: niet alleen verplaatsen van binnen N2000 naar buiten N2000, maar ook van nabij N2000 naar verderaf. Regie op grond hard nodig, grondbedrijven moeten elkaar niet tegenwerken. Vraag of nationale grondbank werkt of juist op provinciaal niveau.

- 23. De overheid moet stabiliteit van de kaders garanderen.**

- 24. Er moet een goed functionerend landelijk procesteam zijn.**

Dit juichen we toe. We zien goede bewegingen met het oprichten van de RTLG. Nog wel teveel alleen op landbouw en natuur gericht, bredere en integralere faciliteit is nodig.

- 25. De integrale governance moet beter ingericht worden.**

Provincie juichen toe dat er meer regie komt op interdepartementale afstemming en ene integrale werkwijze..

Reactie op Denklijn voor een integrale aanpak in drie lijnen

Lijn één: Nederland van het slot af en ruimte maken.

Provincies zijn blij dat hier is opgenomen dat het kabinet de regie moet nemen in de kortetermijnaanpak, in nauw samenspel met de provincies. Zie ook de opmerkingen onder aanbeveling 6 over samenhang met gebiedsprocessen. Daarbij moet ook worden bekeken in hoeverre de termijn van 1 jaar haalbaar is, in samenhang met de planning voor het opstellen van gebiedsprogramma's.

Provincies hechten eraan dat de stappen die worden geschetst bij de uitwerking van deze denklijn zorgvuldig worden doorlopen, waarbij de ondernemers die dit treft een keuze kunnen maken op welke wijze de uitstoot op de betreffende locatie binnen een jaar bijna naar nul kan worden teruggebracht,

2. Lijn twee: een langjarig perspectief voor de agrarische sector en het landelijk gebied.

Provincies vinden dit van groot belang en werken hier graag volop aan mee.

PM: landbouwperspectief provincies

PM: de hele bocht / integrale aanpak

PM: leefbaarheid

PM: vermindering veestapel lijkt onvermijdelijk → provincie hechten ook hier aan het eerlijke verhaal en vragen het Rijk hierin duidelijkheid te bieden. Daarbij overwegende de klimaatdoelstelling, het eerder advies van de RLI daarover uit 2018 en de omschakeling naar grondgebonden.

Ruimtelijke botsing natuurareaal en landbouwareaal → provincies denken hier graag in mee ook bij verdere uitwerking van overgangszones, zoeken naar nieuwe tussenvormen van landbouw en natuur en slim meervoudig ruimtegebruik.

3. Lijn drie: de gebiedsgerichte transitie realiseren.

Provincies zien deze lijn als een bestendiging en verdere versterking van de ingeslagen weg. Het ontwikkelen van transitiepaden is van groot belang om ondernemers duidelijkheid te bieden. De ontwikkeling van een KPI systematiek, gekoppeld aan de voorgestelde zonering kan hierbij ondersteunend zijn. Verder hechten provincies veel waarde aan de ontwikkeling van de grondbank en het transitiefonds als ondersteunende faciliteiten.

Provincies benadrukken het belang van de generiek inzet op stikstofreductie en zien graag dat hierbij de uitkomsten van de lopende verkenning naar mogelijkheden voor aanvullend generiek beleid worden betrokken (uitgevoerd door Wur in opdracht van IPO).

Voortgang Stikstof – Wsn & Handreiking voor de gebiedsprogramma's Nationaal Programma Landelijk Gebied

Stoplichtenmemo ZH-PLG

Onderdeel	Type	Verwachting Rijk	ZHPLG 1.0?	Toelichting	Afhankelijkheden van/met	Actie in stikstofteam
xx	xx	xx		xx	xx	xx
xx	xx	xx		xx	xx	xx
xx	xx	xx		xx	xx	xx

Artikel 1.12fa Wet Stikstofreductie en natuurverbetering

Binnen twee jaar na de inwerkingtreding van artikel 1.12b leggen gedeputeerde staten Onze Minister een gebiedsplan voor ter gebiedsgerichte uitwerking van de landelijke omgevingswaarde en het programma stikstofreductie en natuurverbetering. Het plan kan indien gewenst door gedeputeerde staten vergezeld gaan van een voorstel tot wijziging van het programma. Het plan beschrijft voor elke voor stikstof gevoelige habitat in de Natura 2000-gebieden in de

betrokken provincie in elk geval:

Lid	Uitwerking	Voortgang	Toelichting	Actie in stikstofteam
Voor zover het programma stikstofreductie en natuurverbetering niet meer actueel is				
	De omvang van de stikstofdepositie en de bronnen daarvan		Bezig met afronden, de gebiedsfoto's zijn al ver.	art. 5.1.2e
	Onderscheiden naar de belangrijkste sectoren en naar de afkomst van binnen en buiten de provincie		Bezig met afronden, de gebiedsfoto's zijn al ver.	
	En de mate waarin de KDW wordt overschreden		Bezig met afronden, de gebiedsfoto's zijn al ver.	
De binnen en buiten betrokken N2000 gebieden in de provincie uitgevoerde of uit te voeren maatregelen die bijdragen aan:				
	Vermindering van de stikstofdepositie met het oog op het tijdig voldoen aan de omgevingswaarden, bedoeld in artikel 1.12a, eerste lid		We hebben nog geen zicht op concrete maatregelen. We kunnen alleen een menukaart aan de gebieden presenteren. We voldoen dus niet aan de Wsn.	Er wordt in 3 lijnen gewerkt aan maatregelen: 1. Vanuit ZH PLG o.l.v. Diederik 2. Vanuit de gebieden zelf. 3. Vanuit de beleidsterreinen art. 5.1.2e zijn hierop aangehaakt.
	En de tussentijdse doelstellingen, bedoeld in artikel 1.12b, tweede lid, onderdeel a		Zie hierboven	
	Het bereiken van instandhoudingsdoelstellingen		Zie hierboven	
De verwachte sociaaleconomische effecten en de weging van de haalbaarheid en de doelmatigheid en doeltreffendheid van de maatregelen				
	De verwachte sociaaleconomische effecten		Er kunnen maatregelen zijn die op verschillende	art. 5.1.2e vanuit het ZHPLG, art. 5.1.2 is aangesloten aan de monitoring.

	Doelmatigheid en doeltreffendheid van de maatregelen			
De verwachte gevolgen van de maatregelen, bedoeld in onderdeel b, voor de omvang van de stikstofdepositie, respectievelijk het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen				
	De verwachte gevolgen van de maatregelen voor de omvang van de stikstofdepositie		We willen wel een indicatie geven aan de menukaart wat de mogelijke reductie is maar dat is nog niet klaar.	art. 5.1.2e voor de maatregelen. art. 5.1.2e voor de gebiedsvertaling en art. 5.1.2e voor technische ondersteuning.
	De verwachte gevolgen van de maatregelen voor het bereiken van de instandhoudingsdoelstellingen		Zie hierboven	art. 5.1.2e voor de maatregelen. art. 5.1.2e voor de gebiedsvertaling en art. 5.1.2e voor technische ondersteuning.

Bijlage 5 Handreiking voor de gebiedsprogramma's Nationaal Programma Landelijk Gebied

Het gebiedsprogramma bevat in ieder geval de volgende onderdelen Waar mogelijk wordt dit onderbouwd met kwantitatieve berekeningen of kwalitatieve prognoses op basis van te nemen maatregelen of te ontwikkelen beleidssporen:

1. De beoogde stikstofemissiereductie in 2030 (uit coalitieakkoord, Wsn stelt 2035) vanuit emissiebronnen in de eigen provincie.
 - a. Dit wordt uitgedrukt in kton én procentueel.
 - b. Er wordt gespecificeerd welke emissiereductie vanuit welke sector komt. Ofwel of het gaat om emissiereductie NH₃ of emissiereductie NO_x.
 - c. In het gebiedsprogramma wordt inzichtelijk gemaakt wat de beoogde emissiereductie per gebied is in kton.
2. De beoogde stikstofdepositiereductie op de stikstofgevoelige N2000 gebieden in de eigen provincie. En waar mogelijk ook het depositie-effect van de stikstofgevoelige N2000 gebieden in Nederland.
 - a. Dit wordt uitgedrukt in het aantal molen depositiereductie.
 - b. Bovenstaande is telkens gekoppeld aan de richtinggevende emissiedoelstellingen voor NH₃ die bij de provincies als startpunt bekend zijn, en vanuit de hiervoor genoemde uitgangspunten. In het gebiedsprogramma wordt beschreven hoeveel procent van de hectares in het

betreffende stikstofgevoelige N2000 gebied zich onder de KDW bevinden na uitwerking van het regionale doel. Voor het areaal van stikstofgevoelige N2000 gebieden, die zich boven de KDW bevinden, wordt (in een bandbreedte) aangegeven wat de mate van overschrijding is.

- c. Als sluitstuk van de gebiedsprogramma's zal ten minste 74% van het areaal van de voor stikstof gevoelige habitats in N2000 gebieden onder de KDW zijn gebracht.
3. De benodigde economische ontwikkelruimte is in kaart gebracht. Dit is een 'plus' bovenop hetgeen nodig is voor natuur. Een hoge benodigde ontwikkelruimte betekent dus een hogere doelstelling.
- a. Dit betreft aanvullende benodigde stikstofruimte – waar mogelijk uitgedrukt in aantal molen – voor economische en maatschappelijke ontwikkeling (dit is niet wettelijk, maar samen afgesproken) – en een beschrijving van gewenste ontwikkelingen die volgen uit bestaande plannen, zoals bijvoorbeeld een provinciale omgevingsvisie.
 - b. Dit gaat om ontwikkelruimte voor provinciale opgaven (in overleg met gemeenten), en voor provincie-overstijgende opgaven (in overleg met het Rijk). Met het aangeven van de behoefte aan ontwikkelruimte is deze ruimte nog niet beschikbaar. Het doel is om goed zich op de stikstofopgave te krijgen.

Als er wordt ingezet op een 'plus' voor economische ontwikkelruimte, wordt gemotiveerd dat zeker is gesteld dat er geen risico bestaat op verslechtering en dat de instandhoudingsdoelstellingen met andere maatregelen in zicht blijven. Alleen dan kan er sprake zijn van een additionele maatregel.

Onderdeel stikstof in gebiedsprogramma	Uitwerking	Voortgang	Toelichting	Actie in stikstofteam
Beoogde stikstofemissiereductie in 2030 vanuit emissiebronnen in de eigen provincie				
	Uitgedrukt in kton én procentueel		Voor de veeteelt gaan we 45% emissiereductie. We willen een menukaart samen met het gebied afspreken om de beoogde emissiereductie te behalen (Vraag is of dit voor 2030 of 2035 is)	
	Specificatie emissiereductie naar sector (uitsplitsing NH ₃ en NO _x)		Industrie en mobiliteit reductie ligt bij het Rijk. Kunnen wij van de 38% en 25% reductie uitgaan?	
	Inzichtelijk gemaakt wat de beoogde emissiereductie is per gebied in het gebiedsprogramma			

Beoogde stikstofdepositiereductie op stikstofgevoelige N2000-gebieden in eigen provincie. Waar mogelijk wordt dit onderbouwd met kwantitatieve berekeningen of kwalitatieve prognoses op basis van te nemen maatregelen of te ontwikkelen beleidssporen				
	Uitgedrukt in aantal molen depositiereductie		Is pas bekend als gebiedsgericht is ingevuld wat de reductiedoelstellingen is	
	Telkens gekoppeld aan de richtinggevende emissiedoelstellingen voor NH ₃ die als startpunt bekend zijn			
	In het gebiedsprogramma beschreven hoeveel procent van de hectares in het betreffende stikstofgevoelige N2000 gebied zich onder de KDW bevinden na uitwerking van het regionale doel		We kunnen laten wat de brandbreedte is van de verwachte overschrijding.	art. 5.1.2e
	Voor het areaal van stikstofgevoelige N2000-gebieden die zich boven de KDW bevinden, wordt (in een bandbreedte) aangegeven wat de mate van overschrijding is		Dit kunnen we doen maar is nog niet gedaan.	
	Als sluitstuk van de gebiedsprogramma's zal ten minste 74% van het areaal van de voor stikstofgevoelige habitats in N2000 gebieden onder de KDW zijn gebracht		Wij halen 74% in onze provincie, maar is het landelijk doel.	
De benodigde ontwikkelruimte is in kaart gebracht. Dit is een 'plus' bovenop hetgeen nodig is voor natuur. Een hoge benodigde ontwikkelruimte betekent dus een hogere doelstelling.				
	Dit betreft aanvullende benodigde stikstofruimte – waar mogelijk uitgedrukt in aantal molen – voor economische en maatschappelijke ontwikkeling - en beschrijving van gewenste ontwikkelingen die volgen uit bestaande plannen, zoals bijvoorbeeld een provinciale omgevingsvisie.		Nog nagaan hoe rijksontwikkelruimte meegaat. Verder hebben we een indicatie en nog geen volledig beeld.	
	Dit gaat om ontwikkelruimte voor provinciale opgaven (in overleg met gemeenten), en voor provincie-overstijgende opgaven (in overleg met het Rijk). Als er wordt ingezet op een 'plus' voor economische ontwikkelruimte, wordt gemotiveerd dat zeker is gesteld dat er geen risico bestaat		art. 5.1.2 geeft aan dat vanuit de aankoop er niets komt vanuit ontwikkelbehoefte. Ons provinciaal beeld van hierboven zou kunnen helpen bij een beeld krijgen van de	

	op verslechtering en dat de instandhoudingsdoelstellingen met andere maatregelen in zicht blijven. Alleen dan kan er sprake zijn van een additionele maatregel.		ontwikkelbehoefte in een gebied.	
--	---	--	----------------------------------	--

Onderdeel stikstof in gebiedsprogramma	Uitwerking	Voortgang	Toelichting	Actie in stikstofteam
Beoogde stikstofemissiereductie in 2030 vanuit emissiebronnen in de eigen provincie				
	Uitgedrukt in kton én procentueel		Voor de landbouw gaan we 45% emissiereductie. We willen een menukaart samen met het gebied afspreken om de beoogde emissiereductie te behalen (Vraag is of dit voor 2030 of 2035 is)	
	Specificatie emissiereductie naar sector (uitsplitsing NH ₃ en NO _x)		Industrie en mobiliteit reductie ligt bij het Rijk. Kunnen wij van de 38% en 25% reductie uitgaan? Dit kunnen wij niet leveren, is een Rijksopgave volgens Robert. DCMR is gestart met een NO _x monitor. Oplevering september 2023.	
	Inzichtelijk gemaakt wat de beoogde emissiereductie is per gebied in het gebiedsprogramma			
Beoogde stikstofdepositiereductie op stikstofgevoelige N2000-gebieden in eigen provincie. Waar mogelijk wordt dit onderbouwd met kwantitatieve berekeningen of kwalitatieve prognoses op basis van te nemen maatregelen of te ontwikkelen beleidssporen				
	Uitgedrukt in aantal molen depositiereductie		Is pas bekend als gebiedsgericht is ingevuld wat de reductiedoelstellingen is	
	Telkens gekoppeld aan de richtinggevende emissiedoelstellingen voor NH ₃ die als startpunt bekend zijn			

art. 5.1.2e

	In het gebiedsprogramma beschreven hoeveel procent van de hectares in het betreffende stikstofgevoelige N2000 gebied zich onder de KDW bevinden na uitwerking van het regionale doel		We kunnen laten wat de brandbreedte is van de verwachte overschrijding.
	Voor het areaal van stikstofgevoelige N2000-gebieden die zich boven de KDW bevinden, wordt (in een bandbreedte) aangegeven wat de mate van overschrijding is		Dit kunnen we doen maar is nog niet gedaan.
	Als sluitstuk van de gebiedsprogramma's zal ten minste 74% van het areaal van de voor stikstofgevoelige habitats in N2000 gebieden onder de KDW zijn gebracht		Wij halen 74% in onze provincie, maar is het landelijk doel.
De benodigde ontwikkelruimte is in kaart gebracht. Dit is een 'plus' bovenop hetgeen nodig is voor natuur. Een hoge benodigde ontwikkelruimte betekent dus een hogere doelstelling.			
	Dit betreft aanvullende benodigde stikstofruimte – waar mogelijk uitgedrukt in aantal molen – voor economische en maatschappelijke ontwikkeling - en beschrijving van gewenste ontwikkelingen die volgen uit bestaande plannen, zoals bijvoorbeeld een provinciale omgevingsvisie.		Nog nagaan hoe rijksontwikkelruimte meegaat. Verder hebben we een indicatie en nog geen volledig beeld.
	Dit gaat om ontwikkelruimte voor provinciale opgaven (in overleg met gemeenten), en voor provincie-overstijgende opgaven (in overleg met het Rijk). Als er wordt ingezet op een 'plus' voor economische ontwikkelruimte, wordt gemotiveerd dat zeker is gesteld dat er geen risico bestaat op verslechtering en dat de instandhoudingsdoelstellingen met andere maatregelen in zicht blijven. Alleen dan kan er sprake zijn van een additionele maatregel.		art. 5.1.2 geeft aan dat vanuit de natuur er niets komt vanuit ontwikkelbehoefte. Ons provinciaal beeld van hierboven zou kunnen helpen voor indicatie van

Mogelijke maatregelen

Als er voor sommige onderdelen/sectoren of gebieden nog geen concrete maatregelen kunnen worden aangegeven, dan kan ervoor worden gekozen om in ieder geval de ontwikkelrichtingen van de landbouw per gebied aan te geven. Daarbij is het van belang dat wordt gaangegeven om hoeveel bedrijven het

gaat én dat er een grove inschatting is gedaan van de reductie in emissies en deposities. Dit heeft wel als gevolg dat er dan nog geen middelen voor vrijgemaakt kunnen worden vanuit het Transitiefonds (zie spelregels).

Onzekerheden en risico's

Geef aan bij de mogelijke maatregelen wat eventuele onzekerheden en risico's zijn. (bv. Juridische haalbaarheid, vervolgbesluiten, draagvlak, handhaafbaarheid, negatieve bijwerkingen etc.)

Onderbouwing

Voorgaande wordt beschreven aan de hand van de gegevens die voorkomen uit de meest actuele versie van AERIUS en wordt er gebruikt gemaakt van de informatie meegegeven vanuit het gebiedsplan 0.1 en de vereisten uit de Wsn (+ coalitieakkoord)

ZH-PLG Naar een nieuwe balans in het landelijk gebied

DIT DOCUMENT IS EEN AMBTELIJK WERKDOCUMENT, VERSIE 0.1, 17 MEI 2023

Dit document is een ambtelijk intern werkdocument. We vragen jullie daarom dit document, of delen er van, niet met andere partijen te delen. Het is de bedoeling dat er volgende week een versie volgt die met de gebiedspartners gedeeld kan worden.

Een aantal van jullie zijn gevraagd dit inhoudelijk te reviewen, zouden jullie dit willen doen aan de hand van opmerkingen? Op dit moment is er vooral behoefte aan inhoudelijke feedback. Mocht je stukken missen dan horen we dit ook graag.

Nog niet alle hoofdstukken zijn volledig uitgewerkt. De eerste drie hoofdstukken zijn het meest compleet. Het begin van hoofdstukken 4 en 5 zijn toegevoegd om hier een eerste indruk van te geven.

Versie 0.45 intern

Over deze versie – wat is het wel en (nog) niet

DIT DOCUMENT IS EEN AMBTELIJK WERKDOCUMENT, VERSIE 0.1, 17 MEI 2023

Deze versie van het Zuid-Holland programma Landelijk Gebied (ZH-PLG) is pas een begin. Het is een eerste toetsbare versie. Na vrijgave door de Gedeputeerde Staten delen we deze versie uiterlijk 1 juli 2023 met het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). Dat is nodig om aanspraak te maken op de middelen van het Transitiefonds Landelijk Gebied en Natuur.

Op deze eerste toetsbare versie volgt na de zomer een beoordeling van de Ecologische Autoriteit (EA), kennisinstellingen en het Rijk. Ook voert de provincie dan een sociaal economische impactanalyse (SEIA) op de toetsbare versie uit. In de SEIA analyseert de provincie brede welvaartseffecten van voorgenomen maatregelen, inclusief de agro-economische effecten. Ook andere ontwikkelingen gaan nog nieuwe inzichten geven, zoals het Landbouwakkoord en aanvullende doelen uit de Vogel- en Habitat Richtlijn (VHR). Op basis van al deze nieuwe inzichten, stellen we het ZH-PLG in de tweede helft van dit jaar bij.

In dit jaar werken we als provincie ook samen met andere overheden en partners een ruimtelijk voorstel uit. In dit ruimtelijk voorstel staat beschreven hoe we opgaven zoals de verduurzaming van ons energiesysteem, de binnenstedelijke verdichtingsopgave (realisatie van ruim 230 duizend woningen voor 2040) en de opgaven in het landelijk gebied in de ruimte laten passen. Op basis van dit voorstel maken we eind 2023 bestuurlijke afspraken met het Rijk. Dit proces kan ook nog leiden tot wijzigingen in het ZH-PLG.

~~De~~ Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland geven de eerste toetsbare versie van het ZH-PLG op 30 juni vrij voor verzending naar het ministerie van LNV. Na een nadere uitwerkingsslag behandelen ~~de~~ Provinciale Staten het ontwerp ZH-PLG voor vaststelling. Daarna volgt vaststelling van het definitief ZH-PLG 1.0 in het eerste kwartaal van 2024. Na vaststelling van het ZH-PLG vragen we Rijksmiddelen uit het Transitiefonds aan voor uitvoering.

Het ZH-PLG is zelfbindend. Dat betekent dat het ZH-PLG alleen verplichtingen schept voor de provincie. Een nadere uitwerking naar maatregelen voor deelgebieden leidt tot aanvullende bestuurlijke afspraken met andere overheden en maatschappelijke partners.

Het ZH-PLG is een programma onder de Omgevingswet. Het is een gebiedsprogramma, zonder juridische planvormingsstatus. Als in het ZH-PLG maatregelen worden voorgesteld die nog geen onderdeel [zijn van](#) of niet in lijn zijn met het huidige provinciaal beleid, dan verwerken wij dat in het omgevingsbeleid. In dat proces wordt ook een m.e.r.-procedure doorlopen.

Het ZH-PLG heeft ook de status van het Gebiedsplan op basis van de Wet stikstofreductie en natuurverbetering (Wsn). Dit betekent dat de elementen uit artikel 1.12 fa Wsn herleidbaar terug moeten komen in het ZH-PLG. ~~Ook~~ [Daarnaast hebben wij](#) de handreiking gebiedsprogramma's van het ministerie van LNV ~~hebben wij~~ als houvast benut.

In het ZH-PLG leest u onze eerste uitwerking van:

1. Wat we willen en waarom dat nodig is: onze ambitie en doelen;
2. Wat we moeten doen: een analyse van de opgaven om minimaal te voldoen aan de wettelijke doelen;
3. Hoe we samen onze doelen bereiken: de principes van onze gebiedsgerichte aanpak, strategieën en instrumenten;

4. Wat we gaan doen: maatregelen voor heel Zuid-Holland, per gebied en nog onderzoeken;
5. Wanneer doen we wat: een vooruitblik op de adaptieve programmering.

In de bijlagen staan een begrippenlijst en aanvullende informatie.

Inhou

Versie 0.45 intern

d

ZH-PLG Naar een nieuwe balans in het landelijk gebied.....	1
1. Wat we willen en waarom dat nodig is.....	6
1.1 Onze ambitie voor een vitaal landelijk gebied.....	6
1.2 Doelstellingen Zuid Hollands Landelijk Gebied.....	6
1.3 Belang van samenwerking en zorgvuldig proces.....	7
1.4 Werken aan toekomstperspectief voor elk gebied.....	7
1.5 Slagvaardig beginnen waar het kan.....	8
2. Wat we moeten doen.....	9
2.1 Doelen voor nieuwe balans in het landelijk gebied.....	9
Natuur en Stikstof.....	10
Water.....	12
Klimaat: broeikasgassen.....	12
2.2 Opgavenkaart.....	13
2.3 Transitieopgaven in landelijk gebied.....	14
Opgaven in Zuid-Hollandse Delta.....	15
Opgaven in Kust- en duinengebied.....	17
Opgaven in Veenweidegebied.....	19
3. Hoe we samen onze doelen bereiken.....	22
3.1 Onze rol als gebiedsautoriteit én gebiedspartner.....	22
3.2 Ontwikkelprincipes gebiedsprogramma.....	22
3.3 Samenwerking en governance in kern- en deelgebieden.....	24
Samenwerking in de Zuid-Hollandse Delta.....	24
Samenwerking in Kust en Duinen.....	26
Samenwerking in Veenweiden.....	26
3.4 Strategische keuzes in tijd en ruimte: afwegingskader.....	28
3.5 Instrumenten.....	31
4. Wat we gaan doen.....	34
4.1 Totstandkoming maatregelpakketten; nu en later.....	34
Sociaaleconomische impactanalyse.....	35
5. Wanneer doen we wat.....	37
5.1 Voortuitblik op programmering.....	37
5.2 Financiering.....	37
5.3 Risico's.....	37
5.4 Randvoorwaarden.....	37

5.5 Monitoring en evaluatie.....	38
Bijlagen.....	40
Begrippenlijst.....	40
Opgavenkaarten.....	40
Opgavekaart Zuid-Hollandse Delta.....	40
Opgavenkaart Kust en Duinen.....	41
Opgavengebied Veenweide gebieden.....	41
Gebiedsfoto.....	42
Natuurdoelanalyses.....	80
Inventarisatie groenblauwe dooradering.....	80
Analyses per N2000-gebied t.b.v. stikstofreductie.....	80
Analyses ontwikkelruimte t.b.v. stikstofreductie.....	80
Sociaal economische impactanalyse.....	80

1. Wat we willen en waarom dat nodig is

Zuid-Holland is een dichtbevolkte deltaprovincie, met een mondiaal toonaangevende land- en tuinbouwsector en een prachtig, divers landschap. Met een groeiende ruimtebehoefte voor wonen, werken en recreëren staat de inrichting van Zuid-Holland onder druk. Het woningtekort is nijpend, de OV-bereikbaarheid van dorpen slinkt en sociale voorzieningen worden schaarser. De kwaliteit van de Zuid-Hollandse natuur, water en bodem leidt lijdt sterk onder deze druk. Met dit gebiedsprogramma werken we samen met onze partners aan een nieuwe balans in het landelijk gebied.

Provincie Zuid-Holland kent een uniek gevarieerd landschap. Langs de kust vind je brede stranden en duingebieden. Landinwaarts zijn er historische steden en uitgestrekte polders met weilanden, boerderijen en vaarten. Naast het variërende landschap wonen, werken en recreëren veel mensen in de provincie. Hierdoor is de druk op de beschikbare ruimte groot en komt ook het landelijk gebied onder druk komen te staan.

1.1 Onze ambitie voor een vitaal landelijk gebied

Een toekomstbestendige leefomgeving is onze topprioriteit. Onze ambitie is het creëren van een vitaal landelijk gebied waarin water, natuur en klimaat als randvoorwaarden op orde zijn. Het landelijk gebied kan binnen die randvoorwaarden ontwikkelen tot een aantrekkelijk gebied om te wonen, werken en recreëren. Met het Zuid-Hollands Programma Landelijk Gebied (kortweg ZH-PLG) willen we ook bijdragen aan de brede welvaart in Zuid-Holland. Zo streven we leefbaarhwsheid, vitaliteit en sociale samenhang in het landelijk gebied na en willen we een toekomstbestendige land- en tuinbouw die duurzaam en economisch rendabel is. Dit betekent dat de nieuwe balans in het landelijk gebied ook leidt tot nieuwe kansen voor werkgelegenheid en behoud van sociale cohesie.

We realiseren ons dat de nood hoog is. De kwaliteit van natuur en water in Zuid-Holland staat onder druk. We lopen steeds vaker tegen de grenzen van het water- en bodemsysteem aan. Ook de druk van het veranderende klimaat neemt steeds meer toe. Denk bijvoorbeeld aan de zeespiegelstijging, de toenemende kans op wateroverlast en extreme droogte. Die druk wordt alleen maar groter door klimaatverandering. Schoon en voldoende drinkwater, schone lucht en een gezonde bodem komen in gevaar. Water en bodem zijn daarom voor ons in elk geval sturend voor de ruimtelijke ordening in het landelijk gebied.

1.2 Doelstellingen Zuid Hollands Landelijk Gebied

Met het ZH-PLG willen we drie doelstellingen bereiken:

- Bereiken van de wettelijke doelen voor natuurherstel en stikstofreductie, water en klimaat in het landelijk gebied;
- Bereiken van een duurzaam toekomstperspectief voor de ondernemers in de land- en tuinbouw;
- Benutten van kansen voor nieuwe banen en meer sociale samenhang in stads- en dorpskernen buiten de grote steden.

De wettelijke doelen en mijlpalen zijn voor ons bepalend. We gaan uit van een meerjarig programma dat duurt tot in elk geval 2035.

We ronden lopende programma's af en nemen bestaande interbestuurlijke afspraken over. Lopende programma's zijn bijvoorbeeld Natuurnetwerk Nederland (NNN), de Nationale Bossenstrategie, het Interbestuurlijk Programma Vitaal Platteland (IBP VP), de programma's voor de Kaderrichtlijn Water (KRW) en de Veenweidestrategie. In het ZH-PLG stellen we daarnaast maatregelen voor die aanvullend nodig zijn om de doelen voor het landelijk gebied te bereiken.

Alle sectoren dragen bij aan de stikstofreductie

We benadrukken dat het ZH-PLG gaat over de doelstellingen voor stikstofreductie voor in het landelijk gebied, ofwel het ammoniak (NH₃-)deel. Ammoniak komt voornamelijk vanuit de landbouw. Dat is ~~dus voor wat betreft stikstof~~ maar een deel van de opgave waar we voor staan. We vinden het ~~heel~~ belangrijk dat alle sectoren, zoals o.a. industrie en mobiliteit, bijdragen aan stikstofreductie, ~~zoals ook de industrie en energiesector~~. Veruit de meeste industriële activiteit in Zuid-Holland vindt plaats in het Haven Industrieel Complex (HIC). De ontwikkelingen die plaatsvinden binnen het HIC rondom energietransitie en energie-infrastructuur zijn essentieel noodzakelijk voor het behalen van de landelijke stikstofreductie- en klimaatdoelstellingen. Omdat wij het essentieel vinden dat alle sectoren bijdragen aan de stikstofreductie, geven wij voor de volledigheid in verschillende delen van het ZH-PLG ook aan wat de bijdrage is van de we doen in sectoren buiten het landelijk gebied. Het valt echter niet binnen de scope van het ZH-PLG.

1.3 Belang van samenwerking en zorgvuldig proces

We erkennen dat de overheid in algemene zin moet werken aan het herstel van vertrouwen van inwoners en maatschappelijke partners. Dit herstel van vertrouwen speelt in het hele land op de stikstof problematiek en de landbouwtransitie, maar ook door groeiende sociale ongelijkheid en verschillen tussen landelijk en stedelijk gebied. Met dit gebiedsprogramma willen we samen met onze partners een nieuwe balans in het landelijk gebied vormgeven. Dit vraagt ook om moeilijke keuzes die pijn kunnen doen. We vinden het hierom belangrijk een zorgvuldig proces te doorlopen en daar met elkaar de tijd voor te nemen om ook onderling vertrouwen op te bouwen, ondanks de tijdsdruk op de ambities.

We zien ook in dat we dit niet alleen kunnen. Voor het bereiken van een nieuwe balans in het landelijk gebied zijn meerdere grootschalige transitie nodig. Een integrale aanpak is noodzakelijk om deze transitie samen vorm te geven. Daar heeft ieder een rol, taak en verantwoordelijkheid in. We maken het gebiedsprogramma en onderliggende plannen daarom samen met andere overheden zoals gemeenten, waterschappen en het Rijk, maatschappelijke partners en inwoners. Bij het maken van het gebiedsprogramma doorlopen we in alle gebieden participatieprocessen. Ook als dit programma in uitvoering komt blijven we met elkaar om tafel gaan om tot passende keuzes en oplossingen te komen.

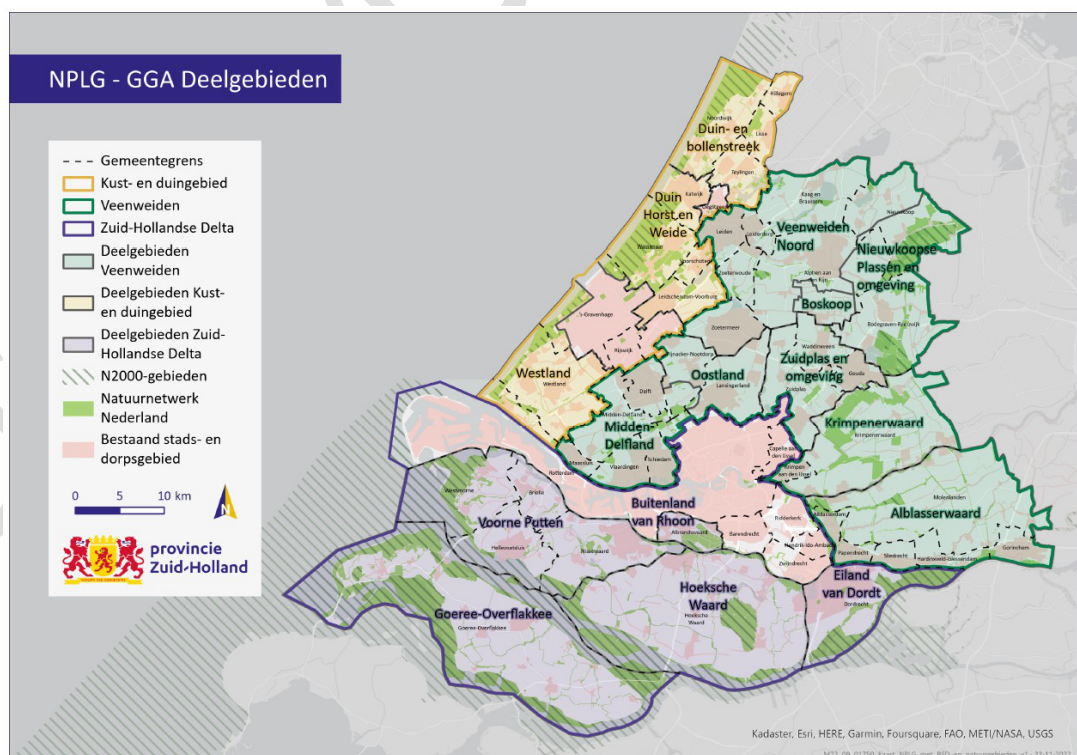
Partners met wie we het ZH-PLG samen maken zijn de waterschappen, de gemeenten en het Rijk en vertegenwoordigers van land- en tuinbouwsector, natuur- en landschapsorganisaties, drinkwaterbedrijven, ondernemers, grondeigenaren en grondgebruikers zoals boeren en terreinbeherende organisaties.

1.4 Werken aan toekomstperspectief voor elk gebied

Ook is elk gebied anders. De combinatie van het kust-, veenweide- en rivierdeltalandschap, waarin steden en landschap samen komen, levert een veelzijdig en uniek landschap op. Zuid-Holland is divers in zowel bodemsoort, watersysteem als landgebruik. We kiezen daarom voor een gebiedsgerichte aanpak met onderscheid tussen het kust- en duingebied, het veenweidegebied en de Zuid-Hollandse delta. Deze drie kerngebieden hebben zijn gekozen op basis van een soortgelijke bodem en ondergrond en een sterke samenhang in opgaven en oplossingsrichtingen. Al kennen deze Tussen de verschillende deelgebieden binnen deze kerngebieden bestaan gebieden natuurlijk echter ook verschillen. Het Westland heeft bijvoorbeeld andere kansen en problemen dan de Duin- en bollenstreek. We maken onderscheid tussen 16 deelgebieden. In deze deelgebieden bouwen we aan het perspectief voor elk gebied en maken we bestuurlijke afspraken over de daadwerkelijk uit te voeren maatregelen.

1.5 Slagvaardig beginnen waar het kan

We weten nog niet alles en moeten nog een aantal grote keuzes maken. Ook volgen nog keuzes vanuit andere programma's, zoals het besluit vanuit het Deltaprogramma Zoetwater over peilopzet dat relevant is voor de zoetwaterbeschikbaarheid. Zelfs zijn nog niet alle doelen voor Zuid-Holland bekend, laat staan de deelgebieden. Het Rijk moet daar nog een rol in vervullen. Dit vraagt om een adaptieve aanpak. Dat betekent dat we de plannen regelmatig nog gaan aanvullen met nieuwe inzichten, maar niet stil gaan staan. We gaan al aan de slag met wat in elk geval moet gebeuren en geen onmogelijkheden voor later veroorzaakt.

2. Wat we moeten doen

Wat we moeten doen voor het creëren van een vitaal landelijk gebied wordt mede bepaald door de vastgestelde doelen die voor natuur- en stikstof, water en klimaat al zijn vastgesteld. Dit hoofdstuk bevat een analyse van de opgaven om minimaal te voldoen aan de wettelijke doelen en aanvullende bestuurlijke afspraken en beleidsambities. Deze analyse gaat in op de opgaven voor het Zuid-Hollands landelijk gebied, de drukfactoren die we moeten beïnvloeden en specifieke bijzonderheden voor het veenweidegebied, de Zuid-Hollandse Delta en het kust- en duinen gebied.

2.1 Doelen voor nieuwe balans in het landelijk gebied

In het kader van het NPLG heeft het Rijk doelen toebedeeld aan de provincies om verschillende (inter-)nationale verplichtingen integraal aan te pakken. Deze verplichtingen zijn onder te verdelen in doelen voor natuur en stikstof, water en klimaat. Het hoofddoel van het ZH-PLG is het realiseren van de wettelijke doelstellingen voor het landelijk gebied. Deze wettelijke doelen volgen uit (inter)nationale verplichtingen als de Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR), de Kaderrichtlijn Water (KRW) en de Wet stikstofreductie en natuurverbetering (Wsn). In Nederland is de VHR geïmplementeerd via de Wet natuurbescherming (Wnb). Voor de doelen uit de KRW geldt dat deze in 2027 gerealiseerd moeten zijn. De Wsn kent een einddoel van 74% van de natuur (landelijk) onder de kritische depositiewaarde (KDW) in 2035, met tussendoelen van 40% in 2025 en 50% in 2030. Het kabinetsbeleid is echter om de doelstelling van 74% al in 2030 te halen.*. De beoogde reducties in de klimaatopgave moeten in 2030 gerealiseerd zijn. Het ZH-PLG kent een tijdshorizon tot 2035.

De wettelijke doelen die voortvloeien vanuit (inter)nationale verplichtingen worden op landelijk niveau vastgesteld. Op basis hiervan worden taakstellende opgaven aan provincies toebedeeld. Bij de wettelijke doelen maken we onderscheid in doelen die bekend zijn, doelen die nog nader worden uitgewerkt door het Rijk en doelen waarvan wij slechts een inschatting kunnen geven. Op het moment van opstellen van het ZH-PLG zijn nog niet alle doelen doorvertaald naar provincies, laat staan naar de kerngebieden. Deze vertaling vindt naar verwachting in 2023 plaats.

ZH-PLG doelen					
Natuur en Stikstof		Water: Kwaliteit		Klimaat	
30% natuurherstel VHR, met nationale areaal- en kwaliteitsopgave.	2030	Concentraties nutriënten (P en N) in oppervlaktewater voldoen aan wettelijke normen.	2027	Emissiereductieopgaven broeikasgassen veenweiden voor 6 provincies, als onderdeel van de nationale opgave Broeikasgassen landgebruik.	2030
50% areaal met stikstofgevoelige habitats binnen Natura 2000 onder de KDW.	2025	Concentraties gewasbeschermingsmiddelen in grond- en oppervlaktewater voldoen aan wettelijke normen.	2027	Landelijke emissiereductieopgave broeikasgassen voor de veehouderij en akkerbouw (mestaanwending akkerbouw).	2030
74% areaal met stikstofgevoelige habitats binnen Natura 2000 onder de KDW.	2030	Water: Kwantiteit		Methaanemissiereductie in de veehouderij en akkerbouw om te voldoen aan de Global Methane Pledge.	2030
Hydrologische condities Natura 2000-gebieden op orde.	2027	Grondwaterlichamen voldoen aan norm voor goede kwantitatieve toestand.	2027	Koolstofvastlegging in bomen/bos/natuur (gerealiseerd via Bossenstrategie).	2030
Resterende opgave areaal voor Natuur Netwerk Nederland (NNN): 40.571 ha.	2027	Beleid, inrichting en beheer aangepast aan het veranderende klimaat. Schade en ontwrichting door weersextremen zoveel mogelijk beperken.	2050	Koolstofvastlegging in landbouwbodems.	2030
Araal opgave nieuw bos: 37.400 ha.	2030				
10% Groenblauwe dooradering (waarvan de helft in 2030).	2050				

Wettelijk Vastgelegd	VHR, KRW, Wsn, Wnb, Klimaatakkoord
Bestuurlijke Afspraak	Natuurpact, Bossenstrategie
Ambitie	Deltaprogramma Biodiversiteit

Hoewel opgaven buiten het NPLG geen onderdeel zijn van het ZH-PLG, biedt het ZH-PLG wel meekoppelkansen als deze opgaven direct bijdragen aan het bereiken van de doelen in het landelijk gebied. Denk hierbij aan bereikbaarheid, recreatie, sociaaleconomische vitaliteit en duurzame energieopwekking. Indien het meekoppelen van opgaven nodig is voor de samenwerking met partners, kan per gebied worden overwogen deze opgaven in de scope te betrekken. Het meekoppelen kan betekenen dat niet alle maatregelen uit het transitiefonds kunnen worden gefinancierd.

In deze paragraaf lichten we de doelstellingen per onderwerp toe.

Natuur en Stikstof

Vogel- en Habitatrichtlijn

Voor natuur geldt dat de VHR de belangrijkste opgave vormt. Voor de Natura 2000 opgave wordt deze nu specifiek uitgewerkt via het landelijke spoor van de “actualisatie doelensystematiek” tot kwantitatieve opgaven per provincie per soort of habitatype. Deze doelen volgen nog vanuit het Rijk. Niet de volledige VHR-opgave hoeft in 2030 bereikt te worden. Voor 2030 gelden de volgende opgaven:

1. Uiterlijk in 2030 maatregelen treffen voor:
 - a. 30% van het in goede conditie brengen areaal en;
 - b. 30% van het te ontwikkelen areaal dat noodzakelijk is voor een gunstige staat van instandhouding van habitattypen en leefgebieden van soorten.
2. Maatregelen nemen opdat in 2030 voor ten minste 30% van in een ongunstige staat van instandhouding verkerende VHR-soorten en habitattypen een landelijk gunstige staat van instandhouding wordt bereikt dan wel een sterk positieve trend in gang is gezet.
3. Uiterlijk in 2030 de landelijke negatieve trends van alle VHR-soorten en – habitattypen zoveel mogelijk te stoppen.

Stikstofreductie

De reductie van NH₃-emissies is landelijk wettelijk vastgelegd als resultaatsverplichting in de Wet stikstofreductie en natuurverbetering (Wsn). Dit houdt in dat landelijk volgens de Wsn in 2035 minimaal 74% van de stikstofgevoelige habitats-habitattypen en leefgebieden van soorten in Natura 2000-gebieden zich onder de Kritische Depositie Waarde (KDW) moet bevinden. In het coalitieakkoord-regeerakkoord is deze omgevingswaarde naar 2030 gehaald. Om deze omgevingswaarde te halen is er een richtinggevend reductiedoel van 41% NH₃ emissies – dat komt neer op 2,5 Kton NH₃ (inclusief basispad) – toebedeeld aan Zuid-Holland. Bij de uitwerking van het Wsn-gebiedsplan hoort een onderbouwing van het doelbereik en een financiële calculatie.

Naast stikstofreductie in de landbouw heeft het Rijk in februari 2023 de-Februaribrief indicatieve NO_x-reductieopgaven voor de sectoren industrie & energie en mobiliteit bekendgemaakt. Deze zijn respectievelijk bepaald op 38% en 25% reductie in 2030 t.o.v. 2019. De industrie is aan doelstellingen en maatregelen gebonden die tot CO₂- en stikstofreductie leiden via het ontwerp Beleidsprogramma Klimaat (2022), het Schone Lucht Akkoord en Europese voorstellen uit bijvoorbeeld Fit for 55-pakket. Wij verwachten dat de generieke afspraken van het Rijk die optellen tot respectievelijke 38% en 25% reductie in industrie en mobiliteit.

Areaal opgave voor nieuw bos

Voor de aanleg van nieuwe bossen is de Bossenstrategie het startpunt, en is afgesproken voor de realisatie daarvan aan te haken op het NPLG-gebiedsproces. De uitbreidingsopgave is landelijk 37.400 ha en bestaande bossen waar nodig te vitaliseren voor 2030. Hierbij is afgesproken om 15.000 ha binnen het NNN te realiseren en de rest buiten het NNN. We hebben bij het Rijk aangegeven dat we in Zuid-Holland 150 ha bos binnen het NNN kunnen realiseren, waarvoor al enkele gebieden in beeld zijn. Deze afspraken zijn nog niet definitief. Afspraken over een verdeling tussen provincies en Rijk buiten het NNN zijn nog niet gemaakt. Dit gaat landelijk om nog ruim 15.000 ha.

Resterende opgave areaal voor NNN

Het realiseren van het NNN is een rijdende trein. De begrenzing en de doelen ervan liggen al vast en het gebiedsproces en contact met grondeigenaren loopt ook. De Zuid-Hollandse opgave voor het areaal NNN is 3.270 ha, hiervoor geldt dat dit gerealiseerd moet worden voor 2027. Deze realisatie speelt ook buiten bestaande natuurgebieden. De resterende realisatie opgave is onderverdeeld in drie uitvoeringsprogramma's: het gebiedsprogramma Krimpenerwaard (ca. 1750 ha), het gebiedsprogramma Gouwe-Wiericke (ca. 800 ha) en het uitvoeringsprogramma NetwerkNatuur Zuid-Holland (ca. 800 ha). Zuid-Holland verwacht het overgrote deel van de NNN-opgave uiterlijk in 2027 gerealiseerd te hebben. In de Krimpenerwaard is verworven met een schadeloosstelling, waarmee de gronden in het uiterste geval ook onteigend kunnen worden. Dat biedt helderheid en zekerheid over de uitvoering. In Gouwe-Wiericke is gekozen voor het herlocaliseren van de NNN-hectares, waarbij de NNN-begrenzing, met oog voor doelbereik, is verplaatst naar locaties waar de grondpositie gunstiger is. Op de nieuw begrensde gronden zijn provincie, gemeente of Natuurmonumenten grondeigenaar of wil de betreffende particuliere grondeigenaar aan zelfrealisatie doen. Voor NNZH is het belangrijkste knelpunt het beschikbaar krijgen van grond. Naast een uitdaging voor het beschikbaar krijgen van de gronden voor de natuurrealisatie, vormen ook de stijgende kosten een uitdaging. In het kader van de integrale aanpak ZH-PLG stemmen we de opgave af en verkennen we of in de NNN-deelprojecten ook de andere NPLG-doelen (water en klimaat) meegenomen kunnen worden (of vice versa). Het is daarbij van belang om snel helderheid van het Rijk te krijgen met betrekking tot de NPLG-natuuropgave voor Zuid-Holland.

Hydrologische condities

Hydrologie is een belangrijke factor voor natuurherstel. Daarom is het van belang dat hydrologische condities in Natura 2000-gebieden op orde zijn. Het NPLG schrijft voor dat in 2027 de hydrologische condities samen met de waterschappen zo verbeterd zijn dat de gewenste kwaliteit van de natuur gewaarborgd wordt.

Groenblauwe dooradering

Groenblauwe dooradering (GBDA) is een netwerk dat uit halfnatuurlijke landschapselementen bestaat en het landelijk gebied doorkruist. Dit zijn bijvoorbeeld natuurlijk ingerichte oevers, houtwallen, knotwilgenrijen en overhoekjes. Het Rijk heeft als doel gesteld om 10% GBDA te bewerkstelligen in 2050, waarvan de helft in 2030. Voor Zuid-Holland geldt dat de 10% GBDA in 2030 in de prioritaire gebieden gehaald wordt. In onze provincie zijn dat de veenweiden en overgangsgebieden. Voor de andere gebieden geldt een doel van 5%.

Doelen die nog uitwerking behoeven

Nog niet alle doelen zijn door het Rijk scherp gemaakt. Het is van belang om deze doelen eerst helder te hebben voordat aan de uitvoering kan worden begonnen. Allereerst zijn de VHR-natuurdoelen nog

niet gecommuniceerd en afgestemd vanuit het Rijk. De status van deze doelen (inspannings- vs. resultaatverplichting) is nog onbekend. Verder is de uitbreiding van het oppervlak natuur op dit moment nog niet scherp te maken. De omvang van deze doelen moet bepaald worden op basis van de bijgestelde VHR-doelen. Dit geldt ook voor de uitbreiding van het areaal agrarische natuur. Ook hiervoor geldt dat de omvang van deze opgave nader moet worden bepaald op basis van de bijgestelde VHR-opgave. Zeer relevant voor dit deel van de opgave zijn de doelen die volgen uit de actualisatie Vogelrichtlijn, die op zijn vroegst in de tweede helft van 2023 wordt verwacht.

Water

Concentraties nutriënten

De kwaliteit van natuur en water in Zuid-Holland staat onder druk. We lopen steeds vaker tegen de grenzen van het water- en bodemsysteem aan. In het kader van de Kaderrichtlijn Water (KRW) moeten veel doelen al in 2027 gehaald worden. Dit tekent urgentie en vraagt om actie vanuit het ZH-PLG. Uiterlijk in 2027 moet Nederland alle maatregelen hebben genomen die nodig zijn om te komen tot gezonde aquatische ecosystemen. Het overschrijden van de normen voor nutriënten in grond- en oppervlaktewater is een belangrijke reden dat het Nederlandse mestbeleid zal worden aangescherpt. Naast generiek maatregelen die voortvloeien uit het 7e Actieprogramma Nitraatrichtlijn, wordt de derogatie richting 2026 afgebouwd. Dit vormt het kader voor de regionale uitwerking van aanvullende maatregelen.

Gewasbeschermingsmiddelen

Het oppervlakte- en grondwater zijn verontreinigd met een groot aantal verschillende chemische stoffen, waaronder gewasbeschermingsmiddelen. Het kabinet heeft als doel om de emissies van gewasbeschermingsmiddelen door land- en tuinbouwbedrijven vrijwel volledig terug te dringen op 1 januari 2030. Om dit te bereiken zal primair generiek beleid worden aangescherpt. Aanvullend hierop is het belangrijk om op uitspoelingsgevoelige gronden teelten te voorkomen waar veel gewasbeschermingsmiddelen bij worden gebruikt. Een aandachtspunt voor de transitie van de landbouw is dat deze niet leidt tot toenemend risico op uitspoeling.

Beleid, inrichting en beheer aangepast aan het veranderende klimaat

In 2050 is het beleid, de inrichting en het beheer van de fysieke leefomgeving in Nederland aangepast aan het veranderende klimaat. Dit is vastgelegd in de Nationale Adaptatiestrategie (NAS) en het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie (DPRA). Hierin hebben alle overheden zich aan deze ambitie verbonden. Dit houdt in dat schade en ontwrichting door extreme weersomstandigheden zoveel mogelijk wordt beperkt.

Klimaat: broeikasgassen

Voor de realisatie van het nationale klimaatdoel in 2030 moeten alle sectoren bijdragen. Hiervoor zijn in het Klimaatakkoord (indicatieve) emissiedoelen bepaald, dit geldt ook voor de landbouw en het landgebruik. Van deze klimaatopgave voor de landbouw en het landgebruik valt een groot deel onder het NPLG. Dit geldt niet voor de klimaatopgave voor de glastuinbouw, deze valt buiten het NPLG.

Emissiereductie veenweiden

De realisatie van de emissiereductie uit veenbodems voor 2030 en 2035 wordt zoveel mogelijk afgestemd met maatregelen om broeikasgasreductie uit de veestapel en doelen voor water, stikstof en biodiversiteit in de veenweide te realiseren. Verhoging van de grondwaterstand kan CO₂-emissie

en bodemdaling verminderen in de veenweidegebieden. Met de structurerende keuze “Water en Bodem sturend” wordt dit nader ingevuld. De indicatieve verdeling voor de reductieopgave veenweide voor Zuid-Holland is 25% reductie van broeikasgassen uit veenweide voor 2025.

Landelijke emissiereductieopgave boeikasgassen veehouderij en akkerbouw

Voor de veehouderij en akkerbouw is landelijk een reductieopgave van 5 Mton CO₂-eq (waarvan 3,8 Mton methaanreductie) bepaald. Dit is exclusief ‘vastgesteld en voorgenomen beleid’. Deze 5 Mton CO₂-eq reductie is indicatief over de provincies verdeeld. Voor Zuid-Holland geldt dat het indicatieve reductiedoel uitkomt op 0,3 Mton CO₂-eq voor 2030.

Methaanemissiereductie

De broeikasgasuitstoot door de veehouderij bestaat hoofdzakelijk uit methaan, uitgedrukt in CO₂-equivalenten. Emissiereductie in de veehouderij wordt bereikt door maatregelen die de emissies uit dieren, stallen en mest verlagen. Met de ondertekening van de Global Methane Pledge heeft Nederland zich ook gecommitteerd aan de internationale samenwerking om de mondiale uitstoot van methaan met ten minste 30% te reduceren in 2030 t.o.v. 2020. Met het NPLG moet een methaanemissiereductie van 3,12 Mton CO₂-eq in de veehouderij en akkerbouw zijn gerealiseerd in 2030.

Koolstofvastlegging

In het Klimaatakkoord is afgesproken om in 2030 0,4 tot 0,8 Mton CO₂-eq per jaar vast te leggen in bomen, bossen en natuur. Hiervoor bestaat een duidelijke link met de opgaven voor – de uitbreiding van – natuur en ook waterkwaliteit. Voor koolstofvastlegging in landbouwbodems is een landelijk doel van 0,5 Mton CO₂-eq afgesproken.

2.2 Opgavenkaart

DIT AMBTELIJK WERKDOCUMENT BEVAT CONCEPT VERSIES, VERSIE 0.1, 17 MEI 2023

De belangrijkste drukfactoren op Natura 2000-gebieden zijn:

- Verzuring & Vermesting > Stikstofdepositie (alleen stikstofgevoelige gebieden), verdroging
- Verstarring (onvoldoende dynamiek) > Omvang gebied, Fysieke infrastructuur, watersysteem, waterveiligheid
- Verstoring > Recreatie, verkeer, bebouwing
- Verdroging > Agrarische-Grondwateronttrekkingen?, Peilbeheer, Drinkwaterwinning?, watersysteem
- Klimaatverandering > CO₂broeikasgas-uitstoot
- Verdringing > Exoten, Stikstofdepositie

Zie in de natuurdoelanalyses ~~voor~~ zijn de drukfactoren per gebied nader uitgewerkt.

Opgavenkaarten staan voorlopig in de bijlage

Natuurdoelanalyses

[PM – toelichting hoe inzichten uit NDA's zijn benut]

De uitwerking ~~van de kaart~~ van de natuuropgaven, zoals benoemd in de opgavenkaarten, naar de deelgebieden wordt in samenspraak met de gebieden vormgegeven. Dit om de meekoppelkansen en de gebiedskennis voor het identificeren van de maatregelen en projecten optimaal te benutten.

Landschapsecologische systeemanalyses zijn een integraal onderdeel van de natuurdoelanalyses en dus al beschikbaar voor alle Natura 2000-gebieden. De beschrijving in de natuurdoelanalyses is in kwalitatieve bewoordingen maar doorgaans gebaseerd op kwantitatieve onderliggende informatie. Voor die gebieden waar bepaalde aanvullende systeeminformatie nodig is wordt dit middels projectmatig onderzoek aangevuld. Een provinciedekkende landschaps-ecologische systeemanalyses is nog niet beschikbaar.

2.3 Transitieopgaven in landelijk gebied

PM - Doel van deze paragraaf: Rode draad beschrijven als tussentijdse conclusie uit de opgavenkaart; wat zijn in algemene zin de problemen en kansen? Aan welke knoppen kunnen we draaien voor oplossingen? Deze paragraaf moet een opmars zijn naar hoofdstuk 3 waarin we beschrijven hoe we gaan komen tot doelbereik. Zie ook eerste aanzet Eric Terlien in 'strategische kop'.

In het NPLG worden verschillende opgaven samengebracht. Op hoofdlijnen is sprake van één centrale doelstelling, de VHR-doelen, met als achterliggend doel het behouden van natuur en biodiversiteit. In de gebieden wordt benadrukt dat de focus binnen de aanpak niet beperkt moet worden tot de opgaven van het NPLG, maar dat het totale, brede toekomstperspectief in beschouwing wordt genomen. Dat betekent dat voor de korte termijn de focus wel kan liggen op de realisatie van maatregelen voor de reductie van stikstof en broeikasgassen, maar dat deze worden gezien in het licht van de integrale ontwikkeling van het gebied. Met een bredere blik kunnen we beter samenwerken aan de toekomst.

Veel gebieden in Zuid-Holland kennen een te hoge stikstofdepositie. Een deel van deze stikstofdepositie komt uit Nederland, maar vanwege ~~de o.a. de~~ dominante windrichting is een aanzienlijk deel van de depositie van stikstof in Zuid-Holland afkomstig uit buitenlandse bronnen en de zeescheepvaart. ~~en scheepvaart is een aanzienlijk deel van de depositie afkomstig uit het buitenland.~~ Uiteindelijk is voor alle gebieden een reductie van stikstof noodzakelijk voor een duurzaam beheer en behoud van natuur. Ook buiten natuurgebieden hebben we ~~We hebben~~ robuuste ecosystemen met een rijke biodiversiteit nodig, voor zowel een toekomstbestendige landbouw als het behoud van de kwaliteit van het landschap en biodiversiteit. Momenteel staat de natuur onder druk. Deze druk is afkomstig van onder andere stikstofverzuring (o.a. stikstof, zwavel), verstoring (o.a. door recreatie en verkeer), verdroging, versnippering, vervuiling (o.a. gewasbestrijdingsbeschermingsmiddelen) en vermessing (o.a. mestaanwending en uitspoeling van gebruikte nutriënten in uit de land- en tuinbouw- en bollenteelt. Zo blijven de kwantiteit en kwaliteit van natuurgebieden achter. Dit wordt versterkt, wat mede komt door een gebrek aan de ~~verbindingen met de omgeving van, en de verbindingen~~ tussen, natuurgebieden onderling. Ondanks dat er momenteel nog geen concrete VHR-doelen zijn wordt er gewerkt aan benodigde maatregelen voor een beperking van de stikstofuitstoot en het versterken van natuurgebieden en biodiversiteit.

Naast de natuuropgave kent Zuid-Holland een wateropgave, het gaat hierbij om waterkwaliteit en kwantiteit. In Zuid-Holland liggen verschillende KRW-waterlichamen. De huidige situatie is dat een groot deel van het oppervlaktewater niet aan de KRW-normen voldoet. Voor de KRW-waterlichamen geldt dat uiterlijk in 2027 alle mogelijke maatregelen moeten zijn genomen om tot een goede waterkwaliteit te komen (inspanningsverplichting). Het is nog onzeker of en hoeveel extra inzet nodig is als duidelijk wordt dat de doelen hiermee niet worden behaald. Naast waterkwaliteit is er ook een waterkwantiteitsopgave. Het huidige watersysteem in Zuid-Holland is op langere termijn onhoudbaar

en zal vrijwel overal moeten worden aangepast zodat (toekomstige) extreme neerslag niet resulteert in onaanvaardbare wateroverlast. De provinciale vraag naar water stijgt, terwijl de beschikbaarheid afneemt door klimaatverandering. Het aanpassen van de inrichting van het watersysteem biedt kansen voor het meekoppelen van water- en landnatuurdoelen. Uiteindelijk is een goede zoetwaterbeschikbaarheid op lange termijn nodig om de transitie in het landelijk gebied te realiseren.

De transitieopgave in het landelijk gebied van Zuid-Holland vragen vraagt ook om aanpassingen van de land- en tuinbouw. De intensieve agrarische productie is niet overal vol te houden, mede doordat de grenzen van de natuur, van het bodem- en het watersysteem zijn bereikt. Een duurzame, innovatieve land- en tuinbouwsector is noodzakelijk om voedselproductie met oog voor bodem, biodiversiteit en omgeving op lange termijn te garanderen. ~~Binnen de land- en tuinbouw is het wenselijk dat wordt voorkomen dat door monocultuur, uitputting van de bodem en verlies van biodiversiteit de kwaliteit van de duurzame, innovatieve land- en tuinbouw afneemt.~~ Anders komt ook de leefbaarheid en de verdien capaciteit in het landelijk gebied verder onder druk te staan. Er zijn kansen om een de noodzakelijke transitie te stimuleren. Hierbinnen wordt zo veel mogelijk bottom-up samengewerkt met gebiedspartners.

Transitie naar Natuurinclusief Zuid-Holland

Ons doel is om in Zuid-Holland tot meer natuurinclusieve manieren van werken te komen. Onder natuurinclusief werken en ontwikkelen verstaan we de mate waarin maatschappelijke en economische activiteiten 'verweven' zijn met de natuur. Dit houdt bijvoorbeeld in dat bij de planvorming, besluitvorming en uitvoering van de activiteiten goed rekening is gehouden met de natuur. Met als doel het verbeteren van natuurkwaliteit, het benutten van natuurlijke kansen en het voorkomen van natuurschade. Bij natuurinclusieve infrastructuur gaat het bijvoorbeeld over ecologisch bermbeheer van provinciale (vaar)wegen. Of de aanleg van faunapassages waar dit van toegevoegde waarde is voor veiligheid en het creëren van een fijnmazig en daarmee robuuster natuurnetwerk. Bij landbouw gaat het om het uitwerken van een samenhangende aanpak voor natuurinclusieve landbouw. We willen op korte termijn inzichtelijk maken wat er aanvullend op bestaande instrumenten en initiatieven nodig is om de transitie naar een rendabele natuurinclusieve landbouw te ondersteunen.

De de contouragenda Natuurinclusief Zuid-Holland (bestuurlijk vastgesteld 21 februari 2023) is het handelingskader voor natuurinclusief werken en ontwikkelen dat we gebruiken in de samenwerking met onze partners. We werken dit samen met partners verder uit in een provinciale Agenda Natuurinclusief en verwachten deze in het 1^e kwartaal van 2024 af te ronden.

Opgaven in Zuid-Hollandse Delta

Karakteristieken en kwaliteiten

De Zuid Hollandse Delta kenmerkt zich met zijn eilanden, alle gebieden zijn omringd dt door waterlichamen. Op Voorne-Putten, Hoeksche Waard en Eiland van Dordt bestaat de bodem voornamelijk uit zeeklei, zand, veen of klei-op-veen, ontstaan door indijking en drooglegging van slikken en schorren. Het landschap bestaat uit grootschalige kleipolders met dijken, doorsneden door kreeklopen en wordt voornamelijk gebruikt voor akkerbouw. Op Goeree-Overflakkee is het landschap kleinschaliger met afwisseling van natuurterreinen, akkertjes, graslanden en beplantingselementen. Op Goeree komt een bijzonder landschapstype voor, het zogenaamde schurvelingen- en zandwallengebied. De akkers lijken soms kamers in het landschap met aarden wallen als muren. De zandwallen zijn begroeid met struweel, bomen of gras.

Het Zuid-Hollandse deltalandschap bestaat uit brede rivierarmen met natuurgebieden en open zeekeleipolders. Er zijn diverse soorten zeekeleipolders, met onder andere veen in de ondergrond. Het landschap is herkenbaar door kreeklopen en dijken. Op Voorne-Putten en Goeree-Overflakkee zijn kustlandschappen met strand, duinen en binnenduinenranden. Op Goeree-Overflakkee is er het bijzondere zandwallenlandschap. In sommige delen van het deltalandschap zijn er beboste en meer verstedelijkte gebieden, die dienen als recreatieve uitloopegebieden voor de Zuidvleugel van de randstad. Landbouw is veel aanwezig op Goeree-Overflakkee, Voorne Putten en de Hoekse Hoeksche Waard. Verstedelijking is veel te vinden op het Eiland van Dordrecht en IJsselmonde. De Zuid-Hollandse Delta biedt volop natuur en cultuurhistorie, waaronder stranden, duingebieden, natuurgebieden en monumentale stadjes zoals Brielle en Dordrecht. Fietsen en wandelen zijn populaire activiteiten met duizenden kilometers aan paden en een hoogwaardig fietsknooppuntensysteem met veel fietscafés. Het verblijfsaanbod is vooral langs de kust, in historische kernen en op de grens van land en water.

Opgaven

Natuur

NPLG brengt bestaande natuuropgaven samen. In grote lijnen is sprake van één centrale doelstelling, namelijk de VHR-doelen (=Vogel- en Habitatrichtlijn doelen), met als achterliggend idee behoud van natuur en biodiversiteit. In het de Zuid-Hollandse Delta moeten nog veel verbindingzones worden gerealiseerd. Grote, nog niet gerealiseerde gebieden zijn de Leenheerenpolder, Schapegors, Buttervlietpolder, Thomaswaard en de Binnenduinenrand van Goeree. Ook bossen spelen een rol. In de Delta zijn vooral de natte bossen langs de rivieren van groot ecologisch belang. Veel van deze bossen zijn ontstaan uit voormalige grienden (wilgenakkers). De drogere bostypen zijn ondersteunend aan deze natte bossen en zijn ook vanuit recreatief oogpunt waardevol.

De Zuid-Hollandse Delta heeft vijf stikstofgevoelige Natura 2000- gebieden: Duinen Goeree en Kwade Hoek, Voornes duin, Grevelingen, Krammer-Volkerak en de Biesbosch. Veel van deze gebieden kennen een te hoge stikstofdepositie. Uiteindelijk is voor alle gebieden een reductie van stikstof noodzakelijk voor een duurzaam beheer en behoud van de natuur.

In de Zuid-Hollandse Delta komt veel van de stikstofdepositie uit het buitenland (30-50%). Doordat de dominante windrichting zuidwest is in Nederland waait een deel van de emissies uit België, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk richting N2000 gebieden in Zuid-Holland (met name in de duinen). Scheepvaart speelt ook een belangrijke rol (20-40%) door de vele drukke scheepvaartroutes en ankerplaatsen voor de Nederlandse kust en de binnenlandse vaartroutes. Daarnaast is een aanzienlijk deel van de depositie niet te verklaren (meetcorrectie, 10-20%). De overige emissie is vooral afkomstig van de landbouw (20-30%).

Water

In het gebied Zuid-Hollandse Delta liggen verschillende KRW-waterlichamen, grotere en kleinere. Voor de KRW-waterlichamen geldt dat uiterlijk in 2027 alle mogelijke maatregelen moeten zijn genomen om te komen tot een goede waterkwaliteit. De huidige situatie is dat er nog geen enkel KRW-oppervlaktewaterlichaam in Zuid-Holland in goede ecologische en chemische toestand is. Voor de grondwaterlichamen is de situatie gunstiger: in de Zuid-Hollandse Delta voldoen deze aan de KRW-doelen.

De afgelopen jaren is de waterkwaliteit in de KRW-waterlichamen verbeterd. Vooral de voedselrijkdom van het water (concentraties stikstof en fosfor) neemt in een aantal waterlichamen af. Desondanks kent het gebied een generieke (rest)opgave voor wat betreft de belasting van het oppervlaktewater met de nutriënten stikstof en fosfor. Deze nutriënten zijn voor een belangrijk deel

afkomstig van uitspoeling uit het landelijk gebied, maar worden ook aangevoerd door waterinlaat (t.b.v. peilbeheer en doorspoelen). Tevens zijn nutriënten opgeslagen in de waterbodem en de baggerlaag en kunnen door nalevering beschikbaar komen in het oppervlaktewater. Voor een deel van de waterlichamen speelt voedselrijk kwelwater een rol, hierop zijn de doelen aangepast. Het is belangrijk om een onderscheid tussen fosfor en stikstof te maken. De fosforbelasting komt het meest voort uit historische bemesting, de stikstofbelasting komt grotendeels voort uit actuele bemesting. Door toevoer van nutriënten en het negatieve effect op de natuur is er nog een aanzienlijke opgave voor de emissies van nutriënten.

Verzilting speelt ook een rol in het gebied. Het vormt een bedreiging voor een aantal teelten. Tot nu toe kennen de eilanden nauwelijks beperking in zoetwateraanvoer, maar dat gaat in de toekomst veranderen. Toenemende verzilting en te hoge chlorideconcentraties zetten tevens druk op de goede waterkwaliteit, in het bijzonder in het door brakke en voedselrijke kwel gevoede systeem op Goeree-Overflakkee. Overigens draagt het huidige doorspoelbeheer op Goeree Overflakkee bij aan de beperkte ecologische waterkwaliteit. In het zomerhalfjaar wordt verzilting bestreden door inlaat van zoet water uit het Haringvliet. In het winterhalfjaar, als er geen watervraag is vanuit de landbouw, wordt het zout niet weggespoeld. Door de sterke fluctuatie in chloridegehalten is de ecologische kwaliteit in sloten beperkt.

Naast toenemende verzilting kent het hele gebied ook een waterkwantiteitopgave. Het huidige systeem is op langere termijn niet houdbaar en zal vrijwel overal moeten worden aangepast zodat (toekomstige) extreme neerslag niet leidt tot onaanvaardbare wateroverlast. Het aanpassen van de inrichting van het watersysteem biedt kansen voor het meekoppelen van water- en landnatuurdoelen (groenblauwe dooradering).

Klimaatadaptatie en CO₂ reductie

Klimaatverandering gaat zorgen voor extremere neerslag, langere hete en droge periodes en zeespiegelstijging. Zuid-Hollandse Delta beschikt over een aantal belangrijke natuurlijk klimaatbuffers die daar aan bijdragen: de Voornse Duinen, maar ook de natuurlijke dynamiek in de Voordelta, Biesbosch en Haringvliet dragen bij aan de oever- en kustverdediging ter bescherming tegen zeespiegelstijging en overstromingsrisico's. Moerasgebieden en de Korendijkse Slikken hebben een belangrijke sponsfunctie voor het vasthouden van (zoet-)water. Hittestress speelt in het gebied een minder grote rol door weinig stedelijke agglomeraties. Op kleigrond, die veel aanwezig is in de Zuid Hollandse Delta, groeien bomen heel snel. Hierdoor ontstaat in relatief korte tijd een bos met dikke bomen en dit zorgt voor een hoge opslag van CO₂.

Landbouw

De zeekleigebieden in de Zuid-Hollandse Delta behoren tot de beste landbouwgebieden van Nederland. De eilanden zijn koploper op het gebied van duurzame, innovatieve landbouw. Voorkomen moet worden dat door monocultuur, uitputting van de bodem en verlies van biodiversiteit Het behouden van -deze koppositie is noodzakelijk om voedselproductie met oog voor bodem, biodiversiteit en omgeving op lange termijn te garanderen verloren gaat. Inzetten op verduurzaming en innovatie versterkt de lang-volhoudbaarheid. Belangrijke factor is daarbij de aanwezigheid van schoon zoetwater. Er is toenemende verzilting: zout komt via grondwater (kwel) en via open verbinding met zee. Brakke kwel is het sterkst in het westen en zuidwesten van Goeree en het westen van Voorne-Putten. Onder normale omstandigheden is er voldoende zoet water beschikbaar om het zout weg te spoelen door aanvoer via de rivieren. In droge zomers met lage rivierafvoeren kunnen knelpunten ontstaan.

Opgaven in Kust- en duinengebied

Karakteristieken en kwaliteiten

Strand en duinen vormen de ruggengraat van het kerngebied Kust en Duinen. Daarachter ligt een aantal karakteristieke landschappen: de Duin- en Bollenstreek, Duin Horst & Weide met zijn vele landgoederen en de 'glazen stad' van het Westland. Deze landschappen worden van elkaar gescheiden door de stedelijke agglomeraties van de Haagse regio en de Oude Rijnzone. Kust en Duinen ligt niet alleen aan zee maar ook midden in de dynamische metropool van de zuidelijke Randstad. Bijzondere natuur en karakteristieke landschappen in het meest verstedelijkte stuk Nederland.

Kust en Duinen is bijzonder vanwege de zichtbare dynamiek van natuurlijke processen. Weer, wind en getij leiden tot zandverstuivingen, afslag en aangroei. Door het kenmerkende reliëf is het gebied bijzonder rijk aan gradiënten: van hoog naar laag, nat naar droog, ~~zilt~~ zout naar zoet, dynamisch naar stabiel. Dit heeft geleid tot een enorme soortenrijkdom aan flora en fauna, maar die in toenemende mate onder druk staat. Kust en Duinen kent langs de kustlijn vijf Natura-2000 gebieden: Solleveld & Kapittelduinen, Westduinpark & Wapendal, Meijndel & Berkheide, Coepelduynen en Kennemerland Zuid.

Achter het vrijwel onbebouwde strand- en duingebied ligt misschien wel één van de dichtst-bevolkte en meest intensief gebruikte regio's van Europa: de zuidelijke Randstad, met Rotterdam, Den Haag, Delft en Leiden als stedelijke knooppunten. In tegenstelling tot de Veenweiden en de Zuid-Hollandse Delta is de intensieve veehouderij hier vrijwel afwezig. In dit gebied het Kust- en duinengebied zijn de glastuinbouw en bollenteelt de belangrijkste vormen van landbouw. Zij vormen in tezamen maakt dit het -dit gebied tot een van de meest kapitaal- en kennisintensieve agrarische productieregio's ter wereld. In tegenstelling tot de Veenweiden en de Zuid-Hollandse Delta is de intensieve veehouderij hier vrijwel afwezig.

Opgaven en oplossingsrichtingen

Het Kust- en Duinengebied bevat veel kwetsbare natuur met hoge druk op biodiversiteit en waterkwaliteit. Deze druk is afkomstig van stikstof, gewasbeschermingsmiddelen en nutriënten ~~in uit land- deen~~ tuinbouw ~~en bollenteelt~~ en recreatie. Stikstofdepositie in dit gebied is - anders dan in andere deelgebieden in het ZH-PLG – minder sterk afkomstig van lokale bronnen. Er zijn in Kust en Duinen dan ook relatief weinig "stikstofknoppen" om aan te draaien. Daardoor richten de opgaven zich op het herstellen, versterken en uitbreiden van natuur, op verbeteren van de waterkwaliteit (o.a. KRW doelen realiseren), ruimte voor waterkwaliteit ~~(ten behoeven van)~~ zoetwater beschikbaarheid en waterberging) en op de transitie naar volhoudbare land- en tuinbouw die toewerkt naar een toekomstgericht, duurzaam en circulair systeem.

In het licht van de NPLG-doelen is natuurherstel en -ontwikkeling en verbetering van de waterkwaliteit dominant in dit gebied. Voor de tuinbouw krijgt de Kaderrichtlijn Water (KRW) met een deadline in 2027 de meeste impact. Greenports, ondernemers en waterschappen werken hier al hard aan, maar de eisen op waterkwaliteit worden in geen van de tuinbouwgebieden gehaald.

~~Onttrekking van grondwater komt steeds meer onder druk te staan (onder andere in relatie tot bodemdaling), w~~ Waterbeschikbaarheid is op de langere termijn problematisch: de provinciale vraag neemt toe, terwijl de kwantiteit achteruitgaat door klimaatverandering. Onttrekking van grondwater komt steeds meer onder druk te staan (onder andere in relatie tot bodemdaling). Bij de opgave voor Tot slot wordt bij waterkwaliteit wordt ook de opvang van piekbuien steeds belangrijker, vooral in de versteende glastuinbouwgebieden.

Daarnaast vervullen de duinen een belangrijke functie voor drinkwater. Een toenemende vraag naar drinkwater (door woningbouw) noodzaakt tot een uitbreiding van de capaciteit. Hiervoor zijn nieuwe locaties noodzakelijk die een ruimteclaim in het gebied zullen leggen. Naast uitbreiding van de capaciteit in het duingebied komen ook 'nieuwe' gebieden in beeld zoals de binnenduintrand en het Valkenburgse Meer.

Kansen en oplossingsrichtingen PM, worden uitgewerkt langs 4 lijnen: natuur, water, klimaat en land- en tuinbouw:

- Het realiseren van extra natuur en overgangsgebieden in de binnenduintrand rond kwetsbare Natura 2000-gebieden en het maken van robuuste ecologische verbindingen tussen ~~de~~ natuurgebieden om ~~de~~ stikstofdepositie te verminderen, ~~en~~ recreatiedruk op te vangen, CO₂ vast te leggen, biodiversiteit te vergroten en bij te dragen aan de leefomgeving;
- Het uitvoeren van bronmaatregelen om emissies zoals stikstof, nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen te reduceren;
- Het anders inrichten en verschonen van het watersysteem, belangrijk om de waterkwaliteit en de biodiversiteit te verbeteren ten behoeve van het opvangen van wateroverlast;
- Het mede begeleiden van de transitie van de land- en tuinbouw naar een toekomstbestendige en duurzame bedrijfsvoering waarbij de draagkracht van een gebied in balans is met de agrarische gebruiksfuncties;
- Natuur en recreatie met elkaar in balans brengen / zorgvuldig opvangen en spreiden van de recreatiedruk;
- De verschillende opgaven te laten aansluiten op de stad- land karakteristieken en kwaliteiten van het bestaande landschap en de opgaven op te pakken vanuit een integraal perspectief.

Opgaven in Veenweidegebied

Karakteristieken en kwaliteiten

Het veenweidegebied van Zuid-Holland vormt een iconisch cultuurlandschap, verspreid over verschillende deelgebieden die elk hun eigen karakter hebben. Een groot deel van het gebied kenmerkt zich door veenlandschappen (Alblasserwaard, Krimpenerwaard, Midden Delfland, Groene Hart-Noord en Nieuwkoop). De vruchtbare bodem maakte het een ideaal gebied voor landbouw, met name voor de melkveehouderij. Dit heeft mede bijgedragen aan het karakteristieke patroon van weilanden en sloten. Binnen het kerngebied Veenweiden liggen ook een aantal droogmakerijen met andere agrarische bedrijvigheid - zoals glastuinbouw (Oostland), akkerbouw (Zuidplas en Groene Hart-Noord) en sierteelt (Boskoop).

Binnen het gebied liggen ~~o.a. de vijf~~ Natura 2000 gebieden: Nieuwkoopse Plassen & De Haeck, ~~De Biesbosch~~ De Wilck, Donkse Laagten, Broekvelden, Vettenbroek & Polder Stein en een klein deel van het Lingegebied en & Diefdijk-Zuid (grotendeels in provincies Gelderland en Utrecht).

Het Veenweidegebied ligt pal naast grote stedelijke agglomeraties. Dat maakt dat dit gebied niet alleen van belang is voor landbouw en natuur, maar ook voor recreatie en ontspanning. Het open landschap met zijn weidse uitzichten heeft grote aantrekkingskracht op fietsers, wandelaars, watersporters en natuurliefhebbers.

Het veenweidegebied is al eeuwen in gebruik voor landbouw en turfwinning. ~~Door dit landgebruik is de bodem sterk gedaald en werd de grond te nat voor akkerbouw.~~ Melkveehouderij met grasland ontwikkelde zich tot het dominante landgebruik. In de droogmakerijen is het veen ~~als gevolg van~~

~~de~~voor turfwinning afgegraven en is kleigrond achtergebleven. In deze gebieden heeft zich juist akkerbouw en glastuinbouw ontwikkeld. Het grondgebruik van een gebied wordt in dit kerngebied dus in belangrijke mate bepaald door de bodemsoort. Deze verdeling is medebepalend voor de opgaven in de deelgebieden. Globaal komen we per type landbouw/bodemtype de volgende opgaven tegen:

- ~~Veenweiden~~Melkveehouderijen (veen): biodiversiteit, bodemdaling, methaan/klimaat, stikstof, zoetwaterbeschikbaarheid, waterkwaliteit
- Akkerbouw (droogmakerijen): biodiversiteit, waterkwaliteit, zoetwaterbeschikbaarheid
- Glastuinbouw (klei?): waterkwaliteit, zoetwaterbeschikbaarheid
- Sierteelt (...): waterkwaliteit, zoetwaterbeschikbaarheid

Opgaven en oplossingsrichtingen

Bodemdaling

het vraagstuk rond bodemdaling is specifiek voor veenweidende veenbodems. In het Klimaatakkoord krijgt bodemdaling specifiek aandacht. Hierdoor is de samenwerking in sommige deelgebieden al enkele jaren geleden gestart, eerder dan rond het ZHPLG.

De enige bewezen effectieve maatregel tegen-om bodemdaling en veenoxidatie te verminderen is het vernatten van de bodem. Dit kan door verhogen van het slootpeil en/of aanleg van waterinfiltratiesystemen. Andere oplossingen, zoals het aanbrengen van Klei in Veen, zijn mogelijk interessant, maar de effectiviteit ervan is nog in onderzoek wordt nog onderzocht.

Er worden reeds op kleine schaal pilots uitgevoerd rond het vernatten van de bodem. Deze oplossing heeft echter ook een aantal neveneffecten en randvoorwaarden. Bijvoorbeeld de gevolgen voor het landgebruik, de beschikbaarheid van voldoende water, de kans op wateroverlast en het effect- opverslechtering van de waterkwaliteit.

Regulier gebruik voor veeteelt melkveehouderij is nog goed mogelijk bij een drooglegging van 40 cm, maar wordt lastiger bij een hogere grondwaterstand. Aandachtspunt hierbij zijn eventuele grote verschillen in maaiveldhoogte binnen een peilvak. Voor groter doelbereik op CO2-emissiereductie is echter een kleinere drooglegging nodig een hogere (grond)waterstand nodig. Dat kan ten koste gaan van de gewasopbrengst en van de begaanbaarheid van het land voor vee en werktuigen.

Voor een hoger grond- en slootwaterpeil is meer water in een polder nodig. Met name in droge periodes is dit extra water niet altijd beschikbaar en is er ook behoefte aan water voor andere functies. Dit levert o.a. vraagstukken op zoals het effect van droogte op het doelbereik rond veenoxidatie, maatregelen in het watersysteem om te kunnen anticiperen op droge periodes, de prioriteiten in het verdelen van schaars zoet water en eventueel het aanpassen van het landgebruik. Het vasthouden van extra water in natte periodes als buffer voor droge periodes is in het veenweidegebied vanwege al hoge waterpeilen maar heel beperkt mogelijk binnen het huidige watersysteem. Waterberging vraagt daarom extra ruimte.

Natuur, stikstof en herstel biodiversiteit

Hoewel de veenweiden een cultuurlandschap vormen, is de natuur onlosmakelijk verbonden met dit landschap. We hebben robuuste ecosystemen met een rijke biodiversiteit nodig, voor zowel een toekomstbestendige landbouw als het behoud van de kwaliteit van het landschap. In de huidige situatie staat de natuur echter onder druk. Dat komt onder andere door stikstofuitstoot verdroging, vermessing, verzuring en versnippering vanuit de omgeving. Bovendien blijft de hoeveelheid en de kwaliteit van natuurgebieden achter bij de verwachtingen. Dat komt niet alleen door de situatie in de natuurgebieden, de oorzaak ligt ook in de omgeving en de verbindingen tussen natuurgebieden.

Voor natuur gaat het ook om wWeidevogels vormen een belangrijke opgave voor het veenweidegebied. Die zijn verbonden met het (extensief) agrarisch landgebruik (dus niet per definitie in natuurgebieden). Daarvoor is een meer natuurinclusieve vorm van landbouw nodig. Omdat dat gepaard gaat met lagere opbrengsten uit melkproductie zal er een passend financieel arrangement beschikbaar moeten zijn voor agrarisch natuurbeheer als volwaardige bedrijfsactiviteit.

Voor de natuurdoelen zijn met name maatregelen nodig voor het verbeteren van de waterkwaliteit, tegengaan van verdroging, beperking van de stikstofuitstoot en het versterken van natuurgebieden en biodiversiteit. Er is een sterke relatie met de opgaven voor de KRW (verbeteren waterkwaliteit) en bodemdaling (vernatting). Voor stikstofreductie zijn er diverse maatregelen mogelijk, waaronder voer- en managementmaatregelen, technische innovatie (bijv. emissiearme stalvloeren, mestbewerking) of extensivering. Naar verwachting is de vereiste reductie van de uitstoot deels op te lossen met voer- en managementmaatregelen. Naast deze relatief gemakkelijk inpasbare maatregelen zijn er technische oplossingen voor bijvoorbeeld emissiearme stallen of mestbewerking. Een aantal is al beschikbaar, andere zijn nog in ontwikkeling. Een andere mogelijkheid voor het verminderen van de stikstofuitstoot is extensiveren. Die Extensivering komt in beeld wanneer een relatief forse reductie moet worden gerealiseerd (bijv. dichtbij stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden), of wanneer andere opgaven dit noodzakelijk maken. In de directe omgeving van natuurgebieden bijvoorbeeld, is voor een aantal bedrijven omschakelen naar een extensievere bedrijfsvoering of verplaatsen onontkoombaar. Daarnaast komt extensiever landgebruik in beeld wanneer verschillende opgaven samenkomen. Voor het daadwerkelijk realiseren van deze maatregelen Om te kunnen bepalen welke (combinatie van) maatregelen het meest geschikt zijn voor een (deel)gebied zijn is een belangrijke randvoorwaarde dat er duidelijkheid is over de omvang opgave (bijvoorbeeld in de vorm van emissiesplafonds) en de juridische borging van de maatregelen belangrijke randvoorwaarden.

Naast stikstofreductie wordt ook ingezet op het vergroten van de biodiversiteit. Dit kan onder andere door natuurgebieden beter met elkaar te verbinden (groenblauwe dooradering, realisatie ecologische verbindingzones). Een voorbeeld van hiervan is het restveenproject in de gemeente Zuidplas. De wens is om het gebied te transformeren naar een nat natuurgebied waarin water zoveel mogelijk wordt vastgehouden, bodemdaling afneemt en de oxidatie van veen de uitstoot van CO₂ beperkt, de waterkwaliteit verbetert en tegelijkertijd de verbinding vormt naar het Bentwoud.

Oplossingsrichtingen voor water

Op dit moment voldoet een groot deel van het oppervlaktewater niet aan de KRW-normen. De KRW-factsheets vormen de basis voor de te nemen maatregelen. Het is nog onzeker of/hoeveel extra inzet nodig is als duidelijk wordt dat de doelen niet worden gehaald. Specifiek voor veenweiden geldt dat het beperken van de drooglegging, extra eisen stelt aan het watersysteem. Want voor het verhogen van het grondwaterpeil is een grotere beschikbaarheid van meer zoet water nodig. De robuustheid wordt ook steeds belangrijker omdat we door de klimaatverandering vaker te maken hebben met zowel droogte als wateroverlast.

Landbouw

We werken aan een vitale veenweidengebied met een duurzame toekomst voor de agrarische sector in het gebied. Die toekomst vraagt om aanpassingen vanuit het besef dat intensieve agrarische productie niet overal volhoudbaar is doordat de grenzen van het bodem- en watersysteem zijn bereikt. Dat betekent: dat als er niets verandert, komt de leefbaarheid en verdien capaciteit van het gebied (verder) onder druk komen te staan. We zoeken dus toekomstperspectief voor agrarische bedrijven en tegelijkertijd willen we natuur en waterkwaliteit versterken-verbeteren en de uitstoot van broeikasgassen verminderen om klimaatverandering af te

remmen. Belangrijke succesfactor voor een toekomstbestendige transitie naar vitale Veenweiden-landbouw? is helderheid en lange termijn consistentie in beleid in combinatie met tijd, durf en daadkracht. De gebieden hebben tijd nodig om de opgaven te doorgronden, deze te vertalen naar polder- en vervolgens individueel niveau_ en te besluiten over keuzes die diep ingrijpen in de persoonlijke levenssfeer van de ondernemers.

Versie 0.45 intern

3. Hoe we samen onze doelen bereiken

Als provincie werken we gebiedsgericht aan een nieuwe balans in het landelijk gebied. We realiseren ons dat we in verschillende rollen een bijdrage leveren. Hoe we deze rollen invullen, hoe we samenwerken en gebiedsgericht aan oplossingen werken, beschrijven we in dit hoofdstuk. Ook lichten we strategische keuzes toe en beschrijven we welke instrumenten we in kunnen zetten om de doelen voor het landelijk gebied te bereiken.

3.1 Onze rol als gebiedsautoriteit én gebiedspartner

De provincie vervult een rol als gebiedsautoriteit én als gebiedspartner. Als gebiedsautoriteit sturen we op de samenhang tussen de opgaven in het landelijk gebied, een integrale en gebiedsgerichte afweging van maatregelen en nemen we besluiten over de verdeling van financiële middelen. We geven kaders mee over wat wel en niet kan, bijvoorbeeld in de ruimtelijke inrichting, en sturen op de fasering, programmering en budgettering van maatregelen. Ook kunnen we bepaalde instrumenten inzetten vanuit onze rol als bevoegd gezag. Als gebiedspartner werken we tegelijkertijd samen met andere overheden en maatschappelijke partners op gelijkwaardige voet. We dragen bij aan de best mogelijke oplossingen voor een gebied en zetten onze bevoegdheden in voor het algemeen belang van het Zuid-Hollands landelijk gebied.

Samenvattend houden we het adagium aan dat we ons volgend opstellen waar mogelijk en sturend waar nodig.

Deze rollen kunnen soms conflicteren. We willen een betrouwbare partner zijn in de regio en hechten veel waarde aan het opbouwen van relaties en draagvlak. Dit kost tijd. Vanaf het begin van dit proces leggen we de nadruk op een zorgvuldig proces.

Hoe we dat doen wordt hieronder nader beschreven.

3.2 Ontwikkelprijncipes gebiedsprogramma

Voor de invulling van onze rol als gebiedsautoriteit en als gebiedspartner hanteren we een aantal principes. Als provincie benutten we deze principes in de wijze waarop we samen met partners werken aan de ontwikkeling van het landelijk gebied. Deze principes beschrijven hoe we kijken naar de opgaven, hoe we werken aan oplossingen en hoe we besluiten nemen. We noemen dit ontwikkelprincipes. De ontwikkelprincipes zijn onder meer gebaseerd op het provinciaal omgevingsbeleid.

Onze ontwikkelprincipes zijn:

- We werken integraal aan opgaven en doelen;
- We werken samen met onze partners gebiedsgericht aan een breed toekomstperspectief;
- Wij werken bottom-up via gebiedsprocessen met een top-down doelstelling per gebied
- Wij zoeken zoveel mogelijk meekoppelkansen en 'win-win' situaties in de gebiedsprocessen en de doelen
- We vormen allianties en leggen afspraken bestuurlijk vast per deelgebied;
- We werken adaptief en gaan aan de slag ondanks onzekerheden en veranderende omstandigheden;
- Water en bodem sturend?

- We hanteren de MIRT systematiek als houvast voor uitwerking van maatregelen en besluitvorming.

Sturende ruimtelijke principes Ruimtelijke Puzzel (nog niet geaccordeerd door GS, nog toetsen bij de collega's)

- We creëren een toekomstbestendig Zuid-Holland
- We accepteren dat niet voor alles ruimte is in Zuid-Holland
- We sturen op kwaliteit en maximale maatschappelijke toegevoegde waarde
- We houden rekening met de maatschappelijke kosten op korte en lange termijn

We werken integraal aan opgaven en doelen

Integraal werken betekent dat we werken aan oplossingen die bijdragen aan meerdere opgaven doelen en niet aan oplossingen voor enkele opgave of doel. We geven prioriteit aan maatregelen die meerdere opgaven doelen bijdragen nemen liever geen besluiten die maar opgave of doel bevorderen.

Kenmerken van onze gebiedsgerichte aanpak zijn:

1. Bijdragen aan toekomstperspectief van elk uniek gebied;
2. Samenwerken met partners uit deze gebieden;
3. Ruimte voor maatwerk bieden;
4. Benutten van initiatieven uit gebieden;
5. Kennis en ervaring van alle gebiedspartners inzetten;
6. Continu leren en ontwikkelen van nieuwe kennis.

PM – in overleg met Karen

en
een
dus
aan
en
en
één

We werken gebiedsgericht aan een breed toekomstperspectief

Gebiedsgericht werken betekent dat we sturen op oplossingen die bijdragen aan het totale toekomstperspectief van elk uniek gebied en dat samen met partners uit deze gebieden doen. Waar mogelijk zorgen we voor maatwerk en geven we ruimte aan experimenten. >> Benoemen/verwijzen naar kader meekoppelkansen voor 'taart vergroten' + toelichten wat breed toekomstperspectief betekent

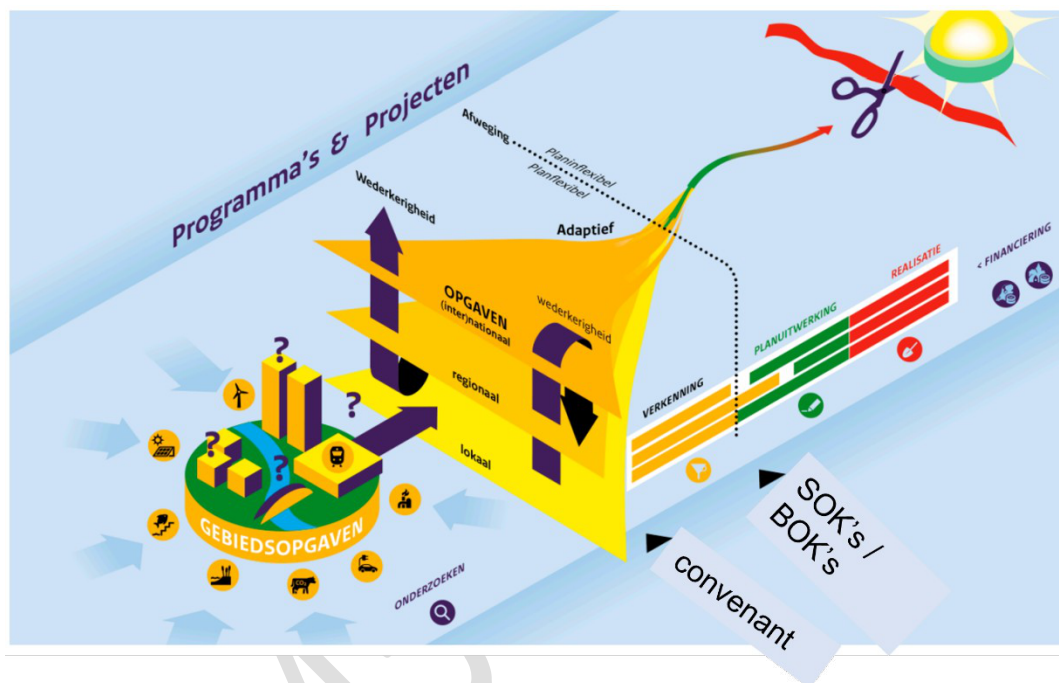
We vormen allianties en leggen afspraken bestuurlijk vast per deelgebied

Dit ontwikkelprincipe betekent dat we afspraken over te nemen maatregelen zoveel mogelijk vastleggen met een aantal partijen waarin samenwerking effectief is. Voor de voorgestelde maatregelen in het ZH-PLG sturen we aan op het bestuurlijk en juridisch borgen van afspraken per deelgebied. In deze afspraken leggen we met medeoverheden en gebiedspartners vast welke rol, taken en verantwoordelijkheden ieder vervult.

We werken adaptief en gaan aan de slag ondanks onzekerheden en veranderende omstandigheden

Door adaptief te werken kunnen we al effectief aan de slag ondanks de aanwezige onzekerheden en veranderende omstandigheden. Zoals gezegd weten we namelijk nog niet alles en hebben we op veel onzekerheden geen of beperkt invloed. Adaptief werken betekent dat we zo veel mogelijk al aan de slag gaan met wat al kan en moet, regelmatig evalueren en tussentijds de plannen aanscherpen wanneer dat nodig en mogelijk is. Naarmate we meer kennis en

ervaring opdoen, kunnen we de plannen verder verfijnen met concrete maatregelen. We benutten zo continu nieuwe kennis en inzichten uit de gebiedsprocessen en door de wisselwerking met het Rijk. Het ZH-PLG is dus een meerjarenprogramma dat minimaal jaarlijks wordt bijgesteld om actueel te houden.

We hanteren voor de projecten de MIRT-systematiek als houvast

De systematiek van het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT) is een werkwijze waarbij overheden samenwerken aan het verbeteren van de bereikbaarheid en leefbaarheid in Nederland. De MIRT-systematiek helpt ons met overzicht over de voortgang van alle programma's en projecten die bijdragen aan de doelstellingen voor het landelijk gebied, wie verantwoordelijk is voor welk project over de jaren heen en de besteding van middelen.

3.3 Samenwerking en governance in kern- en deelgebieden

Het gebiedsprogramma landelijk gebied kent een eigen governance. Hierin is een gelaagdheid aangebracht. In Zuid-Holland werken overheden en andere belanghebbenden samen met terreineigenaren en gebiedspartijen samen aan de kerngebieden aan integrale oplossingen. Dat doen we door op deelgebiedsniveau toekomstbestendige plannen te maken de opgaven en maatregelen uit te werken. De NPLG opgaven voor klimaat, natuur en water zijn daarbij kaderstellend. De deelgebiedsplannen vormen via de kerngebieden de bouwstenen voor het programma op provinciaal niveau.

Samenwerking in de Zuid-Hollandse Delta

De bestuurlijke afstemming vindt binnen dit kerngebied plaats in de regiegroep Zuid-Hollandse Delta. In deze regiegroep zitten vertegenwoordigers van de verschillende eilanden (deelgebieden). Er is ambtelijk gezien een kernteam op kerngebiedsniveau georganiseerd. Binnen de deelgebieden is de samenwerking veelal op vergelijkbare manier vormgegeven. In de basis is er per deelgebied een bestuurlijk overleg en zijn er, afhankelijk van het gebied, ondersteunende (werk) groepen opgezet. De partijen die veelal aangesloten zijn bij de overleggen zijn Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Zuid-Hollands landschap, natuur/landschapsverenigingen, LTO, agrarische sector, gemeenten, waterschap en gebiedscoöperaties. Door deze partijen al in een vroeg stadium mee te nemen wordt de kans op een succesvol proces met resultaat vergroot. De fase waarin de samenwerking zich bevindt verschilt per deelgebied. Door middel van afstemming binnen het kerngebied Zuid-Hollandse Delta wordt van elkaar geleerd welke partijen verder betrokken kunnen worden.

Voorne-Putten

Op Voorne-Putten vinden gesprekken plaats tussen overheden, natuur- en landbouworganisaties. Er hebben al diverse bijeenkomsten plaatsgevonden waarbij onder andere de identiteit van Voorne-Putten is besproken, evenals de mogelijke maatregelen en criteria voor concrete projecten. In april vond een synthesebijeenkomst plaats waarin voornamelijk over de identiteit en verwachte veranderingen werd gesproken. Het ontbreken van de agrarische sector leidde echter tot het uitstellen van besprekingen over maatregelen en criteria. De landbouwsector werkt parallel aan dit proces aan een eigen toekomstbeeld voor Voorne-Putten, dat naar verwachting eind mei gereed zal zijn. Er is op dit moment nog geen gedragen set aan maatregelen.

IJsselmonde

In IJsselmonde werken betrokken partijen, zoals overheden, natuur-/terreinbeheerders en de agrarische sector, in de Landschapstafel gezamenlijk toe naar een gebiedsagenda. De input van de agrarische sector is hierbij cruciaal. Er is een (ambtelijke) werkgroep gevormd met vertegenwoordiging van diverse partijen. De Landschapstafel fungeert als stuurgroep voor het ZH PLG IJsselmonde. Eind maart vond een startbijeenkomst plaats om de NPLG-opgave te bespreken, een samenwerkingsstructuur op te zetten en kansrijke projecten te inventariseren. Prioriteit lag bij het aanleveren van kansrijke projecten en maatregelen, om tijdig een onderbouwing neer te leggen richting het transitiefonds NPLG.

Hoeksche Waard

In de Hoeksche Waard is door samenwerking met lokale belanghebbenden een voorlopige gebiedsagenda 0.5 ontwikkeld. De gemeente Hoeksche Waard, provincie Zuid-Holland en waterschap Hollandse Delta namen de regie. Er is samengewerkt met verschillende individuele boeren, LTO Noord Afdeling Hoeksche Waard, vereniging Hoekschewaards Landschap (HWL), coöperatie Collectief Hoeksche Waard, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten. Het perspectief en strategie dienden als startpunt voor het gebied om concreet te worden over de vraag “hoe nu verder?”. Gebiedspartners hebben op organische wijze ideeën, initiatieven en innovaties gevormd en ontwikkeld.

Eiland van Dordrecht

Op het Eiland van Dordrecht is een samenwerkingsverband geïnitieerd. Een kernteam is gevormd met vertegenwoordigers van LTO Noord, SBB, Natuur- en Vogelwacht Biesbosch, Gemeente Dordrecht, Waterschap Hollandse Delta en Provincie Zuid-Holland. Er vinden gebiedsbijeenkomsten plaats met boeren, waaraan vrijwel alle boeren van het eiland deelnemen, aangevuld met diverse partners en opvolgers. De bestuurlijke vertegenwoordigers van de organisaties in het kernteam nemen deel aan een bestuurlijk overleg kerngebied Eiland van Dordrecht.

Goeree-Overflakkee

Op Goeree-Overflakkee hebben twee integratiesessies plaatsgevonden met deelnemers uit de natuur- en landbouwsectoren en betrokken overheden (gemeente, provincie en waterschap). In samenspraak met boeren en natuurorganisaties is gekozen voor een structuur waarbij de eerste ronde van denkrichtingen wordt voorbereid door aparte werkgroepen voor natuur en landbouw. De voorstellen van Goeree-Overflakkee worden uiteindelijk besproken in een bestuurlijk overleg, bestaande uit bestuurlijke vertegenwoordigers van agrariërs, natuurorganisaties en betrokken overheden.

Samenwerking in Kust en Duinen

In Kust en Duinen is niet op nul gestart als het gaat om gebiedsgericht samenwerken. Nationaal Park Hollandse Duinen heeft hier een aantal jaar geleden een samenwerking ingezet. Dit-wat heeft geleid tot een brede coalitie van strategische, operationele en overige partners die met elkaar samenwerken om het gebied veerkrachtig, aaneengesloten en beleefbaar te makenhouden. Deze samenwerking biedt een goede basis om met elkaar via een gebiedsgerichte aanpak per deelgebied te intensiveren op de opgaven en doelen van het NPLG. Een gebiedsgerichte aanpak maakt maatwerk mogelijk voor de deelgebieden. Kust en Duinen kent drie deelgebieden, in elk deelgebied wordt onder regie van de provincie samenwerking georganiseerd tussen gemeenten, waterschappen, natuur- en landschapsorganisaties en de agrarische sector.

Westland

In het Westland is tot op dit moment geen governance en organisatie voor het ZH-PLG ingericht. Er is ook niet een al bestaand samenwerkingsverband waar het ZH-PLG proces logischerwijs belegd kan worden. Het ligt ook niet direct voor de hand om hier in dit gebied handen en voeten aan te geven. Het is logischer om via de inhoud, onder regie van de provincie, stappen te zetten. Dat betekent in de praktijk dat de deelnemers of een selectie van de deelnemers op onderwerpen zoals de binnenduinrand en groenblauwe dooradering met elkaar stappen zetten.

Duin, Horst en Weide

In Duin, Horst en Weide is tot op dit moment geen governance en organisatie voor het ZH-PLG ingericht. Het is ook niet logisch om hier een nieuwe structuur voor op te zetten omdat er lopende processen zijn waarbij aangesloten kan worden. We gaan met de partners in het gebied bekijken hoe we het ZH-PLG kunnen aansluiten op de Landschapstafel Duin, Horst en Weide. Daarvoor zijn een aantal gesprekken nodig met de partners in het gebied om er zeker van te zijn dat dit proces voldoende houvast biedt en er geen partners uitgesloten worden.

Duin- en Bollenstreek

In de Duin- en Bollenstreek is tot op dit moment geen governance en organisatie voor het ZH-PLG ingericht. Het is ook niet logisch om hier een nieuwe structuur voor op te zetten omdat er lopende processen zijn waarbij aangesloten kan worden. We gaan met de partners in het gebied bekijken hoe we het ZH-PLG kunnen aansluiten op het proces van de Intergemeentelijke Structuurvisie Greenport Duin- en Bollenstreek (ISG). Daarvoor zijn een aantal gesprekken nodig met de partners in het gebied om er zeker van te zijn dat dit proces voldoende houvast biedt en er geen partners uitgesloten worden.

Samenwerking in Veenweiden

De regiegroep Vitale Veenweiden is het centrale punt in de samenwerking in het kerngebied Veenweiden. De regiegroep vormt de verbinding tussen de regiegroepen in de deelgebieden en de provincie. In deze rol hebben zij een belangrijke bijdrage geleverd aan de totstandkoming van de Veenweidestrategie en de Stand van zaken kerngebied Veenweiden. De regiegroep is samengesteld

met de ondernemers middels keukentafelgesprekken verkend wordt wat de toekomst voor het gebied is en welke maatregelen daarvoor nodig zijn.

3.4 Strategische keuzes in tijd en ruimte: afwegingskader

We zien in dat we strategische keuzes in tijd en ruimte moeten maken om aan een nieuwe balans in het landelijk gebied te werken. Het is niet mogelijk alles op hetzelfde moment aan te pakken. Met deze strategische keuzes geven we aan waar we prioriteit aan geven om onze ambitie en doelstellingen te behalen. Deze keuzes tezamen kan je zien als een afwegingskader. Dit zijn voorlopige keuzes en het is mogelijk dat we deze strategische keuzes nader aanvullen.

Structurerende keuzes

Strategische keuzes zijn voor ons niet hetzelfde als structurerende keuzes. In de Kamerbrief 'water en bodem sturend' legt het Rijk structurerende keuzes uit als 'beleidsuitspraken over de (on-)wenselijkheid van activiteiten [...] in het ruimtegebruik of ten opzichte van het water- en bodemsysteem'. Het is voor veel activiteiten nog te vroeg om aan te geven of deze wel of niet wenselijk zijn. Veel structurerende keuzes volgen dus nog uit de verkenning van de maatregelen.

Onze strategische keuzes houden in dat we prioriteit geven aan (in willekeurige volgorde):

- Maatregelen die bijdragen aan de wettelijke doelstellingen met een korte tijdsperiode en al voldoende concreet zijn;
- Maatregelen die bijdragen aan opgaven in gebieden waarop de nood het hoogst is en anders onomkeerbare schade ontstaat;
- Maatregelen die bijdragen aan ecologische én economische doelstellingen voor toekomstperspectief van een gebied;
- Maatregelen die met elkaar kunnen worden gecombineerd;
- Maatregelen waarbij het onwaarschijnlijk is dat deze tot onmogelijkheden leiden op de lange termijn;
- Maatregelen waarover overeenstemming bestaat met en tussen partners in het gebied.

Maatregelen die bijdragen aan de wettelijke doelstellingen met een korte tijdsperiode en al voldoende concreet zijn

Voor ons is het bereiken van de wettelijke doelstellingen essentieel. Gelukkig hoeft niet elke doelstelling op hetzelfde moment gereed te zijn. We kiezen er daarom voor om de uitvoering van maatregelen te faseren op basis van de mijlpalen voor het bereiken van de wettelijke doelstellingen. Hiermee bedoelen we dat we in de programmering prioriteit geven aan maatregelen die bijdragen aan de wettelijke doelstellingen met een korte tijdsperiode (eerdere deadline). Dit betekent dat

maatregelen die bijdragen aan natuurherstel, stikstofreductie en waterkwaliteit vooralsnog in de tijd voorrang krijgen op maatregelen die bijdragen aan waterbeschikbaarheid en biodiversiteit. Deze keuze neemt niet weg dat we eveneens investeren in maatregelen voor alle doelstellingen en daar ook al afspraken over maken voor vastlegging. We voeren deze prioritaire maatregelen alleen op een eerder moment uit.

Maatregelen die bijdragen aan opgaven in gebieden waarop de nood het hoogst is en anders onomkeerbare schade ontstaat

We beschreven eerder al dat we zien dat de nood hoog is. Met name op de natuuropgave is de druk zodanig hoog, dat het mogelijk is dat onomkeerbare schade ontstaat. Dat willen we voorkomen. We geven daarom bijvoorbeeld prioriteit aan maatregelen voor natuurgebieden waarvan de staat achteruit is gegaan (sinds het moment van aanwijzen) ten opzichte van andere natuurgebieden.

Ook zijn in het veenweidegebied een aantal prioritaire gebieden aangewezen. Dit zijn de Alblasserwaard, Krimpenerwaard en de omgeving van de Nieuwkoopse Plassen. In deze gebieden vindt tweederde van CO₂-uitstoot uit veenbodems plaats. Maatregelen in deze gebieden die bijdragen aan emissiereductie van CO₂ uit veenbodems krijgen prioriteit boven soortgelijke maatregelen in andere deelgebieden.

Maatregelen die bijdragen aan ecologische én economische doelstellingen voor toekomstperspectief van gebied

Onderdeel van onze ambitie is om naast het creëren van een vitaal landelijk gebied ook bij te dragen aan de brede welvaart in Zuid-Holland. Zo streven we onder meer een toekomstbestendige land- en tuinbouw na die duurzaam en economisch rendabel is. Ook zien we in dat dit nodig is voor verduurzaming in het landelijk gebied. Maatregelen moeten lonen voor bijvoorbeeld agrariërs om hen te stimuleren naar een meer duurzame bedrijfsvoering. Voorbeelden zijn verduurzaming van de veehouderij en natuurinclusieve land- en tuinbouw. Dat betekent voor ons dat maatregelen prioriteit krijgen als deze ook bijdragen aan een aantrekkelijk verdienmodel van agrariërs of aan de doelstellingen van de Greenports voor de toekomst van de tuinbouw. Indien een noodzakelijke maatregel vooral het ecologisch belang dient, dan hebben we het liefst dat deze ook een economische stimulans biedt. Denk bijvoorbeeld aan financiële compensatie voor vrijwillige beheermaatregelen in agrarisch gebied voor soortenbehoud.

Maatregelen die met elkaar kunnen worden gecombineerd

Door de verschillende opgaven die in het landelijk gebied moeten worden aangepakt en de algemene druk op de ruimtelijke inrichting van Zuid-Holland, heeft het onze voorkeur dat maatregelen met elkaar kunnen worden gecombineerd. Combinaties hangen bijvoorbeeld af van de overlap tussen de betreffende functies van de bodem (bodemtype, grondwaterstand), lucht (stikstof) en water (kwaliteit en waterpeil). Een voorbeeld is het combineren van maatregelen voor verduurzaming veehouderij, groenblauwe dooradering en waterkwaliteit. Idealiter leiden combinaties van maatregelen tot groter doelbereik voor het ZH-PLG, doelmatige inzet van middelen en vergroot het de haalbaarheid van de ambitie en doelstellingen voor het landelijk gebied.

Maatregelen waarbij het onwaarschijnlijk is dat deze tot onmogelijkheden leiden op de lange termijn

We geven prioriteit aan maatregelen waarbij het onwaarschijnlijk is dat deze tot onmogelijkheden leiden op de lange termijn. Daar bedoelen we mee dat een maatregel geen 'lock-in' mag veroorzaken. Oftewel een oplossing voor het één mag geen belemmering zijn voor het ander. Dat past bij onze adaptieve aanpak.

Voorbeeldmaatregel: onmogelijkheden voorkomen

Een voorbeeld is dat we prioriteit geven aan het verbeteren en uitbreiden van natuur op plekken waar dit het meeste bijdraagt aan systeemherstel en waar we opgaven kunnen stapelen. Dit betekent dat we primair voor maatregelen kijken naar aangewezen N2000-gebieden. Indien dat niet mogelijk is dan kijken we naar mogelijkheden binnen andere N2000-gebieden, NNN of nieuw te realiseren overgangsgebieden. Daarna kiezen we pas voor maatregelen ten behoeve van gebieds- en soortbescherming buiten die gebieden. Het heeft niet onze voorkeur om kleine nieuwe natuurgebieden te initiëren. Zo voorkomen we 'snippernatuur' en lock-ins die dit voor de herinrichting van de ruimte in Zuid-Holland tot gevolg kan hebben. Dit neemt overigens niet weg dat het nodig kan zijn ook maatregelen buiten natuurgebieden te nemen, bijvoorbeeld voor behoud van agrarische natuur, zoals weidevogels in veenweiden en akkervogels in de Zuid-Hollandse delta en in het kust- en duinengebied. Ook zullen we groenblauwe dooradering geheel buiten de beschermde gebieden realiseren.

Maatregelen waarover overeenstemming bestaat met en tussen partners in het gebied

Het succes voor het creëren van een nieuwe balans in het landelijk gebied is grotendeels afhankelijk van de samenwerking in het gebied. We geven prioriteit aan maatregelen en projecten waarvoor we de handen al op elkaar krijgen met partners in het gebied. Dit past ook bij ons adagium om ons als provincie volgend op te stellen waar mogelijk en sturend waar nodig.

Indien na vaststelling van het ZH-PLG nieuwe inzichten leiden tot voorstellen voor nieuwe of andere maatregelen, dan hebben we de mogelijkheid dat we een nieuwe afweging maken. Dit is mogelijk op de voorwaarden dat de aanpassing onverminderd leidt tot het bereiken van de doelen in het gebied. We willen van deze mogelijkheid gebruiken maken indien bijvoorbeeld voor een nieuwe maatregel meer draagvlak is dan voor een maatregel zoals in deze versie van het ZH-PLG opgenomen.

Een aantal opgaven en maatregelen hangen sterk met elkaar samen. Ook spelen vaak onzekerheden mee. Een voorbeeld is aanpassing van het grondwaterpeil. Peilverhoging is in veenweidegebieden een mogelijkheid om bodemdaling en CO₂-uitstoot door veenafbraak tegen te gaan. Dit heeft echter ook consequenties, zoals een verhoogd risico op wateroverlast en vernatting van de grond wat nadelig kan zijn voor agrarisch ondernemers. Besluiten over dergelijke maatregelen hangen onder meer sterk af van beslissingen die het Deltaprogramma Zoetwater in 2026 neemt. In gebieden waar dit besluit beperkt invloed heeft en waar het zoetwateraanbod voldoende is, kan worden afgewogen om alvast te starten met verdere verkenning van maatregelen. Voor andere gebieden wachten we meer duidelijkheid af.

3.5 Instrumenten

De provincie kan diverse instrumenten inzetten die nodig zijn voor het bereiken van de doelen in het landelijk gebied. Zo heeft de provincie juridische, financiële en communicatieve instrumenten.

Mogelijk volgen nog aanvullingen op dit overzicht, denk bijvoorbeeld aan aanvullingen op bepalingen in de omgevingsverordening en subsidieregelingen en aankoopregelingen die in ontwikkeling zijn om de doelen te bereiken.

Tabel 1. Overzicht van verschillende typen instrumenten. Niet uitputtend.

Type	Instrumenten	Voorbeelden bestaande invulling
Juridisch	Ruimtelijke ordening	Omgevingsvisie
		Omgevingsverordeningen
		Omgevingsprogramma's
	Bevoegd gezag natuur en grondwater	Vergunningverlening
		Toezicht en handhaving houden, monitoring
		HandhavenMonitoring
		Juridische borging
	Beheer	(Vaar)wegbeheer
		Beheerplannen N2000 / beleidskaders N2000
Financieel	Investeren en financieel participeren	Deelnemingen
		Garantstellingen
		Leningen
		KPI-systematiek
	Grondbeleid en landinrichting	Grondbank ZH-PLG
		Opkoop(-regelingen) WILG
		Verpachting
		Kavelruilprocessen
		Aankoop tegen volledige schadeloosstelling
		Onteigening
	Subsidiëren	GLB
		ANLb
		SKNL
		Subsidieregeling groen
		Incidentele subsidies
		Kennisdeling en innovatie zoals 'Kansen- voor West'
Communicatief	Inkopen	Inkoopbeleid
		Inhuur

		Opdrachtverlening
		Launching customer
Professionele inzet		Trekkerschap
		Capaciteit
		Expertise
		Ondersteuning
Afspraken maken en communicatie		Bestuurlijk overleg
		Overeenkomsten
		Lobby
		(landbouw-)Loket
		Coaching
		Voorlichting

De provincie kan diverse instrumenten inzetten die nodig zijn voor het bereiken van de doelen in het landelijk gebied. Enerzijds om maatregelen te borgen in beleid (vooral het ruimtelijke instrumentarium), anderzijds om daadwerkelijk tot realisatie over te gaan. Soms is borging een noodzakelijke voorwaarde om de uitvoering mogelijk te maken, bijvoorbeeld als het gaat om een bestemmingswijziging. Ook zullen soms meerdere instrumenten nodig zijn om een doel te bereiken. Bijvoorbeeld de ontwikkeling van KPI-systematiek raakt zowel juridische, financiële en operationele instrumenten. De provincie kan deze instrumenten op verschillende manieren inzetten: meer sturend of meer volgend. Daarbij geldt dat het ene instrument van nature dwingender is dan het andere. Om een voorbeeld te schetsen: de ruimtelijke verordening bevat bindende voorschriften, bij een subsidie beslist de initiatiefnemer zelf of deze een aanvraag indient. De strategie van het ZH-PLG is 'volgend waar mogelijk, sturend waar nodig', met daarbij de belangrijke kanttekening dat de provincie van meet af aan sturend moet optreden omdat anders de doelen niet tijdig worden gerealiseerd. Er is geen ruimte om 'het rustig even aan te kijken' en er zal tegen een deel van de maatregelen weerstand bestaand bij ondernemers en inwoners. De realiteit is dat de opgave groot is en de maatregelen ingrijpend.

Voor de verschillende thema's in het ZH-PLG kunnen diverse instrumenten ingezet worden. Instrumenten voor natuur zijn onder te verdelen in subsidies, wet- en regelgeving, verwerving en aannemen, beleidsinstrumenten en dashboards. Deze instrumenten vallen onder alle drie de typen instrumenten uit bovenstaand overzicht. Voor natuur-subsidies geldt bijvoorbeeld de ANLb. Beheerplannen voor Natura 2000-gebieden zijn een voorbeeld van wet- en regelgeving dat kan worden ingezet. Er zijn echter ook instrumenten die nog missen, zoals een mogelijkheid om ecologische verbindingzones, wilgengrienden en moeilijk bereikbare percelen dekkend te financieren. Ook mist een woest aantrekkelijke beheersubsidie die meer biedt dan alleen kostenderving zoals het ANLb bij weidevogelbeheer.

Het is niet op voorhand uitgesloten dat de provincie dwingend instrumentarium inzet (voorschriften, normering, onteigening, intensivering van toezicht en handhaving). Hierover vindt per geval bestuurlijke besluitvorming plaats in GS en/of PS. Hierbij geldt wel dat vrijwillig instrumentarium

voorgaat op dwingend instrumentarium in de instrumentenmix om oplossingen op korte termijn mogelijk te maken.

Versie 0.45 intern

4. Wat we gaan doen

Meerdere wegen leiden naar Rome. We vinden het belangrijkste dat we samen met onze partners in de gebieden continu in gesprek blijven over wat we gaan doen om de doelen te bereiken. Dat kan per gebied anders zijn. Welke instrumenten we inzetten is voor ons niet in beton gegoten. We hebben natuurlijk wel een voorkeur. Vrijwilligheid gaat boven dwang. In dit hoofdstuk lichten we toe welke maatregelen we willen nemen en welke effecten we inschatten te bereiken. Ook geven we ter illustratie voorbeelden van concrete projecten die nu al in de gebieden spelen.

4.1 Totstandkoming maatregelpakketten; nu en later

De opgaven zijn groot, uniek in elk gebied en met elkaar verweven. Dat geldt ook voor de maatregelen die we kunnen nemen. In het ene gebied speelt al een mooi initiatief dat we willen stimuleren. In een ander gebied speelt een samenwerking waar veel positieve energie in zit. We vinden het heel belangrijk dit soort initiatieven te stimuleren. Deze initiatieven zijn onmisbaar voor het creëren van een nieuwe balans in het landelijk gebied.

In het ZH-PLG staan zowel nieuwe maatregelen als maatregelen uit lopende inspanningen zoals NNN en de KRW.

Maatregelen per gebied en voor heel Zuid-Holland

Toch is er ook een overkoepelende strategie nodig. De doelen, opgaven en belangen zijn te groot om te verwachten dat elk gebied een eigen plan maakt dat leidt tot het bereiken van alle doelen voor Zuid-Holland. We kiezen daarom voor meerdere maatregelen; één generiek maatregelpakket en drie gebiedsspecifieke maatregelpakketten voor de Zuid-Hollandse Delta, het Veenweidegebied en het Kust- en duinengebied. Het generieke maatregelpakket passen we toe voor heel Zuid-Holland.

- Maatregelen zijn 'brokstukken' met een financiële omvang van € 50 - €150 miljoen
- Projecten dragen bij aan een of meerdere maatregelen en zorgen voor het behalen van het doelbereik.

Ruimte voor nieuwe inzichten en aanpassingen

Deze maatregelpakketten vormen de basis van ons plan. Indien we in de verloop van tijd nieuwe inzichten krijgen, is het mogelijk dat we deze maatregelen omwisselen voor maatregelen die bijvoorbeeld meer draagvlak hebben in het gebied. Dat doen we in overleg met het Rijk middels een 'omwisselbesluit'. De bedoeling is dat de nieuwe maatregel vergelijkbaar of meer doelbereik heeft en past binnen de financiële ruimte van het totale gebiedsprogramma. Eventuele omwisselbesluiten verwerken we in nieuwe versies van het ZH-PLG.

Maatregelen voor stikstofmaatregelen voor de industrie

Om de stikstofuitstoot uit industriële bronnen terug te dringen worden er verschillende maatregelen getroffen. Zo is er de Europese Richtlijn Industriële Emissies die bedrijven verplicht om de Best Beschikbare Technieken (BBT) toe te passen, waarbij vergunningen voortdurend worden

aangescherpt en zo reductie van emissies wordt bereikt -om zo reductie af te dwingen¹. Daarnaast biedt de inspanning voor CO₂-reductie meekoppelkansen voor NO_x-reductie in de industrie. Maatregelen als de CO₂-heffing het Europese emissiehandelssysteem (ETS) helpen hierbij, evenals subsidieregelingen zoals de SDE++ en de VEKI regelingregelgeving om de verduurzaming van de industrie te bevorderen.

Specifiek voor stikstofreductie in de industrie is er een piekbelastersaankpak in het leven geroepen. Hierbij werken de ministers van EZK en IenW samen met bevoegde gezagen, waaronder de provincie. Deze aanpak is gericht op landelijk ongeveer 35 industriële bedrijven waarbij de mogelijkheden tot aanscherping van huidige vergunningen worden verkend. Het Kabinet is al in gesprek met verschillende bedrijven: vorig jaar zijn hieruit de eerste Expressions of Principles^s getekend. In Zuid-Holland heeft Shell dit jaar al een Expression of Principles getekend. Ook de bovenwettelijke reductie van ammoniakemissie is onderdeel van de aanpak. Daarnaast wordt NO_x-reductie ook meegenomen in de maatwerkaanpak CO₂ voor de industrie.

DIT AMBTELIJK WERKDOCUMENT BEVAT CONCEPT VERSIES, VERSIE 0.1, 17 MEI 2023

In dit hoofdstuk worden nog toegevoegd: generieke maatregelen (incl. inschatting op doelbereik), voorbeeld maatregelen voor de kerngebieden, gebiedsgerichte maatregelen per kerngebied, nader te onderzoeken maatregelen.

Voorlopig overzicht maatregelen ZH-PLG:

1	Maatregel Verduurzaming veehouderij
2	Maatregel Groenblauwe dooradering Zuid-Holland
3	Maatregel Soortenbehoud buiten natuurgebieden
4	Maatregel Bosuitbreiding en bosvitaliteit
5	Maatregel Natura2000
6	Maatregel Versterking en kwaliteitsverbetering NNN
7	Maatregel Emissieloze kas
8	Maatregel Verduurzaming akkerbouw
9	Maatregel Kennisontwikkeling en -deling – van onderop
10	Maatregel Grondwaterstand (WIS)
11	Maatregel Aanpak waterkwaliteit landbouw
12	Maatregel Emissiereductie boomteelt
13	Maatregel Toekomstbestendig watersysteem
14	Maatregel Emissieloze bollenteelt
15	Maatregel Natuurinclusieve (glas)tuinbouw

Sociaaleconomische impactanalyse

Naast maatregelen gericht op het bereiken van de wettelijke doelen, is er ook behoefte aan een Sociaal Economische Impact Analyse (SEIA) om de mogelijke (positieve én negatieve) gevolgen voor brede welvaart van de maatregelen in kaart te brengen, en eventuele voorstellen voor mitigerende maatregelen (in het geval dat er mogelijk sprake is van negatieve effecten) en flankerend beleid op te baseren.

¹ <https://nos.nl/collectie/13799/artikel/2304403-stikstof-vier-vragen-en-antwoorden-over-de-uitstoot-van-boeren>

In de beschikbare tijd is het gelukt een schets op te stellen van de huidige situatie in het landelijk gebied van Zuid-Holland als het gaat om scores op indicatoren van de CBS Monitor Brede Welvaart, een schets van de productieketens waarin (en hun plek daarbinnen) Zuid-Hollandse bedrijven in de agrarische sector functioneren, en van wat als autonome ontwikkelingen kan worden gezien (zie bijlage).

Omdat de tijd tekort schiet om de analyse goed en volledig uit te voeren, en vooral voor input en betrokkenheid van stakeholders in de gebieden, is in dit plan (zie bijlage) alleen een grove eerste analyse op basis van interne expert sessies voor de voorgenomen maatregelen voor veeteelt, akkerbouw en tuinbouw opgenomen. Daarnaast bevat de bijlage ook de opzet voor de na goedkeuring van het ZH PLG uit te voeren volledige SEIA. Onderdeel daarvan is ook een plan van aanpak voor een 'menukaart' met suggesties voor toekomstbestendige economische activiteiten in het landelijk gebied vanuit het gebied zelf, aangevuld met suggesties vanuit de Provincie. Deze menukaart dient als inspiratiebron en als onderlegger voor uit te werken ondersteuning voor ondernemers die op de kansen willen inspelen.

5. Wanneer doen we wat

5.1 Voortuitblik op programmering

PM

5.2 Financiering

PM

5.3 Risico's

PM

5.4 Randvoorwaarden

Naast financiële randvoorwaarden zijn er randvoorwaarden die voor ons van belang zijn om te komen tot concrete en succesvolle aanpak van de opgaven van het ZH-PLG. De rol van het Rijk is op veel onderdelen cruciaal. Wij verwachten daarom het volgende van het Rijk:

1. Beschikbaar stellen van Rijksregelingen voor piekbelasters in Zuid-Holland of voldoende middelen zodat wij afspraken kunnen maken met piekbelasters;
- [2.] Bieden van een oplossing voor PAS-melders en interimmers. In Zuid-Holland hebben ca. 200 PAS-melders zich aangemeld voor legalisatie. Zij wachten nu op stikstofruimte en legalisatie. Wij vinden het belangrijk dat deze PAS-melder snel helderheid hebben over hun situatie en zo snel als mogelijk gelegaliseerd kunnen worden. Wij helpen bij de legalisatie-opgave, maar het Rijk blijft verantwoordelijk, ook voor voldoende stikstofruimte voor legalisatie. Het legaliseren van de PAS-melders en interimmers is essentieel aangezien het de voortgang en draagvlak van de gebiedsprocessen bevordert. De deadline voor de legalisatie van PAS-melders is februari 2025, dit is landelijk vastgelegd in het legalisatieprogramma PAS-meldingen.
- 2.[3.] Uitwerken van een landelijke KPI-set en bijbehorende verplichte stoffenbalans. Dit is nodig voor doelsturing en monitoring op bedrijfsniveau. We zouden graag zien dat het Rijk bekend maakt wat het pakket generieke Rijksmaatregelen betekent voor de landbouw en de stikstofreductie. Hiervoor wachten wij ook op het Landbouwakkoord.
- 3.[4.] Duidelijkheid geven over de meetcorrectie. In Zuid-Holland is bij de Natura-2000 gebieden langs de kust een aanzienlijk deel van de stikstofdepositie onverklaard. Ook verzoeken wij het Rijk om een effectieve buitenlandaanpak op te zetten om de stikstofdepositie uit het buitenland te verminderen. In de Zuid-Hollandse Natura 2000-gebieden, en voornamelijk langs de kust, veroorzaakt het buitenland een zeer aanzienlijk deel van de depositie.
- 4.[5.] Duidelijkheid geven over de doelstellingen voor alle opgaven en de hardheid van deze doelstellingen. Momenteel zijn de doelen voor natuur en klimaat slechts indicatief. Om tijdens gebiedsprocessen duidelijkheid te verschaffen, is het noodzakelijk om alle doelen voor de opgaven helder te formuleren en de hardheid ervan vast te stellen.

Randvoorwaarden voor de verduurzaming van het Haven Industrieel Complex

Ook vragen wij het Rijk om ervoor te zorgen dat de industriemaatregelen, afspraken met de industrie en mobiliteitsmaatregelen voldoende NOx-reductie opleveren om de landelijke reductiedoelstellingen te behalen. Noodzakelijke randvoorwaarden voor de verduurzaming van de industrie in het HIC zijn:

- de tijdige aanwezigheid van de benodigde energie-infrastructuur
- voldoende stikstofruimte voor die energie-infrastructuurprojecten,
- energietransitieprojecten
- ombouw en afbouw van productiefaciliteiten.

De transitie naar een duurzame energievoorziening zorgt tijdelijk voor de uitstoot van extra stikstof. De samenhang tussen de uitstoot van extra stikstof, door de noodzakelijke investeringen voor infrastructuur en duurzame productiefaciliteiten, enerzijds en het behalen van de vereiste 38% emissiereductie zal inzichtelijk moeten worden gemaakt door/voor het gebied

~~Omdat voor de transitie naar een duurzame energievoorziening tijdelijk extra stikstof uitgestoten kan worden, zet de provincie zich in om dit waar mogelijk te faciliteren.~~

5.5 Monitoring en evaluatie

Op verschillende manieren monitoren en evalueren we het bereik van de doelen voor het landelijk gebied. Op basis van inzichten die hier uit voortkomen passen wij regelmatig onze plannen aan.

Natuurmonitoring en actualisatie Natura 2000-beheerplannen

Middels natuurmonitoring houden wij zicht op het bereik van de doelen voor diverse natuuropgaven. We willen per gebied een monitoringsprogramma opstellen om de effectiviteit van maatregelen te beoordelen en het functioneren van het systeem op langere termijn te monitoren. Dit werken we per gebied uit in de Natura 2000-beheerplannen. Inzichten uit natuurmonitoring benutten we om beleid en beheerplannen te actualiseren. Ook nemen we hierin de adviezen van de Ecologische Autoriteit mee.

Kader: Een van onze wettelijke taken is het opstellen van Natura 2000-beheerplannen. In een beheerplan wordt per Natura 2000-gebied beschreven hoe het landschaps-ecologisch systeem in elkaar zit, hoe de natuur er op dat moment voorstaat, hoe groot de resterende opgave is, wat de belangrijkste knelpunten en drukfactoren zijn, welke maatregelen nodig zijn om die opgave te realiseren en hoe dit alles gefinancierd en gemonitord wordt. Daarnaast kunnen bepaalde activiteiten vrijgesteld worden van vergunningverlening. Natura 2000-beheerplannen worden in beginsel elke 6 jaar geëvalueerd en geactualiseerd maar tussentijdse actualisatie is altijd mogelijk. Alle vigerende Natura 2000-beheerplannen waarvan Zuid-Holland voortouwnemer is moeten in 2025 of 2026 zijn geactualiseerd. Voor Solleveld & Kapittelduinen is dit 2028. Dit zijn wettelijke termijnen. Voor 3 gebieden loopt deze actualisatie al. Voor de andere gebieden zal dit in 2023 of 2024 starten.

Beheer- en herstelmaatregelen binnen het Natura 2000-gebied zonder grote maatschappelijke impact worden in het beheerplan uitgewerkt. We vinden het passend de uitwerking van en besluitvorming over maatregelen buiten het Natura 2000 gebied of binnen het gebied maar met grote maatschappelijke impact onderdeel te laten zijn van de gebiedsprocessen voor het ZH-PLG.

Een belangrijke bouwsteen van Natura 2000-beheerplannen zijn de habitat- en leefgebiedkaarten. Deze worden met een zekere frequentie geactualiseerd op basis van vegetatiekarteringen. De

habitat- en leefgebiedkaarten van de eerste generatie beheerplannen dienen als referentie voor het toetsen van de behoudsdoelstellingen. Dit zijn ook de kaarten die zijn opgenomen in Aerius en daarmee bepalend zijn voor de stikstofopgave en doorwerken in de vergunningverlening.

Naast een behoudsdoelstelling kennen veel Natura 2000-gebieden ook één of meer wettelijk vastgelegde uitbreidingsdoelstellingen (areaal). Dit zijn kwalitatieve doelstellingen die nog niet gekwantificeerd zijn. Het voornemen is deze kwantificering in de nieuwe generatie beheerplannen gestalte te geven door deze vast te leggen in habitat- en leefgebiedkaarten inclusief bijbehorende maatregelpakketten. Dit is een eerste stap naar invulling van de provinciale VHR-opgave. Deze nieuwe kaarten worden in Aerius opgenomen en kunnen consequenties hebben voor de stikstofopgaven en vergunningverlening.

Versie 0.45 intern

Opgavenkaart Kust en Duinen

Opgavekaart Kust en Duinen

Doelen
Overgenomen uit Handreiking NPLG (versie 17 maart)

Natuur

Hoofddoel:
Natuurherstel VNR
30% natuurherstel tegen- en
habitatrichtlijn (VNR) (2030)

Subdoelen:

Herengroen in N2000 gebieden
De natuur in het Programma natuur
Afhouden Natuurwetland Nederland (NNN)
Reserveer opgave anno 2030 (2030)

Uitbreiding oppervlakte natuur
Naar te bereiken

Groen-Blauwe Doelstelling (GBDA)
10% groenblauwe doelstelling (GBDA), waarvan de
helft van de opgave in 2030 gerealiseerd is, uitbrei-
ding van de groenblauwe gebieden (aan-
winst van overgangsgedebied, waar het doet 10%
in 2030)

Overgangsgedebieden
Aanpak overgangsgedebieden

Siliciumreductie
Siliciumreductie 0,5 km (2030/2035) +
30% besparing industrie / mobiliteit

Agriale natuur/landbouw
Uitbreiding van agriale natuur

Nieuw bos
Aanpak nieuw bos (2030)

Water

Hoofddoel:
KPM (2037)
Bereik: Boven KPM (2037)

Nutriënten
Concentraties nutriënten (P en N) in
grond- en oppervlaktewaterlichamen
voldoen aan wettelijke normen (2037)

Overgangsgedebieden
Concentraties gewasbeschermingsmidde-
len in grond- en oppervlaktewaterlichamen
voldoen aan wettelijke normen (2037)

Kwaliteitsgrensovergang
Grondwaterlichamen voldoen aan de norm
voor een goede kwaliteitsgrensovergang
(2037)

Klimaat

Verwarmingsdekkingsgraad
0,25 P100 CO2 eq uit oecologische verwarmings-
(2030)

Emissie-reductiegebied landbouw
Landelijke emissie-reductiegebied land-
bouw voor de veehouderij en akker-
bouw (emissie-reductie in de akkerbouw)
van 5 P100 CO2 eq (2030)

**Landelijke koolstofopslag in bodem/
bodemnatuur van 0,4 - 0,8 P100 CO2 eq
in landbouwgebieden van 0,5 P100 CO2 eq
(2030)**

Geen doel, wel structurerend

Water en bodem sturend

Uitgangspunten:
• Niet afwijken (in het geval van een plan met positieve)
• Niet afwijken (in het geval van een plan met positieve)
• Niet afwijken (in het geval van een plan met positieve)
• Niet afwijken (in het geval van een plan met positieve)

Land- en Tuinbouw

Doelstelling: nog in afwachting van het Landbouwbeleid
Uitgangspunten: het beschermen van land- en tuinbouwvoor-
waarden, behoud van bodem

Legenda

Natuur
N2000
Indicatief overgangsgedebied N2000
(te onderzoeken)

NNN
Ecologische verbindingzone
Nog te realiseren NNN/EVZ
Weidevogelgebied

Water en bodem
Klei
Veen
Droogmakerij
Sterk bodemdalinggevoelig gebied
Waterwingebied

Overige lagen
Groenports (bloemen- en bollenteeltgebied;
boom- en sierteeltgebied, glasuinbouw)
Provinciale recreatiegebieden
Havenindustrieel complex
Bebouw gebied

Opgaven in elk deelgebied

Ontwikkelen van 10% GBDA
Knelpunt zoetwaterbeschikbaarheid
Terugdringen emissie nutriënten
Reservering ruimte voor waterberging

Opgaven op de kaart

Natuur

Afzonderen van het NNN
(geen icoon maar als kaartlaag)

Aanvullende areasopgaven (natuurgebieden en
natuuri inclusieve landbouw)

Ontwikkelen van 10% groenblauwe doordaring
in veenweidegebieden en overgangsgedebieden,
en voor 2030 in de overige gebieden de helft
van de opgave van 2050

Water

Terugdringen nutriënten

Terugdringen emissies gewasbeschermingsmid-
delen

Knelpunt zoetwaterbeschikbaarheid (opgave
zoetwaterbeschikbaarheid en gevolgen van ver-
ziltig) (gebiedsdekkend)

Reservering ruimte voor waterberging (diepste
delen van de polders/watersysteem)

Drinkwater

Klimaat

Ammoniak afkomstig uit zee (wordt generiek
aangepakt buiten het NPLG)

Land- en Tuinbouw

Transitie groenports

Sociaal/maatschappelijk

Recreatie en toerisme

Opgavegebied Veenweide gebieden

Opgavekaart Veenweide gebieden

Doelen
Overgenomen uit Handreiking NPLG (versie 17 maart)

Natuur

Hoofddoel:
Natuurherstel VNR
30% natuurherstel tegen- en
habitatrichtlijn (VNR) (2030)

Subdoelen:

Herengroen in N2000 gebieden
De natuur in het Programma natuur
Afhouden Natuurwetland Nederland (NNN)
Reserveer opgave anno 2030 (2030)

Uitbreiding oppervlakte natuur
Naar te bereiken

Groen-Blauwe Doelstelling (GBDA)
10% groenblauwe doelstelling (GBDA), waarvan de
helft van de opgave in 2030 gerealiseerd is, uitbrei-
ding van de groenblauwe gebieden (aan-
winst van overgangsgedebied, waar het doet 10%
in 2030)

Overgangsgedebieden
Aanpak overgangsgedebieden

Siliciumreductie
Siliciumreductie 0,5 km (2030/2035) +
30% besparing industrie / mobiliteit

Agriale natuur/landbouw
Uitbreiding van agriale natuur

Nieuw bos
Aanpak nieuw bos (2030)

Water

Hoofddoel:
KPM (2037)
Bereik: Boven KPM (2037)

Nutriënten
Concentraties nutriënten (P en N) in
grond- en oppervlaktewaterlichamen
voldoen aan wettelijke normen (2037)

Overgangsgedebieden
Concentraties gewasbeschermingsmidde-
len in grond- en oppervlaktewaterlichamen
voldoen aan wettelijke normen (2037)

Kwaliteitsgrensovergang
Grondwaterlichamen voldoen aan de norm
voor een goede kwaliteitsgrensovergang
(2037)

Klimaat

Verwarmingsdekkingsgraad
0,25 P100 CO2 eq uit oecologische verwarmings-
(2030)

Emissie-reductiegebied landbouw
Landelijke emissie-reductiegebied land-
bouw voor de veehouderij en akker-
bouw (emissie-reductie in de akkerbouw)
van 5 P100 CO2 eq (2030)

**Landelijke koolstofopslag in bodem/
bodemnatuur van 0,4 - 0,8 P100 CO2 eq
in landbouwgebieden van 0,5 P100 CO2 eq
(2030)**

Geen doel, wel structurerend

Water en bodem sturend

Uitgangspunten:
• Niet afwijken (in het geval van een plan met positieve)
• Niet afwijken (in het geval van een plan met positieve)
• Niet afwijken (in het geval van een plan met positieve)
• Niet afwijken (in het geval van een plan met positieve)

Land- en Tuinbouw

Doelstelling: nog in afwachting van het Landbouwbeleid
Uitgangspunten: het beschermen van land- en tuinbouwvoor-
waarden, behoud van bodem

Legenda

Natuur
N2000
Indicatief overgangsgedebied N2000
(te onderzoeken)

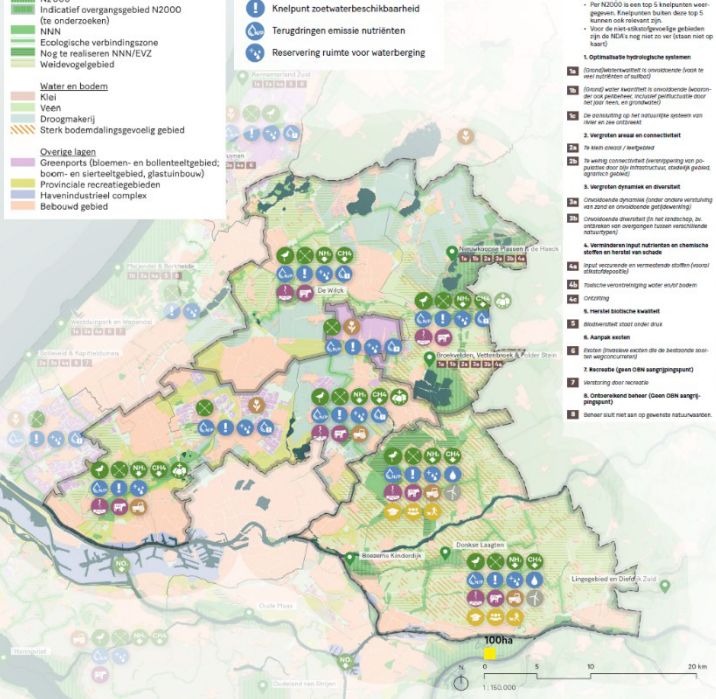
NNN
Ecologische verbindingzone
Nog te realiseren NNN/EVZ
Weidevogelgebied

Water en bodem
Klei
Veen
Droogmakerij
Sterk bodemdalinggevoelig gebied
Waterwingebied

Overige lagen
Groenports (bloemen- en bollenteeltgebied;
boom- en sierteeltgebied, glasuinbouw)
Provinciale recreatiegebieden
Havenindustrieel complex
Bebouw gebied

Opgaven in elk deelgebied

Ontwikkelen van 10% GBDA
Knelpunt zoetwaterbeschikbaarheid
Terugdringen emissie nutriënten
Reservering ruimte voor waterberging

Opgaven op de kaart

Natuur

Afzonderen van het NNN
(geen icoon maar als kaartlaag)

Aanvullende areasopgaven (natuurgebieden en
natuuri inclusieve landbouw)

Ontwikkelen van 10% groenblauwe doordaring
in veenweidegebieden en overgangsgedebieden,
en voor 2030 in de overige gebieden de helft
van de opgave van 2050

Reductie NH3 uit veeveelt

Nieuw bos

Water

Terugdringen nutriënten

Terugdringen emissies gewasbeschermingsmid-
delen

Knelpunt zoetwaterbeschikbaarheid (opgave
zoetwaterbeschikbaarheid en gevolgen van ver-
ziltig) (gebiedsdekkend)

Reservering ruimte voor waterberging

Drinkwater

Klimaat

Verminderen emissie venoxidatie

Emissiereductie opgave veehouderij en akker-
bouw

Land- en Tuinbouw

Opgave beschermen land- en tuinbouwgebie-
den voor duurzame, voldoende landbouw

Behouden van toppositie groenports

Sociaal/maatschappelijk

Onderwijs / kennis

Sociale cohesie

Recreatie en toerisme

Overig

Kansen energietransitie

Gebiedsfoto

Eerste gebiedsfoto voor het Zuid-Hollands Programma Landelijk Gebied

Inhoudsopgave:

Inleiding

Thema 1: landschap en landgebruik

Thema 2: water en bodem

Thema 3: bodemdaling

Thema 4: natuur

Thema 5: stikstof

Thema 6: waterkwaliteit

Thema 7: klimaat

Thema 8: groenblauwe dooradering

ALGEMENE DISCLAIMERS tbv interne review:

- **Een aantal kaarten (stikstof, bodemdaling, natuur, waterkwaliteit) willen we nog doortrekken tot over de provinciegrenzen, we brengen in beeld wat daarvoor nodig is en op welke termijn dat kan**
- **nog niet alle input uit eerdere rondes (werkgroep gebiedsfoto, programmteam ZH-PLG en werkatelier 9 mei) is verwerkt**
- **nog niet alle aanpassingen aan de kaarten zijn verwerkt**

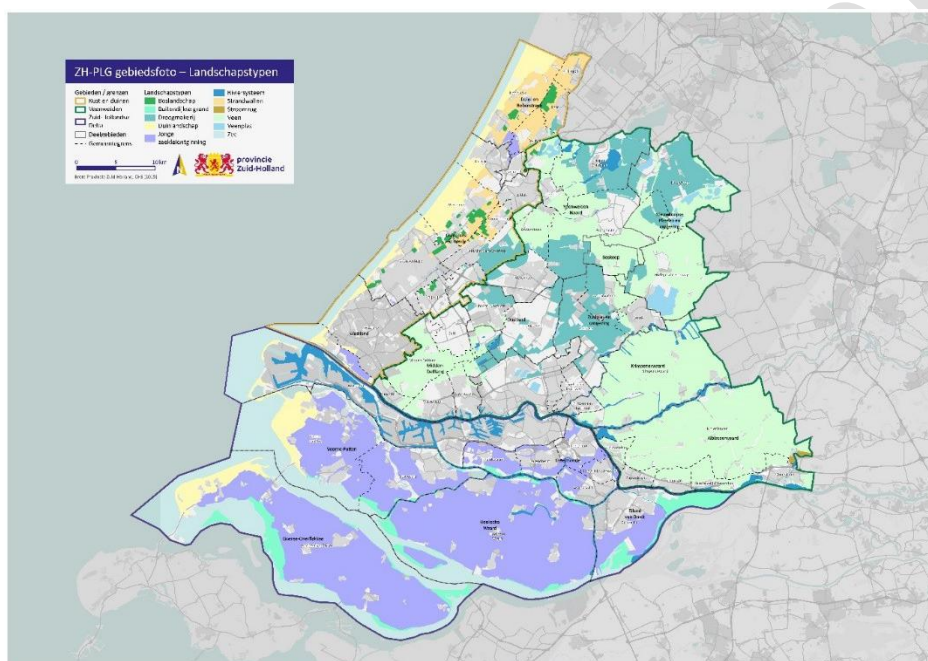
Inleiding

Kaart 1: begrenzingen (kern- en deelgebieden, gemeenten, waterschappen)

PM

- De gebiedsfoto beschrijft de feitelijke uitgangssituatie in Zuid-Holland voor de belangrijkste thema's van het ZH-PLG. De gebiedsfoto gaat niet over de opgave.
- In ieder thema geven we een beschrijving van de specifieke verschillen tussen de drie kerngebieden: Kust en Duinen, Zuid-Hollandse Delta en Veenweiden.
- De gebiedsfoto bestaat uit een selectie van kaarten, meestal 1 of 2 per thema. Deze kaarten bestaan vaak uit meerdere lagen. In de tekst wordt de keuze en toepasbaarheid van de getoonde kaart toegelicht.
- Naast deze 'papieren' gebiedsfoto, die een momentopname is, hebben we ook een digitale viewer met in totaal ca. 70 kaartlagen. Deze viewer is dynamisch en wordt doorlopend aangepast en aangevuld. Alle kaartlagen die in de gebiedsfoto zijn gebruikt, zijn ook terug te vinden in de viewer. Voor iedere kaartlaag is in de metadata onder meer aangegeven welke onderliggende data zijn gebruikt en hoe we die hebben gevalideerd.
- De gebiedsfoto geeft een analyse in een beperkt aantal kaarten met ondersteunende teksten en beschrijft de situatie op dit moment. Hiermee bieden we inzicht en voldoen we aan een deel van de analyseverplichtingen vanuit het Rijk.

Kaart 2: cultuurlandschappen in Zuid-Holland

DISCLAIMER: nog niet alle input uit eerdere rondes (werkgroep gebiedsfoto, programmateam ZH-PLG en werkatelier 9 mei) is verwerkt

Inleiding

De kenmerkende cultuurlandschappen van Zuid-Holland, van veenontginningen en droogmakerijen tot zeekleipolders en strandwallen, zijn het resultaat van een eeuwenlange ontginningsgeschiedenis en bepalen mede de identiteit en kwaliteit van onze fysieke leefomgeving. De ontwikkeling van Zuid-Holland heeft beslag gekregen in het landschap met eeuwenoud polderlandschap, trekvaarten, kunstig aangelegde landgoederen, historische steden, dijken en molens. Al dat erfgoed en cultuurlandschap vormt een immens kapitaal: om te behouden, te laten beleven en te benutten als inspiratie bij nieuwe ontwikkelingen. En dat niet alleen, het water- en bodemsysteem – onderwerp van het volgende thema – moeten opnieuw sturend worden in de keuzes die we maken. Deze kaart

met cultuurlandschappen is een ingang tot de gebiedskenmerken. Onderaan deze tekst staat benoemd welke verwante kaarten onderdeel zijn van de viewer.

Beschrijving huidige situatie

Veenweiden

In kerngebied veenweiden komen vooral *veenontginningen* voor. Deze zijn vanaf de 11e eeuw ontstaan, toen vanaf een ontginningsbasis (rivier of gegraven wetting) de veenwildernis systematisch werd ontgonnen. Zo ontstond een verkaveling die nog altijd karakteristiek is voor het veenlandschap: lange (smalle) stroken, van elkaar gescheiden door afwateringssloten, met de boerderij op de kop van de kavel. De stroken liggen evenwijdig aan elkaar of vormen een waaier, als ze uitgezet zijn vanaf een kronkelende rivieroever. Vanaf de 16e eeuw werd het veen plaatselijk op grote schaal tot onder de waterspiegel afgegraven ten behoeve van de turfwinning. Hierdoor ontstonden veenplassen.

Veenontginningen komen voor in de regio's Alblasserwaard, Duin- en Bollenstreek, Delfland en Schieland, Krimpenerwaard en Gouwestreek en Rijnstreek.

Waardevolle / beschermde landschappen binnen kerngebied veenweiden: De provinciale kroonjuwelen van het molencomplex van Kinderdijk (tevens Werelderfgoed) het Kagerplassen-gebied, de kerngebieden van Midden-Delfland en de Krimpenerwaard, Aarlanderveen e.o., de Oude Hollandse Waterlinie en de lintdorpen Meije en Weipoort.

Kust: duinlandschap, strandwallen-strandvlakten, landgoederen

Duinlandschap: Het duinlandschap bestaat uit de 'jonge' duinen. Aanvankelijk lagen er meer westelijk lage, 'oude' duinen en strandwallen. Deze werden in perioden van verhoogde zee-activiteit voor een deel opgeruimd, waarna vanaf circa 1000 na Chr. onder invloed van veranderende zeestromingen en de wind de hogere, 'jonge' duinen werden gevormd.

De duinen beschermen het achterliggende land tegen de zee. Tussen Den Haag en Hoek van Holland vormen de duinen echter een vrij smalle en lage strook, waardoor aanvullende bescherming noodzakelijk is in de vorm van een zanddijk. Andere delen van de duinen waren breed genoeg voor bijvoorbeeld kleinschalige landbouw, vanaf de 17e eeuw. Later werden de duinen ook gebruikt voor de drinkwaterwinning en vond de aanleg plaats van bos en winddijken om verstuingen tegen te gaan.

Strandwallen- en strandvlaktenlandschap: Dit landschap werd van ongeveer 5000 tot 3000 jaar geleden gevormd. Daarmee is dit het oudste landschap van de provincie Zuid-Holland. Op de strandwallen ontstonden de 'oude' duinen. De gebieden tussen de strandwallen, de strandvlakten, werden opgevuld met veen en klei.

Vanaf de 18e eeuw werden de strandwallen afgegraven ten behoeve van stadsuitbreidingen en wegeaanleg. Om het zand af te voeren werden zanderijvaarten gegraven. Zo ontstond het zanderijlandschap. In de 19e eeuw vond op grote schaal ontzanding plaats voor de kalkzandsteenfabricage. De ontzande gebieden werden in cultuur gebracht voor de bloembollenteelt, waartoe verregaande egalisatie en fijnmazige ontwatering plaatsvond. Het strandwallen- en strandvlaktenlandschap komt voor in de regio's Den Haag en Duin- en Bollenstreek.

Landgoederenlandschap: Achter de duinen, op de oude strandwallen liggen landgoederen vaak bij elkaar in de vorm van landgoederenzones, zoals de landgoederenzone bij Wassenaar. Landgoederen dragen bij aan de landschappelijke en recreatieve waarde van hun omgeving. Een vrije ligging en zichtassen zijn daarbij belangrijk. Voor bescherming van de relatie tussen het landgoed en de

omgeving van het landgoed zijn door de provincie Zuid-Holland zogenaamde landgoedbiotopen vastgesteld.

Waardevolle / beschermde landschappen binnen kerngebied Kust: De provinciale kroonjuwelen van Landgoederenzone Den Haag - Wassenaar en de Keukenhof.

Delta

In kerngebied 'Delta' komt vooral het jonge zeekleilandschap voor, wat is ontstaan door zee-overstromingen. Via inbraken en langs riviermondingen werd het oude veenlandschap weggeslagen en zeeklei afgezet. Rond het jaar 1000 ging men deze zeekleigebieden ontginnen. Dijk aanleg vond plaats vanaf de 13e eeuw. Door het inpolderen van de 'aan-' en 'opwassen' werd zo tot in de 20e eeuw nieuw land gewonnen. Tijdens stormvloed en overstromingen gingen echter ook grote aangedijkte gebieden (tijdelijk) weer verloren.

De oudere polders worden gekenmerkt door een lage ligging met een vrij onregelmatige strook of blokverkaveling, terwijl de jongere polders hoger liggen en een rationelere, grootschalige verkaveling hebben. Daarnaast bevinden zich in sommige polders kleine oneffenheden, die het gevolg zijn van de moertering; het winnen van zouthoudend veen.

De dijken verdelen het landschap in herkenbare eenheden. Aangezien zowel Voorne-Putten als Goeree-Overflakkee is gevormd door het steeds aandijken van nieuw land tegen al eerder bedijkt gebied, zijn veel huidige polderdijken vroeger buitenwater-kerend geweest. Zo verschoof de buitenwaterkering met de geleidelijke aangroei van nieuwe zeekleipolders keer op keer op. Deze aangroei stopte met de aanleg van de Deltawerken.

Waardevolle / beschermde landschappen binnen kerngebied Delta: De provinciale kroonjuwelen van het Schurvelingengebied op Goeree Overflakkee en Polder de Biesbosch op het Eiland van Dordrecht.

Toelichting getoonde kaart

Deze kaart bevat een overzicht van de verschillende (historische) landschapstypen in Zuid-Holland, zoals veenontginningen, droogmakerijen, zeekleipolders en strandwallenlandschap. Deze kenmerkende cultuurlandschappen zijn het resultaat van een eeuwenlange ontginningsgeschiedenis en bepalen mede de identiteit en kwaliteit van onze fysieke leefomgeving.

Onderdeel van deze landschappen zijn de systemen van rivieren, polders, hoofdafwatering en kanalen. Ook de verschillende nederzettingstypen in Zuid-Holland (zoals dijkdorpen, polderlinten, zandnederzettingen) zijn hiermee verbonden. Deze systemen en typen staan niet op dit kaartbeeld maar zijn wel opgenomen in de [viewer van ZH-PLGH](#). In de viewer staat ook de bodemkaart, die meer gedetailleerd is en daarom beter geschikt voor wie in wil zoomen om te zien uit welke specifieke bodemtypes een gebied bestaat.

Beschikbare kaarten in de viewer

Er is beleid van kracht voor de onderdelen van de Erfgoedkaart. Dit beleid voor cultureel erfgoed en ruimtelijke kwaliteit is vastgelegd in het provinciale [Omgevingsbeleid](#). Dit uit zich enerzijds in bescherming van waardevolle, open en kwetsbare landschappen, uitgaande van hun kernkwaliteiten. Anderzijds dienen die kernkwaliteiten ook benut te worden bij ruimtelijke opgaven en transformaties, bijvoorbeeld via de inzet van ruimtelijk ontwerp.

Nader informatie over provinciaal omgevingsbeleid voor:

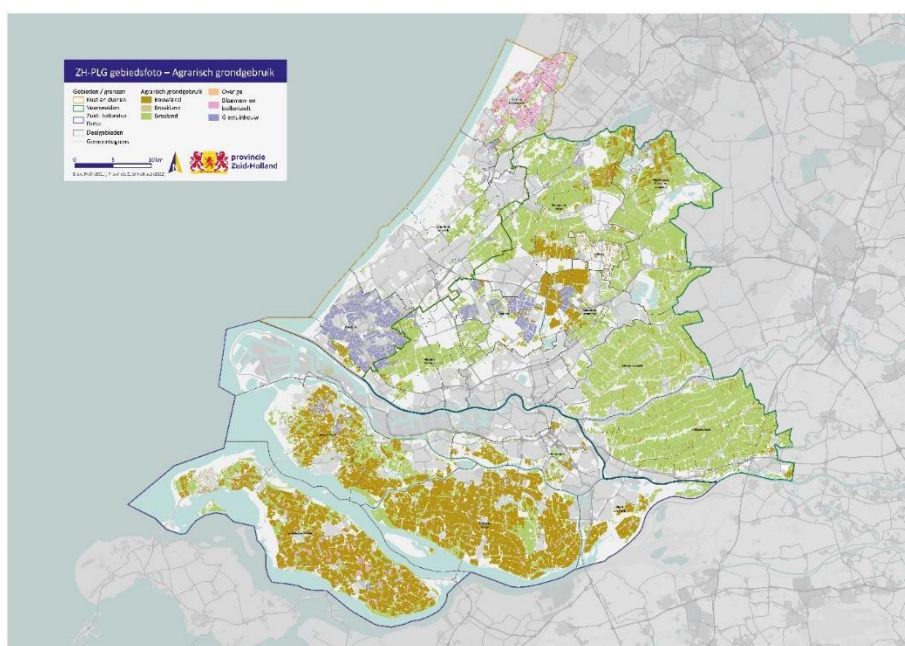
- [Regels voor bescherming erfgoed](#)

- Richtlijnen voor landschap en ruimtelijke kwaliteit

Over erfgoed en landschap staan de volgende kaartlagen in de viewer:

- Kenmerken historisch cultuurlandschap: dit is de kaart die in deze gebiedsfoto is getoond.
- Waardering historisch cultuurlandschap: deze kaart bevat een waardering van de kenmerken van de bovenstaande kaart op basis van ruimtelijke samenhang, gaafheid en zeldzaamheid.
- Archeologie: deze kaart geeft aan welke gebieden archeologische (verwachtings)waarden hebben.
- Ruimtelijk regime voor behoud van erfgoed: deze kaart geeft aan welke erfgoedgebieden een formele beschermde status hebben.
- Ruimtelijk regime inspiratie voor ontwikkeling: deze kaart geeft aan waar waardevolle erfgoedstructuren zich bevinden die inspiratie kunnen vormen voor gebiedsontwikkeling.

Kaart 3: agrarisch grondgebruik

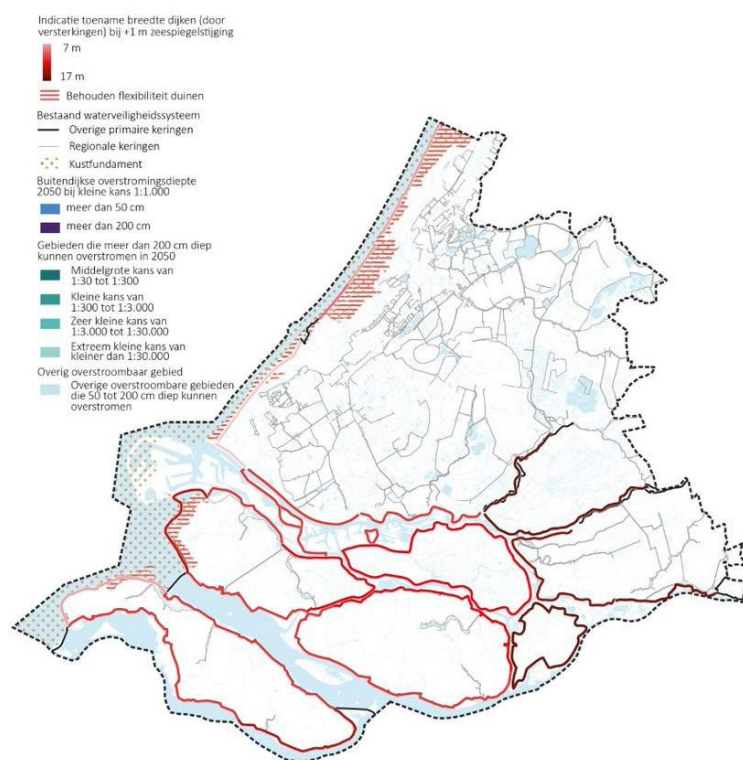
PM: bij deze kaart komt nog een beknopte tekst

Thema 2: water en bodem

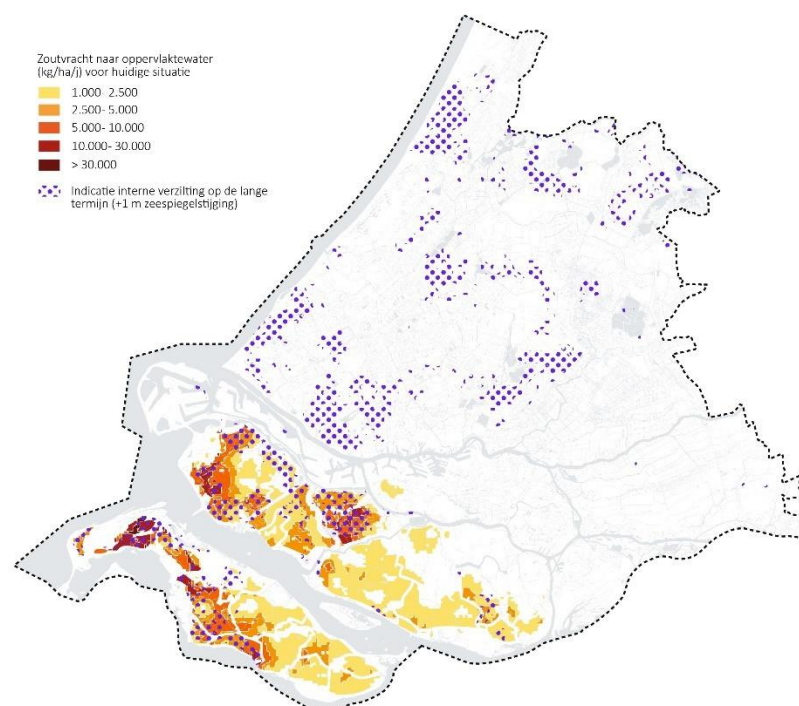
DISCLAIMER: nog niet alle input uit eerdere rondes (werkgroep gebiedsfoto, programmteam ZH-PLG en werkatelier 9 mei) is verwerkt - O.a. behoefte aan extra toelichting op thema bodem.

Kaart 4: wateroverlast

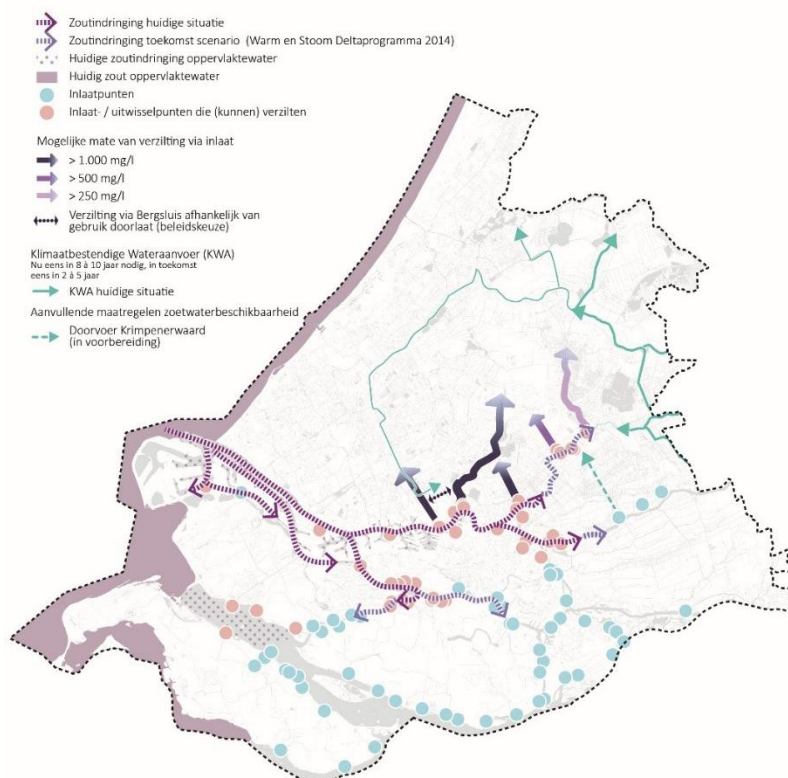
Kaart 5: waterveiligheid

Kaart 6: verzilting I

Kaart 7: verzilting II

Inleiding

Het water- en bodemsysteem loopt tegen zijn grenzen aan. Voldoende water van de juiste kwaliteit op de juiste plek is niet langer vanzelfsprekend, vooral in tijden van droogte. Aan de andere kant neemt het risico op wateroverlast toe door klimaatverandering, bodemdaling en verstedelijking. Een betere sponswerking van de bodem kan zowel bijdragen aan de waterbeschikbaarheid als aan het voorkomen van wateroverlast. Ontwatering van veenbodems zorgt voor oxidatie van het veen en draagt daarmee bij aan emissie van CO₂. Zetting en daling van slappe bodems zorgt bovendien voor schade aan funderingen en infrastructuur. Tot slot is de kwaliteit van grond- en oppervlaktewater niet op orde.

Sommige delen van Zuid-Holland zijn als gevolg van het water- en bodemsysteem wellicht meer geschikt voor de ene functie, andere delen zijn meer geschikt voor andere functies. De huidige, feitelijke situatie van het water- en bodemsysteem in Zuid-Holland is goed weergegeven in de Klimaatonderlegger Zuid-Holland (te vinden in <https://klimaat-informatiehub-pzh.hub.arcgis.com/pages/klimaatadaptatie>). Aan de basis ligt een set kaarten die klimaateffecten weergeeft tot 2100 ten aanzien van verzilting, verdroging, hitte, bodemdaling, wateroverlast en waterveiligheid.

Deze klimaatonderlegger helpt om vanuit de genoemde invalshoeken de juiste kansen te benutten als het gaat om de ontwikkeling van Zuid-Holland. Het is een uitwerking van het leidende principe 'Water en Bodem sturend' dat het Rijk op de agenda heeft gezet en daarmee vertrekpunt is voor bijvoorbeeld 'de ruimtelijke puzzel' en gebiedsontwikkelingen. Onderstaande beschrijving van de huidige situatie van het water- en bodemsysteem is daarop gebaseerd. Eerst wordt de huidige situatie in de drie deelgebieden beschreven en vervolgens worden enkele overkoepelende thema's toegelicht. Bodemdaling is een apart thema in de gebiedsfoto aansluitend op dit thema.

Beschrijving huidige situatie

Hieronder wordt per deelgebied een kort specificatie gegeven ten opzichte van bovenstaande, algemene beschrijving van het Zuid-Hollandse bodem- en watersysteem.

De Delta (Zuid-Hollandse eilanden)

De combinatie van bodemtype (zeeklei) en beschikbaarheid van zoet water maakt de Zuid-Hollandse eilanden zeer geschikt voor landbouw. Dat is dan ook het dominante landgebruik. Hoe dichterbij de kust, hoe zouter het grondwater dat via kwel bijdraagt aan verzilting van het oppervlaktewater. Water uit de grote rivieren wordt ingelaten om het zout weg te spoelen. De beschikbaarheid van zoet water uit de grote rivieren kan veranderen door klimaatverandering, zeespiegelstijging en veranderende rivierafvoer. Vooral Voorne-Putten en Goeree-Overflakkee zijn voor de zoetwatervoorziening afhankelijk van inlaat uit de grote rivieren.

Ook waterveiligheid is hier van oudsher een belangrijk thema.

Kustgebied

De kustzone kent zandgronden (duinen), zeeklei en veen. Het duingebied combineert meerdere functies: kustverdediging, natuur, recreatie en drinkwaterproductie. In de duinen wordt rivierwater geïnfiltreerd voor de productie van drinkwater. Door deze infiltratie zijn natte duinvalleien ontstaan, die echter ook gevoelig zijn voor verdroging. De balans tussen alle functies is kwetsbaar. Drinkwaterbedrijven zoeken naar alternatieve bronnen voor drinkwaterproductie omdat de huidige productiecapaciteit onvoldoende is om de verstedelijkingsopgave te kunnen faciliteren. Ook in de rest van het kustgebied is het woekeren met de ruimte. Door de hoge mate van verstedelijking is het gebied gevoelig voor wateroverlast. De gevoeligheid voor wateroverlast is vooral groot in het Westland, dat behalve veel bebouwing ook te maken heeft met bodemdaling. Behalve de zoetwaterbel onder de duinen is het grondwater in het kustgebied brak. Door zeespiegelstijging zal de kweldruk toenemen en zal ook de verzilting via schutsluizen toenemen. De mogelijkheid om het zout weg te spoelen neemt af door veranderende rivierafvoer en door toename van de watervraag in andere gebieden.

Veenweidegebied

In het veenweidegebied is bodemdaling een belangrijk thema. Het thema bodemdaling wordt elders in deze gebiedsfoto beschreven. Een ander aandachtspunt is de aanwezigheid van veendijken. Een veendijk is als een spons: als hij uitdroogt schuif je 'm zo aan de kant. Peilbeheer is noodzakelijk voor de stabiliteit van deze regionale keringen. In droge zomers is peilbeheer de belangrijkste reden om water in te laten. Op warme dagen kan wel een cm waterpeil per dag verdampen en dat wordt aangevuld door water in te laten uit de grote rivieren. Andere functies profiteren daarvan mee, maar in tijden van watertekort kunnen beperkingen aan het gebruik door andere functies worden ingesteld. Als dat geen soelaas biedt kunnen waterschappen in nood brak water inlaten ten behoeve van peilbeheer, met schade aan andere functies tot gevolg.

Toelichting getoonde kaarten

In deze fase hebben we ervoor gekozen vier kaarten uit de Klimaatonderlegger te gebruiken ter ondersteuning van dit thema. In later stadium zullen we deze kaarten comprimeren en bewerken zodat deze beter aansluiten op de thema's van het NPLG.

De eerste twee kaarten gaan over wateroverlast en waterveiligheid. Voor wateroverlast is met name het thema waterberging belangrijk. De kaart toont de 10% laagste delen van polders in Zuid-Holland. Dit geeft een indicatie welke gebieden zijn te reserveren voor waterberging. [NB verdere zoekgebieden waterberging navragen bij waterschappen en/of opnemen in gebiedsuitwerking]. Voor waterveiligheid is niet alleen relevant ruimte te reserveren voor dijkversterking (primaire keringen), maar is ook relevant om rekening te houden met de overstromingsdiepte bij dijkdoorbraken. De kans

dat een kering faalt is heel klein, maar de gevolgen kunnen in een dichtbevolkt gebied als Zuid-Holland heel groot zijn. De gevolgen van zowel wateroverlast als overstromingen zijn te beperken door bij de inrichting van het gebied rekening te houden met de mogelijkheid van wateroverlast of overstroming. Bijvoorbeeld door vluchtroutes of vitale functies verhoogd aan te leggen.

De andere twee kaarten gaan over verzilting. Kaart A.4.1. geeft een beeld van de verwachte interne verzilting, mede als gevolg van zeespiegelstijging. Interne verzilting komt uit het systeem zelf en wordt veroorzaakt door brak of zout grondwater dat via opwaartse stroming (kwel) het oppervlaktewater verzilt. De kaart laat zien dat de zoutvracht vanuit het grondwater naar het oppervlaktewater relatief hoog is op de eilanden. Dat wil niet zeggen dat daar ook de meeste problemen worden ervaren, want zolang er water uit de grote rivieren is om het regionaal systeem mee zoet te spoelen wordt op de eilanden goed geboerd. De kaart laat ook zien dat door zeespiegelstijging de interne verzilting toeneemt in de kustzone en in een aantal diepe polders.

Kaart A.4.2. geeft een beeld van locaties die gevoelig zijn voor externe verzilting. Externe verzilting van het oppervlaktewater wordt veroorzaakt door een open verbinding met zee of via het schutten van sluizen tussen zoet en zout water. De kaart laat zien dat inlaatpunten langs het Hollandsch Diep ook op lange termijn bruikbaar blijven voor inlaat van zoet water. Onder andere de inlaatpunten aan de Hollandsche IJssel zijn gevoelig voor verzilting. Bij lage rivierafvoeren komt de zouttong vanuit zee zover landinwaarts dat inlaatpunten tijdelijk kunnen verzilten. Centraal Holland is in belangrijke mate afhankelijk van het inlaatpunt uit de Hollandse IJssel bij Gouda. Als dat dreigt te verzilten dan wordt via alternatieve route (de KWA: klimaatbestendige wateraanvoer) water uit het Amsterdam-Rijnkanaal en Lek gepompt richting Gouda. De capaciteit van deze aanvoermogelijkheid is beperkt. Als de watervraag in de regio blijft toenemen, bijvoorbeeld door peilverhoging in de veenweiden, dan kunnen tekorten ontstaan. Dan kan het voor peilbeheer noodzakelijk zijn om brak water in te laten uit de Hollandse IJssel. De impact daarvan is afhankelijk van de duur van de inlaat, de afstand tot de inlaat, de zoutconcentratie en het moment in het seizoen.

De inlaatpunten aan het Spui liggen relatief dicht bij zee en kunnen weliswaar verzilten, maar in de regel duurt dat niet langer dan een getijslag, waarna het water voor de inlaat weer zoet is. Zo zijn er naar verwachting ook op lange termijn voldoende inlaatvensters om het Brielse Meer te kunnen blijven voeden uit het Spui. Uitgangspunt daarbij is wel het huidige bedieningsprotocol voor de kier in de Haringvlietssluis. Een van de randvoorwaarden voor de kier is dat het zout niet verder komt dan de denkbeeldige lijn tussen Middelharnis en de monding van het Spui.

Verdieping op het thema

Waterbeschikbaarheid

Zoetwater wordt gebruikt voor verschillende functies zoals natuur, landbouw (beregening en doorspoeling), industrie, drinkwater, peilbeheer, scheepvaart en stedelijk groen. We zien de watervraag toenemen terwijl de waterbeschikbaarheid afneemt. Dit leidt, zoals in de zomer van 2022 ook duidelijk werd, tot knelpunten in de zoetwaterbeschikbaarheid.

De uitdagingen voor de lange termijn:

- **Zeespiegelstijging.** Door zeespiegelstijging treedt verzilting van inlaatpunten veel frequenter op en de kweldruk op het grondwater neemt toe.
- **Teruglopende zomerse Rijnafvoer.** Zuid-Holland is sterk afhankelijk van de Rijnafvoer die gevoed wordt vanuit het internationale stroomgebied. Door klimaatverandering kan het karakter van de Rijn verschuiven van een smelttrivier naar een regenrivier. Dat betekent zeer lage zomerse afvoeren.
- **Toenemende watervraag voor peilbeheer.** In warme, droge zomers kunnen waterpeilen door verdamping wel een centimeter per dag zakken. Door klimaatverandering zal de watervraag voor peilbeheer toenemen. Peilverhogingen en actief grondwaterbeheer om bodemdaling

tegen te gaan zorgen sterke toename van de watervraag. Dit kan leiden tot 60% toename van de watervraag, waardoor onvermijdelijk tekorten ontstaan benedenstrooms.

- **Druk op de ondergrond.** De ondergrond speelt een belangrijke rol als buffer voor de zoetwateropslag en in delen van het gebied is grondwateronttrekking ook een waterbron. Aan de andere kant neemt de verzilting door toenemende kweldruk, droogte en grondwateronttrekking nog steeds toe. Verstedelijking en energietransitie leggen concurrerende claims op de ondergrond.
- **Drinkwater.** De Zuid-Hollandse drinkwaterbedrijven worden voorzien vanuit de grote rivieren die in potentie kwetsbaar zijn voor verontreiniging en lage aanvoer. Daarnaast zal de drinkwatervraag naar verwachting stijgen door de verwachte bevolkingstoename van mogelijk 1 miljoen mensen in de regio. De woningbouwopgave in Zuid-Holland leidt tot 2030 al tot een toename in de drinkwatervraag van 30%.
- **Watervraag overige functies.** Door klimaatverandering kan de watervraag voor landbouw en natuur toenemen. In het regionaal systeem kan de doorspoelbehoefte ten behoeve van de waterkwaliteit toenemen, bijvoorbeeld om blauwalgen te voorkomen. Vergroening van stedelijk gebied (voor biodiversiteit, leefbaarheid en voorkomen van hittestress) leidt ook tot toename van de watervraag.
- **Beleidskeuzes** kunnen de beschikbaarheid van zoet water beïnvloeden. Hierbij gaat het bijvoorbeeld over keuzes in de afvoerverdeling, over grote infrastructurele werken en over natuurherstelmaatregelen.

De zoetwatervraag neemt toe door:

- Meer verdamping oppervlaktewater door klimaatverandering
- Grotere watervraag (drinkwater, industrie, landbouw, natuur, stedelijk groen)
- Toename watervraag voor nat houden veenbodem en beperken veenoxidatie
- Toenemende verzilting en daarmee behoefte aan water voor doorspoelen

De zoetwaterbeschikbaarheid neemt af door:

- Verzilting (intern en extern)
- Frequentere lage **debieten** van rivieren in de zomer
- Langere perioden van droogte
- Toenemende watervraag in gebieden stroomopwaarts en elders (Noord-Nederland, mogelijk andere verdeling tussen Waal, Rijn en IJssel)

Verzilting

Bij verzilting zit of komt er meer zout water in de bodem, het grondwater of oppervlaktewater terecht. Dit is schadelijk voor zoetwaterafhankelijke natuur, land- en tuinbouw en de drinkwatervoorziening. Er wordt onderscheid gemaakt tussen interne verzilting (veroorzaakt door chloriderijk kwelwater dat het oppervlaktewater verzilt) en externe verzilting (zout water dat via een open verbinding of via schutbewegingen van sluizen vanuit de zee in meren, rivieren en estuaria terecht komt).

Interne verzilting (via kwelwater)

Interne verzilting is deels autonoom en treedt versterkt op in diepe polders waardoor het verlagen van grondwaterstanden de tegendruk tegen kwelstromen vermindert. De verzilting wordt langs de kust versterkt door zeespiegelstijging. In sommige delen van Zuid-Holland wordt interne verzilting bestreden door het polderwatersysteem door te spoelen met zoetwater dat wordt aangevoerd vanuit de rivieren.

Externe verzilting (via zout water van zee)

Door de afnemende afvoer van de grote rivieren in perioden van droogte enerzijds en de zeespiegelstijging anderzijds, dringt de 'zouttong' steeds vaker en verder landinwaarts de rivieren op en kunnen de inlaatpunten voor zoetwater in perioden van droogte steeds vaker niet worden gebruikt. Dit geldt ook voor het inlaatpunt bij Gouda dat een groot deel van Zuid-Holland van zoetwater voorziet. Bij uitval van het inlaatpunt bij Gouda, kan de Klimaatbestendige Wateraanvoer (KWA) worden ingezet om water vanuit het Amsterdam-Rijnkanaal en de Lek aan te voeren.

In droge perioden voeren de waterschappen zoetwater aan voor peilbeheer. Dit is essentieel om de stabiliteit van keringen te borgen en om bodemdaling en veenoxidatie tegen te gaan. Als er onvoldoende zoetwater kan worden aangevoerd om in alle gebruiksfuncties te voorzien, dan kan het oppervlaktewatergebruik worden verminderd door het gebruik voor bepaalde functies te beperken. Als dat onvoldoende soelaas biedt voor het peilbeheer, dan is inlaat of bijmengen van brak water onvermijdelijk. Dit kan grote impact hebben op zoetwaterafhankelijke natuur en landbouw.

Wateroverlast

Regenwater vasthouden, bergen en afvoeren

Regenwater kan gedeeltelijk worden vastgehouden of opgenomen door de bodem (infiltreren). Zeker in gebieden met hoge grondwaterstanden (weinig ruimte voor het water om te infiltreren), een hoge ondergrondverdichting (doordat zware landbouwvoertuigen de grond samendrukken) of veel verharding (zoals in stedelijk gebied), is de infiltratiecapaciteit beperkt en stroomt er veel water af, wat vervolgens zal moeten worden geborgen en/of afgevoerd.

Het bergen van regenwater kan bijvoorbeeld in het oppervlaktewatersysteem (sloten en plassen) of in daarvoor ingerichte bergingsgebieden. Doordat Zuid-Holland grotendeels uit vlakke, laaggelegen en peilgereguleerde polders bestaat, moet het regenwater worden afgevoerd dat niet kan worden vastgehouden, geïnfiltreerd of geborgen.

Door ontwikkelingen neemt tegelijkertijd de infiltratie- en bergingscapaciteit van gebieden juist steeds verder af. Door extra verharding in stedelijk gebied en de achteruitgaande bodemkwaliteit van landbouwgebieden, kan er minder water in de bodem worden geborgen en infiltreren. Er zijn verschillende factoren die bepalen of een gebied gevoelig is voor wateroverlast, zoals het bodemtype (bodemgesteldheid en bodemstructuur), het percentage verharding en ondergrondverdichting, de grondwaterstanden en mate van drooglegging, de afvoercapaciteit van het waterafvoersysteem, het percentage oppervlaktewater en de toelaatbare peilstijgingen (bergingscapaciteit oppervlaktewater). Ook de intensiteit en duur van een regenbui heeft veel invloed op de gebieden waar wateroverlast optreedt. Zo laten stresstesten met 70 mm regenval in een uur andere aandachtsgebieden zien dan modelberekeningen waarbij het zeer extreme en langdurige weersysteem uit Limburg (182 mm/2 dagen) op de provincie wordt geprojecteerd. Door de zeespiegelstijging zal het water dat wordt afgevoerd, steeds hoger moeten worden weggepompt, wat vraagt om sterkere pompen die meer energie gebruiken. Zo gebruikt het gemaal bij IJmuiden, dat nu nog een deel van de tijd onder vrij verval kan lozen en alleen pompt wanneer noodzakelijk, jaarlijks al zo'n 10 miljoen kWh aan energie (vergelijkbaar met het stroomverbruik van 3.000 huishoudens).

Omdat voor de klimaatonderlegger nog geen goede kaartlaag beschikbaar is die bovengenoemde risicofactoren voor wateroverlast combineert, is in het kaartbeeld een eerste indicatie gegeven van gebieden met een beperkte waterbergingscapaciteit. Daarbij is gekeken naar een beperkte ontwateringsdiepte (of zoekgebieden voor vernatting van bodemdalingsgebieden) en de laagstgelegen 10% van polders waar water zich binnen een polder kan verzamelen. Naar verwachting komen er komende periode kaartbeelden beschikbaar die een betere indicatie kunnen geven van gebieden waar rekening moet worden gehouden met (toenemende) regenwateroverlast.

Waterveiligheid

Zuid-Holland wordt beschermd tegen overstromingen door een stelsel van duinen en dijken (primaire en regionale keringen). Door klimaatverandering kunnen de waterstanden van de zee en rivieren toenemen en daarmee het overstromingsrisico van binnen- en buitendijkse gebieden. De kans dat een kering faalt is zeer klein, maar de gevolgen kunnen in een dichtbevolkt gebied zoals Zuid-Holland groot zijn.

Beschikbare kaarten in de viewer

De Klimaatonderlegger bevat veel kaarten die voor het ZH-PLG en voor de gebiedsprocessen relevant kunnen zijn. Het voornemen is deze kaarten onderdeel te maken van de viewer. Op dit momenten beschikt Provincie Zuid-Holland echter nog niet over de GIS-data en is het daarom technisch nog niet mogelijk de kaarten in de viewer in te laden. Zodra dit mogelijk is, zullen we in ieder geval de volgende kaarten toevoegen:

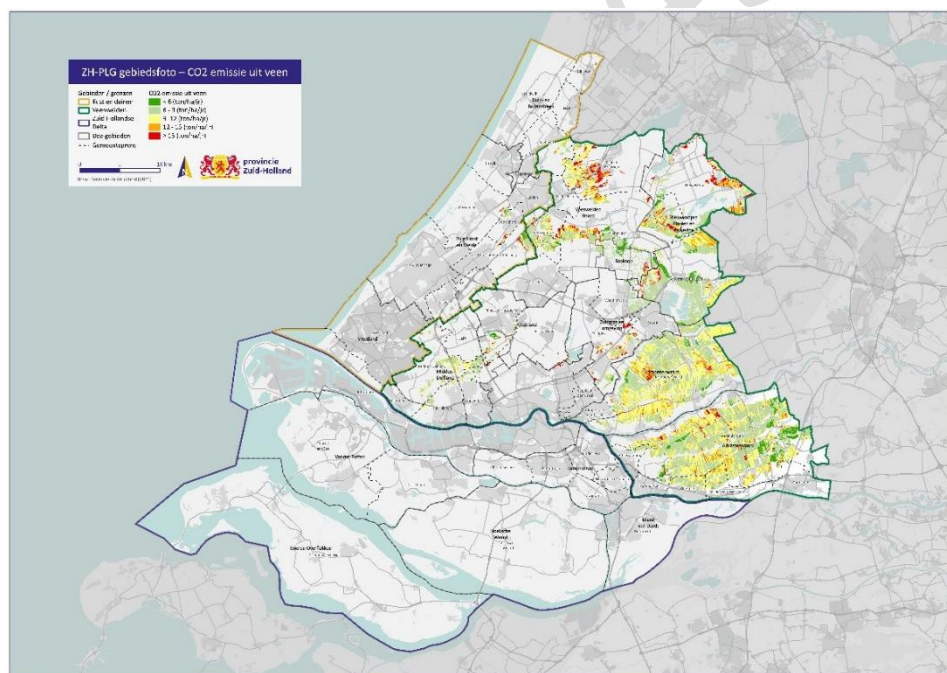
PM

Thema 3: bodemdaling

DISCLAIMER: nog niet alle input uit eerdere rondes (werkgroep gebiedsfoto, programmteam ZH-PLG en werkatelier 9 mei) is verwerkt

DISCLAIMER: gemarkeerde teksten nog laten checken door Jan

Kaart 8: CO₂-emissie uit veenbodems in Zuid-Holland

Inleiding

Het huidige grondgebruik en voedselproductie vraagt om een zekere drooglegging, die er echter ook voor zorgt dat het veen afbreekt, CO₂-eq emitteert en de bodem daalt. De steeds verdergaande bodemdaling in een gebied dat al onder zeeniveau ligt, zorgt tegelijkertijd voor zowel extra kwetsbaarheid voor wateroverlast door klimaatverandering als voor meer CO₂-eq emissie die de klimaatverandering juist versterkt. Door het veen weer natter te maken of houden doorbreken we

deze spiraal. Dit zal gevolgen hebben voor het huidige grondgebruik en (systeem van) voedselproductie. Aangezien voedselproductie(systeem) belangrijk en invloedrijk is, zitten we in een lock-in of wicked problem. Naast de voedselproductie is de verwachting dat er ook effecten zijn op het watersysteem. Nat(ter) houden van veen vraagt extra water en dat kan knellen met de beschikbaarheid van voldoende zoetwater in tijden van droogte, maar zorgt ook voor een groter risico op wateroverlast (en botsen met de NBW norm) en/of kan leiden tot een (tijdelijk) slechtere waterkwaliteit (en botsen met Kaderrichtlijn water).

De veranderingen in het klimaat en het willen beperken van die veranderingen dwingen ons tot een andere aanpak: water en bodem moeten 'sturend' worden. Ook andere opgaven, zoals de reductie van emissies stikstof en methaan uit veeteelt en de reductie van emissies van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen naar grond- en oppervlaktewater - gezamenlijk steeds dringender en dwingender - aan op een ander gebruik van water en bodem.

Het veranderende klimaat is een wereldwijd vraagstuk, waarvan de gevolgen nu al voelbaar zijn. Voor het afremmen van de klimaatverandering is het nodig de uitstoot van broeikasgassen te verminderen. Voor ons ligt er een grote opgave om specifiek de uitstoot van broeikasgassen uit veen aanzienlijk te verminderen. Veen bestaat voor een groot deel uit organisch materiaal, dat bij gangbaar landgebruik geleidelijk wordt afgebroken. Dat veroorzaakt bodemdaling en daarbij komen broeikasgassen vrij: koolstofdioxide (CO₂), methaan (CH₄) en lachgas (N₂O). De hoeveelheid uitstoot van de verschillende gassen drukken we meestal uit in equivalenten van CO₂.

De opgave om de CO₂-eq emissies uit veenweiden te reduceren staat in het Nationaal Klimaatakkoord uit 2019. Hierin is, binnen het onderdeel landbouw en landgebruik, voor de agrarische veenweiden een reductieopgave van 1 Mton CO₂-eq emissie in 2030 opgenomen, waarbij 2017 als referentiejaar is genomen. Daarnaast is een indicatieve verdeling van de opgave tussen de provincies afgesproken, waarin Zuid-Holland 21% van de reductie opgave heeft ofwel 0,21 Mton. Dat komt neer op circa 60% reductie van de berekende actuele referentie emissie uit de Zuid-Hollandse veenweiden van circa 0,33 Mton.

Beschrijving huidige situatie

Ons veenweidegebied is onderdeel van een groot veengebied dat zich ook uitstrekt in de provincies Utrecht en Noord-Holland. De veenbodems zijn gevormd door natuurlijke processen in de rivierdelta. In de middeleeuwen waren hier nog dikke veenpakketten aanwezig. Deze werden in cultuur gebracht voor de teelt van gewassen en voor turfwinning. Door dit landgebruik is de bodem sterk gedaald en werd de grond te nat voor akkerbouw. Melkveehouderij met grasland ontwikkelde zich tot het dominante landgebruik.

Een groot deel van de emissie uit onze veenbodems, circa 60% procent, vindt plaats in de twee veenweidegebieden Alblasserwaard en Krimpenerwaard. De bulk van de Zuid-Hollandse opgave ligt dan ook in het kerngebied Veenweiden. Een klein deel van de opgave ligt in de andere kerngebieden Kust en Duinen en Zuid-Hollandse Delta (zie tabel hieronder). Een deel hiervan is natuurgebied, een deel ligt onder een beschermend kleidek en een klein deel oxideerbaar veen is in gebruik als landbouwgebied.

Onderstaande tabel geeft aan hoeveel ton CO₂-emissie per deelgebied plaatsvindt als gevolg van veenoxidatie. (PM: tabel update en aanpassen)

Deelgebied (de cijfers kloppen niet exact omdat in de Excel tool alleen op harde grenzen van gemeente of waterschap is te selecteren, niet op halve..... om de	Ha	CO ₂ Ton/jr
--	----	---------------------------

<i>cijfers precieze grenzen te bepalen is een GIS actie nodig....)</i>		
Alblasserwaard Molenlanden / Alblasserdam / Papendrecht / Sliedrecht / Hardinxveld-G / Gorinchem	11.291	106.967
Krimpenerwaard Krimpenerwaard / Krimpen ad IJ	8.475	83.581
Nieuwkoop Nieuwkoop / Bodegraven-R / <i>incl Alphen ad/R polders: Aarlanderveen, Zwammerdam en Boskoop</i>	7.487	72.862
Veenweiden Noord Kaag en Braassem / Zoeterwoude / Leiderdorp / Zoetermeer (noordwestelijk deel) / Leidschendam Voorburg (ten O van de Vliet) / Leiden (zuidelijk deel) / Teylingen ten O van de A44 / <i>ex Alphen ad R polders bij NKP</i>	4.394	46.858
Zuidplas e.o. Zuidplas / Gouda / Waddinxveen / Capelle ad IJ??	842	10.106
Midden Delfland e.o. Midden Delfland / Rotterdam ten N van N209 – Overschie / Schiedam / Vlaardingen / Maassluis / Delft /	940	8.715
Oostland Lansingerland (overig) / Pijnacker-Nootdorp (overig)	249	2.482
<i>Boskoop Alphen's grondgebruik sierteelt zijn geen cijfers over bekend MAAR door peilfixatie en grond aanvulling vindt hier een andere bron van CO2 emissie plaats, namelijk door afbraak van extern aangevoerde grond.</i>	-	-
<i>Kust & Duinen Duivenvoordse Polder</i>	111	1.167
<i>Zuid-Hollandse Delta Oude Land van Strijen, Polder Simonshaven, Polder Heenvliet zijn geen cijfers over bekend</i>		

Toelichting getoonde kaart

De kaart geeft indicatief aan waar in Zuid-Holland in welke mate CO2-emissie plaatsvindt als gevolg van veenoxidatie door bodemdaling. Het gaat om een samengesteld beeld. Onderliggende data bevatten onder meer de belangrijkste indicatoren voor CO2-emissie door bodemdaling: drooglegging, veenbodemtype en slootafstand. De kaart is gebaseerd op de meest recente cijfers uit 2021 en niet op de cijfers uit 2017 (het referentiejaar) omdat we een zo accuraat mogelijke beschrijving willen geven van de huidige situatie.

Voor de berekening is de rekentool SOMERS gebruikt, die is gebaseerd op de metingen uit het Nationaal Onderzoekprogramma Broeikasgassen Veenweiden. Dit is op dit moment de best beschikbare methode, maar bevat nog altijd een bepaalde mate van onnauwkeurigheid. Deze tool wordt nauwkeuriger naarmate er meer meetjaren en meetreeksen beschikbaar zijn. Deze kaart is niet geschikt om in te zoomen tot op perceelniveau. Daarvoor is de kaart te indicatief en zal eerst op

locatie gecontroleerd moeten worden of de onderliggende basisdata (van bodemtype en drooglegging) klopt.

We hebben gekozen voor deze kaart omdat de kaart een brug slaat tussen de feitelijke informatie en de opgave. De kaart geeft nog niet een volledig beeld; voor de kerngebieden Kust en Duinen en Zuid-Hollandse Delta is aanpassing nodig.

Van de onderliggende data is vooral de kaartlaag met de drooglegging van 2021 relevant. Deze kaart staat, samen met andere kaarten over het thema bodemdaling, in de viewer (zie onder). De drooglegging (dat is het slootpeil ten opzichte van het maaiveld) is een van de meeste bepalende en sturende paramaters voor CO₂-emissie door veenafbraak. De veenoxidatie vindt vooral plaats boven de grondwaterstand en de drooglegging geeft een indicatie van die grondwaterstand.

Verdieping op het thema

Veenoxidatie is een complex proces waarin veel factoren een rol spelen. Belangrijke factoren zijn 1) de zuurstofindringing, 2) het bodemvocht (bepaald door onder andere de grondwaterstand), 3) de temperatuur, 4) de dikte van een eventueel kleidek en 5) het type veen. In warme droge zomers is er sprake van meer veenoxidatie, meer CO₂-emissie en meer bodemdaling.

Hoe meer zuurstof in de grond kan doordringen, hoe sneller de veenafbraak of -oxidatie. Er is daarom een directe relatie met de grondwaterstand. Een hoog peil beperkt de hoeveelheid zuurstof in de bodem en daarmee de veenoxidatie. Uit internationale literatuur blijkt dat het optimum voor de reductie van de uitstoot van broeikasgassen op circa 20 cm beneden maaiveld ligt. Als het grondwater nog verder stijgt, neemt de kans op vorming van methaan en lachgas toe.

Integraliteit

In het veenweidegebied zijn CO₂-emissie door bodemdaling, het watersysteem en het landgebruik onlosmakelijk met elkaar verbonden. Zo zijn de meest voor de hand liggende maatregelen voor het beperken van de CO₂-emissie uit veen gekoppeld aan een hoger (grond)waterpeil en dat is weer gekoppeld aan een daarbij passend bovengronds landgebruik. Bij keuzen die we maken om de CO₂-emissies uit veen te remmen, moeten we er ons bewust van zijn dat dit gevolgen kan hebben voor het watersysteem en/of landgebruik waar óók iets mee moet, zoals: 1) de aanvoer van voldoende water in de zomer (goede zoetwaterbeschikbaarheid), 2) het beheersen van wateroverlast, 3) een goede inrichting van het watersysteem, 4) de zorg voor de waterkwaliteit en 5) het verdienvermogen of waardering van het huidige (landbouwkundig) grondgebruik.

Beschikbare kaarten in de viewer

- Bodemkaart 2021:

Op deze kaart zijn onder meer de veenbodems te zien. Dat zijn bodems waarbij binnen de zone tot 80 cm-mv. moerig materiaal voorkomt over een dikte van minimaal 40 cm (zie ook bodemkaart). De veenweiden, waarvoor de CO₂-reductie opgave telt, zijn veenbodems in gebruik als gras- of bouwland.

- Landbouw, BRP gewaspercelen:

Op deze kaart is te zien welke gronden in gebruik zijn als grasland of bouwland. De kaart is gemaakt met gegevens uit de basisregistratie gewaspercelen. De veenweiden, waarvoor de CO₂-reductie opgave telt, zijn veenbodems in gebruik als gras- of bouwland.

- Drooglegging 2016 en 2021:

Deze kaart laat zien voor de veenweiden (veenbodems in gebruik als gras/bouwland) wat de afstand is tussen slootwaterpeil en maaiveldhoogte. Dit geeft een indicatie van de grondwaterstand, de belangrijkste factor in de CO₂-emissie door veenoxidatie. Voor de opgave is 2017 het referentiejaar. Voor het meest actuele beeld is het jaar 2021 toegevoegd.

- Kleidek op veen:

Deze kaart laat zien waar en hoe dik een kleidek op het veen ligt. De aanwezigheid van een kleidek kan gebruikt worden voor duiding van zoekgebieden waar bodemdaling/CO₂-remmende maatregelen effectief genomen kunnen worden: waar het lukt om het grondwater tot in het kleidek te krijgen en houden, wordt de CO₂-emissie door veenaafbraak flink geremd.

- Dikte oxideerbaar veen:

Deze kaart laat zien de totale dikte van het bovenste veenpakket dat gevoelig is voor CO₂-emissie door oxidatie bij lage grondwaterstanden en bij doorgaande peilindexatie (dat is als om de x de jaar wordt besloten om de peilen mee te laten zakken met de bodemdaling). De veendikte is hier gedefinieerd als de dikte die bij landbouwkundige ontwatering kan oxideren. Een minerale ondergrond of tussenlaag van >40 cm is als onderkant van de oxideerbare veenlaag beschouwd. Onder zo'n minerale laag kan dus nog wel veen voorkomen, maar dat blijft dan anaeroob en zal niet oxideren.

- Kwel en wegzijging:

Deze kaart laat zien waar het grondwater wordt beïnvloed door een ondergrondse waterstroom van "kwel" (een opwaartse gerichte waterstroom) of "wegzijging" (een neerwaarts gerichte waterstroom). Op locaties met (veel) kwel of wegzijging kan op dit moment (april'23) de CO₂-emissie door veenaafbraak nog niet goed worden uitgerekend met de rekentool SOMERS.

- Peilgebieden:

Op deze kaart staat de grenzen van de peilgebieden. Dat zijn aaneengesloten gebieden of vakken met hetzelfde oppervlaktewaterpeil, waarvan de hoogte, meestal ten opzichte van het NAP, door een waterschap wordt vastgesteld in een peilbesluit en gestuurd door een gemaal of stuw. Indien bodemdaling/CO₂-remmende waterinfiltratiesystemen worden aangelegd, is het raadzaam na te gaan wat dat op termijn betekent voor het waterpeil van alle percelen binnen hetzelfde peilvak.

- Hoogtekaart:

Op deze kaart staat de hoogte van het maaiveld ten opzichte van NAP. De meest actuele maaiveldhoogte is gebaseerd op het AHN 4 (algemeen hoogtebestand Nederland), die voor Zuid-Holland is ingemeten in 2020. Aanwezige verschillen in maaiveldhoogten kunnen ruimtelijk worden benut door bijvoorbeeld te verkennen of/hoe de laagst gelegen percelen in een peilvak of polder, die het meest kwetsbaar zijn voor wateroverlast, kunnen worden ingezet voor waterberging.

Er is een wisselwerking tussen klimaat, water en natuur. De slechte staat van de natuur heeft bijvoorbeeld ook negatief effect op hittestress, droogte, bodemdaling, water niet goed op kunnen vangen. Met het Zuid-Hollands Programma Landelijk gebieden werken we toe naar een gezond landelijk gebied waar natuur, water en klimaat op orde zijn en elkaar versterken.

Beschrijving huidige situatie

Kerngebied Kust en Duinen

Natura 2000-gebieden

Het gebied wat getypeerd staat als Kust en Duinen bevat vijf Natura 2000 gebieden te weten Solleveld en Kapittelduinen Westduinpark en Wapendal, Meijendel en Berkheide, Coepelduynen en het Zuid-Hollandse deel van Kennemerland-Zuid. Deze Natura 2000- gebieden vallen allemaal onder het type Duinen, waarvoor het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) kernopgaven heeft geformuleerd. Deze zijn vastgesteld in het Natura 2000 doelendocument (LNV, 2006). LNV stelt dat het meest essentiële proces in de duinen — de dynamiek door verstuiving en duinvorming — grotendeels verloren is gegaan. De belangrijkste oorzaken hiervan zijn vastlegging van de kust, stikstofdepositie en wegvallen van historisch gebruik. Voor een goede staat van instandhouding van de Duinen, stelt LNV daarom de volgende kernopgaven:

- Realiseren van een samenhangend landschap
- Behouden en herstellen van rust en donker voor fauna;
- Versterken van de samenhang met Natura2000-gebieden van de typen Noordzee, Wadden, Delta, Meren en Moerassen.

Er is in de natuurdoelanalyses een kwalitatieve analyse gemaakt van de kwaliteit van de aanwezige oppervlaktes van de habitattypen. De belangrijkste knelpunten zijn: beschikbare ruimte, stikstofdepositie (verzuring, vermesting, eutrofiëring), vergrassing en verstruweling, beperkte verstuivingsdynamiek, lage konijnenstand, overbegrazing (door onder andere damherten), gebrek aan rust, aanwezigheid van gebiedsvreemde plantensoorten (japanse duizendknoop, Amerikaanse vogelkers, rimpelroos etc).

Natuurnetwerk Nederland (NNN)

Kust en Duinen bestaat voor het NNN uit de deelgebieden Bollenstreek, Den Haag en Westland. Door verstedelijking, aanleg van nieuwe infrastructuur en intensief agrarisch gebruik (bollenteelt) staat de natuur in dit gebied onder druk. In het gebied liggen een aantal verbindingzones en kleinere natuurgebieden, waarvan de grootste de Korte Bonnen bij Hoek van Holland is.

Soorten

De regio Kust en Duinen is gevarieerd en herbergt veel te beschermen soorten. Veel soorten hebben hun leefgebied in de duingebieden langs de kust die beschermd zijn als Natura2000 -gebied of in de landgoederen daarachter die veelal begrensd zijn als NNN. Hier leven veel soorten die afhankelijk zijn van oude bossen. Voor sommige soorten uit de groep van akkervogels is de Bollenstreek nog een relevant leefgebied.

Bos en bomen

Kenmerkende bostypen van Kust en Duinen zijn:

- Landgoederenbos in binnenduinrand
- Duinbossen (alleen zand in duingebieden)

- Laagveenbos op natte lage delen in de polders. Een mooie referentie is oude bosgroeiplaats in de Duivenvoordse-Veenzijdse polder. Dit is een A locatie bos, dat al voor 1850 aanwezig was.

Kerngebied Veenweiden

Natura 2000-gebieden

In het veenweidegebied liggen vijf Natura 2000-gebieden, waarvan de eerste twee gebieden stikstofgevoelige gebieden zijn: Nieuwkoopse Plassen & De Haeck (stikstofgevoelig), Broekvelden, Vettenbroek & Polder Stein (stikstofgevoelig), De Wilck, Boezems Kinderdijk en Donkse Laagten. Daarnaast worden twee uiterwaarden in Lingegebied & Diefdijk Zuid tot het kerngebied Veenweide gerekend. Nieuwkoopse Plassen & De Haeck en Boezems Kinderdijk bestaan grotendeels uit rietland en moeras, de overige gebieden uit graslanden (veenweide). Alle gebieden zijn aangewezen als Vogelrichtlijngebied. Nieuwkoopse Plassen & De Haeck is daarnaast aangewezen als Habitatrichtlijngebied. Geen enkel gebied is aangewezen voor broedende weidevogels, hoewel daarvoor wel een grote opgave geldt in het veenweidegebied.

De Natura 2000-gebieden in het veenweidegebied vallen onder het landschapstype Meren en moerassen (laagveen en zeeklei). In het doelendocument (LNV, 2006) zijn daarvoor de volgende kernopgaven geformuleerd:

- Behoud en herstel van samenhang tussen slaapplaatsen en foerageergebieden in het bijzonder voor grasetende watervogels en meervleermuizen;
- Evenwichtig systeem met betrekking tot waterkwaliteit, waterkwantiteit en hydromorfologie;
- Compleetheid in tijd en ruimte van verschillende verlandingsstadia;
- Plas-drassituaties voor vogels en Noordse woelmuis;
- Herstel van overjarig riet voor moerasbroedvogels en Noordse woelmuis;
- Herstel inundatie, behoud en nieuwvorming van vochtige graslanden, waaronder blauwgrasland en kievitsbloemhooiland;
- Voldoende rui- en rustplaatsen voor watervogels.

Uit de natuurdoelanalyses volgen als belangrijkste knelpunten onder andere onvoldoende waterkwaliteit, peilbeheer, stikstofdepositie, oeverafkalving, onvoldoende oppervlakte broedgebied voor moerasvogels (bijv. roerdomp, zwarte stern en porseleinhoen) en betreding en vraat door ganzen.

Natuurnetwerk Nederland (NNN)

De Veenweiden bestaat naast de programma's Krimpenerwaard en Gouwe Wiericke uit de deelgebieden Alphen-Leiden, Midden-Delfland, Waddinxveen-Zuidplas en de Alblasserwaard. In het gebied moeten nog veel verbindingzones gerealiseerd worden. Ook liggen in het Veenweidegebied nog veel kleinere gebiedjes die nog niet zijn gerealiseerd. Grotere, nog te realiseren gebieden zijn de Groene Waterparel, Polder Blokweer en Achterwaterschap-West.

Soorten

Het veenweidegebied heeft hoge waarden op het gebied van soorten van grasland, water en oevers en moeras. Weidevogels komen in grote delen voor, maar zijn ondanks vele inspanningen de laatste decennia sterk in aantal achteruitgegaan. Sommige soorten van waterrijke milieus zoals otter en bever, zitten in de lift, maar de waterkwaliteit is nog niet op orde. Ook een soort als groene glazenmaker staat er slecht voor.

Bos en bomen

Kenmerkende bostypen voor het veenweidegebied zijn:

- Laagveenbos. Dit is (ook Europees gezien) een zeldzame bostype. In vroeger eeuwen bestond Zuid-Holland voor een groot deel uit laagveenbos en hieruit zijn destijds dikke veenpakketten ontstaan. Op dit moment is het oppervlak zeer gering.
- Grienden (wilgen die regelmatig worden geoogst).
- Kleine bosjes en landschapselementen in het veenweidegebied zijn waardevol voor diverse dieren, waaronder de spotvogel.

Kerngebied Zuid-Hollandse Delta

De delta is een afwisselend gebied, lopend van open Noordzee (Voordelta) tot aan de Biesbosch zo'n 50 kilometer landinwaarts en bestaande uit duinen, grote wateren en de polder Oudeland van Strijen.

Natura 2000 Duingebieden: Duinen Goeree & Kwade Hoek en Voornes Duin

De delta beslaat de Natura 2000-duingebieden Duinen Goeree & Kwade Hoek en Voornes Duin. Deze duingebieden bestaan uit stuifduinen, slikken, brede stranden en duinbos en zijn het broed- of leefgebied van veel vogelsoorten.

Deze duingebieden verschillen sterk van karakter. Kwade Hoek is een dynamisch gebied van hoge kwaliteit terwijl veel van de andere deelgebieden sterk te lijden hebben van een te hoge stikstofdepositie. Meerdere van de knelpunten in de duinen zijn direct gerelateerd aan stikstof. Het gaat hierbij om vergrassing en verstruweling, evenals de snelle verspreiding van stikstofminnende exoten als de Japanse Duizendknoop en verstoringsvegetatie als braam en brandnetel.

Natura 2000 Grote wateren: Grevelingen, Krammer-Volkerak, Haringvliet, Hollands Diep en Oude Maas

In de delta zijn alle grote wateren aangewezen als Natura 2000-gebieden. Het gaat om Grevelingen, Krammer-Volkerak, Haringvliet, Hollands Diep en Oude Maas. Deze wateren in voornamelijk afgesloten zeearmen hebben nog veel kenmerken van het intergetijdengebied dat deze zeearm ooit was. De gebieden bevatten getijdennatuur met duinvaleibegroeiingen, zilte pioniergemeenschappen en oeverzones met zilte begroeiingen, ruigten en struwelen. Ze zijn van groot belang voor Noordse woelmuis, broedvogels (kustbroedvogels en vogels die broeden in ruigtes en moerassen, en op de grasgorzen) en overwinterende vogels.

Sinds de afsluiting door de Deltawerken is de Grevelingen het grootste zoutwatermeer van Europa en is de rest van de wateren sterk verzoet. Daarnaast is de getijdenwerking in het gebied verdwenen. De belangrijkste knelpunten in het gebied zijn dan ook ontzilting en het ontbreken van natuurlijke dynamiek. Daarnaast zijn ook stikstofdepositie, ruimtegebrek en een verstoorde vochttoestand belangrijke knelpunten.

Natura 2000-gebied de Biesbosch

De Biesbosch was vroeger een zoetwatergetijdengebied, maar is in de huidige situatie vooral een verruigd moerasgebied met beperkte dynamiek. De getijdenooibossen in de Biesbosch, en ook langs de Oude Maas, zijn zeldzaam en van groot internationaal ecologisch belang als leefgebied voor diverse vogelsoorten en zoogdieren.

Natura 2000-gebied Oudeland van Strijen

Het Oudeland van Strijen is de enige polder in de delta die aangewezen is als Natura 2000-gebied. Het gebied is aangewezen voor wintergasten smient, kolgans, dwerggans en brandgans. Verruiging van het gebied en verstoring binnen het gebied zijn de belangrijkste knelpunten.

Natuurnetwerk Nederland (NNN)

De Zuid-Hollandse Delta bestaat uit de deelgebieden Voorne-Putten, Hoeksche Waard, Eiland van Dordrecht en Goeree-Overflakkee. In het gebied moeten nog veel verbindingzones worden gerealiseerd. Deze locaties staan al vastgelegd in het omgevingsbeleid. Grote, nog niet gerealiseerde gebieden zijn de Leenheerenpolder, Schapegors, Buttervlietpolder, Thomaswaard en de Binnenduintrand van Goeree.

Soorten

Het deltagebied is bijzonder soortenrijk. De hoge natuurwaarden liggen vooral buitendijks. Binnendijks is voor veel soorten het leefgebied buiten natuurgebieden beperkt. Diepe sloten, smalle oevers en intensief beheerde dijken en bermen laten op veel plaatsen weinig ruimte voor natuur. Agrarisch natuurbeheer, waaronder akkerrandenbeheer draagt bij aan soortbescherming.

Bos en bomen

In de Delta zijn vooral de natte bossen langs de rivieren van groot ecologisch belang. Veel van deze bossen zijn ontstaan uit voormalige grienden (wilgenakkers). Kenmerkende soorten zijn bever, otter, spindotterbloem en de zeearend. De drogere bostypen zijn ondersteunend aan deze natte bossen en zijn ook vanuit recreatief oogpunt waardevol. Overgangen van bos naar struweel zijn belangrijk voor soorten als nachtegaal en blauwborst.

Op kleigronden (veel aanwezig in de Delta) groeien bomen heel snel. Hierdoor ontstaat in relatief korte tijd een bos met dikke bomen en dit zorgt (naast verhoging van de biodiversiteit) ook voor een hoge opslag van CO₂.

Op de koppen van de eilanden is (binnen de N2000 gebieden) ook veel duinbos aanwezig.

Toelichting getoonde kaart

Op de kaart zijn vijf belangrijke kaartlagen samengevoegd waarmee de (nog te realiseren) natuurgebieden in Zuid-Holland zijn weergegeven. De nog te realiseren gebieden op deze kaart bestaan uiteraard nog niet, maar zijn al wel vastgelegd in het omgevingsbeleid en daarmee feitelijk. Deze vijf kaartlagen vormen samen drie sporen die bijdragen aan het behalen van de instandhoudingsdoelen van de Vogel- en habitatrichtlijnen, namelijk:

- De beschermde Natura 2000-gebieden (Natura 2000), met daarbij in kleur aangegeven in welke gebieden de N2000-doelen wel (ROOD) én niet (GROEN) worden behaald o.b.v. de informatie uit de natuurdoelanalyses.
- Het Natuurwerk Nederland (NNN), inclusief nog te realiseren NNN en (nog te realiseren) Ecologische verbindingzones (EVZ)
- Bescherming van soorten buiten de beschermde natuurgebieden (deels, op de kaart enkel de belangrijke weidevogelgebieden)

De laatste categorie – Bescherming van soorten buiten de beschermde natuurgebieden - is er omdat niet voor alle soorten beschermde gebieden zijn aangewezen. De instandhouding van soorten buiten de beschermde natuur loopt via een aantal sporen:

- Het aanwijzen van belangrijke weidevogelgebieden in de provinciale omgevingsverordening (zie kaart)

- Soortenbescherming via verbodsbepalingen voor activiteiten en ruimtelijke ontwikkelingen
- Via het Icoonsoortenbeleid
- Via de Wet natuurbescherming geldt een herplantplicht voor houtopstanden en bomenrijen
- Groenblauwe dooradering (GBDA) van het landschap in de vorm van kleine landschapselementen is van groot belang voor veel soorten van het landelijk gebied. Dit bestaat uit natte (bijvoorbeeld natuurvriendelijke oevers) en droge (bijvoorbeeld houtwallen en kruidenrijke akkerranden) dooradering. De huidige staat van GBDA in Zuid-Holland wordt op dit moment onderzocht.
- **Bos en bomen?**

Verdieping op het thema

Op dit moment bevinden circa 75% van de Habitatrichtlijnsoorten en 90% van de habitattypen zich landelijk in een ongunstige staat van instandhouding (Svl). Een in het oog springende drukfactor is verzuring en vermessing als gevolg van stikstof, maar ook andere drukfactoren spelen een rol, zoals versnippering en verlies van leefgebied, verminderde waterkwaliteit, verdroging, vermindering van dynamiek en verstoring. Doordat deze druk al zo hoog is, is elk beetje extra druk (zoals een minimale hoeveelheid stikstofdepositie) de spreekwoordelijke druppel die de emmer doet overlopen. Met als gevolg een vergunningencrisis en onomkeerbare schade aan het ecosysteem. In de paragrafen hieronder wordt per beleidsveld dieper ingegaan op de opgaven en huidige situatie.

Natura 2000

Er liggen 21 Natura 2000-gebieden deels of geheel in Zuid-Holland. Op Krammer Volkerak na zijn alle gebieden definitief aangewezen als Natura 2000-gebied.

Voor alle gebieden zijn zogenaamde instandhoudingsdoelen geformuleerd voor oppervlak en kwaliteit. Deze term is wat misleidend, want een instandhoudingsdoel kan ook uitbreiding van oppervlak of verbetering van kwaliteit inhouden. De instandhoudingsdoelen zijn vastgelegd in aanwijzingsbesluiten (www.natura2000.nl/gebieden).

De provincie werkt de instandhoudingsdoelen uit in Natura 2000-beheerplannen. In de beheerplannen staat onder andere wat de huidige staat van instandhouding van de doelen is, hoe de doelen zich ontwikkelen (trends) en welke maatregelen nodig zijn om de doelen te halen. In de eerste beheerplannen werden vooral maatregelen genomen om de achteruitgang te stoppen, om te kunnen voldoen aan het verslechteringsverbod dat in de Habitatrichtlijn is opgenomen. In de huidige beheerplannen wordt toegewerkt naar volledig doelbereik. De natuurdoelanalyses zijn daarbij een belangrijk startpunt. De natuurdoelanalyses bieden de ecologische basis voor het (gebiedsproces) ZH-NPLG en een volgende generatie Natura 2000 beheerplannen. In de natuurdoelanalyses zijn informele gebiedsdoelen afgeleid en wordt beschreven hoe het ecosysteem werkt, hoe de natuur er voor staat en welke maatregelen mogelijk zijn om de gebiedsdoelen te realiseren. In de natuurdoelanalyses worden geen keuzes gemaakt ten aanzien van ambitieniveau (gebiedsdoel) en bijbehorende (ingrijpende) maatregelen. Dit gebeurt in het gebiedsproces ZH-PLG en wordt uiteindelijk vastgelegd in het Natura 2000-beheerplan.

Natuurnetwerk Nederland (NNN)

Binnen het Natuurnetwerk Nederland (NNN) wordt getracht natuurgebieden te realiseren en met elkaar in verbinding te brengen, zodat een robuuste natuur ontstaat, die tegen een stootje kan en waar onder andere de meeste VHR-soorten duurzaam behouden kunnen worden. Het omvat ook de

Natura 2000-gebieden. ~~Binnen het NNN~~ Omdat het nog niet geheel is gerealiseerd, bestaat het uit bestaande en nog te realiseren natuurgebieden. De begrenzing van het NNN is vastgesteld in de provinciale omgevingsverordening. De natuurdoelen van het NNN zijn vastgelegd in het Natuurbeheerplan.

Het NNN in Zuid-Holland bestaat in totaal uit circa 45.000 ha begrensde gebied (zie figuur ?). Het NNN bestaat uit bestaande (= in elk geval gerealiseerd voor 2011) natuurgebieden zoals de Nieuwkoopse plassen en Meijndel, uit nieuw aangelegde (tussen 2011 en 2021) natuur zoals Tiengemeten en Lentevreugd en uit nog te realiseren gebieden zoals de Krimpenerwaard. Daarnaast zijn er nog ecologische verbindingen tussen natuurgebieden. Het doel is om een sterk en verbonden netwerk van natuurgebieden te maken en zo een goede leefomgeving te creëren voor de kenmerkende planten en dieren die in onze provincie leven. Dit draagt bij aan het hoofddoel van een gunstige staat van instandhouding. Zuid-Holland moet nog 3.270 ha ingerichte natuur realiseren.

De realisatie-opgave van het NNN is onderverdeeld in 3 programma's: Krimpenerwaard (moet nog 1500 ha NNN inrichten), Gouwe-Wiericke (ca. 800 ha) en NatuurNetwerk-Zuid-Holland (NN-ZH) (ca. 970 ha). De programma's van de Krimpenerwaard, Gouwe Wiericke en een deel van NNZH komen overeen met 'Veenweiden'. De realisatie van het NNN in de Zuid-Hollandse Delta en Kust en Duin vallen geheel binnen het programma van NNZH.

Soorten

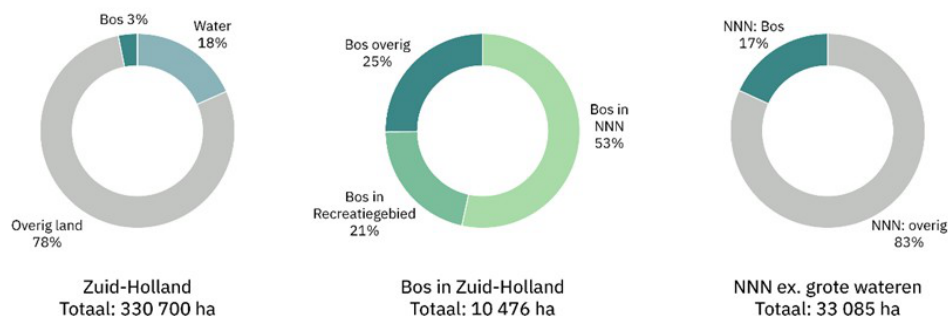
Binnen de groep van VHR-soorten die voor een belangrijk deel buiten natuurgebieden voorkomen, bevindt zich een groep waar de provincie speciale aandacht aan besteedt. Het gaat dan om de weiden en akkervogels. In 2019 is het Zuid-Hollandse Actieplan boerenlandvogels vastgesteld. Hierin zijn maatregelen opgenomen om de grutto in 2027 met 10% te laten toenemen ten opzichte van 2013-2015. Voor de patrijs is als doelstelling opgenomen dat er geen afname mag zijn. De voorlopig berekende areaalopgave (zie paragraaf 3.1) ligt echter aanzienlijk hoger. Kansrijke locaties daarvoor bevinden zich in het begrensde gebied van de kaart van belangrijke weidevogelgebieden en open grasland. Voor akkervogels (patrijsgroep) betreft dit met name de Bollenstreek en Hoekse Waard. Overige soorten komen meer verspreid voor en zijn niet in bestaande kaartbeelden beschikbaar. Zij hebben voor een belangrijk deel baat bij een goede groenblauwe dooradering met landschapselementen en stapstenen in aansluiting op robuustere natuurgebieden. Ook overgangsgebieden rond natuurgebieden kunnen bijdragen aan versterking van veel van deze soorten. Met name die soorten die ook aangewezen zijn op minder intensief gebruikte vlakvormige elementen.

Bos en bomen

3% van Zuid-Holland bestaat uit bos (zie figuur x). Het merendeel ligt binnen het Natuurnetwerk (53%) en binnen recreatiegebied (21%). 17% van het Natuurnetwerk bestaat uit bos. Een kwart van het bos ligt buiten het NNN en de recreatiegebieden. Deze overige categorie bestaat met name uit grote stadsparken en bossen in de steden zoals het Kralingse bos in Rotterdam of grote stadsparken in Den Haag. Het bosoppervlak is de afgelopen 30 jaar toegenomen met name door de aanleg van recreatiebossen.

Het gaat goed met een aantal typische bossoorten in Zuid-Holland, zoals de boomklever, de rosse vleermuis, de bosuil en de boommarter. Dit komt doordat de bossen steeds ouder en gevarieerder worden (zie voor meer informatie nature today <https://www.naturetoday.com/intl/nl/nature-reports/message/?msg=24599>). Om veiligheid voor bezoekers te waarborgen en om de diversiteit (in soort en leeftijd) te versterken is in sommige bossen een extra beheerinspanning nodig (zie

Ontwikkelperspectief recreatiebossen.) Ook de overgangen van bos, naar struweel en grasland zijn heel waardevol voor de biodiversiteit.

Figuur xx. Oppervlakte bos binnen Zuid-Holland en de verdeling tussen verschillende gebieden (data afkomstig uit LULUCF, Wageningen Universiteit 2017, zie voor meer informatie het [Groeimodel Bos- en bomenbeleid](#)).

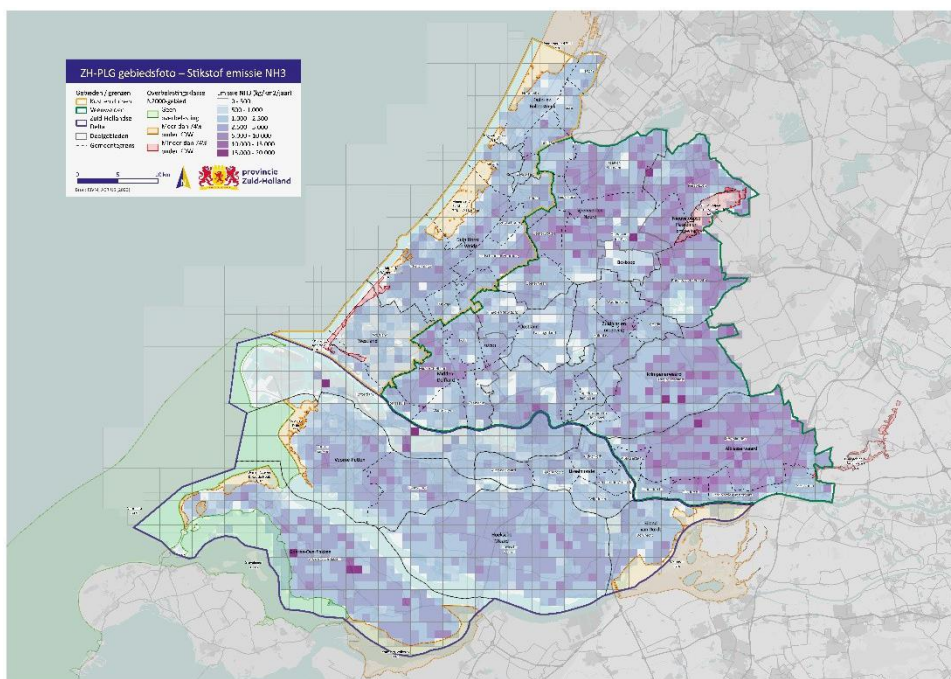
Beschikbare kaarten in de viewer

- **N2000:** Kaart met instandhoudingsdoelstellingen
- **NNN:** Natuurbeheerplan
- **NNN:** SNL beoordelingskaarten
- **Soorten:** Potentiekaarten
- **Soorten:** inventarisatie GBDA
- **Soorten:** verspreidingskaart
- **Bos & bomen:** kaart met oude bosgroeiplaatsen en bosreservaten

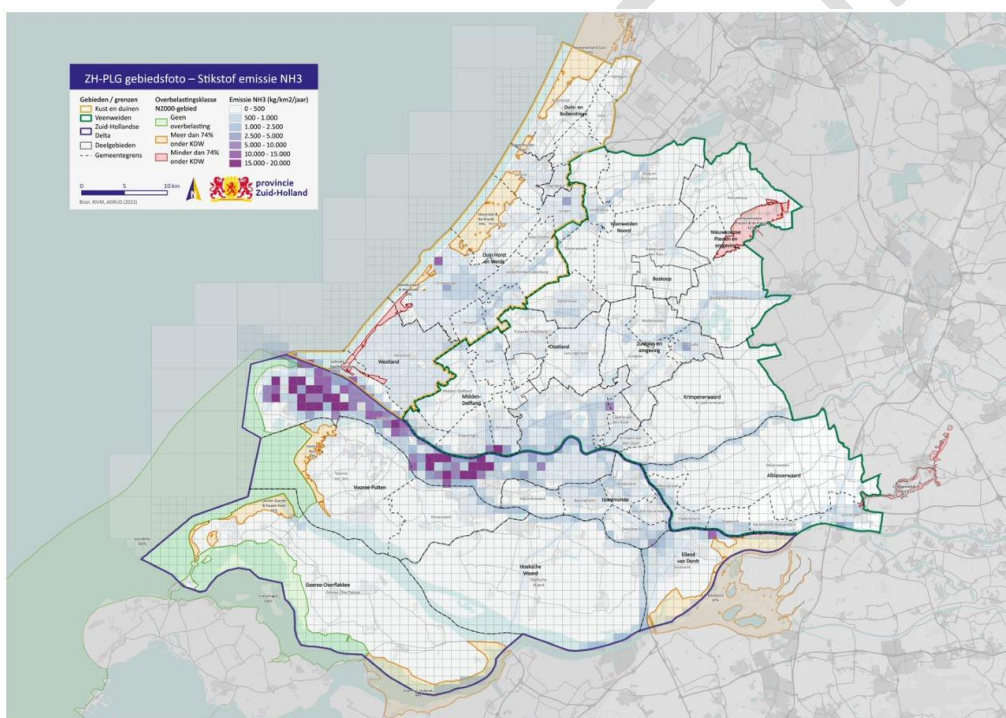
Thema 5: stikstof

DISCLAIMER: nog niet alle input uit eerdere rondes (werkgroep gebiedsfoto, programmteam ZH-PLG en werkatelier 9 mei) is verwerkt

Kaart 10: emissie NH3 en stikstofgevoelige natuur

Kaart 11: emissie NOx en stikstofgevoelige natuur

Inleiding

Stikstof (N_2) is een kleur- en reukloos gas dat overal om ons heen is. Ongeveer 78% van alle lucht bestaat uit stikstof. Wanneer we in het kader van het ZH-PLG spreken over stikstof, bedoelen we ammoniak (NH_3 , een verbinding van stikstof en waterstof) en stikstofoxiden (NO_x , een verbinding van stikstof en zuurstof).

De stikstofoxiden en ammoniak in de lucht komen uiteindelijk weer op de grond terecht. Dit heet stikstofdepositie. Voor sommige planten, schimmels en dieren zijn ammoniak en in mindere mate

stikstofoxiden bij hoge concentraties schadelijk dan wel giftig. Veel andere soorten en hele ecosystemen hebben vooral te lijden onder de verzurende en vermestende werking van stikstofverontreiniging. De depositie van stikstofoxiden en ammoniak zorgt voor een overmaat aan stikstof in de bodem, wat dient als voedingsstof voor planten (vermesting).

Ook leidt stikstofdepositie tot verzuring van de bodem, wat zorgt voor verlies uit het systeem van essentiële voedingsstoffen voor planten zoals calcium, kalium en magnesium. Veel plantensoorten verdwijnen door deze vermesting en verzuring die het gevolg is van stikstofdepositie. Bovendien verandert de samenhang in het systeem, waardoor een klein aantal soorten kan gaan overheersen.

Tegelijkertijd verdwijnen ook dieren die van deze specifieke plantensoorten of leefomgevingen afhankelijk zijn. Zo kunnen systemen die van origine zeer soortenrijk zijn veranderen in gebieden die gedomineerd worden door slechts enkele soorten. Met andere woorden: stikstofdepositie zorgt voor degeneratie van ecosystemen en afname van de biodiversiteit. Behoud van veerkrachtige ecosystemen en biodiversiteit is essentieel voor een gezonde leefomgeving (bodem, water, lucht) voor de mens. Het terugdringen van stikstofdepositie is daarom belangrijk. Elk natuurstype (habitat) heeft daarom een waarde voor de maximale stikstofdepositie waarbij de natuur niet verslechterd, dit noemen we de Kritische Depositie Waarde (KDW).

Te veel reactieve stikstof heeft bovendien direct nadelige invloed op onze gezondheid via de verontreiniging van de lucht en het grond-, oppervlakte- en drinkwater. Ammoniak en stikstofoxide reageren in de lucht en vormen fijnstof. Ook draagt stikstofdioxide bij aan de vorming van ozon, een schadelijk bestanddeel van luchtverontreiniging. Zowel fijnstof als ozon vergroot de kans op luchtwegaandoeningen.

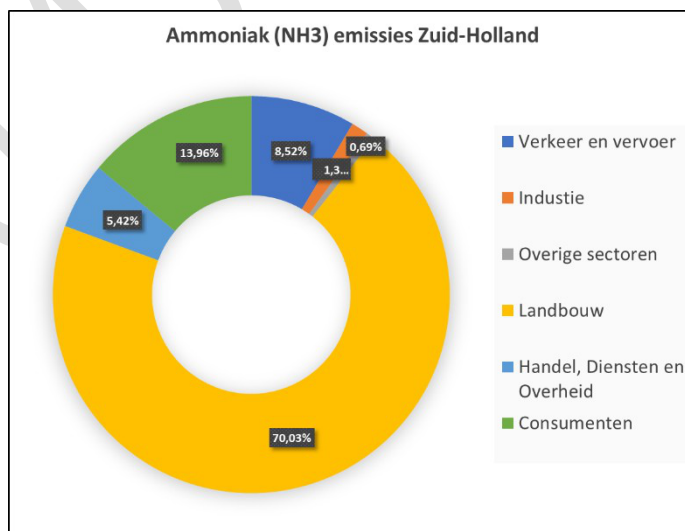
Beschrijving huidige situatie

De ammoniakemissies in Zuid-Holland concentreren zich rond de landbouw, met uitzondering van enkele grote industriële uitstoters in het Rotterdamse Havengebied.

Kerngebied Kust & Duinen

In het kerngebied Kust & Duinen komt veel van de stikstofdepositie uit het buitenland (30-50%). Doordat de dominante windrichting wind is wat uit het Zuid-Westen komt in Nederland waait een deel van de emissies uit België, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk richting N2000 gebieden in Zuid-Holland (met name in de duinen). Zeescheepvaart speelt ook een belangrijke rol (10-15%) door de vele drukke scheepvaartroutes en ankerplaatsen voor de Nederlandse kust. Daarnaast is een aanzienlijk deel van de depositie niet te verklaren (meetcorrectie, 10-20%). Verder is de depositie (15-25%) afkomstig van woningen, bedrijven en mobiliteit. Slechts een klein deel (10-20%) van de depositie wordt veroorzaakt door de land- en tuinbouw.

De stikstofgevoelige N2000-gebieden in het kerngebied Kust & Duinen staan er, qua stikstofbelasting, redelijk voor. Alleen het gebied Solleveld en Kapittelduinen is nog behoorlijk overbelast (38% van het areaal is de stikstofdepositie hoger dan de KDW), alle andere N2000-gebieden in de Zuid-Hollandse

kust en duinen staan er relatief goed voor als het gaat om stikstofbelasting (Hier bevindt zich 10-26% van het areaal boven de KDW).

Kerngebied Zuid-Hollandse Delta

In het kerngebied Zuid-Hollandse Delta komt veel van de stikstofdepositie uit het buitenland (30-50%). Doordat de dominante windrichting zuidwest is in Nederland waait een deel van de emissies uit België, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk richting N2000 gebieden in Zuid-Holland (met name in de duinen). Scheepvaart speelt ook een belangrijke rol (20-40%) door de vele drukke scheepvaartroutes en ankerplaatsen voor de Nederlandse kust en de binnenlandse vaarroutes. Daarnaast is een aanzienlijk deel van de depositie niet te verklaren (meetcorrectie, 10-20%). De overige emissie is vooral afkomstig van de landbouw (20-30%).

Sommige stikstofgevoelige N2000-gebieden in de Zuid-Hollandse Delta staan er, qua stikstofbelasting, goed voor (bijna 100% onder de KDW). Voornes Duin en Duinen Goeree & Kwade Hoek zijn echter nog deels overbelast (ca. 20% van het stikstofgevoelig areaal ligt daar nog boven de KDW).

Kerngebied Veenweiden

In het kerngebied Veenweiden is ongeveer de helft van de stikstofdepositie afkomstig uit de land- en tuinbouw. Daarnaast draagt het buitenland ook hier nog een significant gedeelte bij aan de depositie met ongeveer 30%. Industrie en wegverkeer dragen beide 7% bij.

De beide stikstofgevoelige N2000-gebieden in het Kerngebied Veenweiden, het gebied Nieuwkoopse Plassen & De Haeck en het gebied de Linge², staan er niet goed voor [qua stikstofdepositie](#). Voor beide gebieden geldt dat de KDW (soms sterk) wordt overschreden. De huidige doorrekening van de overschrijding tot 2030, wat gebaseerd is op beleid beschreven in de Klimaat- en Energieverkenning (KEV), laat zien dat een aanzienlijk deel (53%) van het gebied overbelast blijft. Dat is fors meer dan de landelijke streefwaarde van 74% van het stikstofgevoelig areaal onder de KDW (dus maximaal 26% overbelast).

Toelichting getoonde kaarten

NH₃ - % stikstofgevoelige natuur onder KDW per natuurgebied

De kaart is een samenvoeging van twee kaartlagen; De emissie van ammoniak (NH₃) per km² en het percentage stikstofgevoelige natuur onder de kritische depositie waarde (KDW) per stikstofgevoelig Natura 2000-gebied. De kaart is bedoeld om een globaal beeld weer te geven van de huidige stand van zaken.

Om de emissies uit de landbouw te benaderen wordt er gebruik gemaakt van verschillende modellen (o.a. NEMA, INITIATOR), waarbij gebruik wordt gemaakt van de data afkomstig uit de gecombineerde opgave van boeren (vroegere mei-tellingen) en algemene aannamen/gemiddelden. Er is geen rekening gehouden met eventuele stikstofbeperkende maatregelen (minder bemesten, stallen met lagere emissiefactor e.d.), waardoor de kaart voor individuele boeren niet representatief is. De kaart geeft wel het globale beeld goed weer van de huidige stand van zaken. De kaart bevat nog geen doelen en is ook niet direct vertaalbaar naar de opgave.

De Natura 2000-gebieden zijn in Zuid-Holland lang niet allemaal in een goede staat van instandhouding. Hierbij is het belangrijk dat de drukfactoren op de natuur worden wegenomen. Eén

² Rekentool broeikasgassen landbouw provincies, 2023, LNV/WUR

van de belangrijke drukfactoren is een overmaat aan stikstof. De kaart laat zien dat het gelukkig in sommige gebieden al een groot deel van het areaal zich onder de kritische depositie waarden (KDW) bevindt, echter zijn er ook gebieden waarbij dat niet het geval is.

NO_x - % stikstofgevoelige natuur onder KDW per natuurgebied

De kaart is een samenvoeging van twee kaartlagen; De emissie van stikstofoxiden (NO_x) per km² en het percentage stikstofgevoelige natuur onder de kritische depositie waarde (KDW) per stikstofgevoelig Natura 2000-gebied.

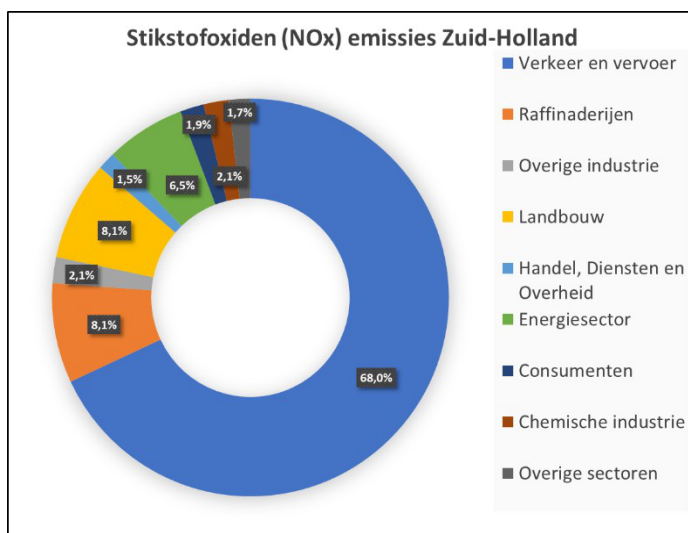
De NO_x-emissies komen vooral uit het havengebied door de chemische processen die daar plaatsvinden. Ook andere industrie en mobiliteit veroorzaken NO_x-emissie, dus ook op deze plekken in Zuid-Holland is de kaart (licht) gekleurd. Een andere belangrijke emissiebron is de scheepvaart. De scheepvaartroutes zijn daarom ook als emissievlakken terug te zien op de kaart.

De Natura 2000-gebieden zijn in Zuid-Holland lang niet allemaal in een goede staat van instandhouding en één van de belangrijke drukfactoren is een overmaat aan stikstof. De kaart laat zien dat in sommige gebieden al een groot deel van het areaal zich onder de kritische depositie waarden (KDW) bevindt, helaas zijn er ook gebieden waarbij dat niet het geval is.

Verdieping op het thema

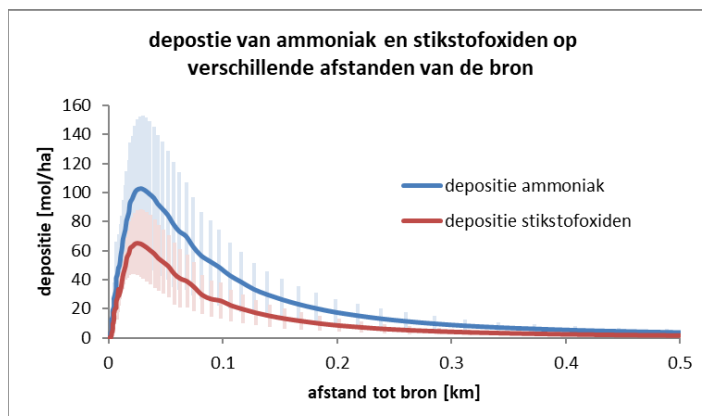
De ammoniakemissies in Zuid-Holland concentreren zich rond de landbouw, met uitzondering van enkele grote industriële uitstoters in het Rotterdamse Havengebied. Ammoniak (NH₃) ontstaat namelijk onder andere wanneer mest en urine zich mengen in de stal en bij het uitrijden van (kunst)mest op het land. Vooral gebieden waar veel vee aanwezig is kleuren donkerder op de kaart. Echter heeft ook de akkerbouw door de aanwending van (kunst)mest een bijdrage aan de ammoniakemissie.

NO_x-emissies concentreren zich bij plekken waar veel chemische processen plaats vinden (haven industrieel complex en andere industrie) en rondom mobiliteit (scheepvaart, verkeer en vervoer, luchtvaart). Stikstofoxiden (NO_x) ontstaan namelijk voornamelijk bij verbranding van (fossiele) brandstoffen. Bij een hoge temperatuur en hoge(re) druk kan de stikstof (N₂) in de lucht een reactie aangaan met zuurstof (O₂) waarbij NO_x ontstaat. Door verduurzaming neemt de NO_x uitstoot in fors tempo af. Dit komt vooral door maatregelen uit het klimaatakkoord (gericht op CO₂) die ook positief bijdragen aan het verminderen van de NO_x-emissies.

Stikstofoxiden bevatten per kg stof 2,8 keer minder reactief stikstof dan ammoniak³. Dit komt door het type verbinding en het soortelijke gewicht van de atomen in deze verbindingen (N (14), O (16) en H (1)). Een kilogram stikstofoxiden heeft daarom minder impact op de natuur dan een kilogram ammoniak.

Ammoniak is zwaarder dan lucht, wat ervoor zorgt dat ammoniak (relatief) dicht bij de bron neerslaat. Stikstofoxiden zijn lichter dan ammoniak en worden vaak bij hoge temperatuur uitgestoten waardoor deze over het algemeen over een veel groter oppervlak verspreiden. Dit verschil zorgt ervoor dat het aanpakken van ammoniakemissie vooral in de directe(re) omgeving veel impact maakt, terwijl de NO_x-emissies vooral zorgen voor kleine hoeveelheden depositie over een veel groter gebied.

Beschikbare kaarten in de [gebiedsviewer ZHPLG](#)

In de Gebiedsviewer zijn meer kaarten opgenomen over stikstof naast de 3 hier gebruikte kaarten (welke hier zijn samengevoegd in 2 combinatiekaarten). Deze kaarten bieden extra inzicht in de landbouwemissies en in de ligging van de overbelaste hexagonalen binnen de verschillende Natura-2000 gebieden. De volgende kaarten zijn in de viewer te vinden:

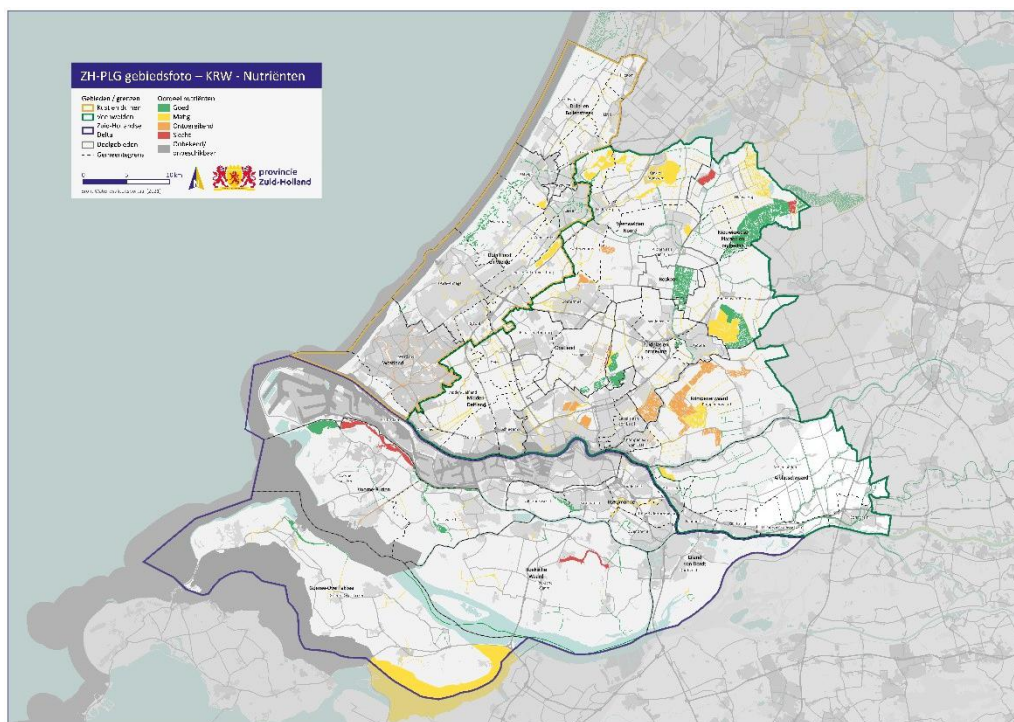
- Emissie NH₃ landbouw.
- Emissie NH₃ landbouw – beweiden en bemesten.
- Emissie NH₃ landbouw – stalemissies.
- Mate van overschrijding KDW (per hexagoon).
- Stikstofgevoeligheid (KDW) habitattypes Natura 2000.

Thema 6: waterkwaliteit

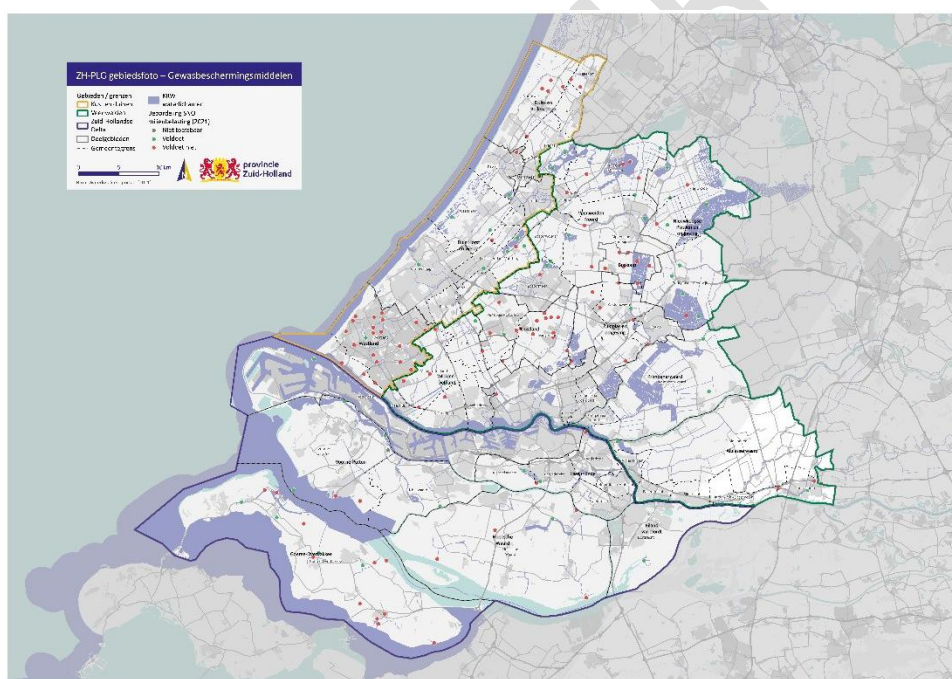
DISCLAIMER: nog niet alle input uit eerdere rondes (werkgroep gebiedsfoto, programmteam ZH-PLG en werkatelier 9 mei) is verwerkt

Kaart 12: nutriënten

³ Klimaat- en Energieverkenning 2022, PBL.

Kaart 13: gewasbeschermingsmiddelen

Inleiding

De provincie Zuid-Holland ligt in een delta met veel landbouw, een hoge natuurlijke bodemvruchtbaarheid en een grote bevolkingsdruk. Dat belast het watersysteem sterk met nutriënten door verliezen uit de landbouw, nutriëntrijke kwel en lozing van effluent uit de rioolwaterzuiveringen. Behalve de grote rivieren zijn de meeste wateren betrekkelijk stilstaand, vooral in de zomerperiode. Deze stilstaande wateren zijn erg gevoelig voor eutrofiëring. Hoge nutriëntgehalten veroorzaken te hoge gehalten aan algen. Daardoor wordt het water troebel en kunnen waterplanten zich bij gebrek aan licht niet ontwikkelen. Sommige algen, zoals blauwalgen,

zijn toxisch en veroorzaken stankoverlast. Hoge stikstofgehaltes verstoren de soortenrijkdom van planten, omdat woekerende soorten dan de overhand krijgen. De te hoge toxiciteit van veel wateren heeft tevens een negatief effect op de waterfauna en het proces van eutrofiëring. Door klimaatverandering neemt de gevoeligheid van wateren voor eutrofiëring verder toe.

De opgave om te werken om aan een goede waterkwaliteit komt voort uit de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW). Doel van deze richtlijn is het bereiken van schoon en ecologisch gezond water voor duurzaam gebruik. Dit is er niet alleen voor de ecologie van belang, maar ook voor de instandhouding van de functies die aan het water zijn toegekend (bereiding van drinkwater, zwemwater, etc.). Voor de KRW-waterlichamen geldt dat uiterlijk in 2027 alle mogelijke maatregelen zijn getroffen om te komen tot een goede waterkwaliteit.

Het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) heeft als opgave om met een gebiedsgerichte aanpak te zorgen dat maatregelen in het landelijk gebied die aanvullend nodig zijn voor het halen van de KRW-doelen worden genomen. Met als specifieke doelen dat concentraties nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen in grond- en oppervlaktewater voldoen aan wettelijke normen en een goede kwantitatieve toestand van grondwaterlichamen (2027). Uitvoering van de in stroomgebiedbeheerplannen opgenomen (resultaatplichtige) generieke maatregelen van het Rijk (o.a. 7e Actieprogramma Nitraat, Toekomstvisie gewasbescherming 2030) en regionale bron-, ecologische inrichting en – beheermaatregelen van provincie en waterschappen voor de periode 2022-2027 vormen daarbij de basis waarop het NPLG voortbouwt. De in stroomgebiedbeheerplannen vastgelegde opgave per oppervlaktewaterlichaam vormt integraal onderdeel van de NPLG-opgave per gebied.

Beschrijving huidige situatie

In het Zuid-Holland liggen 125 zogenaamde KRW-waterlichamen, grotere en kleinere. Voor deze wateren gelden specifieke doelen waaraan de waterkwaliteit moet voldoen.

De huidige situatie is dat in nog geen enkel KRW-oppervlaktewaterlichaam in Zuid-Holland de goede toestand voor schoon en gezond water wordt gehaald. In 64% van de oppervlaktewaterlichamen is de ecologische kwaliteit matig. In de andere waterlichamen is de kwaliteit ontoereikend of slecht. Op individuele parameters is door de realisatie van de eerdere pakketten aan maatregelen in de perioden 2009-2015 en 2016-2021 wel verbetering van de oppervlaktewaterkwaliteit te zien, maar dit komt nog niet tot uitdrukking in de eindbeoordeling. Het percentage waterlichamen met een matige kwaliteit is sinds 2019 toegenomen met 51 procentpunt. De verbetering is vooral geboekt op de onderdelen biologie en algemeen fysisch-chemische condities.

Een hardnekkige belemmering in Zuid-Holland voor het bereiken van de doelen is de te hoge belasting van het water met nutriënten en bestrijdingsmiddelen. De land- en tuinbouw belast het oppervlaktewater nog te veel met gewasbeschermingsmiddelen en nutriënten, en industriële processen met name in het havengebied brengen door de zogenoemde opkomende stoffen de waterkwaliteit in gevaar. Daarnaast kent Zuid-Holland het probleem dat het veenweidegebied van nature nutriëntenrijk is. Voor de grondwaterlichamen is de situatie gunstiger. Vier van de vijf grondwaterlichamen zijn in goede chemische toestand. Alleen binnen het grondwaterlichaam Duin Rijn-West is er in de Bollenstreek sprake van overschrijding van de norm voor fosfaat. De kwantitatieve toestand van alle grondwaterlichamen is goed, dat wil zeggen dat de onttrekking van grondwater en de toevoeging in balans zijn.

Kerngebied Kust & duinen

Het kerngebied Kust & Duinen onderscheidt verschillende deelgebieden: het Westland, Duin, Horst en Weide en de Bollenstreek. Het deelgebied Westland bestaat uit twee KRW-oppevlaktewaterlichamen: de boezem Westland en het duinwaterlichaam Solleveld. Het water in de boezem Westland wordt mede gevoed door de polders waarin in het Westland glastuinbouw een dominante ruimtelijke functie is. De aanwezigheid van de functie glastuinbouw zorgt voor een belasting van het oppervlaktewater met nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen. De boezem Westland scoort onvoldoende qua nutriënten en qua gewasbeschermingsmiddelen. Het duinwater Solleveld ligt in het gelijknamige Natura2000 gebied en heeft ook een drinkwaterfunctie, waarbij Dunea voorgezuiverd rivierwater inlaat. Het waterlichaam voldoet aan de normen voor totaal stikstof en totaal fosfor. De overschrijdingen die er zijn bij chemie (arseen, kobalt en seleen) zijn niet gerelateerd aan activiteiten in de land- en tuinbouw. De actuele woningbouwopgave is een knelpunt voor de drinkwatervoorziening. Drinkwaterbedrijf Dunea waarschuwt dat de capaciteit van de drinkwatervoorziening onvoldoende is om aan de groeiende vraag als gevolg van woningbouw te kunnen voorzien. Daarom wordt gezocht naar aanvullende bronnen voor drinkwaterproductie en ingezet op waterbesparing door huishoudens.

In de gebieden Duin, Horst en Weide en de Bollenstreek ligt een 13-tal (grotere en kleinere) KRW-oppevlaktewaterlichamen. De oordelen van de meeste KRW-locaties zijn voor stikstof goed tot matig. Voor fosfaat zijn de oordelen matig tot ontoereikend. De bemesting van de landbouwgronden in de huidige situatie en de historie veroorzaken voor zowel stikstof als fosfor de grootste belasting van het watersysteem. Ook speelt natuurlijke nalevering uit de bodem een belangrijke rol. Een specifieke gebiedsopgave rust op de zandgronden in de bollenstreek (Greenport Duin- en Bollenstreek). Waar zandgronden uitermate goed geschikt zijn voor bewerking en waterbeheer, houden ze van nature weinig nutriënten vast. Vanwege de relatief snelle afbraak komt er bij de teelt veel fosfor vrij, dat uitspoelt naar het grond- en oppervlaktewater. Ook worden in de duinstreek relatief veel gewasbeschermingsmiddelen in het oppervlaktewater aangetroffen. Hiervan wordt aangenomen dat een aanzienlijk deel via het erf, machines etc. in het oppervlaktewater belandt, maar ook (oppervlakkige) afspoeling, uitspoeling en drift zullen een rol spelen. In de bollenstreek ligt ook het eerder genoemde grondwaterlichaam Duin Rijn-West met een opgave om de fosfaatbelasting te reduceren.

Kerngebied Zuid-Hollandse delta

In het gebied Zuid-Hollandse Delta ligt een 43-tal (grotere en kleinere) KRW-waterlichamen. Er zijn de afgelopen jaren al veel maatregelen genomen die de waterkwaliteit in de KRW-waterlichamen hebben verbeterd. Vooral de voedselrijkdom van het water (concentraties stikstof en fosfor) neemt in een aantal waterlichamen af. In het merendeel van de KRW-waterlichamen is de voedselrijkdom al goed. Hierdoor neemt de groei van algen af en wordt het water helderder. Desondanks kent het gebied een generieke (rest)opgave voor wat betreft de belasting van het oppervlaktewater met de nutriënten stikstof en fosfor. Hier zijn diverse oorzaken voor aan te wijzen. De nutriënten zijn voor een belangrijk deel afkomstig van uitspoeling uit het landelijk gebied, maar worden ook aangevoerd door waterinlaat (t.b.v. peilbeheer en doorspoelen). Tevens zijn nutriënten opgeslagen in de waterbodem en de baggerlaag en kunnen door nalevering beschikbaar komen in het oppervlaktewater. Voor een deel van de waterlichamen is sprake van een hoge (niet beïnvloedbare) achtergrondbelasting als gevolg van nutriëntrijk kwelwater. Kortom: de oorzaak voor de nog te hoge nutriëntenbelasting van het watersysteem ligt vaak buiten de KRW-waterlichamen zelf en is het gevolg van aanvoer van (nutriëntenvrachten) uit het overige water of de inlaat van water vanuit andere gebieden zoals rijkswateren.

De herkomstanalyses nutriënten geeft een beeld van de agrarische wateropgave. Daarbij is het onderscheid tussen fosfor en stikstof relevant. De gebiedsbrede hoge fosforbelasting is maar voor een klein deel toe te schrijven aan bemesting, waarbij geldt dat hiervan het meeste uit historische bemesting voortkomt. Het aandeel actuele bemesting is daardoor laag. De stikstof opgave komt echter wel grotendeels voort uit actuele bemesting. Het huidige bemestingsniveau van stikstof heeft een groot aandeel in de totale stikstofbelasting. Door de grote mate waarin de watersystemen worden doorgespoeld (sommige gebieden jaarrond, andere alleen in de zomer), komt de werkelijke omvang van de emissies in de regionale monitoring van de stikstof- en fosforconcentraties niet naar voren en is er nog een behoorlijke opgave voor de emissies van nutriënten.

Door het hele gebied worden met regelmaat de waterkwaliteitsnormen voor gewasbeschermingsmiddelen overschreden. De overschrijdingen zijn terug te voeren op o.a. de akkerbouw en bloembollenteelt. In het oog springt vooral het gebied Goeree-Overflakkee. De overschrijdingen hier lijken vooral terug te voeren op erfemissies door de bollensector.

Kerngebied veenweiden

In het gebied Veenweide ligt een 67-tal (grotere en kleinere) KRW-waterlichamen. De factoren die de ecologische en chemische kwaliteit bepalen zijn divers en variëren per deelgebied. Voor de voornamelijk melkveehouderijgebieden op veen in de Alblasserwaard, Krimpenerwaard en het oostelijk deel van Schieland wordt de nutriëntenbelasting hoofdzakelijk bepaald door uit- en afspoeling vanuit landbouwbodems. In sommige gebieden komt een deel ook via inlaat van water of door lozing vanuit een RWZI in het water terecht. Een aanzienlijke bijdrage aan de uit- en afspoeling van stikstof komt door actuele bemesting. De bijdrage van actuele bemesting aan de uit- en afspoeling van fosfaat is zeer beperkt; hiervoor is nalevering van de bodem de belangrijkste oorzaak. Deels is dit een gevolg van de afbraak van veen. Een groot deel is echter ook het gevolg van opgehoopt fosfaat als gevolg van eerder mestgebruik. In de deels op kleigronden gelegen akkerbouwgebieden is bemesting van de landbouwgronden in de huidige situatie en de historie veroorzaken voor zowel stikstof als fosfor een belangrijke drukfactor. Gezien de aangetroffen gewasbeschermingsmiddelen in het oppervlaktewater geldt voor akkerbouwgebieden een aanvullende opgave voor reductie van emissies van bestrijdingsmiddelen naar het oppervlaktewater.

Onderdeel van het veenweidegebied zijn de concentratiegebieden Greenport regio's Boskoop (boomteelt) en Oostland (glastuinbouw). Voor deze gebieden bestaat een specifieke gebiedsopgave. Voor de boomteeltregio ligt er vooral een opgave voor fosfor en gewasbeschermingsmiddelen. Uit- en afspoeling van mest (gift) leidt tot zeer voedselrijke troebele watersystemen met een arme flora en fauna. Ook spelen inlaatwater, veenafbraak en historische bemesting een rol. Er zit een hoge kwetsbaarheid in het watersysteem qua verzilting. Dit kan in droge tijden een probleem opleveren voor de gevoelige teelten in het boomkwekerijgebied. Het watersysteem in het glastuinbouwgebied lijkt op dat in het boomteeltregio, maar de waterkwaliteitsknelpunten zijn hier nog sterker aanwezig. Het water is zeer voedselrijk met extreem hoge stikstof en fosfaatconcentraties.

Bestrijdingsmiddelen komen hier het vaakst voor in normoverschrijdende concentraties en zorgen daardoor voor toxische effecten op het waterleven.

Toelichting getoonde kaarten

Een groot deel van het oppervlaktewater in Zuid-Holland is ingedeeld in 125 oppervlaktewaterlichamen. Voor deze wateren gelden ecologische waterkwaliteitsdoelen, waaraan het water moet voldoen. De KRW-systematiek maakt onderscheid in natuurlijke en sterk veranderde en/of kunstmatige waterlichamen. Zuid-Holland heeft geen natuurlijke oppervlaktewaterlichamen; alle zijn sterk veranderd of kunstmatig. Hiervoor gelden aangepaste (minder strenge) doelen. Voor de

oppervlaktewaterlichamen heeft de provincie op voordracht van de waterschappen begrenzing, type en status in het regionaal waterprogramma Zuid-Holland 2022-2027 vastgesteld.

De ecologische kwaliteit is een maat voor de gezondheid van het oppervlaktewater. Schoon en gezond oppervlaktewater is een basisvoorwaarde voor een goed werkend ecosysteem. De ecologische toestand wordt bepaald op basis van de onderdelen biologische kwaliteit (algen, waterplanten, vissen, macrofauna), fysisch-chemische kwaliteit, en normen voor overige relevante verontreinigende stoffen.

Er is een aantal redenen waarom de ecologische kwaliteit in de oppervlaktewaterlichamen nog niet in de goede status verkeren. Relevant te noemen in relatie tot de NPLG-doelen voor de landbouw is de vermessing met nutriënten (stikstof en fosfor) met als gevolg overmatige algengroei met nadelige gevolgen voor planten en vissen én te hoge gehalten van toxische stoffen – tevens veroorzaakt door emissies in het verleden – met name gewasbeschermingsmiddelen. Daarom hebben we voor deze twee kaarten gekozen in deze gebiedsfoto.

Nutriënten – status nutriënten in KRW-oppervlaktewaterlichamen

De kaart is een samenvoeging van twee kaartlagen: de huidige toestand van de oppervlaktewaterlichamen op het KRW-doel voor stikstof en de huidige toestand op het KRW-doel voor fosfor. Voor de kaart geldt dat wanneer stikstof of fosfor in een waterlichaam voldoet, de nutriënten voor het waterlichamen voldoen en het waterlichaam de status ‘goed’ heeft.

Voor de nutriënten wordt het gemiddelde van de metingen in het zomerhalfjaar beoordeeld. De grootste bron van nutriënten in het oppervlaktewater is uitspoeling van nutriënten door bemesting, nalevering uit de bodem en kwel. Nutriënten uit de landbouw komen in het oppervlaktewater door uitspoeling (door de bodem via het grondwater) en oppervlakkige afspoeling vanaf percelen naar de kavelsloot. Door de doorstroom verspreidt de nutriëntvracht zich over het watersysteem. Nalevering uit de bodem komt voor in de vorm van uitspoeling door van in nature in het bodem- en grondwatersysteem voorkomende nutriënten en historische bemesting. Daarnaast zijn rwzi's een grote bron van nutriënten.

De ecologische waterkwaliteit in de KRW-waterlichamen in Zuid-Holland wordt nog nergens bereikt. Een overmatige aanwezigheid van nutriënten is één van de belangrijke drukfactoren. De kaart laat zien dat een deel van de waterlichamen de kwaliteit wat betreft nutriënten goed is en in andere waterlichamen de kwaliteit doorgaans matig en bij uitzondering ontoereikend of slecht is.

Gewasbeschermingsmiddelen – normoverschrijdingen in 2021 per meetpunt

De kaart toont de mate van overschrijding van de normen voor waterkwaliteit door werkzame stoffen in bestrijdingsmiddelen (gewasbeschermingsmiddelen, biociden en relevante metabolieten) in het oppervlaktewater. De basis voor de kaart zijn de meetgegevens van regionale waterbeheerders voor vaste meetpunten, die zodanig gekozen zijn dat ze met grote waarschijnlijkheid worden beïnvloed door één specifieke teeltgroep.

Om ecosystemen te beschermen tegen nadelige effecten van gewasbeschermingsmiddelen moet in de Nederlandse wateren worden voldaan aan de normen voor waterkwaliteit zoals vastgelegd in de KRW. Blootstelling van waterorganismen aan gewasbeschermingsmiddelen kan zowel gevolgen hebben op korte als op lange termijn. De KRW kent zowel normen voor acute toxiciteit (maximum gemeten concentratie) als normen voor chronische toxiciteit (jaargemiddelde concentratie) van gewasbeschermingsmiddelen. De KRW schrijft voor dat aan beide normen moet worden voldaan.

Uit de metingen komt naar voren dat op veel plekken bestrijdingsmiddelen in het oppervlaktewater worden aangetroffen, die de normen overschrijden. Op meetlocaties bij boomkwekerijen, bloembollen en glastuinbouw worden de meeste normoverschrijdingen aangetroffen. Het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in intensieve teeltsystemen in combinatie met een sterk verweven watersysteem maken het risico op milieubelasting groot. Door het one-out/all-out principe van de KRW is een locatie al normoverschrijdend als er één stof boven de norm wordt aangetroffen.

Beschikbare kaarten in de viewer

In de Gebiedsvviewer zijn meer kaarten opgenomen met aanvullende informatie over de KRW-waterkwaliteitsopgaven in het landelijk gebied. De volgende kaarten zijn in de viewer te vinden:

Oppervlakte water: beoordeling ecologie toestand 2022

Oppervlakte water: beoordeling onderdeel stikstof 2022

Oppervlakte water: beoordeling onderdeel fosfaat 2022

Oppervlakte water: Beoordeling onderdeel Specifiek verontreinigende stoffen 2022

Oppervlakte water: beoordeling chemische toestand 2022

Grondwater: Beoordeling eindoordeel 2020

Grondwater: Beoordeling onderdeel chemie 2020

Grondwater: Beoordeling onderdeel zoutintrusie 2020

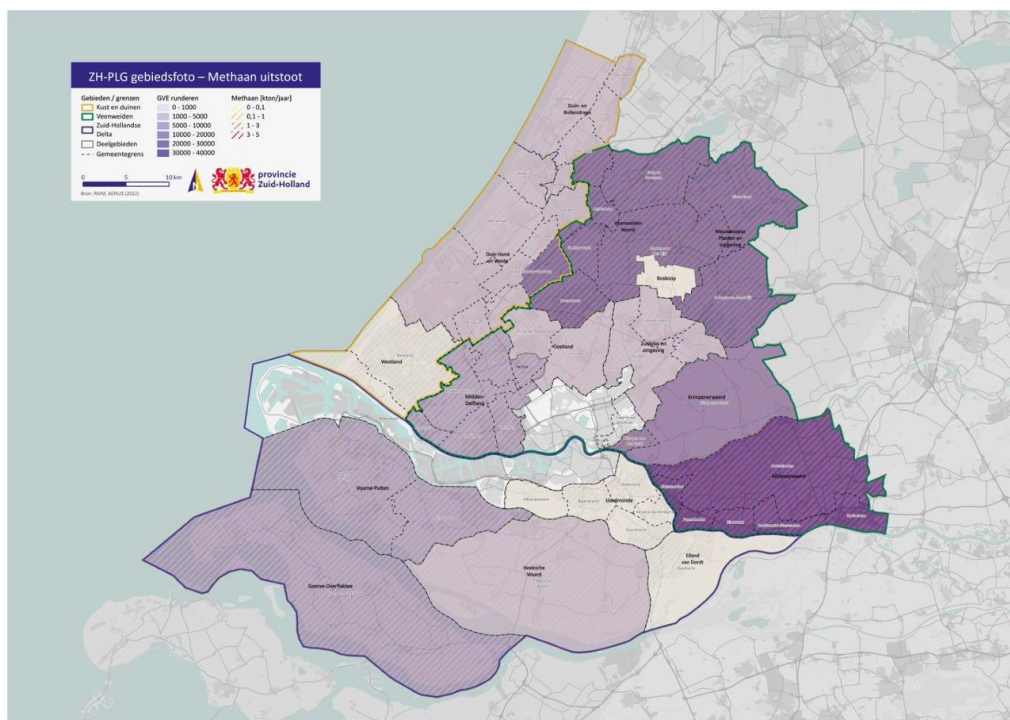
Grondwater: Beoordeling onderdeel waterbalans 2020

Voor alle kaarten is in de viewer een toelichting opgenomen over de gebruikte data en de betrouwbaarheid. Deze wordt zichtbaar door bij de betreffende kaartlaag op het informatie-icoon te klikken.

Thema 7: klimaatopgave veehouderij en akkerbouw

DISCLAIMER: nog niet alle input uit eerdere rondes (werkgroep gebiedsfoto, programmateam ZH-PLG en werkatelier 9 mei) is verwerkt

Kaart 14: emissie van methaan door veeteelt in Zuid-Holland

Inleiding

Broeikasgassen zijn belangrijk voor de leefbaarheid van de aarde. Zonder deze gassen zou de aarde veel te koud zijn. Menselijk handelen zorgt er echter voor dat concentraties van broeikasgassen dusdanig stijgen dat dit zorgt voor een snelle opwarming van de aarde met grote gevolgen voor het klimaat. Door deze klimaatverandering ontstaan in Nederland bijvoorbeeld meer perioden van droogte en extremere neerslag. Ook verandert de afvoer in rivieren door verminderde neerslag in de Alpen. Om deze opwarming tegen te gaan, werken we wereldwijd aan het reduceren van broeikasgassen. Ook de landbouw heeft hierin een opgave.

Beschrijving huidige situatie

De emissies van methaan en lachgas uit de veehouderij en uit bemesting in de akkerbouw en de veehouderij zijn onderdeel van het NPLG. Ook de energiegerelateerde broeikasgasemissies uit de veehouderij en akkerbouw zijn onderdeel van het NPLG. De energiegerelateerde broeikasgasemissies uit andere landbouwsectoren, voornamelijk glastuinbouw, zijn geen onderdeel van het NPLG.

De klimaatopgave heeft geen specifieke kenmerken voor gebieden; het is voor het realiseren van de opgave niet relevant waar uitstoot plaatsvindt of wordt gereduceerd. De klimaatopgave voor de landbouw speelt in alle drie de kerngebieden van Zuid-Holland. In het veenweidengebied is de uitstoot echter het grootst, doordat in dat gebied de meeste dieren worden gehouden die zorgen voor een hoge methaanuitstoot.

Toelichting getoonde kaart

Zoals hierboven toegelicht, komen de broeikasgassen in de landbouw uit verschillende bronnen. Verreweg de belangrijkste bronnen voor het ontstaan van methaan in de landbouw zijn het verteren van het voer door micro-organismen in het maagdarmkanaal (pens- en darmfermentatie) van vee en

uit de mestopslag. In onderstaande tabel⁴ is de gemiddelde methaanuitstoot per diersoort weergegeven.

Diercategorie	Emissiefactor pensfermentatie (kg CH ₄ /dier)	Emissiefactor mestopslagen (kg CH ₄ /dier)
Melk- en kalfkoeien	135	38,4
Zoog-, mest- en weidekoeien	77,4	6,9
Jongvee melkveehouderij	45,3	11,5
Vleeskalveren	19,5	5,6
Jongvee vleesveehouderij	46,6	13,0
Stieren voor de fokkerij	61,3	16,4
Schapen	8	0,2
Geiten	5	0,1
Zeugen met biggen	1,5	18,9
Zeugen (dragend)	1,5	18,1
Dekrijpe beren	1,5	8,7
Vleesvarkens, opfokzeugen en opfokberen	1,5	6,8
Leghennen, jonger dan 18 weken	0	0,0
Leghennen, 18 weken en ouder	0	0,0
Ouderdieren van vleeskuikens, jonger dan 18 weken	0	0,0
Ouderdieren van vleeskuikens, 18 weken en ouder	0	0,0
Vleeskuikens	0	0,0
Kalkoenen incl ouderdieren	0	0,1
Jonge eenden voor de slacht	0	0,0
Nertsen en vossen	0	0,7
Konijnen (voedsters)	0	0,1
Paarden (landbouw)	18	1,6
Pony's (landbouw)	18	1,6
Ezels	10	0,8

⁴ Rekentool broeikasgassen landbouw provincies, 2023, LNV/WUR

Op de kaart is het aantal dieren per diersoort maal de gemiddelde methaanuitstoot van dit diersoort weergegeven. De basis hiervoor is de hierboven getoonde rekentool van de WUR; op basis van een berekening en niet van een meting. De overige bronnen van de klimaatopgave voor de landbouw, voornamelijk lachgas hebben we nog niet op kaart. Dit is wel onderdeel van de opgave en is goed voor ongeveer X% van de uitstoot van broeikasgasemissies door landbouw in Zuid-Holland.

De informatie op deze kaart geeft een betrouwbare indicatie van de methaanuitstoot uit vee op deelgebiedsniveau. Deze informatie is niet bedoeld om de klimaatopgave voor de landbouw in Provincie Zuid-Holland te bepalen of te verdelen over gebieden. Dit komt doordat:

- Er nog meer onderdelen zijn, naast de methaanuitstoot uit pensfermentatie van melkkoeien, die onderdeel zijn van de klimaatopgave voor de landbouw (methaanemissies bij mestopslag en lachgasemissies in het veld door bemesting, zoals hierboven toegelicht).
- De effecten van de maatregelen die al genomen zijn om de methaanuitstoot te verminderen niet op deze kaart weergegeven zijn. Er is voor de kaart alleen gebruik gemaakt van de landelijk gemiddelde uitstoot per dier.

Verdieping op het thema

De broeikasgasemissies van de landbouw bestaan uit energiegerelateerde CO₂- en methaanemissies uit energieverbruik in de landbouw en de procesemissies van methaan en lachgas uit de veehouderij en akkerbouw (mestaanwending). De emissie van methaan en lachgas door de veehouderij en de akkerbouw komt in hoofdzaak vanuit drie bronnen⁵:

- Methaanemissie door fermentatie van voer in maag en darm van vee.
- Methaanemissie vanuit mest onder zuurstofloze omstandigheden (in stallen en buitenopslag en door mestbewerking en -verwerking).

Korte en lange koolstofkringloop

Methaan uit de landbouw hoort bij de korte koolstofkringloop. Deze methaan ontstaat in biologische processen en heet daarom 'biogene methaan'. Methaan die ontstaat in de lange koolstofkringloop heet 'fossiel methaan'. Methaan wordt over een periode van ongeveer 60 jaar afgebroken tot CO₂ en andere componenten. Bij fossiele methaan zat die C van de CO₂ eerst diep in de bodem en zit nu in de lucht. Dat is een toevoeging aan de atmosfeer. Bij biogene methaan is het afkomstig van plantaardig materiaal, dat kort daarvoor is gemaakt met CO₂ uit de lucht. Als het biogene methaan dus weer wordt afgebroken tot onder meer CO₂, is het kringetje weer rond. Die CO₂ is in principe geen toevoeging aan de atmosfeer. Deze CO₂ draagt dus niet bij aan de opwarming van de aarde en wordt daarom ook niet meegerekend in de uitstoot van broeikasgassen. Het is slechts kort aan de atmosfeer onttrokken. Om dezelfde reden wordt geproduceerde biomassa, zoals gras, maar ook aardappelen, groente e.d. niet als vastlegging van koolstof beschouwd. Je kunt er heel veel aan rekenen, maar uiteindelijk komt de rekensom voor CO₂ telkens uit op nul ook met de "omweg" via methaan. Wat is dan het probleem? De gevormde methaan is in de jaren dat het aanwezig is in de atmosfeer een sterk broeikasgas. Zo lang methaan in de atmosfeer hangt, draagt het dus heel sterk bij aan de opwarming. Tijdens de levensduur van methaan is dat wel 80 tot 100 keer sterker dan CO₂.

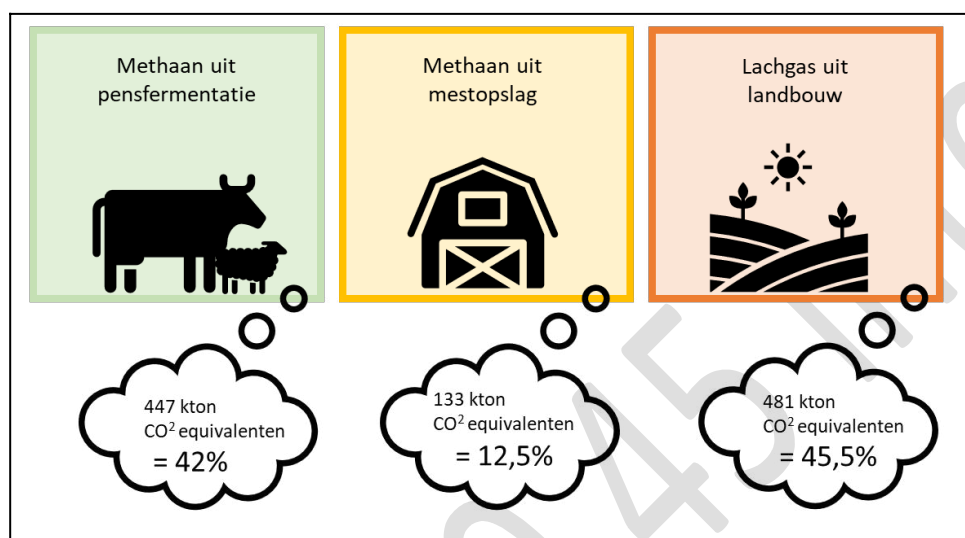
(Vellinga & Groenestein, Tien vragen en antwoorden over methaan, WUR, 2023)

⁵ Rekentool broeikasgassen landbouw provincies, 2023, LNV/WUR

- Lachgasemissies als gevolg van het toevoegen van stikstof aan de bodem door aanwending van dierlijke mest, kunstmest en weidemest. Dit vindt plaats op zowel bouw- als grasland.

Het ene broeikasgas heeft een sterker opwarmend effect dan het andere: methaan en lachgas zijn bijvoorbeeld respectievelijk 25 en zelfs 298 keer sterkere broeikasgassen dan CO₂ (over een tijdsperiode van 100 jaar). De uitstoot van broeikasgassen wordt uitgedrukt in CO₂-equivalenten: dat wil zeggen dat de uitstoot van andere broeikasgassen dan koolstofdioxide wordt omgerekend naar het opwarmend effect van koolstofdioxide. Voor de omrekening van methaan naar CO₂-equivalenten wordt bijvoorbeeld de factor van 25 gebruikt.

De methaan- en lachgasemissies uit de veeteelt en akkerbouw zijn in Zuid-Holland als volgt verdeeld⁶:

Beschikbare kaarten in de viewer

PM

Thema 9: groenblauwe dooradering

DISCLAIMER: nog niet alle input uit eerdere rondes (werkgroep gebiedsfoto, programmteam ZH-PLG en werkatelier 9 mei) is verwerkt

Kaart 15: inventarisatie huidige groenblauwe dooradering in Zuid-Holland

Het realiseren van 10% groenblauwe dooradering is een nieuwe opgave onder NPLG, die niet alleen bijdraagt aan de natuuropgave maar ook de waterkwaliteits- (KRW) en klimaatopgave alsmede de transitie van de landbouw. Voor de eerste versie van het gebiedsplan geldt dat de provincies in kaart moeten brengen waar op dit moment al groenblauwe dooradering ligt. Daaruit volgt de opgave die nog resteert om het doel van 10% dooradering in 2050 te bereiken. Voor deze inventarisatie werken wij allereerst uit wat wij verstaan onder groenblauwe dooradering, waarbij ook rekening wordt gehouden met de karakteristieken van het landschap. Dit leggen wij vast in profielfdocumenten. De NPLG-doelstelling voor groenblauwe dooradering is dat in Zuid-Holland in 2030 de helft van de resterende opgave bereikt is. Omdat het veenweidegebied prioritair is benoemd in de NPLG handreiking geldt dat hier in 2030 de volledige 10% groenblauwe dooradering is gerealiseerd. In de overgangsgebieden en overige extensiveringsgebieden liggen belangrijke koppelkansen om met

⁶ Klimaat- en Energieverkenning 2022, PBL.

voorrang de 10% opgave voor 2030 te realiseren. Verder worden in samenwerking met de waterschappen kansrijke ontwikkelingen voor groenblauwe dooradering geïnventariseerd en in het gebiedsplan opgenomen.

Inventarisatie wordt nader onderzocht om een beeld te kunnen geven over de Zuid-Hollandse Delta.

Inventarisatie wordt nader onderzocht om een beeld te kunnen geven over het Veenweidegebied.

Inventarisatie wordt nader onderzocht om een beeld te kunnen geven over het gebied Kust en Duinen.

Toelichting bij de kaart

Eventuele verdieping op het thema

Natuurdoelanalyses

Inventarisatie groenblauwe dooradering

Analyses per N2000-gebied t.b.v. stikstofreductie

Analyses ontwikkelruimte t.b.v. stikstofreductie

Sociaal economische impactanalyse

Versie 0.45 intern